

KARŞIYAKA TARİHİ
Engin Berber-Erkan Serçe

“Bir Yunanca kaynağın “*Gülistan*” diye tanımladığı güzel Karşıyaka”

Karşıyaka'nın konumu ve geçmişi :

Karşıyaka, Gediz Deltası ile Bornova Ovası arasındaki küçük kıyı düzlüğü üzerinde; kuzeyinden Yamanlar Dağı (Amanara), güneyinden İzmir Körfezi'nin çevrelediği büyük bir yerleşim merkezidir. Naldöken'den başlayıp Deniz Bostanlısında son bulan, yaklaşık beş kilometre uzunluğundaki bu kıyı düzlüğünü, Yamanlar Dağı'nın sel sularını sürükleyen mevsimlik çayların taşıdığı alüvyal unsurlar şekillendirmiştir. Bu çaylardan ilki, Soğukkuyu'yu dolaşarak Naldöken'den; İkincisi, Nergis'i kat ederek Bostanlı'dan denize dökülmektedir ki, taşıdıkları alüvyal unsurların 1890'larda, Karşıyaka Belediyesi'nin gelir kaynakları arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bugün üç yüz bini geçen nüfusuyla İzmir'in en kalabalık ilçelerinden biri olan Karşıyaka, eski Türkçe bir İzmir gazetesinde yazıldığı üzere, 1870'lere kadar İzmirli avcılarının çulluk vurmak için gittikleri bir av sahasıydı.

Daha açık söylemek gerekirse bu tarihlerde Karşıyaka'nın kurulmuş olduğu kıyı düzlüğünde, herhangi bir yerleşim merkezi bulunmuyordu. Böyle olmakla birlikte, Yamanlar Dağı'nın aynı kıyı düzlüğüne inen ve bugün Karşıyaka Belediyesi sınırları içinde kalan yamaçlarında, insan yaşamının Geç Neolitik Çağ'a (M.Ö. 6.000-5.000) indiğine işaret eden buluntulara rastlanmıştır. Karşıyaka'nın, İzmir'in son ve kesin olarak Osmanlı egemenliğine girdiği 1424 yılı öncesindeki tarihi daha ziyade, Yamanlar Dağı yamaçlarına serpilmiş bazı yerleşim *merkezleri* ve berkitilmiş mevkiiler çevresinde şekillenmektedir.

"Karşıyaka" ismi Üzerine

Yerli Rumların buraya "Korde-lio" veya "Peraia", Türklerin ise "Karşı-Yaka" dedikleri bilinmektedir. "Kordelio" Yunanca'da anlamı olan bir sözcük değildir. Böyle olduğu içindir ki, kökeni üzerine değişik görüşler var. Kordelio ismiyle ilgili bir hikâye. Şöyle ki, Küçük Asya'ya gelip köye yakın garnizon kurmuş Haçlıların başındaki Arslan Yürekli Rışar'dan (Fransızcası: Cour de Lion) alındığı". Prof. Dr. Ersin Doğer, yakın geçmişte bir *başka* varsayım öne sürdü:

"Kordule, Kordyle" sözcüğünün Helence'de, "şişlik, yumru, gürz, topuz başı" gibi anlamları bulunmaktadır. Gerçekten de kıyı boyunca doğal topografyayı bozan modern yerleşmenin... mevcut olmadığı antik dönemde, uzaktan algılanan tek belirgin ve hakim nokta Küçük Yamanlar Tepesi'dir. Naldöken'den batıya ilerleyen kayalık sırt bir topuz başı gibi Küçük Yamanlar Tepesi ile sona ermektedir..."

"Peraia" Yunanca'da, "Ürdün Nehri'nin doğusu, Filistin Bölgesi" anlamına gelmektedir, Konstantinopulos'u kuşatırken İzmir'den geçen Arapların etkisi, Menemen Ovası'ndaki Sarakenikon'dan (Seyrekköy) hissediliyorsa, Smyrna'dan körfezin karşı kıyısına (Ürdün Nehri'nin doğu yanındaki Filistin Bölgesi için dedikleri gibi) "Peraia" demiş olabilecekleri akla gelmektedir. Buraya, Türklerin, "Karşı-Yaka" demesindeki mantık da bu olabilir.

Osmanlı Devleti'nin, 1467'den önce tertip edildiği bilinen, İzmir'e ait ilk mufassal defterinde Karşıyaka, "Kürdelen" ismiyle ve padişah hası bir nahiye olarak kaydedilmiştir. 1478 yılına ait ikinci defterde de, "Kürdelen" ismi okunmaktadır.

YÖNETSEL YAPI

Osmanlı Dönemi

Günümüzde Karşıyaka'nın birer mahallesi haline gelmiş olan yerleşim birimlerinin Osmanlı idari yapısındaki yerlerini, XIX. yüzyıldan geriye doğru izlemek oldukça zordur. Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinden itibaren padişah hasları içinde ve İzmir Kazası'na bağlı olan Kürdelen, tahrir defterlerinde "karye", yani köy olarak kaydedilmiştir.

1860 lı yılların sonlarından itibaren hızla gelişerek köy statüsü kazanan Karşıyaka sahilindeki yerleşim, körfezin güneyindeki sahil bandı üzerinde bulunan Karantina ve Karataş gibi, İzmir'in mahallesi olarak görülüyordu. Ayrıca 1865 yılından itibaren, İzmir-Kasaba Demiryolu hattının, Karşıyaka bölgesindeki istasyonlarının çevresi de gelişmeye başlamış, Soğukkuyu gibi yeni yerleşim adacıkları ortaya çıkmıştı.

1883 yılında Körfez vapurları işletme hakkı Yahya Hayati Paşaya verilinde Karşıyaka Vapur iskelesi yapıp, deniz yolu ile İzmir bağlantısı sağlandı.

1885 yılında İzmir-Karşıyaka şosesi yapılarak kara yolu bağlantısı tamamlandı.

Bu sürecin doğal sonucu olarak, gereksinim haline gelen kamusal hizmetleri karşılayabilmek için, 1887 yılında Karşıyaka'da, İzmir Belediyesi'ne bağlı bir de belediye örgütü kuruldu.

1886-1888 yılları arasında İzmir körfezini dolduran Gediz nehrinin yatağı değiştirilip, körfez ötesine alındı.

1890'lı yılların başında, Karşıyaka ve yakın çevresinde ikamet edenlerin, idari olarak Bornova'ya bağlı olmaktan kaynaklanan bazı sıkıntılarının olduğunu, Aydın Valiliği'nin 1891'de, Karşıyaka'nın Bornova Nahiyesi'nden alınarak, doğrudan İzmir Kazası'na bağlı bir köy haline getirilmesi için Dâhiliye Nezareti'ne başvurmasından anlaşılmaktadır.

1891 salnamesinde 832 ev, toplam 1080 olan nüfus, bir yıl sonraki sayımda 966 ev, 1778 islam, 1002 Rum, 219 Ermeni, toplam 2999 kişi olarak belirlenmişti.

1893 yılına ait Aydın Vilayeti Salnamesi'nde, Karşıyaka ve köylerinin İzmir'e bağlandığını göstermektedir . Karşıyaka XX. yüzyıla, idari olarak İzmir'e bağlı, 11 köyün merkezi ve üç mahallesi olan bir köy olarak girdi. Mahalleleri: Donanmacı, Alaybey ve Osmanzade'ydı. Türklerin oturduğu köyleri dışında, nüfusunun tamamı gayrimüslim olan: Papaskala (Bostanlı), Tomazo (Nergiz) ve Naldöken (Petrot), tramvay bağlantısı sonrasında her ne kadar Karşıyaka'nın birer mahallesi gibi görünseler de, Karşıyaka'ya bağlı birer köydü. Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı Soğukkuyu ise, Karşıyaka ile bütünleşmiş olsa da, muhtemelen Sıralı Köy'ün bir mahallesi olarak değerlendiriliyordu.

1900 lere girilirken Karşıyaka'da 5 Ortodoks, 2 Ermeni, 1 Katolik Kilisesi, 2 cami, 2 mercit, okul olarak da 2 Rum, 2 Katolik, 1 Ermeni, 2 Osmanlı okulu bulunuyordu.

Aydın Valiliği kentteki (İzmir) beledi yapıyı yeniden örgütlemeye çalışırken, gelişimiyle doğru orantılı bir şekilde Karşıyaka'nın da bir "nahiye" yapılması gerektiğini düşünüyordu. Dâhiliye Nezareti'ne bu amaçla gönderilen, 19 Ocak 1909 tarihli bir Vilayet İdare Meclisi kararında, Karşıyaka'nın sahip olduğu coğrafi konum nedeniyle büyük rağbet gördüğü; İzmir-Kasaba hattında çalışan trenlerin, yeni açılan İzmir-Karşıyaka şosesinde gidip gelen kira arabalarının, körfezde seyrüsefer eden şirket vapurlarının ve vapur iskelesinden: Soğukkuyu, Alaybey-Naldöken ve Osmanzade (Aksoy) iskelesinden geçerek Papas köyüne kadar sahil boyunca işleyen tramvayların ulaşım sorununu çözdüğü belirtilmekteydi. Bu yüzden Karşıyaka, henüz oluşmuş bir takım büyük ve düzenli mahallelerden başka: Dedebaşı, Sıralı, Tahtacı, Sancaklı, Yamanlar, Şemikler, Boşnak, Tomazo ve Papas köyleriyle 3.000 hanede 13.000'e yakın nüfusa ulaşmıştı.

Yunanca bir kaynak, herhangi bir tarih vermeksizin, Karşıyaka'nın Yunan işgalinden önce İzmir'e bağlı bir nahiye merkezi olduğunu yazmaktadır.

İşgal yıllarında Karşıyaka Nahiyesi; "Merkep" ("Donanmacı" olmalı) dışında, "Kallithea" (Bellavista/Belom/Osmanbey), "Alaybey", "Bahariye" ve "Yörük" isimli mahalleler ve Papaskala, Tomazo, Çili [Çiğli] ve Agia Triada (Petrot da buraya bağlı idi) köylerinden oluşuyordu.

Atatürk ve Karşıyaka

Atatürk'ün yaşamında Karşıyaka'nın sevinç ve hüznü bir araya getiren iki olaydan ötürü önemli bir yer tuttuğunu söylemek abartı olmayacaktır: Karşıyaka, Atatürk'ün 12 Ekim 1925'de İzmir Türk Ocağı'nda yaptığı konuşma sırasında *"Arkadaşlar, bütün hayatımda sevinçle geçirdiğim bir gece vardır. O gece ordumuzun İzmir'e girdiği günün burada geçirdiğim gecesidir."* diyerek andığı geceyi geçirdiği evi barındırmaktaydı. Hüznün ise, annesi Zübeyde Hanım'ın Karşıyaka'da vefat etmesi ve burada gömülü olmasıdır. Atatürk bu konuda da Karşıyakalılara hitaben yaptığı konuşmada şöyle demişti: *"İzmir'in Karşıyakalıları, sizi derin muhabbetle selamlarım. Ben bütün İzmir'i ve bütün İzmirliyi severim. Güzel İzmir'in temiz kalpli insanların da beni sevdiğinden eminim. Yalnız bir rastlantı beni Karşıyaka'ya daha fazla bağlamıştır. Karşıyakalılar, anam sizin bağrınızda, sizin topraklarınızda yatıyor. Karşıyakalılar, İzmir'i gördüğüm gün önce Karşıyaka'yı orada da sizin Türk topraklarınızda yatan anamın mezarını gördüm"*². Karşıyaka ne yazık ki, tarihsel olaylara tanıklık etmiş olan ve Atatürk'ün "sevinçle geçirdiği gece"nin mekânını kaybetti. Ancak Zübeyde Hanım'ın son günlerini geçirdiği köşk o dönemin hatıralarını yaşatmaya devam ediyor. Her anneler günü ziyaretçi akınına uğrayan Zübeyde Hanım'ın kabri de Karşıyaka'nın emanetgâhi olarak korunuyor.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Karşıyaka, Mustafa Kemal Paşa'nın Türk Ordusu'nun girişinden sonra, 10 Eylül 1922'de geldiği İzmir'de ilk geceyi geçirdiği yer. Atatürk'ün yaveri Salih Bozok, Mustafa Kemal Paşa'ya bir ikametgâh hazırlamak üzere İzmir'e geldiğini, Hükümet Konağı'nda vali vekili İzzettin Paşa'yla görüştüğünden sonra Karşıyaka'da bulunan bir köşkte karar kıldığını aktarmaktadır. Köşk, İzmir'de iplik ticaretiyle uğraşan İplikçizade İsmail Bey'e aitti. İşgal sırasında İzmir'e gelen Kral Konstantin tarafından ikametgâh olarak kullanılmış, daha sonra da Yunanistan'ın İzmir'e askeri vali olarak atadığı Stergiyadis'e tahsis edilmişti. 10 Eylül günü İzmir'e gelen Mustafa Kemal Paşa'nın Karşıyaka'ya gidişini ve köşkte yaşananları Ruşen Eşref Ünaydın destansı bir şekilde resmetmektedir:

“Alkış sağanakları arabanın etrafına yeniden boşanmaya başlamıştı. Karşıyaka'dan içeri giriyordun!.. O sokaklar dolusu insan önün sıra, ardın sıra giden atlıların ayakları altına atılıp yolunda can verecekler gibi kendilerinden geçiyorlardı. Onların haykırılarından atlar ürküyor, şaha kalkıyorlardı. Sevinçten gülenler. Fakat cezbeyle gelmiş sevinçten bayılacak dereceye varıp hüngür hüngür ağlayan kadınlar... Pencereden bayraklar ve çarşaf gibi sarkıp yırtıncasına bağrıyan, sana haykırma haykırma dua eden kadınlar... Çırpınırları onların hızından daha rüzgârlanmış gibi dalga dalga hareketlenen bayraklar. O ne olduğunu henüz gereği gibi kavramamışlarsa da ömürlerinin fecrindeki bir zafer geçidinin bütün heyecanını hayatları boyunca anacak İzmir çocukları... Atlarının nalları altında ezilecek gibi arabaya, ellerinde küçücük küçücük Türk bayraklarıyla; güllerle, karanfillerle koşuşa koşuşa sokulan çocuklar...

Karşıyaka'dan gelen alay, işte bu anlamdaydı. Türkiye'nin yeni mukadderatı, yeni mantığı, milletine verdiği sözü tutmuş, milletinin emelini gerçekleştirmiş, muzaffer kahramanıyla birlikte milletinin gözü önünde işte böyle muhteşem bir manzara halinde artık iyiden iyiye belirliyordu.

Hep o bitmeyen, tükenmeyen alkışlar ve kutlayışlar arasında evinin önüne vardın. Atlar durdu. Araba durdu.

İki yanını sarmış bir coşkun halk arasından geçtin. Evin mermer taraçasına çıktın. Seni yerlere eğilerek, seni el çırparak, seni dualar ederek karşılayan kadın, erkek kalabalığının önünde durdun. Seni içeri davet ediyorlardı. Sen duruyordun. Yerde yatan örtüyü sordun. O ipekten kocaman bir düşman bayrağı idi ki, üzerine basılarak geçilecek bir yol halısı gibi serilmişti.

Kadın, erkek oradaki İzmirliiler:

Buyurunuz, geçiniz. Bizim öcümüzü yerine getiriniz!... Yabancı Kral, bu evden içeri bizim bayrağımıza basarak girmişti. Siz lütfedin, bu karşılıkla o lekeyi silin!... Burası sizin şehrin izdir. Bu ev sizindir. Bu hak sizindir diye yalvarıyorlardı.

Sen, o yere serili bayrağın önünde bulunduğun noktada kaldın. Sana ağlaşarak yalvaran kadınlara erkeklere tatlılıkla baktın:

"O, geçmişte hata etmiş. Bir milletin istiklalinin timsali olan bayrak çiğnenemez... Ben onun hatasını tekrar edemem", dedin. Onu yerden kaldırttın ve bembeyaz mermerlere basarak içeri girdin.

İşte, sen İzmir'e ilk gün zaferinle böyle girdin!... .

İplikçizade ailesi fertlerinden biri olan Sadi İplikçi'nin Atatürk'ün köşkte geçirdiği geceye ait anıları da şöyledir:

"Annemin kardeş çocuğu Fikri Altay, 5. Süvari Kolordusu Komutanı Fahrettin Altay'ın kardeşi olurdu. Kral Konstantin'in yaptığı densizliği Atatürk'e anlatmış ve kurtuluşun ilk gecesi evimizde kalması için yüce Gazi'yi davet etmiş. Paşa da kabul etmişler. Annem Fatma Hanım ile Postacıoğlu Ethem Bey'in hanımı Rahime Teyze kolları sıvamışlar. Evimizin içi, yatak odaları ve yemek odaları ve salonlar tertemiz yapıp süslenmiş. Gazi'nin sofrada göz önüne alınarak, çeşitli mezeler; İzmir yemekleri hazırlanarak, ikramın tam olmasına çalışılmış. Ağabeyim Emin İplikçi kapı kapı dolaşarak levazım toplamışlar. Bulgur; pirinç, şeker, un gibi birçok malzemeyi Muhittin İşçimenler'in babası Sadrettin İşçimenler'den temin etmişlerdir. Hatta, kapalı olan bir içkili gazino açtırularak, gerekli her şey sağlanmıştı. Atatürk, Fevzi Paşa, İsmet Paşa ve bazı üst kumandanlar, bizim evde kalacaklar, öteki misafirlere hemen yanı başımızdaki Fikri Bey Köşküne alınacaklardı. Bu köşk daha sonra Haşan İkbâl'in ev yaptırdığı şimdi Gökdelen'in bulunduğu yerde idi. Atatürk, büyük bir tezahürat içinde evimizin önüne geldi ve ayaklarının altına serilen Yunan bayrağına basmayı reddederek içeri girdi. Annem, Gazi'nin önünde diz çökerek Atina'da esir olan ağabeyimi kurtarmasını ağlayarak rica etti. Atatürk '10 günde geri dönecekler' diye söz verdi ve İtalya Başkonsolosunu çağırttı. Konsolos Bey'e, 'Atina'da bulunan bu mümtaz kişiler, İtalyan himaye pasaportuna sahiptirler. Acele geri getirin' diye buyruk vermiş. İtalya bunun üzerine Yunanistan'a başvurdu ve gerçekten 10 günde ağabeyim sapsağlam Atina'dan İzmir'e geldi.

Atatürk'ün bizim evde kaldığı akşam, büyük bir ziyafet verildi. Herkes istirdatin (kurtuluş) heyecanı ile sevinç içinde idi. Atatürk, o akşam ağabeyim Süreyya İplikçi'nin denize bakan odasında kaldı ve mışıl mışıl uyudu.

Karşıyakamız; Gazi'mizi bağrına basmıştı..."

Zübeyde Hanım Karşıyaka'da

Milli Mücadele boyunca Ankara'da bulunan Zübeyde Hanım'ın, ilerleyen yaşının getirdiği eklem ağrıları arttığı zaman doktorlar, İzmir gibi deniz kıyısında bir yere taşınmasını önermişlerdi. Zübeyde Hanım'ın da İzmir'e gitmek istemesi üzerine Atatürk'ün başyaveri Salih Bozok uygun bir yer bulmak üzere İzmir'e gönderildi. Latife Hanım'la konuyu görüşen Salih Bozok, Uşakizadeler'in Karşıyaka'da, tren istasyonuna yakın bir mevkide bulunan köşklerinin "sanatoryum gibi" olduğunu görerek, durumu Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdi. Gazi'nin onayı alındıktan sonra köşk Zübeyde Hanım'ın ikameti için hazırlandı.

Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle kısa sürede hazırlanan özel tren, Zübeyde Hanım'ı, Başyaver Salih Bey ile eşini ve Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey'i de alarak İzmir'e hareket etti¹. 14 Aralık 1922'de Karşıyaka İstasyonu'na ulaşan trenden köşke geçen Zübeyde Hanım'ın rahat etmesi ve tedavisi için seferber olunmuş, Latife Hanım da köşkte kalmaya başlamıştı². Ancak gösterilen tüm ihtimama rağmen Zübeyde Hanım bir ay sonra, 14 Ocak 1923'de vefat etti. Aynı gün acı haberi Eskişehir'de alan Mustafa Kemal Paşa, Salih Bey'e aşağıdaki telgrafi göndererek gerekenin yapılmasını istedi.

"Başkumandanlık Başyaveri Salih Bey'e, "Verdiğiniz elim haber beni çok müteessir etti. Merhumenin münasip bir tarzda merasim-i tedfiniyesini ifa ettiriniz. Cenab-ı Hak, Millete hayat ve selamet bahş eylesin".

Yurt gezisini tamamlayan Gazi, Bursa'dan İzmir'e geçmek için hareket etti. Yol boyunca devam eden halkın coşkun gösterileri arasında 27 Ocak'ta Karşıyaka İstasyonu'na girdi. İstasyon'da vagonun inen Gazi, Vali, Müstahkem Mevki Kumandanı, Belediye Reisi, diğer ileri gelen zevat ve Karşıyaka okullarının öğrencileri tarafından karşılandı. Mustafa Kemal Paşa istasyondaki kısa törenin ardından Zübeyde Hanım'ın defnedildiği Ferik Osman Paşa Camii'ne geçti. Camii'nin avlusunda bulunan mezarın başında bir süre sessiz duran ve dua okuyan Gazi, kısa bir konuşma yaptı.

Haşan Rıza Soyak'ın yazdığına göre daha sonra Latife Hanım tarafından yaptırılan Zübeyde Hanım'ın mermer sandukalı ve uzun kitabeli kabri ve kitabesi Mustafa Kemal Paşa'mn hoşuna gitmemişti. Kitabede

"Hûve'l-Bâkî. Türkiye Reis-i cumhûru Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin valide-i muhteremeleri Zübeyde Hanım'ın Rûhuna rızâen-lillâh el-Fâtiha sene 1338" yazıyordu.

Soyak, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine "İlk fırsatta İzmir'e gidersen, bu sandukayı ve kitabeyi kaldırtırsın, dağdan iki büyük ve uzun taş getirirsin, birini olduğu gibi bir temel üzerine tespit ettirir, diğerine baş tarafına diktirirsin ve bunun bir yerini biraz düzelttirerek (Atatürk'ün anası Zübeyde burada gömülüdür) diye yazdırırsın, altına da ölüm tarihini koydurursun yeter" dediğini aktarmaktadır .

Ancak Atatürk'ün isteği 1938'e kadar gerçekleşmedi. Konu, 1938 yılı yazında İzmir Belediye Reisi Behçet Uz'un Zübeyde Hanım'ın kabri için, Belediye Meclisi kararıyla hazırlattığı türbe projesiyle yeniden gündeme geldi. Projeye göre abide halinde muazzam bir eser olacak olan mezarın etrafında bir park ile bir de çocuk bahçesi olacaktı. Mustafa Kemal Paşa projeye sıcak bakmamış ve Soyak'a önceki isteğini hatırlatmış, "Ben sana mezarının nasıl yapılacağını tarif etmişim; yine öyle yapılmalıdır. Hem Belediyenin masraf etmesine lüzum yoktur, bunu biz yaptıralım" cevabını vermişti. Daha sonra 1940 yılında değiştirilen mezar taşında, Soyak'ın Atatürk tarafından istenildiğini belirttiği şekilde, "Atatürk'ün Anası Zübeyde Burada Gömülüdür" ibaresi yer alıyordu. Son düzenlemelerle kitabe bugünkü şeklini aldı:

"Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanımefendi Burada Yatmaktadır. Ölümü 14.01. 1923 K. Yaka'.

Atatürk'ün Karşıyaka'yı sonraki ziyareti, Şapka Devrimi'ni izleyen günlerde 11-16 Ekim 1925 tarihinde yaptığı İzmir gezisi sırasında gerçekleşti. Manisa yönünden İzmir'e gelen tren Karşıyaka İstasyonu'nda kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılandı. Bu sırada Ankara İlkokulu'nda öğrenci olan Aslan Tufan Yazman, Atatürk'ü Karşıyaka istasyonunda ilk görüşünü ve olanları heyecanlı bir üslupla aktarmaktadır: "Heyecanımız son hadde gelmişti. Kalplerimiz hızla çarpıyor. O kadar çarpıyor ki, küçücük kalbimin göğsümden fırlamasından korkarak iki elimle bastırıyordum. Daha çok bağırabilmek için gözlerimizi kapatıyorduk.

Tren tam önümüzde durmuştu. Bir itişme oldu, biz en önden en arkaya geçmiştik. Onu görmek için ayaklarımız üzerine zıplıyorduk. Gazi, bizim okuldan en önde bulunan bir çocuğun saçlarını okşadı ve ileriye doğru yürümeye başladı. Bu sırada Karşıyaka Dilsiz Okulu'ndan bir öğrenci ortaya atıldı ve Atatürk'e (dilsizce) bir nutuk söyledi. (Dilsizce nutuk) olur mu, demeyin. O zaman Karşıyaka Dilsiz Okulunun Dr.

Necati Kiper adında yaman bir müdürü vardı, dilsizlere konuşma öğretiyordu. Dilsiz çocuk; kelimeleri şöyle heceleyerek söylemeye muvaffak olmuştu:

'-Mu... su... ta... fa... Ke... Mal... Paşa... Hoş... gel... di... ni... z ...

Gazi, bu yavruyu da okşadı ve hepimizin kalbini, gönlünü, sevgisini yanına alarak trene atladı ve İzmir'e hareket etti. Biz dakikalarca istasyondan ayrılmıyoruz, o heyecanı daha fazla yaşamak istiyorduk".

Gazi 13 Ekim'de Annesi'nin mezarını ziyaret için tekrar Karşıyaka'ya geldi. Ayrıca Karşıyaka Spor Kulübünde futbolcuların antrenmanını ve tenisçilerin gösterilerini izleyerek bir hatıra fotoğrafı çekti. Ertesi gün vapurla yeniden Karşıyaka'ya geçen Gazi, Karşıyaka Muallimin (Kız öğretmen) Mektebi'nde kendisi için hazırlanan müsamereyi izledi. Müsamerede Selim Sırrı (Tarcan) Be/in öğretmen Mualla (Anıl) Hanımla beraber icra ettikleri zeybek dansı Gazi'nin beğenisi üzerine tekrar tekrar oynandı, öğrencilerle sohbet eden ve onlara bazı sorular yönelten Gazi, daha sonra ikamet ettiği Naim Palas'a geri döndü.

Atatürk 1 Şubat 1931'de Karşıyaka'ya gerçekleştirdiği son ziyaretinde yine Kız Öğretmen Mektebi'ni ziyaret etmişti. Öğretmenlerle özellikle kadınlara siyasal haklar verilmesi konusunda uzun uzun sohbet eden Atatürk, okulun hatıra defterine şu satırları not etti: "Karşıyaka Kız Muallim Mektebi'ni ikinci defa ziyaret ediyorum. Çok memnun oldum. Bundan sonraki ziyaretlerimde daha çok memnun olacağıma kanaat veren yüksek tekâmül eserleri gördüm"

Cumhuriyet dönemi

TBMM'nin 20 Ocak 1921 tarihinde kabul ettiği, 85 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereği, Türkiye'nin idari yapısında önemli değişiklikler gerçekleşmişti. Bu yeni idari yapıda İzmir, merkez kazası dâhil olmak üzere 13 kaza, 28 nahiye ve 825 köyden oluşan bir vilayet merkeziydi. Bornova, Seydiköy, Değirmendere, Torbalı ve Dağ Kızılcıca, İzmir Merkez Kazası'na bağlı olan nahiyelerdi. İsmi geçen nahiyelerden daha kalabalık bir nüfusa sahip olan Karşıyaka, kendine ait bir belediyesi olmasına rağmen, mahalle ve köyleriyle doğrudan İzmir'e bağlanmıştı .

Bu durumu göz önüne alan Dâhiliye Vekâleti, 1929 yılında Karşıyaka'da bir nahiye teşkilatı oluşturulması için harekete geçti. merkez nahiye yapılan Karşıyaka'ya bağlanması kararlaştırılan köylerin (10 adet) isimleri sayılmıştı:

Yamanlar, Simikler (Şemikler), Çili (Çiğli), Boşnak, Sancaklı, Alucra, Bostanlı, Dedebaşı, Turan ve Bayraklı. Böylece Karşıyaka'da daha önce İzmir'e bağlanmış köyler dışında, o zamana kadar Bornova Nahiyesi'ne bağlı olan Bayraklı Köyü de Karşıyaka'ya bağlanıyordu.

Bostanlı gibi, Rum sakinleri ayrıldığı için boşalmış olan Tomazo Köyü (Hüseyinler/Hacı Hüseyinler) ise, mübadillerin iskânı sonrasında Bostanlı'nın aksine ayrı bir köy olarak değil, Şemikler Köyü'nün bir mahallesi olarak kabul edildi. İzmir'deki mahalle ve sokak adlarının değiştirilmesi konusunda, 1937 yılında İzmir Belediyesi tarafından yürütülen çalışmalar sonrasında Osmanzade Mahallesi'nin ismi "Aksoy", Bahariye Mahallesi'nin ismi ise "Bahar" olarak değiştirilmişti. Aynı çalışmalar sırasında, genişliği 20 metreden az olan sokakların isimleri kaldırılarak numara verilmişti.

Karşıyaka'nın kaza (İlçe) olması

1935 yılında İzmir Vilayeti'nin, merkez kaza dışında 14 kazası vardı. Bu kazalardan bazıları hem nüfus, hem de bina sayısı bakımından Karşıyaka'dan daha gerideydi. Nüfus yoğunluğu bakımından Karşıyaka, nahiye olmasına rağmen merkez kazadan sonra gelmekteydi. Bu durumu dikkate alan İzmir Valiliği, 1935 yılında Dâhiliye Vekâleti'nden, büyüklüğü ve nüfusunun çokluğu dikkate alınarak Karşıyaka'nın, bir kaza merkezi haline getirilmesini temenni etmiş, bütçe zarureti dolayısıyla valiliğe, bu işin gelecek yıla bırakılmasının uygun görüldüğü yazıyla bildirilmişti. 1944 yılında Vali Refik Şefik Soyer, Karşıyaka'nın bir kaymakamlık halinde yönetilmesi için bir çalışma içinde olduklarını ve bu konuda Karşıyaka halkının da görüşlerine başvuracaklarını açıklamıştı. İzmir Vilayeti Umumi Meclisinin, 26 Mart 1945 günü yaptığı toplantıda, vilayet makamının Karşıyaka Bucağının ilçe yapılması hakkında hazırladığı mazbata uzun tartışmalara neden olmuş, Vali Refik Soyer'in desteğiyle Karşıyaka'nın ilçe olması 9'a karşı 8 oyla kabul edilmişti. Ankara'nın kararı benimsememesi nedeniyle Karşıyaka'nın idari konumu, Demokrat Parti iktidarına kadar tartışma konusu olmaya devam etti.

Ancak Dahiliye Vekâleti'nin, Karşıyaka'nın ilçe yapılmasıyla ilgili hazırladığı kanun teklifi, ancak bir yıl sonra 1 Mart 1954'de TBMM'ne sevk edilebildi.

4 Mart 1954 tarih ve 6324 sayılı, "Yeniden (21) Kaza Kurulması Hakkında" başlıklı kanunla Karşıyaka ilçe merkezi oldu. Kanun'un kabulünün ardından, bir ay içinde tamamlanacağı düşünülen ilçe teşkilatı kurma çalışmalarına başlandı. Bu bağlamda adliye, maliye ve jandarma komutanlığı birimleri oluşturulduktan sonra, Nihat Tahiroğlu Karşıyaka'ya kaymakam olarak atandı. İlk aşamada kaymakamlık birimlerine, Karşıyaka içinde yer bulmanın yönetimi oldukça zorladığı anlaşılıyor, örneğin adliye binası olarak kullanılmak üzere önce, Karşıyaka Merkez Karakolu'nun bitişiğindeki bina düşünülmüş, ancak daha sonra Latife Hanım Köşkü'nde karar kılınmıştı. Sonuçta kaymakamlık birimleri bir şekilde şehir içine yerleştirildi, ancak dağınıklık hemen dikkati çekiyordu. 1967 yılında kaymakamlık Celal Paşa asfaltında, adliye Latife Hanım Köşkü'nde, ilköğretim müdürlüğü Türk Birliği okulu binasında, mal müdürlüğü 1690 numaralı sokakta, vergi dairesi Kemalpaşa Caddesi'nde ve özel idare memurluğu Celal Paşa asfaltındaki Kaymakamlık Evi'nin altında hizmet veriyordu.

Hal böyle olmakla beraber, sonraki yıllar boyunca bu dağınıklık giderilememişti. 1979 yılında, yaklaşık yetmiş yıldır çeşitli müdürlüklere hizmet eden Karşıyaka Kaymakamlığının ahşap binası yıkılmak üzereydi. Köyleriyle birlikte nüfusu 350.000'i bulan beldenin sorunlarla karşı karşıya olduğunu belirten yetkililer, bu sorunların başında "*dağınık resmi dairelerin bir çatı altında toplanmasının geldiğini işaret ediyorlardı. Durumun ne denli vahim olduğunu göstermesi açısından, Karşıyaka Kaymakam Vekili Lütfi Berkman'ın şu sözleri çok anlamlıdır: "Bina çok eski*

ve ahşap olduğu için bir kıvılcım bile tüm kayıtların yok olmasına neden olabilir. Yeni bina için Bakanlığa müracaat ettik. Teklifimiz, 1979'un yatırım projesine alındı. Önümüzdeki yıllarda, Karşıyaka'daki tüm resmi daireleri bir çatı altında toplayacak modern bir bina yapılacak”.

Karşıyaka Kaymakamlığı, yeni binasına ancak 1984'de kavuşabildi. Karşıyaka ilçe olduğunda, merkezi dışında yedi köyden sorumluydu, Kapladığı alan bakımından İzmir'in en küçük ilçesi olmasına karşın, hem nüfus miktarı, hem de nüfus yoğunluğu bakımından İzmir'in merkez ilçesinden sonra ikinci sıradaydı. 1954 - 2008 yılları arasında hızla büyüyen Karşıyaka, köylerinin çoğunu birer mahalle olarak merkezine bağlamıştı. Bu nedenle 1990 başlarından itibaren Karşıyaka'ya bağlı Çiğli ve Bayraklı'nın ayrılarak birer ilçe haline getirilmesi tartışılmaya başlandı. Nitekim 27 Mayıs 1992'de çıkarılan 3806 sayılı kanunla on mahalle, belde ve köy Karşıyaka ilçesinden alınarak Çiğli Kazası kuruldu. Buna rağmen Karşıyaka, Çiğli'nin ayrılmasıyla oluşan nüfus azalmasını kısa sürede telafi etti. Bu arada Bayraklı'nın da ilçe yapılması tartışmaları devam ediyordu.

1993'de dönemin CHP İzmir Milletvekili Veli Aksoy, Bayraklı'nın ilçe yapılması için TBMM Başkanlığına kanun teklifi verdi. Aksoy, Alparslan, Refik Şevket İnce, Çiçek, Cengizhan, Muhittin Erenler, Fuat Edip Baskı, Çay, Salhane ve Turan mahallelerinden oluşan Bayraklı'nın, 100.000'e yaklaşan nüfusu, tarihi İzmir'in ilk yerleşim alanı olması ve İzmir-Çanakkale asfaltı üzerindeki konumu nedeniyle ilçe olmak için gerekli koşullara sahip olduğunu belirtiyordu. Teklifin kabul edilmesi için çaba gösteren dönemin Karşıyaka Belediye Başkanı Kemal Baysak'ın da içinde bulunduğu Bayraklı'yı ilçe yapma çalışmaları sonuç vermedi ve teklif o dönemde yasalaşmadı. Ancak konuyla ilgili girişim ve istekler sonraki yıllarda da devam etti. Hatta zaman zaman Karşıyaka'nın il yapılması tartışmaları bile gündeme geldi.

2008 yılı itibarıyla Karşıyaka Kaymakamlığının yönetimi kapsamında 2 köy ve 43 mahalle bulunmaktaydı. 7 Mart 2008 tarih ve 5747 sayılı, "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile Karşıyaka İlçesinin Bayraklı, Turan, Postacılar, Soğukkuyu, Onur, Yamanlar, Nafiz Gürman, Gümüşpala, Emek, Çay, 75. Yıl, Fuat Edip Baskı, Çiçek Alparslan, M. Erenler, R. Şevket İnce, Adalet ve Doğançay mahalleleri; Bornova İlçesinden de alınan mahallelerle birleştirilerek kurulan Bayraklı İlçesinin birer parçası haline gelmişlerdir. Bu değişikliklerle küçülen Karşıyaka, İzmir'in kazaları içinde nüfus bakımından Konak, Karabağlar, Buca ve Bornova'dan sonra beşinci sıraya gerilemiştir. Günümüzde Karşıyaka İlçesi Kaymakamlığı sorumluluk alanı içinde 2 köy ve 23 mahalle bulunmakta olup, yerleşim genel olarak toplu haldedir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, 2009 yılı itibarıyla Karşıyaka'nın toplam nüfusu 304.507'dir.

EĞİTİM, KÜLTÜREL ve SOSYAL YAŞAM, SPOR

Eğitim

XIX. Yüzyıl'da İzmir, özellikle Rumlar ve yabancılara ait okullarıyla sadece yakın çevresinden değil, aynı zamanda adalardan öğrenmeye meraklı pek çok kişiyi kendine çekmekteydi. Aynı yüzyılın son çeyreğinde, geniş olarak iskâna açılan Karşıyaka'nın İzmir'e olan yakınlığı, ilköğretim düzeyi üzerinde bir eğitim için, Karşıyaka'da okullaşmayı gereksiz kılmıştı. İlköğretim düzeyinde okullaşma şöyle gerçekleşiyordu: Yerleşim alanı genişleyip yeni mahalleler teşekkül ettikçe, cemaat tarafından önce o mahallenin ibadethanesi, ya beraberinde ya da bir süre sonra ise, o ibadethaneye bağlı okul inşa edilmekteydi. Tabii bunun için padişah'tan bir irade alınması gerekiyordu ki, süreç oldukça uzun, sonuç almak ise kolay değildi.

1885 yılında Karşıyaka'da, 60 öğrencisi bulunan bir Rum İlkokulunun varlığını biliyoruz. 1889 yılında, biri Aya Anna (Ankara İlkokulu Sokağı), diğeri Alaybey'de olmak üzere, Karşıyaka'da Rum erkek çocuklarının gittiği iki ilkokul vardı. Kız ilkokulu, aynı kilise avlusunun sol tarafına; hediye ve bağışlarla yapıldı.

Nüfusun artmasına bağlı olarak kilise mektebinin yetersiz kalması, yeni mektep arayışlarının önünü açıyordu. Nitekim 1910 yılında, Donanmacı Mahallesi'ndeki mektebin yetersiz kalması üzerine, Aya Yanni Sokağı'ndaki Kara Dokri'ye ("Karavokiri" olmalı) ait bahçede, Rum çocukları için yeni bir "sıbyan" mektebi inşası için başvurulduğunu ve bunun için gerekli iradenin verildiğini görüyoruz . 1921'de Bostanlı, Bayraklı ve Aya Triada (Turan) köyleri dışında, Karşıyaka'daki kız ve erkek öğrenci sayısı 448'di.

Karşıyaka'da yaşayan Ermenilerin de, kiliselerine bağlı ilköğretim okulları vardı. 20 Temmuz 1895 tarihli bir irade ile Ermeni Kilisesi'nin hemen yanında, kız ve erkeklere eğitim verecek bir okulun açılmasına izin verilmişti.1920 yılında, Karşıyaka'daki Ermeni mektebinin hazırlık kısmında 4 personel, 62 kız ve 53 erkek öğrenci bulunuyordu. Ayrıca "Arakelya" adını taşıyan bir anaokulun varlığı da bilinmektedir .

Yabancı Okullar

Daha kolay ulaşılabilir bir yerleşim merkezi olan Karşıyaka'ya, sürekli ikamet için gelen çok sayıda yabancı ve Levantenin varlığı, Katolik okulların açılma nedenidir. Bu okulların en ünlüsü, varlığını Cumhuriyet Karşıyaka'sına kadar taşıyacak olan, Nötre Dame de Sion Kız Okulu idi. . Karşıyaka Dame de Sion Kız Okulu'nun, 1891-1894 arasında bir tarihte kurulduğu söylenebilir . Katolik Fransız misyonerler, Karşıyaka'da başka okullar da açmışlardır.

Müslüman/Türk Okulları

1890'lara kadar, Türkler'in Karşıyaka'da okul sahibi olduklarını gösteren bir kanıt yoktur. 1897 yılında Karşıyaka'da, "Meclis-i Maarif-i İslâmiye" isimli bir örgütün oluşturulduğu, Meclis'in çalışmaları sonucu, Soğukkuyu'da 120 öğrencisi olan bir iptidai mektebin (ilkokul) açıldığı biliniyor. Karma eğitim yaptığı anlaşılan bu mektebin iki öğretmeni ve bir de gözetmeni vardı. 1901 yılında, Bahariye Mahallesi'nde kızlar için yeni bir ilkokul açılınca, Soğukkuyu'daki okul sadece erkeklere eğitim vermeye başlamıştı. Bu arada Dedebaşı'nda iki derslikli bir okulun açıldığı bilinmektedir. 1910 yılında Kelerlikuyu'da yeni bir erkek ilkokulu inşa ettirilmesi kararlaştırıldı. 1911-1912 eğitim yılında "Membâ-ı İrfan" adıyla faaliyete geçtiği anlaşıyor.

1900'lü yıllarda, rüştiye mektebi (ortaokul) ihtiyacı, Karşıyaka'da kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştı. Erkek öğrencilerin İzmir'deki okullara gitmesi, bir dereceye kadar mümkündü. Kızlar için bunun pek mümkün olmadığı düşünülüşünden, 1906'da bir kız ortaokulu

inşasına karar verildi. Bu amaçla Cario Omiro'ya ait bir arazi satın alındı. Okulun inşası için gerekli olan 365 liranın 200 lirası devlet tarafından, geri kalanı Karşıyaka halkı tarafından sağlanacaktı . Gerekli paranın toplanması amacıyla Karşıyaka Maarif Meclisi'ne ek olarak, Karşıyaka ileri gelenlerinin de içinde yer aldığı özel bir komisyon oluşturuldu. Kız ortaokulu bodrum katı hariç, iki kattan oluşacaktı. Üst katta ortaokul, alt katta ilkokul kısmı bulunacak, bodrum katı yemekhane olarak kullanılacaktı. İlkokulun alt kata taşınmasıyla, Bahariye Mahallesinde bulunan bina boşalmış, böylece erkekler için de bir ortaokul açmak mümkün olabilmışti. 2 Aralık 1906 günü, hem erkekler hem de kızlar için ortaokulların açılışı beraber gerçekleştirildi . 1908'de kız ortaokulu 13, erkek ortaokulu ise 20 öğrenciye eğitim vermekteydi.

II. Meşrutiyetin ilanını izleyen aylarda, Karşıyaka'da erkek öğrenciler için, bünyesinde bir ilkokulu da barındıracak, daha büyük bir ortaokul inşası gündeme geldi. Mühendis Petro tarafından, Avrupa'nın son "fenn-i mimarisine" örnek olacak şekilde hazırlanan planlara göre, okul iki kat olarak inşa edilecek ve sınıfları 40 öğrenciyi alacak genişlikte olacaktı. 1500 liraya mal olacağı hesaplanan ortaokulun inşası için oluşturulan komisyona göre, bu bina ileride Karşıyaka'nın ihtiyaç duyacağı idadi (lise) görevini de üstlenebilecek bir büyüklüğe sahipti. O sıralarda 40'tan fazla öğrenci, lise eğitimi için Karşıyaka'dan İzmir'e gidip gelmekteydi.

Okulun inşa olunacağı arsa 125 liraya satın alındı ve okul yolu üzerindeki bir yer, 41 liraya istimlak edildi. İnşaata nezaret etmesi için, Karşıyaka Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi başkanlığında bir komisyon kuruldu. Okulun temeli 30 Aralık 1911'de törenle atıldı. Ancak okulun inşası için piyango hâsılatının, eğitim-öğretime ayrılan hissesinden 500 lira tahsisine ve 1912 Mart'ında okulun duvarlarının yükselip üstünün örtülecek hale gelmesine karşın, Karşıyaka'da ikinci bir ortaokulun eğitim vermeye başlaması ileriki yıllara kaldı.

Cumhuriyet Dönemi

İzmir'in Yunan işgalinden kurtulması, kentin demografik yapısında büyük bir değişim yarattı. Rum ve Ermeni nüfusun neredeyse tamamı İzmir'den ayrıldı. Bu değişimin eğitime yansımaları oldu. Okullar yeniden düzenlenirken, işgal yıllarında büyük zarar gören binalar yenilenmeye çalışıldı. Karşıyaka'daki Rum ve Ermenilere ait cemaat okulları kapandı, binaları bir süre sonra kiliselerle birlikte Maarif Vekâletine devredildi.

Osmanlı'dan Cumhuriyet Karşıyaka'sına intikal eden iki ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında açılan bir yabancı okul -üçü de Fransız'dı- bulunuyordu. *Bornova'daki Dame de Sion Fransız Lisesi, sonra Alaybey Soeur'ler Muhtelit Fransız İlkokulu, bilahare Saint Polycarpe Fransız Erkek İlkokulu ardı ardına kapandı. Son olarak da Karşıyaka Dame de Sion Kız Ortaokulu eğitimi durdurdu...* 1930'lu yılların sonlarına gelindiğinde, Karşıyaka'daki bütün okullar artık Türk okuluymdu.

İzmir Kız Muallim Mektebi (Darülmuallimat)

İzmir, Türkiye'de öğretmen yetiştiren en eski kurumları barındıran birkaç şehirden biridir. 1878 yılında, Hamdi Paşa'nın valiliği döneminde açılan Erkek Öğretmen Okulu (Darülmuallimin), İzmir'de birçok binada eğitim vermiş ve pek çok öğretmen yetiştirmiştir. İzmir'e bir de kız öğretmen okulu açılmasına ilişkin, 1909 yılında verildiği anlaşılan karar, Rahmi Beyin Aydın Valiliği'ne atanmasından sonra gerçekleştirilmişti. Şöyle ki, önce Maarif Müdürü başkanlığında bir komisyon oluşturulmuş, ardından Karşıyaka'da Küçük Yamanlar civarında inşa edilmesi kararlaştırılan okul binasının çevresindeki arsa ve bağlar 1915 yılında istimlak edilmiş ve aynı yıl okul eğitime açılmıştı.

Kız Muallim Mektebi'nin açıldığı yıl müdür, 5 öğretmen ve 45 öğrenciyle eğitime başlamış, ertesi yıl okula talebin artması üzerine, yeni binalar eklenmesi kararlaştırmış ve bunun için yine bir komisyon kurulmuştu. Nitekim bir gazete haberinden, müdire ve 15 öğretmeniyle okulun büyüdüğü anlaşılıyor. Birinci Dünya Savaşı yıllarında eğitime zorlukla devam eden, 1919'da 23 öğretmen ve 250 öğrencisi olan okulun , İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra, diğer pek çok Türk okulu gibi önce ödeneği kesilerek yatılı bölümü kaldırılmış, 1921 yılında ise

kapatılmıştı .

İzmir'in kurtarılmasının hemen sonra Kız Muallim Mektebi, yeniden eğitim vermeye başladı. 1923 yılında 17 mezun veren okulda, 77'si yatılı 92 öğrenci, iki müdür ve 15 öğretmen bulunuyordu. 1930'lann başlarında öğrenci sayısı yaklaşık dört kat artarak 391'e çıkmıştı.

Kız Muallim Mektebi, Mustafa Kemal Atatürk tarafından çeşidi tarihlerde üç kez ziyaret edildi. İlk ziyaret 14 Ekim 1925'de gerçekleşti. İzmir gezisinin ilk günlerini İzmir Türk Ocağı'm ziyaret ederek ve Naim Palas ta dinlenerek geçiren Mustafa Kemal, dördüncü gün Karşıyaka'ya geçerek Kız Muallim Mektebi'ne geldi. Öğrencilerle sohbet eden Mustafa Kemal, sorulan yanıtlarken, öğretmen adayları kız öğrencilerden ne beklediğini de açıklamıştı. Atatürk, Karşıyaka Kız Muallim Mektebi'nin gelişmesini ve yetiştirdiği öğretmenlerin bilgili ve kültürlü olmasını arzu ediyordu. Bu yüzden İzmir'i hemen her ziyaretinde, bu okulu ziyaret etmeyi bir görev olarak görmüştü. 1926 Haziranı'nda İzmir'i ziyareti sırasında ortaya çıkarılan suikast girişimi nedeniyle okulu ziyaret edemeyen Mustafa Kemal, 1931'de okulu yeniden şereflendirmiştir. Müdür ve öğretmenlerle konuşan Mustafa Kemal, okulun şeref defterine şunları yazmıştı: "*Karşıyaka Kız Muallim Mektebini ikinci defa ziyaret ediyorum. Çok memnun oldum. Bundan sonraki ziyaretlerimde daha çok memnun olacağıma kanaat veren yüksek tekâmül eserleri gördüm*". Atatürk'ün Karşıyaka Kız Muallim Mektebi'ni son ziyareti, 1934 Haziranı'nda, İran Şahı Rıza Pehlevi'yle beraber gerçekleştirdiği gezi sırasındadır.

İlerleyen yıllarda, İzmir Kız Muallim Mektebi'nin idareci ve öğretmen kadrosu sürekli gelişti. 1935 yılında Rahmi Balaban okul müdürlüğüne getirildi. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, 1947 yılında Kız Muallim Mektebi, Kız Eğitim Enstitüsü'ne dönüştürülerek, okulun fiziki yapısının genişletilmesine karar verildi. Binanın enstitüye uygun hale getirilmesi için bir miktar para tahsis edildiyse de, fiziksel koşullar tam olarak sağlanamadı. Bunun üzerine okulun lise sınıfları kaldırılarak, öğrencileri Atatürk Erkek Lisesi'ne devredildi. Böylece Kız Eğitim Enstitüsü'nde yalnız yüksek kısım sınıflarıyla uygulama okulu mahiyetindeki orta kısım sınıfları kaldı. Söz konusu devirden dolayı Atatürk Erkek Lisesi, 1948-1949 eğitim yılında karışık eğitim yapacaktı¹³⁴. İzmir Kız Lisesi'ne gitmek isteyen öğrenciler ise, tasdiknamelerini almak zorundaydılar. Arzulanan fiziksel şartlar sağlanamayınca, Karşıyaka Kız Enstitüsü'nün 70 civarındaki öğrencisi, Balıkesir Kız Öğretmen Okulu'na gönderilerek, okul binası Karşıyaka Lisesi'ne devredilmişti.

1923 Maarif İstatistiği, Cumhuriyet Karşıyaka'sının devraldığı eğitim mirasını ortaya koymaktadır. İstatistiğe göre Karşıyaka'da ikisi erkeklere, biri kızlara, biri de karışık olarak eğitim veren dört tane Türk ilkokulu bulunuyordu. İkişer öğretmenden oluşan kadrolarıyla Soğukkuyu ve Kelerlikuyu ilkokullarından birincisi erkeklere, İkincisi ise karışık eğitim veriyordu. Karşıyaka Kız Mektebi de, "Türk Birliği" adıyla ve ilkokul olarak varlığını sürdürmekteydi. Bahariye'deki erkek mektebi yeniden yapılandırılmış, Rumlardan kalarak emval-i metrukeye intikal etmiş ve 150 lira harcanarak tamir ettirilmiş olan Aya Anna Kilise ve mektebi binalarına nakledilerek, "Ankara" adıyla 1922 yılında yeniden eğitime başlamıştı. Dersler kilise binasında ve ruhban okulundan kalan sınıflarda yürütülüyordu. Bu binalar, salondaki tahta döşemeler sökülerek yerine beton ve plaka döşenmesi dışında bir değişiklik yapılmadan uzun yıllar kullanılmıştır. Türk Birliği İlkokulu, 1925'te bahçesi büyütülerek genişletilmiş, 1927'de de tam teşkilatlı bir karma okul haline getirilmişti. Cumhuriyetin ilk on yılında, Karşıyaka merkezde iki ilkokulun daha eğitim vermeye başladığı bilinmektedir. Donanmacı Mahallesi'nde, 1922'den önce Karşıyaka Ermeni cemaatine hizmet veren kilise, bu kiliseye ait lojmanlar ve anaokulu binalarında 1924 yılında açılan Cumhuriyet İlkokulu ve Soğukkuyu İlkokulu'nun yetersiz binası yanına inşa edilen Soğukkuyu Fevzi Paşa İlkokulu. 1950'lere kadar uzanan süreçte Karşıyaka merkezde bu ilkokullara katılan tek okul, Aydoğdu'dur. Önceleri, Cumhuriyet İlkokulu'nun şubesi olan okul (1938), 1941 'de üç sınıflı bir okul olarak bağımsızlaşmış, 1944'de 4. sınıf, 1945'de ise

5. sınıfı açılarak tam teşekküllü hale gelmiştir .

Cumhuriyetin ilanını takiben, Karşıyaka'ya bağlı köylerde de okul açma çalışmalarının hız kazandığını belirtmek gerekir. 1925'de Bostanlı İlkokulu (1963'de Mustafa Reşit Paşa adını almıştır) açılmış, 1931'de Turan Köyü'nde , 1932'de Şemikler'de ve Yamanlar köyünde, tek derslikli köy okullarının temeli atılmıştı. Her iki okul da, 1933 yılında eğitim vermeye başlamıştı. İki yıl sonra da, Dedebaşı'nda (Örnekköy) bir ilkokulun açılması için çalışmalar başlamıştı . Bu okulun binası daha tam olarak bitmeden, artık içinde eğitim vermenin mümkün olmadığı Kelerlikuyu İlkokulu'nun öğrencileri aktarılarak, 1937'de eğitime açılmış, resmi açılışı ancak bir yıl sonra, Vali Fazlı Güleç tarafından gerçekleştirilmişti .

Yeni açılan ve tadilat gören ilkokullarına rağmen, 1930'lu yıllarda Karşıyaka'da sağlıklı bir eğitim ortamı olduğunu söylemek zordur. İzmir İli Kültür Direktörlüğü tarafından hazırlanan ve Vilayet Umumi Meclisi tarafından 1937'de kabul edilen bir çalışmaya göre, Karşıyaka okullarının durumu ve yapılması gerekenler şöyleydi: Beş derslikli Cumhuriyet İlkokulu'nun iki binası sıhhsiz, diğer binası da mimari bakımdan tehlike içeriyordu. Bu nedenle üç derslikli bir pavyon inşası gerekiyordu. Uç derslikli Ankara İlkokulu binası da yetersizdi. Sağır, Dilsiz ve Körler Okulu'nun boşalttığı bina derslane, müze ve atölye olarak bu okulun istifadesine sunulmalıydı. Türk Birliği (8 derslikli) ve Fevzi Paşa (8 derslikli) ilkokullarının kışlık teneffüshaneye ihtiyaçları vardı. İki derslikli Bostanlı İlkokulu'nun binası sağlıksız, ıslahı mümkün olmayan bir durumdaydı ve bu yüzden yıkılmalı, yerine üç derslikli bir bina inşa edilmeliydi. Yine elverişsiz durumdaki, iki derslikli Alaybey İlkokulu da yıkılmalı, bahçesine üç derslikli modern bir bina yapılmalıydı

1974 yılına gelindiğinde, Karşıyaka'da ilkokulsuz köy kalmamıştı; 32'si merkez, 14'ü köylerde olmak üzere, toplam 46 ilkokul bulunuyordu. Bu ilkokullardaki öğrenci sayısı 23.529 'a (11.328'i kız, 12.201 'i erkek) ulaşmıştı ki, yedi yılda ikiye katlanmıştı, öğretmen sayısı da 594 olarak hemen hemen aynı oranı korumuştur. Bir öğretmene düşen öğrenci sayısı 40 tı.

Ortaokullar

1930'lu yılların başlarında, Karşıyakalıların eğitim yönünden öncelikli sorunlarından biri, ilkokulu bitiren öğrencilerin Karşıyaka'da eğitimlerine devam edecekleri bir ortaokulun olmamasıydı. Ortaokul için İzmir'e gitmek zorunda kalan öğrenciler, erkek ve kız liseleri içindeki ortaokullar dışında, sadece Karataş'taki muhtelit (karma) ortaokula gidebilirlerdi. İzmir'in banliyöleri arasında, sadece Buca'da bir ortaokul vardı.

Karşıyaka'nın sahip olduğu nüfus ve Karşıyakalıların eğitim konusundaki istekliliği, daha 1930'lann başında, burada bir ortaokulun açılmasını gündeme getirmiştir. Ortaokul binası için görüş alışverişinde bulunmak üzere, CHF Karşıyaka Nahiye Teşkilatı yetkilileri, 21 Mayıs 1931 günü akşamı parti binasında bir araya gelmiş ve konuyu tartışmıştı . Vilayet umumi meclisinin ertesi yıl aldığı anlaşılın; Karşıyaka'da bir ortaokul açılması kararı Maarif Vekâleti tarafından kabul edilince harekete geçildi. Kısa zamanda ortaokul yapılmak için Osmanzade'de bir bina kiralanmış, Behice Hanım vekâleten müdürlüğe getirilmiş ve gerekli olan diğer personelin atamaları yapılmıştı. Haşan Âli Yücel'in verdiği bilgilere göre, iki yıllığına kiralanmış söz konusu bina tamirattan geçirildikten sonra, "Karşıyaka Ortaokulu" adıyla ve dört derslikli olarak, 15 Ekim 1932'de eğitime başlamıştı.

Ev olarak inşa edilmiş olan bu binanın, bir eğitim kurumu olarak hizmet veremeyeceği hemen belli olmuştu. Bu nedenle son sınıfa kayıt alınamamış, birinci sınıf için ise kayıtlar sınırlı tutulmuştu. Üç şubeli birinci sınıf ve iki şubeli ikinci sınıfla eğitime başlayan okulun toplam öğrenci sayısı 175'di. Yer darlığı nedeniyle öğrencilerin bir kısmı, Karşıyaka Spor Kulübü'nün binasında ders görmek zorunda kalmıştı. Bir süre sonra eğitim, Kurtuluş Sokağı'nda (iskele yakınlarında) satın alınan bir evde yürütülmeye çalışıldıysa da, bina yetersizliği giderilemedi . 1938

yılında, Dame de Sion'un kapanmasıyla işlevsiz kalan bina kiralanarak, Karşıyaka Ortaokulu'na tahsis edildi ki, aynı yıl öğrenci sayısı 732'ye ulaşmıştı.

1945 yılında Karşıyaka Lisesi'nin, ortaokul binalarında eğitime başlamasıyla yer darlığı yeniden kendini gösterdi. 1949 yılından itibaren, Kurtuluş Sokağı'ndaki binada sabah ve öğlen ikili eğitim yapmaya başlayan ortaokul, 1961-1962 öğretim yılında liseden bağımsız hale getirildi . 1967'de 28 öğretmen ve 729 öğrencisiyle İzmir'in en kalabalık ortaokulu haline gelen Karşıyaka Ortaokulu, 1968'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yaptırılan bugünkü binasında eğitim vermeye başladı. 1997-1998 öğretim yılında sekiz yıllık kesintisiz temel eğitime geçen okul, Karşıyaka İlköğretim Okulu adını almıştır.

Liseler

Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'de; biri erkek, diğeri kızlar için olmak üzere, iki tane lise bulunuyordu, İzmir ve çevresinde ortaokulu bitirmiş ve liseye devam etmek isteyen öğrenciler cinsiyetlerine göre ya bu okullara yazılıyor, ya da olanakları elveriyorsa İstanbul'a gitmek zorunda kalıyorlardı. 1932 yılında ortaokuluna kavuşan Karşıyaka'nın, bir süre sonra liseye ihtiyaç duyması kaçınılmazdı. 1930 yılların sonlarından itibaren dillendirilmeye başlanan bu ihtiyacın, 1940'ların başlarında daha da şiddetlendiği anlaşılıyor.

Sağır, Dilsiz ve Körler Mektebi

1923 yılında "Sağır Dilsiz Mektebi" adıyla Buca'da açılan okul, daha sonra Karşıyaka'ya sahilde İnönü (Çamlık) Sokağı girişindeki köşke taşınmıştır. Açıldığında 23 yatağa sahip olan okulun mevcudu, 1926'da körler şubesi de eklenerek 56'ya çıkarılmıştır. Sağır, Dilsiz ve Körler Mektebi, o sıralarda Türkiye'de engelli insanlara eğitim veren tek okul olmasından dolayı oldukça önemliydi. Mektep 1939 yılında Karşıyaka'dan Alsancak'a taşınmıştı.

Özel Okullar

Erken cumhuriyet dönemi İzmir'ine, Osmanlı'dan intikal etmiş: Darü'l-İrfan, Şemsü'l-Maarif ve Hadika-i Vatan gibi özel okullara karşın, Karşıyaka'da sadece kızların devam ettiği özel bir meslek okulu vardı. "Karşıyaka Biçki Yurdu" adını taşıyan bu okulun, vilayet bütçesinden 9.000 kuruş yardım aldığını ve 1930'ların başında özel okul açmak için bir girişim yapıldığını biliyoruz. 1931 yılında Maarif Emini Mithat Bey tarafından, Osmanzade'de özel bir ana mektebi açılacağı ilan edilmişti ama bu girişimin bir sonuç vermediği anlaşılmaktadır.

Karşıyaka'da ilk özel okul, "Karşıyaka Özel Ana Okulu" adıyla öğretmen M. Emin Örenel ile Halim Erkel tarafından 1952'de açıldı. Okulun açılışını Rahmi Balaban gerçekleştirmişti. İlkokul düzeyindeki ilk özel okul ise, Karşıyaka-Yamanlar Özel Ana ve İlkokulu'ydu. Otuz kişilik sınıflarda eğitim vermeyi vaat eden ve "Çifte Fırınlara" denilen yerde bulunan okul, 1957 yılından itibaren öğrenci kaydetmeye başlamıştı. Aynı yıl eski öğretmenlerden Şefkat Şentürk ve Nimet Eriş de, Karşıyaka'da özel bir kolej kurmak talebiyle Maarif Vekâleti'ne başvurular. 7 Eylül 1958 tarihinde gerekli izni alan girişimciler, "Karşıyaka Özel Işık Koleji" adını verdikleri okullarını, vapur iskelesi civarındaki 1725 sokakta açmışlardı. Sonraki yıllarda bu okullara yenileri eklendi.

1967 yılında, Karşıyaka'da hem ortaokul hem de lise düzeyinde eğitim veren, beş kolej bulunmaktaydı: Batı Koleji, Erdem Koleji (Kuruluş: 1962), Karşıyaka Koleji, Numune Kız Koleji (Kuruluş: 1958) ve Yamanlar Kız Koleji. Tüm bu okulların toplam öğrenci sayısı 991, öğretmen sayısı ise 115'di. Bunlar dışında ortaokul düzeyinde ve 38 öğrencisi olan, özel Farabi Akşam Ortaokulu faaliyet gösteriyordu. 1959 yılında öğretmen Abdurrahman Sezerman, Karşıyaka'da Özel Garanti Dershanesi'ni faaliyete geçirmişti. Dershanede fizik, kimya, matematik, öğretilenler, ikmale kalan ve belgeli olan öğrenciler yetiştirilecek, bu arada lise mezunları üniversitelere giriş imtihanlarına hazırlanacaktı.

Kültürel ve Sosyal Yaşam

Karşıyaka bir sayfiye yerleşimi olarak doğdu, "az zamanda büyüyerek", 20. yüzyıl başlarında nüfusu 18.000'e ulaştı. Böyle olmakla birlikte Karşıyaka'nın İzmir'le olan bağlantısı, kültürel anlamda öne çıkmasını önledi. Daha çok yaz aylarında canlanan kimliğine uygun olarak Karşıyaka, eğlence etkinlikleriyle tanındı. Sahilde sıralanmış kahvehaneler, Karşıyaka'nın her dönemde ilgi duyulan mekânları oldu. Ancak eğlence etkinliklerinin en çok ilgi çekenini, hiç kuşkusuz deniz banyolarıydı. Karşıyaka'nın denizle ilişkisi, 20. Yüzyıl'ın başlarından itibaren burada deniz sporlarının da yapılmasına neden olmuştu. Aynı süreçte Karşıyaka, tiyatro ve sinemayla tanıştı. Karşıyaka, İzmir'den bağımsız bir kültürel mekân olarak, ancak cumhuriyet döneminde Halkevi'nin çalışmalarıyla varlığını gösterecekti.

Karşıyaka'da tiyatro gösterilerinin asıl mekânı, kısaca "Kulüp Tiyatrosu" olarak bilinen, İskele'nin hemen karşısındaki Petrocochino Kulübü'nün alt katında, gösteri yapmaya uygun hale getirilen bir salondur. Cumhuriyet döneminde Halkevi binası olarak kullanılan aynı binada hizmet veren ve "Karşıyaka Kulübü" ismiyle de anılan bu kulüp hakkında fazla bilgimiz yok. Büyük olasılıkla Karşıyaka'da oturan Levantenler tarafından kurulan Kulüp, İzmir'deki Avrupalılar Kulübü gibi üyelerine hizmet veriyor, çeşitli masa oyunları, danslı toplantılar ve gösterilere ev sahipliği yapıyordu.

1920 yılına ait Yunanistan Rehberi'ne göre, Karşıyaka'da bulunan tek tiyatro, Olimpia Tiyatrosu'dur. Aynı isimli bir kahvehanenin de sahibi olan Makropulos isimli Rum'a ait olan bu tiyatronun, sinema olarak da kullanıldığı belirtilmektedir. Bir başka Yunanca kaynağa göre ise, "*Karşıyaka'da yazlık olan iki tiyatro sahnesi vardı. Karşıyaka'nın ikinci tiyatrosu, 1911 Yazı'nda, Vasili Argiropulu Kumpanyası'nın çalışmalarıyla sahnesini açan, Belom'daki Apollon Tiyatrosu'ydu.*

Osmanlı dönemi Karşıyakası'nın en bilinen sineması, Cumhuriyet döneminde de farklı isimle aynı işlevi devam ettiren, Venüs Sinemasıdır. 1900'lerin başlarında Londra Oteli olarak hizmet veren bina, 1914'de tiyatro ve sinema olarak *düzenlenerek Venüs adını almıştı*. *Venüs Sineması*, Venüs adını taşıyan kahvehane ile birlikte G. Potucis isimli bir Rum'a aitti. Her tür konfora sahip olan Venüs Sineması, hem yazlık hem de kışlık olarak kullanılıyordu. 1922'den sonra Refik Baha Bey'in yönetimine geçerek Ferah ismini alan sinema, Turan Muşkara'nın aktardığına göre derli toplu bir sahneye sahipti. "*Sessiz sinema zamanlarında sahneye bir piyano konur ve film boyunca fon müziği*" çalınırdı. 1930'lu yıllarda konserler için de kullanılan sinemada, dönemin birçok önemli sanatçısı konserler vermişti Cumhuriyetin ilk yıllarında Ferah Sineması'na eşlik eden bir başka sinema, İskele Kulüp Sineması'dır. Mustafa Sim Bey'in işlettiği sinema, daha önce Karşıyaka Kulübü'nün tiyatro salonu olarak kullanılan bölümüydü ki, bu sinema fazla uzun ömürlü olmayıp 1930'larda kaybolacaktı.

1930'lu yıllarda Karşıyaka sinemalarına bir yangın damgasını vurmuştur. Refik Baha Beyden Tabak Ali ile Kamil Bey'e geçen ve 6.000 liraya sigortalanan Ferah Sinemasının makine dairesi, 5 Eylül 1931'de çıkan yangında Düztaban Bastıbacak, Kocaoğlan, Börekçi adlı filmlerle birlikte kül olur. Yaklaşık bir ay boyunca kapalı kalan sinema, Mart 1932'de Karantinadaki Şık Sinema müdüriyeti tarafından kiralanmış ve Lüks ismiyle yeniden hizmete sokulmuştur. Bu süre içinde Karşıyaka'daki sinemaseverlerin gidebileceği tek sinema, çarşı içinde açılan Zafer Sineması'ydı. Ufak bir çıkıntıdan ibaret sahnesiyle Zafer Sineması, "*üç ay tamirat geçirdikten sonra* 1934'de, "Ege" ismiyle yeniden seyircisiyle buluşur. 27 Eylül akşamı gösterime başlayan sinema, bilet fiyatlarında uyguladığı ucuzlukla seyirci rekoru kırmıştı. Bu sinema 1935'den itibaren Sümer, 1950 de de sahip değiştirerek "Ses" ismiyle uzun yıllar hizmet vermeyi sürdürmüştür. Sinema, "Ses" ismiyle açıldıktan kısa bir süre sonra, film gösterileri yanında Zehra Bilir, Necdet Yazar, Sabite Tur, Lütfi Güneri ve Selahattin Pınar gibi sanatçıların konserlerine de sahne olmuştu. Lüks Sineması ise, "Melek" ismini aldıktan sonra, Karşıyaka'nın en ünlü gösteri sahnesi haline gelmişti. "*Gösteri sahnesi diyoruz*", çünkü burada da sadece film oynatılmıyordu. Sinema, tiyatro ve

illüzyonist gösterilerine, konserlere, hatta çeşitli derneklerin toplantılarına ev sahipliği yaptı. 1959 yılında *sinema*, binası tehlikeli bulunduğu için, İzmir Belediye Reisi Muavini Rüştü Şardağ'ın kontrolünde kapatıldıysa da, kısa süre sonra yeniden açıldı. 1987 yılına kadar gösterimlere devam eden Melek Sineması, 1987'de perdelerini tamamen kapattı, yıkılan binası yerini bir apartmana bıraktı. Karşıyaka, kuşkusuz yukarıda saydıklarımızdan başka sinemalara da sahip oldu. 1968 yılında açılan Efes Sineması bunlardan biridir. 1986'da kapanıncaya kadar bu sinemanın ismi daha çok, Karşıyaka'da gerçekleşen parti kongrelerine ev sahipliğiyle anılmıştır.

1950'li ve 1960'lı yıllarda ardı ardına açılan yazlık sinemalar, Karşıyaka'nın hemen her semtinde seyirci bulmuştur. Açık hava sinemalarının faaliyetleri de sadece film gösterimiyle sınırlı kalmadı. Örneğin, 1954'de ünlü dansöz Nana ve beraberindeki konser grubu Melek Açık hava Sineması'nda bir gösteri düzenlemişti. 1964 yılında Karşıyaka Özel Yamanlar Koleji, Elif Sineması'nda 1.200 kişiye başarılı bir gösteri sunmuş, 1965'de de aynı sinemada İstanbul Tiyatrosu, "Tencere Dibin Kara", "Evlenme Tarifesi", "Kabahat Askıda", "Zoraki Asker" ve "Varan 3" adlı oyunları sahnelemişti.

1967 Karşıyaka Yıllığı, 21 açık hava sineması saymaktadır: Bayraklı, Bayezit, Billur, Büyükçiğli, Cihan, Duygu, Emek, Ferah (Altınuç), Gül, Hayal, İpek, Işık, Marmara, Mehtap, Melek, Nergis, Neşe, Rüya, Rüyam, Sayanora, Simeranya, Şan, Şeref ve Zafer. Bunlara Karşıyakalıların anılarında yer eden, Osmanbey Parkı'nın iç tarafındaki Holivud'u eklemek gerekir. Aynı yılda kışlık olarak da Bayraklı, Bahar (Örnekköy), Büyükçiğli, Elif, Melek, Nergiz, Ses ve Şemikler sinemaları sıralanmıştır. 1970'li yıllardan itibaren televizyona yenik düşen sinemalar birer birer kapanırken, yerlerini geniş arsaları üzerinde hızla inşa edilen apartmanlar doldurmuştur.

Karşıyaka'da sinemalar, altın çağını 1930'lu yıllarda yaşamıştır. Ancak Karşıyaka'nın kültürel kimliğini öne çıkarıp belirginleştirecek asıl kurum, aynı yıllarda kurulan Karşıyaka Halkevi'di.

Karşıyaka Halkevi

1932 yılında açılan Halkevleri ile aydınlarla Cumhuriyet Halk Fırkası arasındaki bağlar güçlendirilmek ve aydınlar aracılığıyla halkla ilişkiye geçilmek istenmişti. Böylece Parti ideallerinin halka, daha etkili bir biçimde anlatılabileceği ve benimsetebileceği düşünülüyordu. Halkevleri öncelikle, İzmir'in de içinde yer aldığı 22 kent merkezinde açıldı. Her birinin bünyesinde 9 şube bulunan halkevleri, kısa sürede çok büyük başarılar kazanarak yaygınlaştı. 1951'de kapatıldığı zaman, Türkiye'nin dört yanında açılmış 478 halkevi bulunmaktaydı .

Kuruluşu, Yöneticileri ve Yapısı

19 Şubat 1932'de açılan İzmir Halkevi'nde: Dil, Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Köycülük ve Yayın şubeleriyle Kitap Sarayı bulunmaktaydı . İzmir Halkevi çalışmalarının zenginliği ve geniş kesimde uyandırdığı ilgi övgüyle karşılanırken, ulaşım sıkıntısı nedeniyle gece düzenlenen etkinliklerden Karşıyakalıların pek yararlanamaması, şikâyet konusu oluyordu. Bu nedenle olsa gerek, CHP'nin 1938 yılında açacağı 391 halkevi arasında, Karşıyaka da yer aldı. Karşıyaka'da açılacak halkeviyle ilgili çalışmaların yürütülmesi için emvali metrukeden intikal eden, vapur iskelesinin tam karşısında ve bugün Karşıyaka Öğretmenler Lokali olarak kullanılan bina tahsis edildi.

Karşıyaka Halkevi, halkevlerinin 6. kuruluş yıldönümü olan ve bu nedenle "Halkevleri Bayramı" olarak kutlanan 20 Şubat günü törenle açıldı. Karşıyakalıların büyük ilgi gösterdiği açılışta, İzmir Valisi Fazlı Güleç'in nutkunun ardından şiirler okunmuş ve Çiftçi Necati halkevleri konusunda bir konuşma yapmıştı. Karşıyaka Halkevi'nin ilk başkanı, CHP İzmir teşkilatında da önemli bir yeri olan Sabri Mentеш'ti. Kısa bir süre sonra Halkevi başkanlığını, Hüsnü Tonak üstlendi. Hüsnü Tonak'ın CHP Karşıyaka nahiyesi idare meclisi başkanlığına seçilmesi üzerine Maarif müfettişi,

öğretmen ve yazar Asım İsmet Kültür, Karşıyaka Halkevi başkanlığına atandı.

Ancak Asım Kültür'ün Yeni Asır gazetesinde CHP'nin pek hoşuna gitmeyen bir yazısı, onun Balıkesir'e tayin edilmesine yol açınca, yerine, "*Turgutlu Ortaokulu'nda çalışkanlığı ve memlekete inancı, parti davasının milli hedeflere bağlılığı ile kendini sevdirmiş olan*" ve Karşıyaka Ortaokulu müdürlüğüne getirilen Hilmi Ziya Apak atandı . Daha sonra Karşıyaka Ortaokulu'na eklenen Karşıyaka Lisesi'nin de kurucu müdürlüğünü yapan ve "Anıt Eğitimci" olarak nitelendirilen Hilmi Ziya Apak, Halkevi'nin çalışmalarını aksatmadan, hatta daha da geliştirerek devam ettirdi. Hilmi Ziya Apak Karşıyaka Lisesi müdürlüğünü, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılına kadar devam ettirdi; ancak Karşıyaka Halkevi başkanlığını daha önce, 1948 Mayıs'ında bıraktı. Konu ile ilgili bir gazete haberi, Karşıyaka Halkevi başkanlığını üstlenen Dr. Rüknettin Halulu'nun, Apak'ın aksine bu makama atamayla değil, seçimle geldiğini vurgulamaktadır .

Çok partili hayata geçişle birlikte, daha önce CHP çatısı altında toplanmış aydınlardan bir kısmı Demokrat Parti saflarına katılmış ve CHP'ne bağlı olarak çalışan halkevlerinin çalışmalarında aksamalar görülmeye başlanmıştı. Nitekim Karşıyaka Halkevi, daha önce Karşıyakalıların adeta birbiriyle yarışarak gerçekleştirdiği faaliyetlerini yapmaz hale gelmiş; örneğin 30 Mayıs'ta yapılması gereken edebiyat şubesi seçimi çoğunluk sağlanamadığı için ertelenmişti .

1949 Nisan'nda yapılan seçimlerde, Karşıyaka Halkevi başkanlığına Sacit Cülsu, Sosyal Yardım Şubesi'ne Kerim Aydaç, Güzel Sanatlar Şubesi'ne Osman Kalyan, Dil, Edebiyat Şubesi'ne Emine Ozan, Temsil Şubesi'ne Şemseddin Bar, Tarih, Müze Şubesi'ne Talat Sürenkök, Spor Şubesi'ne Süleyman Daryal ve Köycülük Şubesi'ne Ali Rıza Kirpikli seçildi.

1949 seçimlerini Demokrat Parti'nin kazanması, Halkevi içindeki ve Halkevi ile CHP Karşıyaka bucak örgütü arasındaki çatışmayı artırdı; 19 Ağustos 1950 tarihli gazeteler, Karşıyaka Halkevi yönetim kurulunun toptan istifa ettiğini duyurmakta, ancak ayrıntı vermemektedir. Ertesi günkü gazetelerde, Karşıyaka Halkevi'nin yönetim kurulu başkanlığına vekâleten getirilen Necip Okaner'in kısa bir açıklaması yer aldı. Okaner, "*Kendileriyle beraber çalıştığım Halkevi idare heyetini teşkil eden zevatın gerek karakterleri ve gerekse tahsilleri geçimsizlik kelimesinin ifade ettiği manada hareketlerine manidir. Ancak sosyal ve kültürel gayelerle çalışmayı vazife bilen Halkevi idare heyeti, siyasi maksatlarla yapılan müdahaleleri anlaşmazlık telakki etmektedir*" diyerek, anlaşmazlığın siyasal düşünce farklılığından kaynaklandığının altını çizmekteydi.

Bu tarihten sonra Karşıyaka Halkevi'nin, herhangi bir çalışmasını tespit edemedik. Bir yandan yönetim içi çatışma ve bunun yarattığı küskünlük, diğer taraftan merkezi iktidarın değişmesine bağlı olarak maddi kaynakların kuruması, çalışmaları engellemiş olmalıdır. Zaten bir süre sonra, 8 Ağustos 1951'de çıkarılan 5830 sayılı kanunla, mal varlıklarının hâzineye devri için bir aylık süre tanınarak halkevleri kapatılmıştır. Ancak aşağıda görülebileceği gibi, Karşıyaka Halkevi'nin faal olduğu dönemde yürütmüş olduğu çalışmalar, Karşıyaka'nın başta kültürel alanda olmak üzere, pek çok yönden gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Çalışmaları

Kurulduğu andan itibaren, İzmir Halkevi'nde mevcut şubelerin tamamı Karşıyaka Halkevi'nde de bulunuyordu ve çalışmalar doğrudan bu şubeler ve oluşturulan alt dallar tarafından yürütülüyordu. Karşıyaka Halkevi'nce gerçekleştirilen tüm etkinliklerin eksiksiz bir dökümünü yapmak, bu kitabın sınırları içinde mümkün ve gerekli değildir. Bunlardan belli başlılarına değinmek isteriz. 1945 yıllarında başlatılan, "Perşembe Konferanslarında, İzmir'in yakın tarihine ışık tutan konu başlıkları dikkati çekiyordu, örneğin Remzi Zeytinoglu, yakın arkadaşı Şair Eşref'in hayatını anlatmış; Dr. Ziya Somar, "İzmir Tarihine Doğru Bir Adım" başlıklı bir konuşma yapmıştı.

Ayrıca, 1944 yılı sonu ile 1945 başlarında bazı İngilizlerin, Karşıyaka Halkevi'nde İngiltere'yle ilgili konferanslar verdikleri görülmektedir: Mr. Cook'un "İngiliz Parlamentosunun Tekâmülünün Tarihçesi"; George Bean'in "Eski İzmir"; Mr. Parkhouse'un "Gal Memleketinin Hususiyetleri"; S. A.

Plume'ın "İngiltere'de Sosyal Yardım Teşkilatı" ve "Londra Şehri, İdare ve Teşkilatı"; E. V. Gatenby'nin "Dil öğretiminin Tabii Metodu ve Dil öğretiminin Genel Prensipleri" ve "İngiltere'de Spor" başlıklı konuşmaları bunlardan bazılarıdır.

Karşıyaka Halkevi'nin, haftada iki-üç kez tekrarlanan bir diğer etkinliği konserlerdi. Uzun bir süre müzik öğretmeni Mihter Çelebi ve Halkevi'nin son yıllarında Adnan Göksel tarafından örgütlenen Müzik Şubesi, hemen hemen her hafta, bazen gece bazen de öğleden sonraları konserler vermekteydi. Yaz aylarında bu konserler, Halkevi binasının bahçesinde düzenleniyordu. Seslendirilen eserler genellikle Batılı kompozitörlerin eserlerinden seçiliyor, bazen önce besteci hakkında bir konferans veriliyor, ardından da eserlerinden örnekler sergileniyordu. Karşıyaka Halkevi, İzmir dışından klasik Batı müziği sanatçıları davet ederek konserler de vermiştir ki, İstanbul Konservatuarı öğretmenlerinden İskender, Müzik Severler Sosyetesii üyelerinden Fahri Çiçekoğlu, Emine Giritligil, Orhan Çaplı, Fikri Şenürkmez, Selahattin Göktepe, Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası sanatkarlarından Enver Kapelman, Burhan Duyar, Fethi Kopuz, Zeki Belsüren ve Enver Kakıcı, Ankara Devlet Konservatuarı öğretmenleri Mithat Fenmen, Orhan Borar ve Umur Baha Pars bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Halkevi dışında oluşturulan, başta Kız Muallim Mektebi Korosu ve Sağır, Dilsiz ve Körler Mektebi Orkestrası olmak üzere, çeşitli topluluklar da Karşıyaka Halkevi'nde konserler vermişlerdir.

Müzik Şubesi'nin etkinlikleri ağırlıklı olarak klasik Batı müziğine odaklanmıştı ama özellikle 1940'ların ortalarından itibaren, klasik Türk Müziği ve Türk Halk Müziği çalışmaları ve konserleri de kendisini göstermişti, örneğin o dönemde Ankara Radyosu'nda çalışan Ruhi Su, 1945 Eylülünde Karşıyaka Halkevi'nde "Halk Türküleri Konseri" vermişti. Safiye Ayla, Selahattin Pınar, İsmet Çetinsel, Necdet Yazar, Ahmet Şenses, Mefharet Yıldırım, Nermin Yakan, Necip Mirkelamoğlu, Mustafa Yıldız gibi sanatçılar da, Karşıyaka Halkevi'nde konserler vermişlerdi.

Karşıyaka Temsil Şubesi'nin çalışmaları da, eskiden beri tiyatroya meraklı olan Karşıyakalıların ilgisini çekiyordu. Örneğin üç gün temsil edilen "Yanlış Yol" adlı oyun 1200, Vedat Urfi'nin "Kanun Adamı" adlı oyunu ise, 800'den fazla kişi tarafından izlenmişti ki, bu sayılar bugün bile dikkate değerdir. Karşıyaka Halkevi, İzmir'e gelen tiyatro kumpanyaları için ikinci bir sahne işlevi görüyordu. 1946 Ekimi'nde İzmir'e gelen Muammer Karaca Opereti, merkezde sahnelediği oyunları, ikişer kez de Karşıyaka da sahnelemişti. Ayrıca Halkevi'nde oluşturulan sahnede, başta Kız Muallim Mektebi olmak üzere, Karşıyaka okullarının hazırladıkları oyun, müsamereler ve gösteriler de sergileniyordu.

Karşıyaka Spor Kulübü'nün etkinliği, Halkevi'nin Spor Şubesi çalışmalarını sınırlasa da, bu şubenin de bazı dallarda önemli etkinlikler yaptığı izlenebilmektedir. Söz konusu şubenin etkin olan ilk kolu avcılıktı. Vali Fuad Tuksal'ın isteğiyle 1942'de, Karşıyaka Halkevi bünyesinde Fahri Sirmen'in başkanlığına getirildiği bir Avcı Kolu kuruldu. Bu kola mensup olanlar, özellikle tarımsal bölgelerde çiftçilere zarar verdiği düşünölen hayvanlara sürekl avı düzenleyeceklerdi. İlk sürekl avı Menemen'in Asarlık köyü ormanlarında uygulanmış, yedi yaban domuzu "imha edilmiş" ve bunlardan iki tanesi, Karşıyaka Halkevi'nde teşhir edilmişti²¹¹. Halkevi'nin açık olduğu yıllar boyunca Avcı Kolu; Cumaovası'ndan Torbalı köylerine, Menemen'den Kozpınar'a kadar uzanan çok geniş bir kırsalda sürekl avları ve belirli dönemlerde Bostanlı'da, avcılar arasında atış yarışmaları düzenlemişti .

Spor şubesinin 1941 'de, bisiklet ve sokak koşusu yarışları ; sonraki yıllarda ise, İzmir'in diğer semtlerindeki bazı kuruluşlarla birlikte amatör yüzme yarışları düzenlediği dikkati çekmektedir³. Farklı semtlerdeki halkevleri, 1940'lı yıllarda kendi aralarında, hemen her dalda sportif yarışmalar yapıyorlardı. Bisiklet, koşu ve yüzme yarışları, halkevlerinin açılış yıldönümlerinde, yapılan tören ve kutlamaların neredeyse bir parçası haline gelmişti. Karşıyaka Halkevi'nin bu konuda en aktif halkevi olduğunu ve diğer halkevlerine öncölük ettiğini söylemek yanış olmayacaktır. Yerel

gazetelerde yayımlanmış haberlere bir göz atmak, bu görüşü kanıtlamaya yeterlidir. örneğin 1946 yılında, İzmir'deki tüm spor kulüplerine açık bir basketbol turnuvası düzenleyen Karşıyaka Halkevi, Eskişehir'de yapılacak güreş müsabakalarına katılacak İzmirli sporcuların seçimini de üstlenmişti^e. Karşıyaka Halkevi, şehirlerarası spor yarışmalarında da, etkin bir biçimde varlığını ortaya koymuştur . Karşıyaka Halkevi'nin, dikkat çeken sportif etkinliklerinden biri de satrançtı. Halkevinin spor şubesi bünyesinde kurulan ve bu sporu yaygınlaştırmak isteyen satranç kolu, 1944'de "Ege Satranç Turnuvası" düzenlemiş, gazetelere verdiği ilanlar ile oyuncuları ve meraklıları turnuvaya davet etmişti. Yirmi oyuncunun katıldığı Ege Satranç Turnuvası, 16 Ocak 1944 günü başlamıştı. Her haftanın Cumartesi ve Pazar günlerinin tahsis edildiği turnuva yaklaşık altı ay sürmüş, 9 Temmuz 1944 Pazar günü sona ermişti. Bir törenle kapatılan Ege Satranç Turnuvası'nda davetlilere, çay da ikram edilmişti. Turnuva sonucunda birinciliği, yirmi yedi buçuk puanla Haşmet Zeybek, ikinciliği on sekiz buçuk puanla Tahsin Buldurlu ile Şekör Çağatay, üçüncülüğü ise dokuz puanla Emin Birsal almıştı. Karşıyaka Halkevi turnuva birincisine, değerli bir satranç takımı hediye etmişti.

Ege Satranç Turnuvası'nın ardından kurulması kararlaştırılan: Ege Satranç Kulübü, hasat edilen en değerli sonuçtu. İzmir Cumhuriyet Savcısı Yusuf Hatemi Şahinoğlu'nun teşvik ve yardımı, Avukat Feyzi Akerve arkadaşlarının desteği ile Kulüp kurucuları belirlenmiş ve yönetim kurulu seçimi yapılmıştır. Ege Satranç Kulübü'nün fahri başkanlığına Yusuf Hatemi Şahinoğlu, yönetim kurulu başkanlığına Feyzi Aker getirilmişti. Yönetim Kurulu üyeliklerine ise: Tahsin Buldurlu, Sadi İplikçi, Celal, Foto Can, Haşmet Zeybek ve Dr. Rüknettın Halulu seçilmişlerdi. Bu kurul Karşıyaka Halkevi'nde, geçici olarak kendisine tahsis olunan bir salonda, Halkevi satranç kolu gibi faaliyete geçmişti. Kulüp resmiyet kazandığı andan itibaren, uygun bir başka yere geçilecekti. Böylece, Ankara ve İstanbul'dan sonra İzmir'de de bir satranç kulübü teşekkül etmiş oluyordu ki, milli bir Türk satranç federasyonu için zemin hazırlanmış demektir. Karşıyaka Halkevi tarafından düzenlenen Ege Satranç Turnuvası, daha kısa sürelerle tamamlanmak kaydıyla sonraki yıllarda da tekrarlandı.

Karşıyaka Halkevi'nin etkin şubelerinden bir diğeri, önce Şükrü Pamırtan, daha sonra Avni Ozan'ın başında bulunduğu köycülük şubesiydi. Köycülük şubesinin ilk çalışması, Halkevi başkanı Sabri Menteş'in başında olduğu bir grupta Karşıyaka'nın Şemikler ve Hacıhüseyinler köylerine bir gezi düzenlemek oldu. Gruba katılan doktor hastaları muayene ederek ilaçlarını verdi, veteriner hayvanları, ziraatçı ağaçları kontrol etti, öğretmen ise köylülerle inkılâp ülküleri üzerine konuştu. Halkevi'nin köycülük şubesi ile sosyal yardım şubesi genelde birlikte hareket ediyordu. Karşıyaka köylerine yapılan gezilerde, köycülük şubesi yukarıdaki örnekte belirtildiği üzere, sağlık ve tarımsal konularda tarama yapıyor, gücünün yettiği sorunları kendi çözüyor, kendini aşan sorunları ilgili makamlara bildiriyordu. Sosyal yardım şubesi ise, köylülerin özellikle de okullu çocukların kırtasiye ve giyecek ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışıyordu. Bazen temsil şubesi, Karşıyaka okullarından aldıkları desteklerle köylerde temsiller veriyordu. Karşıyaka Halkevi kapanıncaya kadar, o dönemde Karşıyaka'nın birer köyü konumunda olan Şemikler, Alurca, Küçük ve Büyük Çiğli, Sancaklı, Yamanlar ve Örnekköy, bu şubeler tarafından defalarca ziyaret edilmişti.

Halkevi'nin sağlık alanındaki hizmetlerinin, köy ziyaretleriyle sınırlı kalmadığını da belirtelim. 1944 Ocağı'nda Halkevi'nde ücretsiz hizmet veren bir bakımevi açılmış ve gönüllü doktorlar belli günlerde başvuran hastaları muayene ve tedavi etmeye başlamışlardı. Yerel gazeteler aracılığıyla doktorların adları, uzmanlık alanları, muayene günleri ve saatleri duyuruluyordu . İzmirli ve Karşıyakalı doktorlar: Lütfü Rahmi Seren, Hüsamettin Petek, Mehmet Rüştü Ünlü, Muhsin Ergüven, Raif Akdeniz, Sedat Belger, Osman Bozkurt, Adil Özyemişçi, Abbas Sarı, Avni Karabece, Rüknettın Halulu, Feridun Bilginer, Baha Kitapçı, Şerif Göçtürk, Necdet Tosun ve Lebit Fehmi Yurtoğlu bu işte gönüllü olmuşlardı. İki ay içinde, köylerde yapılan muayeneler ve hastaneye sevk edilenler hariç, 400'e yakın Karşıyakalı bu hizmetten yararlanmıştı. Halkevi'nin bu uygulaması, saptayabildiğimiz kadarıyla 1949 yılına kadar devam etti. | Bu uygulamanın bir

benzerini avukatlar da yapmış, 1945 yılında Halkevi'nde bir hukuk danışma bürosu açmışlardı. Karşıyakalılar saptanan günlerde, her türden hukuki sorunları hakkında, bürodaki yetkili avukatlardan ücretsiz bilgi alabilecekti .

Karşıyaka Halkevi binası konferanslar ve Karşıyakalılara sunulan hizmetlere ev sahipliği yapmanın dışında; sergi salonu, kurs evi ve kütüphane olarak da hizmet veriyordu. 1940 yılından itibaren Karşıyaka Halkevi salonlarında, Türkiye'nin her yerinden ressam ve fotoğrafçıların eserleri, Karşıyakalı kadınların biçki-dikiş ürünleri, kurumların ve meraklılarının yetiştirdiği çiçekler ve Türk sanatına ait objeler çeşitli zamanlarda sergilenmişti. 1945 Ocağı'nda, bir İngiliz resim ve grafik sanatçısına ait sergideki 20'ye 1 yakın eser, Karşıyakalılardan yakın ilgi görmüştü. Sergiler sadece "sanatsal" ürünlere yönelik değildi.

1946 Haziranı'nda Armutlu, Değirmendere, Emirâlem, Cumaovası, Fırınılı, Örnekköy, Falaka, Kaymakçı, Kahrat ve Pınarbaşı köylerindeki, "Köy Kadınları Gezici Kursları"nm el ürünleri de sergilenmişti.

Kurslar konusunda, Karşıyaka Halkevi'nin çok etkin olduğu görülmektedir. Halkevi hemen her yıl resim, İngilizce, Fransızca ve Almanca olmak üzere dil, okuma-yazma, daktilo, ortaokul ve lise sınavlarında başarılı olamayan öğrencilere çeşitli dersler, Türk ve Batı müziği, dikiş-nakış ve ev konserveleri kursları açıyordu. Bu kursların büyük bir kısmına ücretsiz, bazılarında da çok küçük bir meblağ karşılığında katılmak mümkündü.

Halkevi binasında küçük bir kütüphane de oluşturulmuştu. 1941 Temmuzunda çıkan bir gazete haberinden, Halkevi kütüphanesinden bir yıl içinde, 8830 okuyucunun yararlandığı öğrenilmektedir. Şükran Kurdakul, 2002'de kendisiyle gerçekleştirilen bir söyleşide, yetişmesinde Karşıyaka Halkevi kütüphanesinde yaptığı okumaların ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştı. Kütüphanede kitap ve dergi dışında, günlük gazeteler de bulunuyordu. Karşıyaka Halkevi, az olmakla birlikte bazı yayınlar da yapmıştı. Yayımladığı bilinen dört kitaptan biri, resim sergisi katalogudur . Diğerleri, Akdes Nimet Kurat'ın Çaka Bey, Tarık Ziya İşıtman'ın Mahmut Esat Bozkurt başlıklı kitabı ile yazarı tespit edilemeyen "Asya'da Yaşayan İnsanların Mitolojisi ve İslamiyet'e Tesiri" başlıklı bir kitaptır .

Karşıyaka Halkevi, tüm bu çalışmaları yanında açık kaldığı süre boyunca, Karşıyaka'nın en önemli neşe ve eğlence merkezlerinden biri oldu. Hemen her Pazar danslı toplantılara ev sahipliği yapan Halkevi'nin' yılbaşı baloları, sadece Karşıyakalıları değil başta bürokratlar olmak üzere, İzmir'in önde gelen tüm sınıfların kendine çeken bir cazibeye sahipti. Karşıyaka'nın Çocuk Esirgeme Kurumu ve Karşıyaka okulları başta olmak üzere bazı diğer kurumları da, toplantılarını Halkevi binasında gerçekleştiriyordu. Karşıyaka Halkevi 1951'de kapandığı zaman, Karşıyakalılar sadece bir kültür kurumu ve eğlence mekânı kaybetmediler, 1938-1951 arasında Karşıyaka'da yetişen kuşağın kişiliğini oluşturan bir okul yok oldu.

Karşıyaka Halk Eğitimi Merkezi

Karşıyaka Halkevi'nin kapatılmasından sonra Halkevi binası, yine kültür amaçlı olarak çeşitli kurumlar tarafından kullanıldı. Orta katı 1953'de Karşıyaka Lisesi öğrenci Kulübü'ne tahsis edildi. Vali Osman Sabri Adal 'terbiye ocağı" olarak nitelediği Kulüp'ün açılışını 6 Temmuz'da törenle gerçekleştirdi. Bir yıl sonra binanın diğer bir bölümü Maarif Vekâleti'nin parasal katkılarıyla kütüphane olarak düzenlendi. 1957'de aynı binanın bir odası da çocuk kütüphanesi olarak hizmete girdi.

Binada çeşitli faaliyetler düzenleyen Karşıyaka Lisesi öğrenci Kulübü, bir anlamda Halkevi'nin boşluğunu doldurmaya çalıştı; bazen Karşıyaka Lisesi Okul - Aile Birliği ile bazen de müstakil olarak çeşitli konferanslar, toplantılar, tartışmalar, konserler, müsamereler ve geceler düzenlendi. Ancak boşluğun tam olarak doldurulduğunu söylemek mümkün değil. 27 Mayıs hareketinden sonra binada kısa bir süre, halkevlerinin yeniden diriltilmesinin bir aşaması olarak teşkilatlanmış Türk - Kültür Demeği faaliyette bulundu . Daha sonra bina 25 Temmuz 1961'de kurulan Karşıyaka

Halk Eğitimi Merkezi'ne tahsis edildi.

Halk Eğitimi hizmetlerinin etki alanını genişletmek, dağınık etkinlikleri yurt düzeyinde bir merkezden yönlendirmek için 27 Mayıs hareketini izleyen günlerde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Halk Eğitimi Genel Merkezlenenin açılması kararlaştırıldı. Kuruluş amacı, "Halkın problemlerini sezerek, önem sırasına koymak, problemlerini çözme konusunda, sahip oldukları kaynakları fark ettirmek, bu kaynakları devlet kaynakları ile birleştirerek kalkınmayı sağlamak olarak özetlenmişti. "Halk eğitimi yurttaşların çalışma gücünü artırmak, yaşayış seviyelerini yükseltmek, millî ve insani meziyetlerini birleştirmek amacıyla okul eğitimi dışında yapılan eğitim ve öğretim çalışmalarını kapsayacaktı.

Günümüze kadar varlıklarını devam ettiren halk eğitimi merkezlerinin bürokratik yapılarındaki sürekli değişim, verimli bir sonuç alınmasını engelledi. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde açılan Halk Eğitimi Genel Merkezleri Genel Müdürlüğü 16 Temmuz 1967'de Köy İşleri Bakanlığına, 6 Ekim 1967'de yeniden Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarlığına bağlandı. 13 Temmuz 1971'de Kültür Bakanlığının kurulmasıyla, MEB Baş-müsteşarlığına bağlanan Genel Müdürlük, 18 Ağustos 1972'de Mektupla Öğretim, İnsan Gücü Eğitimi genel müdürlükleri ile birleştirildi. 5 Eylül 1977'de Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün tüm teşkilatıyla. Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Gezici Kadın Kurstan, Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Sabit ve Gezici İlçe kursları. Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı na bağlı tüm eğitim kurumlarıyla birlikte Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü çatısı altında birleştirildi. Son olarak 13 Aralık 1983'de Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü adını alacaktı. Günümüzde pek çok yerde - tabii ki Karşıyaka'da da - bulunan halk eğitimi merkezleri halâ bu genel müdürlüğün yaygın eğitimle ilgili hizmetlerini sürdürmektedir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Karşıyaka Halk Eğitimi Merkezi'nin 25 Temmuz 1961 tarihinde kuruluşundan hemen sonra. Milli Eğitim Bakanlığı'nın mülkiyetinde bulunan eski halkevi binasının, içinde bulunan öğrenci lokali ve kütüphane tahliye edilerek tamamının Merkez'e verilmesi kararlaştırıldı. Hüsnü Çalış'ın müdürlüğünü yaptığı Merkez, binaya geçtikten sonra çalışmalarına uygun olarak binayı yeniden düzenledi. Binada, sinema salonu, toplantı ve kitaplık salonları, koro odaları ve misafirhane bulunuyordu. Kuruluşunun ilk yıllarında Merkez, düzenlediği kurslar ve seminerler dışında Karşıyaka köylerinin envanterinin hazırlanması, köylerin kalkındırılması çalışmaları, şiir - edebiyat günleri ve konferanslar düzenlenmesi, temsiller düzenlenmesi, orkestra çalışmaları, konserler verilmesi ve sinema gösterimleri gibi faaliyetler içinde bulundu. 1967'de Halk Eğitimi Merkezi müdürü İsmail Gün İlköğretim müdürü Mahmut Ankara'nın hazırladığı Bütün Yönleri ile Karşıyaka (1967 Yıllığı) başlık), çalışmayı (teksir) yayınladı.

Günümüzde ilköğretim, lise ve meslek lisesi düzeyinde açık öğretim hizmeti veren, ayrıca 87 ayrı alanda kurslar düzenleyen Karşıyaka Halk Eğitimi Merkezi 1679 sokakta, bulunmaktadır.

Hoca Mithat Halk Kütüphanesi

Karşıyaka Halkevi'nin kapatılmasından sonra, Maarif Vekâleti tarafından halkevi binasının bir bölümünün kütüphane olarak değerlendirilmesine karar verilmişti. Kısa sürede tefrişatı yapılan Karşıyaka Genel Kütüphanesi 2000 civarında kitapla okuyuculara hizmet vermek üzere 1 Kasım 1954'de törenle açıldı. Kütüphane bünyesi içinde 11 Aralık 1958'de 694 kitapla "ödünc kitap servisi" hizmete girdi. Aynı binada, Mestan Yapıcı'nın müdürü olduğu Karşıyaka Çocuk Kütüphanesi de bulunuyordu. Bağışlarla sürekli büyüyen Çocuk Kütüphanesi 1957'de Ankara İlkokulu'nun müsamer salonuna taşındı. 1959'da esaslı bir tadilat geçiren Karşıyaka Halk Kütüphanesi ise 1961'e kadar burada hizmet vermeyi sürdürdü. Emekli öğretmen Mithat Arukan, kütüphane yapılmak kaydıyla Ankara İlk Okulu Sokağı'ndaki (1725. sokak) evini Milli Eğitim Bakanlığına bağışlayınca Karşıyaka Kütüphanesi'nin de yeni mekânı belli oldu. Karşıyaka Kaymakamlığı tarafından yeniden düzenlenen ev "Hoca Mithat Halk Kütüphanesi" adıyla 18 Mayıs 1961'de hizmete girdi.

1967'de Kütüphane'nin kitap sayısı, süreli yayımlarla birlikte 10.000'e ulaşmıştı. Ayrıca teknik cihazlar ve plaklarla kitap dışı sanat çalışmaları da yürütülen kütüphanede, bahçesi içinde bir de cilt atölyesi bulunuyordu. Hoca Mithat Kütüphanesi bugün de aynı yerde hizmet vermeyi sürdürmektedir.

Edebiyatçılarımız ve Karşıyaka

Edebiyat ve kültür dünyası söz konusu olduğunda Karşıyaka'yı İzmir'den ayrı düşünmek mümkün değildir. Kültürün devridaim ettiği merkez İzmir'dir; gazeteler, dergiler, kitaplar İzmir'de basılır ve çoğunlukla İzmir'de satılır. Gerçi 1950'li yıllarda Karşıyaka'da da bazı dergi çıkarma girişimleri yok değildir. 1935'de İleri Karşıyaka, 1949'da Demokrat Karşıyaka, 1954'de Yeni Karşıyaka, 1987'de Modern Karşıyaka yayımlanır. Ancak bu dergiler sadece birer sayı yayınlanabilir.

Karşıyaka bir kültür merkezi değildir belki, ama bir ilham kaynağı olduğu açıktır. Sonraki yıllarda Türk edebiyatının önemli simaları haline gelecek olan bazı yazar ve şairler, edebiyat dünyasındaki ilk adımlarını Karşıyaka'da atmışlar, Karşıyaka'dan beslenmişler ve buradan da daha geniş ufuklara açılmışlardır. Ayrıca Karşıyakalı olmamakla birlikte yaşamak hatta ölmek için Karşıyaka'yı tercih edenleri de unutmamak gerekir. Bu konuda ilk akla gelen, son dönem Osmanlı şiirinin önemli isimlerinden Tokadizade Şekip (1872-1932)'tir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Karşıyaka'ya yerleşen ve döneminde "üstat" olarak nitelendirilen Tokadizade Şekip yaşadığı hüznün, acı ve umutsuzlukları mısralara dökmüştü. 6 Ekim 1932'de çok sevdiği oğlu Nasır'ın tifodan ölümü üzerine Karşıyaka'da Zeytinzade Remzi Beyin kıraathanesinde kalbine sıkıdığı bir mermiyle intihar etmiş, dönemin gazeteleri günlerce Şekip hakkında yazılarla dolu çıkmıştı .

İzmir'de sanat hayatının çöllüğünde "bir tek o vardı" dediği Tokadizade Şekip'i ara sıra Karşıyaka'da kahvede gören ünlü edebiyatçımız Attila İlhan (1925-2005), dört yaşından itibaren Karşıyaka'da yaşamaya başlamış ve ondan sonra hiçbir zaman Karşıyaka'dan ayağını kesmemiştir . Gençlik yıllarının İzmir'ini diğer şehirlerden ayrı yere koyan Attila İlhan, Karşıyaka'yı da İzmir'de ayrı bir yerde tuttu. Bir şiirinde, İzmir'den bakışla Karşıyaka'yı "Işıklı bir tespih"e benzeten İlhan, Karşıyaka'ya hem şiirlerinde hem de romanlarında yer verdi.

Karşıyaka'da doğup büyüyen Salâh Birsal (1919-1999), kendi zamanının Karşıyaka'sı hakkında en çok yazan ve anlatan edebiyatçımızda. Salâh Birsal'in "Ölüm Gelgitleri" başlığı altında yazdığı şu satırlar, 1930'lu yılların Karşıyaka'sını çok güzel özetlemektedir:

"O zamanlar Karşıyaka'da, vapurdan çıkıp da çarşı caddesine sapılan yerde, sağ ve sol kıyıdaki kahveler çekirge gibi çokluktu. En çok konsantrasyon suratı taşıyan da sağ köşedeki kahveydi. Daha ilerdeki ise - arada içerlek, tek katlı bir ev de vardı - 'Kulüp Kahvesi' diye önlenmişti. Çünkü Karşıyaka Kulübü de orda konak tutmuştu. Kulübün bahçesinde yazın filmler gösterilirdi.

Sol köşede ise üç kahve sıraya girmişti. İlk ikisi yerden bir metre kadar yüksekteydi. Üçüncüsü ise düzayaktı, dışarıya daracık bir yüz gösterirdi. Ama içi derin mi derindi. Dipteki kahve ocağına uzun bir çölden geçilerek varılırdı. Kahvebazlar hep öndeki masalara otururlardı. Daha ötede de Lüks Sinemasının altında bir kahve lengerendazdı. (*lengerendaz=gemiler için, demir atmış*) Otuzlu yıllardı onlar.

Kahvelerin önünden atlı tramvaylar - onları yazımıza niçin boca ettiğimiz ilerde anlaşılacaktır - kalkar, üç koldan Karşıyaka'yla ağız ağza öpücük alırlardı. Sağ yakadaki ter bir süre kıyıyı izledikten sonra içeri dalar; Alaybey'e uzanırdı. Soldakiler ise ta Papaz'a (Bostanlı'ya) değin kıyıda ayrılmazdı. Çarşıya dalanlara gelince, onlar alaççek, iki yana selam sarkıtır, demiryolunu

geçtikten sonra adını Soğukkuyu Tramvay Caddesi'ne bağışlardı. 118 numaralı yapının, yani Salâh Birsal'in babası Hafız Talat Beyin evinin önüne gelince de atlar kırbaçlanarak, - burada yol az biraz; yokuşlanırdı - Soğukkuyu'ya çengel atılırdı. Dönüşte böyle bir şey olmazdı. Tersine, atlara dokunmasanız da onlar koşmaz kayardı. Salâh Birsal de tramvay sörfü yapmak için rüzgâr gibi inen tramvaylara - bu, tramvayın kendini sürüklediği güne kadar sürgit olmuştur - atlardı..."

Samim Kocagöz (1916-1993), edebiyatçılar içinde Karşıyaka'nın gediklisidir. Yaşamının büyük bölümünü Karşıyaka'da geçiren Kocagöz romanlarının neredeyse tamamını burada yazdı. Samim Kocagöz'ün Kalpaklılar ve Doludizgin romanlarını basan Ataç Kitapevi'nin kurucusu Şükran Kurdakul (1927-2004) da İstanbul'da doğmuş, "Karşıyakalı" bir edebiyatçımızdır. Kurdakul edebiyat dünyasına ilk adımını Karşıyaka'da yazdığı şiirlerle atmış,

Karşıyaka Halkevi'nin kütüphanesinde ve edebiyat gecelerinde kendini geliştirmiştir. Yıllar sonra kendisiyle yapılan bir söyleşide, "dünya görüşümün belirlenmesinde İzmir'de Karşıyaka'da yaşamış olmamın çok büyük etkisi oldu" diyecektir.

İlk şiirlerinin bir kısmını Tomurcuk adlı bir kitapta derleyerek 1943'de İzmir'de bastırılan Kurdakul'un bu kitapta yer alan "Karşıyakam" şiirinin ilk dördüğü şöyleydi:

Hülya maviliğinde menevişlenmiş gibi Bir hayal ülkesinden güzeldir Karşıyakam En güzel oylarla sanki işlenmiş gibi Semavi renkleri ile tel teldir Karşıyakam.

Kurdakul'a göre "...Karşıyaka'nın doğayla uyum halinde bir görünümü vardı. Biz kentin tümüne sahipmişiz gibi duygular içinde bulurduk kendimizi. O şimdi tek tük kalan eski yapılara benzer bahçe içinde evler, Karşıyaka'nın insan eliyle kazandığı güzelliklerin simgesi gibiydi". Kurdakul'un 1940'lı yılların Karşıyaka kültür dünyasında önemle vurguladığı bir isim var: Asım Kültür.

Atatürk'ün son genel sekreteri olan Hasan Rıza Soyak anlatır: Atatürk "Bir yurt gezisinde yapılan aydınlar toplantısında, hazır bulunanlara, yaptıklarının hangilerini beğenmediklerini sormuş, 'sizlerden, açık, ciddi ve samimi tenkid bekliyorum demişti.

Herkes tereddüt içinde susarken, Asım Kültür isminde bir genç ortaya atıldı. 'Mademki emrediyorsunuz söyleyeceğim' diyerek söze başladı.

"İsyanla itiraf ediyorum" dedi. Başardığınız bu inkılaplardan bazıları maalesef hâlâ yüksek dağların tepelerinden esip vadilere inmeyen büyük rüzgârlara benziyor, ben çok yakın geçmişte bir şoföre rastladım, şeyh olduğunu söyleyen bir yobazın kerametine inanmıştı. Onu gitmek istediği yere bedava götürmüştü. Görülüyor ki inkılaplarımızın fikir tohumlarını bir bereket rahmeti gibi yurdun her bucağına yağdırabilseydik şeyhin kerameti, softanın nefesi bu memlekette tesirini ve itibarını çoktan kaybederdi. Bugün şeyh efendi kendisini istediği yere bedava götürecek gafiller bulabiliyorsa, bundan ürkmeliyiz. Çünkü o yobaz yarın bu gibileri peşinden sürükleyebilir.

Toplantıda bulunanların Atatürk'ü henüz tanımamış olanlar', bu sözlerden alınıp kızacağını beklemişlerdi. Fakat öyle olmadı. O, biraz düşündükten sonra sükunetle cevap verdi:

— Çok doğru söylüyorsunuz" .

Asım Kültür (1898-1960) Kratova'da doğmuş, Milli Mücadele'ye katılmış, daha sonra Milli Eğitim Müfettişi olarak Manisa'da bulunduktan sonra İzmir'e atanmıştı. Pek çok kez başka illerde milli eğitim müdürlüğü tekliflerini reddeden Asım Kültür, İzmir'de kültür hayatının içinde aktif görev aldı. Bir süre Karşıyaka Halkevi müdürlüğünü yaptı. Ziya Somar, Kültür'ün Karşıyaka Halkevi

başkanlığına atanmasının yeni bir aşama olduğunu şöyle vurgulamaktadır: Emekli olduktan sonra İzmir'e yerleşen Kültür, Yeni Asır gazetesinde, Fikirler ve Kültür dergilerinde pek çok yazı yayınladı. Fuat Edip Baksı, ünlü "*Günahı ne?*" şiirini Asım Kültür'e ithaf etmişti.

Eğlence Dünyası

Kahvehaneler ve Gazinolar

XIX. yüzyıl ortalarında, Karşıyaka'nın Menemen yönüne gidecek olanlar için bir aktarma iskelesi olduğu dönemde, geçip-gidenlere hizmet veren kahveleriyle tanınmaktaydı. Gustav Flaubert'in de dikkatini çeken bu kahvehaneler oldukça salaş mekânlardı. Karşıyaka'nın sayfiye olarak yükselmesine paralel olarak bu kahvehanelerin de önemi arttı. Osmanlı dönemi Karşıyakası'nı konu alan kartpostalların ayrılmaz birer ögesi haline gelen kahvehaneler özellikle rıhtım çevresinde ve Çarşı girişinde yoğunlaşmıştı.

1920 Rehberi, tamamı Rumlara ait olan altı kahvehane saymaktadır. V. Leondaridis'in Venizelos, G. Potucis'in Venüs, N. Kalligas'ın Ethnikis Aminis, M. Makropulos'un Olimpia, G. Leondaridis'in Skra ve A. Ipsilantis'in Missel kahvehaneleri. Herve Georgelin bunlara iki Ermeni'nin, Atrin ve Filip'in kafelerini eklemektedir .

Ayrıca Papa Scala girişinde do benzer kaleler bulunmaktadır. Bu dönemde kahvehaneler sadece kahve ve meşrubat satmayıp alkollü içecek servisi de yapmakta ve bu yönleriyle gazino/taverna işlevi de görmektedirler.

Cumhuriyet döneminde kahvehanelerin sahipleri değişse de konumları aynı kalmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına ait bir kartpostalda Çarşı'mn girişinde, sol tarafta, şimdi Yapı Kredi Bankası'nın bulunduğu alanda Vatan Lokantası ve Gazinosu, hemen yanında da Saltanat-1 Milliye ve Saruhan kiraathaneleri sıralanmış görülmektedir.

1926 Rehberi'ne göre Vatan Gazino ve Birahanesinin sahibi Hakkı Beyzade Naki'dir. İskele'nin karşısında, Çarşı girişinin sağ köşesinde günümüzde İş Bankası şubesinin bulunduğu yer İse Rıza, Hacı Emin ve Hacı Yusut efendilerin işlettiği Kamer Kiraathanesi bulunmaktadır. Ferahfeza bir mevkide bulunan Kamer'de tavla, domino, iskambil, nargile ve envai çeşit meşrubat bulunmaktadır" . Burası 1930'larda el deriştirdikten sonra Zeki Bey'in kahvesi adıyla ünlü olarak Karşıyaka'nın en ünlü kahvesi haline geldi. Ertuğrul Erol Ergir anılarında önemli yor tutan kahve ile ilgili şunları yazmış: "*Kahvehanenin arka kısmı kapalı bölümünü oluştururdu. Bina tek katlıydı ve önü açıktı. Yazları önü açık bölümünün üstüne tente çekilirdi. Açık bölüm kaldırım ile aynı hizada değildi. Kaldırımından sonra bir İki basamak çıkılınca bu açık bölüme ulaşırdı. Karşıyaka'nın en popüler, en ekabir kahvehanesi buydu. Sabahları, akşamüstü ve geceleri yemekten sonra çok kalabalık olurdu. Gündülleri yalnız erkeklerin geldiği bu kahveye, bilhassa yazları, hanımlar da eşleriyle gelirlerdi. Bu kahvehane daha çok orta yaşlıların devamlı uğradıkları bir lokal konumundaydı. Delikanlılar, büyüklerine hürmeten veya çekindiklerinden bu kahvede oturmazlardı..." 1934 Rehberi de Ergir'in hatıralarını onaylarcasına Karşıyaka kahvehanelerinin, yaz mevsimimle İzmir'in en maruf mahallerinden olduğunu yazmıştır.*

Karşıyaka Kulübü

1930'ların başlarında Karşıyaka Kulübü, Karşıyaka'nın en önemli "bar ve dancing" eğlence mekanıdır Vapur iskelesi'nin hemen karşısındaki bu kulüp, Birinci Kordon'da İzmir Palas Oteli gazinosu ve Belediye'nin Şehir Gazinosu ile birlikte İzmir'in üç danslı kulübünden biridir. Burada her Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri danslı çaylar düzenlenmektedir. İzmir'in "kibar ve nezih" aileleri burada toplanarak hem eğlenirler hem dans ederler , Ancak Karşıyaka kulübü sadece üyelerine hizmet vermektedir. Bu nedenle Belediye tüm Karşıyakalıların yararlanabileceği, ailece eğlenebilecekleri yeni bir mekan yaratmakta gecikmez.

Sahil Gazinonu ve Tilla

İskele çıkışının hemen solunda bulunan deniz kıyısındaki alan yeniden düzenlenmiş iyi bir şekilde aydınlatıldıktan sonra Belediye Sahil Gazinosu -Belediye Bahçesi diye de anılır- adıyla 4 Haziran 1934 akşamı açılmıştır . 1934 Rehberine göre, akşamları alaturka müzik sunan Sahil Gazinosu, kısa sürede Karşıyaka halkının yaz aylarında yegâne eğlence yeri haline gelmiştir. 1938'de yeni kiracıları tarafından yeniden düzenlenen gazino, 21 Mayıs akşamından itibaren hizmet vermeye başlar. Yeni yönetim mükemmel bir saz heyeti temin ettiğini, buna ilaveten zeybek oynanacağını, cambaz numaralan yapılacağını duyurmaktadır. Turan Muşkara Belediye Gazinosu hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Bahçede akşamları, dondurma, keten helva, lokum falan yenir, sinalko, gazoz, çay ve kahve içilirdi. Çocukların cenneti idi o bahçe. Akşamları ise gazinolaşırdı. Zamanla içkili yerin etrafına panolar koymuşlardı. Bahçenin basit bir sahnesi vardı. Yaz akşamları Karşıyaka'nın deşarj yeri olurdu. Aileler toplanır, saz, şarkı yürür giderdi. Bahçeye çok tanınmış saz heyetleri ve şarkıcılar da gelirdi. Fakat çoğu zaman kendi saz heyeti sahnenin önünde tertiplenir, sahneye hanendeler Menemen testisi gibi dizilir, sıra ile ayağa kalkıp şarkılarını türkülerini söylerlerdi. İskele gazinosu senelerin akışı ile şekilden şekle girdi."

1950'lerin başlarında Karşıyaka sahilindeki tek eğlence mekânı, mülkiyeti İzmir Belediyesine ait olan Sahil/Yalı Gazinosu'ydu. Belediye bu gazinoyu her yıl kiraya veriyor ve gazino özellikle yaz aylarında büyük rağbet görüyordu. 1952'de Belediye Karşıyaka sahilindeki eğlence mekânı eksikliğini gidermek için İskele'den benzin deposuna kadarki sahil bandını doldurmayı ve kazanılacak alan üzerinde eğlence yerleri ve gazinolar açılmasını kararlaştırdı. Ancak inşaat malzemesi sıkıntısı projenin sürekli ertelenmesine yol açtı. Üstelik 1953 yazı için Yalı Gazinosu'nun kiraya verilmeyeceğinin açıklanması bazı şikâyetlere neden olmuştu. 1955'de Belediye encümeni, üzerine palmye ağaçları dikilmiş olan Karşıyaka İskele Meydanında bir açık hava gazinosu yaptırılmasına karar verdi. Şartname ve projesi hazırlanan inşaat, 60 bin lira üzerinden ihaleye çıkarıldı. Belediye'nin düşüncesi, gazinoyu 1955 yazına yetiştirebilmektir. Ancak inşaat malzemesi, özellikle de demir sıkıntısı nedeniyle açtığı ve tekrar tekrar yinelediği ihalelere kimse başvuruyordu.

Bu arada belediye Sahil Gazinosu'ndan itibaren sahil şeridini doldurmaya başlamış, iskeleden çıkınca sağ kısmında ve sahil gazinosuyla birlikte önünde doldurulan alanda küçük bir eğlence sitesi kurmayı kararlaştırmıştı. Projeye göre sol tarafta ucuza inşa edilecek mekanın bitirilmesinden sonra, sağ kısımdaki alanda daha büyük bir gazino inşaatı gerçekleştirilecekti. Ancak küçük gazino inşaatı pek çok girişimden sonra ancak 1958'de ihale edilebildi. Aynı yıl kiraya verilen gazino Tilla adıyla hizmet vermeye başladı ve Karşıyakalıların anılarında önemli bir yer elde etti. Tilla Gazinosu - daha sonra restoran - 1992'de yıkıldı.

Osman Bey Gazinosu

Muşkara'nın anılarında yer eden diğer bir eğlence mekânı Osman Bey Bahçesi'dir. Sahilde, iskeleye iki sokak ötede bulunan bahçe, 1920'lerde Karşıyaka Belediyesi tarafından Yalı Parkı adıyla düzenlenmiş ve Osman Bey adında bir girişimci tarafından kiralanarak gazino haline getirilmişti. Hem Türk hem de Levanten ailelerin rağbet ettiği gazinoda, Hamiyet Yüceses, Suzan Güven gibi Türkiye'nin ünlü sesleri konser vermişti. 2. Dünya Savaşı yıllarında kapandığı anlaşılan Osman Bey Gazinosu 1950'lerde yeniden ihya edilmeye çalışıldı. Belediye gazetelere verdiği bir ilanda, *"Karşıyaka Yalı Caddesi'nde (eski Osman Bey gazinosunun bulunduğu yer) Ekim 951 ayı sonuna kadar açık artırma ile kiraya verilecektir. Bu müddet için muhammen kira bedeli bin lira ve geçici teminatı 75 liradır"* diyerek girişimde bulundu. Ancak açık artırmanın ilgi çekmediği görülüyor. İzmir Belediye Meclisi'nde Bedri Akgerman, Osman Bey arsasına bir sinema ve üstüne bir gazino yapılmasını teklif etmiş, ancak Karşıyaka'nın plaj ihtiyacı öne çıkarılarak teklif reddedilmişti. Uzun süre metruk kalan alanın, 1960'da çocuk parkı haline getirilmesi Belediye Meclisi tarafından kabul edildi.

Bostanlı Gazinoları

1930'lardan itibaren Karşıyakalıların uğrak yerlerinden biri de Bostanlı gazinolarıdır. Osmanlı döneminde Papaz'da sıralanan içkili gazinolar, Rumların bölgeden ayrılmasıyla metruk hale gelmiş, daha sonra Bostanlı İskelesi yanında içki içilip balık yenen, alaturka ve Rumca şarkılar dinlenen bir gazino açılmıştı. "Kör İsmail'in Gazinosu" olarak ünlenen bu yer, hem ailelerin hem de çekingen genç sevdalılarının tercih ettiği bir mekândı. Bostanlıda 1941'de, ucuz içkiler ve cumartesi - Pazar cazbant sloganıyla açılan Yenişehir Aile Gazinosu, 1946'da açılan Neşe Gazinosu ve 1952'de açılan Canlı Balık Aile Gazinosu, Kör İsmail'in Gazinosu kadar iz bırakmadı.

Yamanlar Gazinosu

İzmir Belediyesinin 1930'larda Karşıyaka'da yarattığı diğer bir eğlence mekânı, denizden uzak, ama en güzel deniz manzaralarından birine sahip olan Yamanlar Gazinosu'ydu. Soğukkuyu'da Değirmentepe olarak da bilinen tepeye önce 760 çam fidanı dikilmiş, güzel bir park haline getirilmişti. Daha sonra tepenin en uygun yerinde belediye tarafından bir de gazino inşa ettirildi. Karşıyaka'nın ihtiyacından fazla kalan Yamanlar suyu kullanılarak bir de kaskatlı havuz yaptırıldı. Belediye, bir yandan inşaat devam ederken diğer taraftan gazinoyu senelik tahmini 150 lira bedelle 2 yıllığına kiraya verilmek üzere açık artırmaya çıkardı.

Nisan 1936'da inşaatı biten gazino ve kaskat açılışı 21 Nisan'da Vali Kazım Dirik tarafından yapıldı ve açılışı müteakip 200 kişilik bir ziyafet verildi . Değirmentepe, bir taraftan İzmir Körfezinin girişine kadar uzanan deniz manzarası, diğer taraftan da Kadifekale'ye kadar tüm kente hakim konumu ile gözden kaçmayacak bir mevki idi. Nitekim 1937'de İzmir Özel İdaresi Değirmentepe'de 16000 liraya mal olacak bir otel inşasına karar vermişti. Bu proje gerçekleşmemekle birlikte, daha sonra Güzeltepe adını alan tepedeki gazino sık sık değişiklik geçirdi.

Mesire Yerleri ve Yamanlar Kampı

19. yüzyılda Karşıyaka, hiç kuşkusuz pek çok mesire alanına sahipti; Soğukkuyu'dan başlayarak yamaçlara kadar uzanan alanlardaki köylerde yaşayanların bu dönemde eğlence amacıyla nereleri kullandıkları hakkında bilgimiz yok. Mesire yerleri hakkındaki bilgilerimiz 1930'larda başlıyor. Söz konusu yıllarda, bir dağ yamacı, geniş zeytinlik alanı içinde ve su kenarında bulunan Soğandede mevki mesire yeri olarak kullanılmaktaydı. Karşıyakalıları, gramfonları, saz takımları ve yemekleri ile burada toplanıp eğlenmekteydi. Ayrıca Talebe Bayramı olarak ilan edilen 5 Mayıs'ta Karşıyaka talebesi (Kız Muallim ve ortaokul talebeleri) de burada toplanarak eğleniyordu. Dedebaşında da benzer eğlence düzenlenen alanlar olduğunu, hatta buralarda deve güreşleri düzenlendiğini biliyoruz". Küçük Yamanlar ve Büyük Yamanlar da Bahar Bayramı gibi özel günlerde Karşıyakalıların eğlenerek zaman geçirdikleri yerler arasındaydı.1960'larda Bayrakliya kadarki sırtlarda "Atatürk Ormanı" kurularak, eğlence yerlerinin burada toplanması düşünülmüştü. Ancak Karşıyakalıların, ulaşımı zor olmasına rağmen en çok tercih ettikleri yerin Karagöl ve çevresinde oluşturulan Yamanlar Kampı olduğu bilinmektedir.

Yamanlar Kampı, Bilge Umar'ın deyişiyle "*Çeşme yazlıkları öncesi*" çağın yazlığıdır. Karşıyaka'nın kuzeyinde bulunan Yamanlar Köyü civarındaki Yamanlar Kamp Alanı, İzmir'in 1930'lu yıllarda kazandığı ve giderek büyük rağbet bulan dinlenme alanıdır. Deniz seviyesinden 900 metre yükseklikte, yoğun çam ağaçlarının bulunduğu alanda, İzmir Verem Mücadele Cemiyeti tarafından kurulan kamp, 10 Haziran 1932'de açılmıştır. Her yıl Haziran ayında açılan ve Eylül ayı sonunda kapanan kampın başlangıçta en önemli sorunu ulaşım idi. Belediyenin çabasıyla kampa, Dedebaşından başlayan bir yol yaptırılmış ve otomobillerin işlemesi sağlanmıştı.

Kamp, İzmir Verem Mücadele Cemiyeti tarafından her ne kadar öncelikle verem hastaları düşünülerek açılmışsa da, boğucu ve sıcak havalarda İzmir'den uzaklaşmak isteyenlerin de sığınağı haline gelmişti. Burada Cemiyet'in inşa ettirdiği barakaların yanında, zenginlerin de 200-300 liraya mal olan bir oda ve bir mutfak yerlere sahip olabilme şansları vardı. 1938'de kampın kapasitesi 400 kişiye çıkarıldı. Yamanlar Kampı, 1930'larda İzmir'in sağlık kampı" olarak anılıyordu .

1941 'de kampta yemek ve karyola ücretleri dâhil olduğu halde bir gün çadır 175 kuruş, beş yaşından on yaşına kadar olan çocuklar için yüz kuruş, baraka insan başına 225 kuruştü. 1941 'de Verem Mücadele Cemiyeti kampa gitmek isteyenler için düzenli ulaşım aracı tahsis edilmesini sağlamıştı. Karşıyaka'dan Yamanlar dağına otobüs insan başına 75 ve 4 yaşından on yaşına kadar çocuklar için 40 kuruştü. Eşya naklinde ayrıca ücret alınmaktaydı .

1944'de Verem Mücadele Cemiyeti'nin her sene kamp kurduğu Yamanlar dağının Cocular Tepesi irtifak hakkı Bakanlar Kurulu kararıyla cemiyete verildi. Cemiyet, yaklaşık 129.960 m2 olan bu sahada daimi kamp için binalar inşa etmeyi planlıyordu . İlerleyen yıllarda Cemiyet tarafından inşa ettirilen birer, ikişer ve üçer odalı 16 ev, elektrik ve su bağlı olduğu halde 300-500 liraya kiraya verilmekte, ayrıca 80 çadır bulunmaktaydı. Ayrıca tesislerde yemek salonu, gazino, yüzme havuzu, voleybol sahası ve tenis kortu **bulunuyordu. Dönemin gazeteleri Yamanlar Kampı'nı "turistlere göğsümüzü gererek gösterebileceğimiz bir yurt köşesi" olarak nitelendiriyordu¹. 1950'lerde Sağlık Bakanlığı da bölgede bir sanatoryum inşasını kararlaştırdı 1960'larda verem hastalığının büyük ölçüde ortadan kalkması. Yamanlar Kampı'nın dinlence mekân olma özelliğini ön plana çıkarırken sanatoryum binası da Kızılay'a devredilerek otel olarak işletilmeye başlandı** Ancak 1980li yıllardan itibaren kıyı turizminin yükselişine paralel olarak Yamanlar Kampı'na rağbetin gittikçe azalması, işletmenin kapanmasına yol açmıştır.

Uzun bir süre kaderine terk edilmiş bir halde kaldıktan sonra otel binası ve müstemilatı Karşıyaka Belediyesi tarafından Orman Bölge Müdürlüğünden kiralanarak tadilata alınmıştır. Tadilattan sonra hizmete açılacaktır. Ayrıca bu bölgenin yukarısındaki eski Nato tesisleri, gençlik kampı yapılmak üzere yine aynı müdürlükten kiralanmış ve yapım çalışmaları devam etmektedir

Deniz Banyoları

Karşıyaka 1950'lere kadar sahilindeki "deniz banyoları" ile özdeşleşmiş, banyolar Karşıyaka ile ilgili anıların ayrılmaz bir parçası olmuştur. Aslında "deniz banyoları" adıyla anılan ve daha sonra 'Plaj'lığa yükselen, insanların denizden düzenli bir şekilde, eğlence amacıyla yararlanması bizde pek o kadarda eskiye gitmez.

Kudret Emiroğlu'nun gündelik hayatımızın adeta tarihsel bir sözlüğü olan kitabında, Reşat Ekrem Koçu'dan aktardığına göre İstanbul'da ilk deniz hamamı, Çardak İskelesi'nde 1826 ile 1850 arasında bir tarihte açılmış, kısa sürede yayılan deniz banyolarının sayısı 1867'ye gelindiğinde altmış ikiye ulaşmıştı. İzmir ise bu konuda epey geç kalmış, bilindiği kadarıyla ilk deniz hamamı/banyosu, 1890'larda aynı zamanda Rıhtım Şirketi'nin de sahibi olan Guiffrey tarafından Punta (Alsancak)'da açılmıştı. Şimdiki Alsancak vapur iskelesinin bulunduğu yerde olan deniz hamamının banyo kısmına, Nail Morali'nin anlatımına göre uzunca bir köprü - iskeleden geçilerek girilmekteydi. Burada çepçevre kaplamalar ortasındaki havuza, yüzme bilmeyenler için baştanbaşa tutamak konmuştu. Morali, o zamanlar kolibasilin adı dahi bilinmediğinden şifa niyetine bu banyolardan denize atladıklarını da ekliyor. Şahabettin Ege'ye göre burası daha çok Rumlar'a hizmet etmekteydi. Türkler ise daha sala; olan Karataş civarındaki deniz banyosunu tercih etmekteydi. Buradaki banyo binası da ağaç kazıklar üzerinde deniz içine iki bölüm olarak yapılmıştı. Deniz yüzeyinden bir metre kadar derinlikte ağaç döşemesi ve deniz üzerinde de oturmak için taraçaları bulunmaktaydı. Banyoya gelenler ya denize

girerler veya taraçada oturarak girenleri seyrederdi. 1. Dünya Savaşı sırasında Liman-Sanders'le İzmir'e gelerek Kordon'da Kramer Otelinde kalan Alman havacı Oswald Bölcke, sabahlarını Karşıyaka'ya geçip bu banyolarda yüzmekle değerlendirmişti .

1920'lerin başlarında Punta banyosu, benzerleri arasında en büyük ve en iyi donanımlı banyo olarak değerlendirilmektedir. Havuzları yüzmeye bilmeyenler için tehlike oluşturmayacak kadar sığdı. Tesisin iki binası arasında bulunan alan ve terasının bir kısmı kahvehane olarak kullanılmaktaydı. Ayrıca her binanın arkasında açık denize inmek için merdiven bulunmaktaydı.

Her iki banyonun da en önemli ortak özelliği, erkekler ve kadınlar için ayrı ayrı mekânlara sahip olmaları ve birbirlerini görmeyecek şekilde tasarlanmış olmalarıydı. Eğer bir kadın açık denize yüzerek erkeklerin tarafına geçerse geriye çağırılmakta ve banyo evini bir daha kullanmaktan men edilmekteydi. Şahabettin Ege ise zaman zaman kadınlar kısmından biri denize açıldığında heyecanlı bir manzara ortaya çıktığını kaydetmekte ve bunun banyo sahibi tarafından seyirci toplamak için tertiplendiğini tahmin etmektedir³¹ . Karşıyaka'da deniz banyolarının, sahil hattında yerleşim başladığı andan itibaren var olduğu söylenebilir. Ancak Karşıyaka'da banyolar özel, yani önünde bulunduğu evin sakinlerine hizmet vermekteydi. Geçtiğimiz yüzyıl başlarında Karşıyaka'nın umuma açık en az bir deniz banyosu bulunduğu, 1905 yılına ait Baedeker Rehberi'nden anlaşılmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Alsancak ve Karataş banyolarının yıkılmasından sonra Karşıyaka banyoları daha da önem kazandı. 1930'ların Karşıyaka deniz banyolarını Ertuğrul Erol Ergir oldukça ayrıntılı tasvir etmektedir. Alaybey'den Anıt'a kadarki kısımda 3-4 hususi banyo bulunduğunu kaydeden Ergir, bunların yalnızca sahiplerince kullanıldığını belirtmektedir: “Deniz banyoları, kıyıda başlayıp denizin insan boyuna kadar derinleştiği yere uzanan 1-1,5 metre genişliğinde ahşap iskelelerdi. Sonunda 3x3 metre ebadında bir platforma varılırdı. Bu platform üzerinde yine güzel görünümlü bir soyunma giyinme kabini bulunurdu. Kabinin etrafı açıktı, orda mevcut kanepelerde oturulup sohbet edilerek güneş banyosu alınırdı. Yine bu platform üzerinde denize atlamak için bir iki ahşap bulunurdu. Atlamak istemeyenler denize merdivenle inerlerdi. Banyonun iskele başındaki kapısı kapalı tutulur, yabancılar giremezdi ve de girmezdi”

“...Denizin Anıt'tan İskeleye kadar olan kısmı sığ ve kumluktu. Açık tabii bir plaj görünümündeydi, çocuklar yüzmeyi orda öğrenirdi. İskeleden Nikâh dairesine kadar olan kısımda da banyolar vardı. Burada deniz kayalıktı, yosunluktu. Hemen kıyıda denize girebilmek zordu. Ancak hususi banyolardan atlayarak veya merdivenle inerek denize girebilirdiniz.”

Nikah dairesinden 100-150 metre sonrası, yani bugünkü K.S.K. kulübünün karşı kısımlarında deniz kumluktu ve nefisti. Karşıyaka'da denize girmenin en iyi olduğu bölüm burasıydı. Esasen erkek ve kadınlar için ayrı ayrı inşa edilmiş umuma açık deniz banyoları da buradaydı. Aynı tip banyolar Bayraklı'da da vardı. Ama deniz bu güzellikte değildi. Hemen her gün öğleden sonraları çıkan eşek imbatı orda patlar ve deniz yosunlarını sahile taşırdı.

Banyolar denizin 150-160 santim derinine ulaştığı yerlere, deniz havuzu şeklinde, dört köşe inşa edilmiş yapılarıydı. İçerisi dışardan görünmezdi. Havuzun etrafında soyunma kabinleri vardı. Kabin üzerleri güneşlenme teraslarıydı. Havuza bir merdivenden inilerek veya atlayarak girilirdi. Havuz içinde tutunmak için boydan boya uzanan kalın bir halat vardı. Karaya uzanan bir iskeleden yürüyerek banyolara ulaşıldı. Kadın banyolarında, denizin içinden çıkan ve su yüzeyindeki kabarcıklardan yeri kolaylıkla tespit edilen bir kaynak vardı. Yüzerken susayanlar buradan her an buz gibi tatlı suyu içebilirlerdi”.

Talat Muşkara anılarını kaleme aldığı kitabında Karşıyaka vapur iskelesinden Bostanlı yönüne uzanan sahilde bulunan özel banyoların kime ait olduğunu çizili kroki üzerinde tek tek göstermiş ve özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Belediyeye ait olan ve her yıl ihaleyle kiraya verilen umumi banyolar, bugünkü Karşıyaka Nikah Salonu'nun bulunduğu yerdeydi. Banyoların sahil kısımları kumsaldı ve plaj halindeydi. Yolun karşısında da Dilsiz Mektebi bulunuyordu.

Her yıl Haziran ayı başlarından itibaren, umumi banyoları kiralayan kişi, gazetelere ilan vererek

müşteri çekmeye çalışırdı. 1952 Haziranı'nda gazetelerde deniz banyolarının açılış ilanı yerine bir haber yer alıyordu. Belediye, Karşıyaka'daki deniz banyolarını yıkma ve yerine bir plaj yapma kararı vermişti. Yarım milyon liraya çıkacak olan plajın avan projesi tasdik edilmek üzere Bayındırlık Bakanlığı'na gönderilmişti. Belediye Başkanı Rauf Onursal 1953'de Karşıyakalıların plaja kavuşacakları müjdesini veriyordu. Bir ay sonra yıkım başladı. Belediye Meclisi Şubat 1953'de Karşıyaka'da yüzme havuzu, plaj ve gazino inşasına 750.000 lira ayırmayı kabul etti. Yüzme havuzu 50 metre uzunluk ve 25 metre genişliğinde, uluslararası yarışmaların yapılabilceği standartta inşa edilecekti. Tabanı beton ve her yanı camgöbeği renginde sırça fayanslarla kaplanacak ve derinliği her yerinde eşit, olacaktı. Havuzun suyu 800 metre açıktan borularla getirilecek ve sürekli değiştirilerek temiz kalması sağlanacaktı. Atlama kulesi 100 metre uzunluğunda denize doğru uzatılacak bir köprünün ucunda yer alacaktı. Bu köprünün hemen dibinde sandal, her türlü yelken ve motorlu aracın yanaşabilmesini sağlayabilecek, denizden biraz yüksekçe bir de iskele yapılacaktı. Tek katlı olarak inşa edilecek gazinonun üstü teras olarak kullanılacaktı.

Plaj inşaatının 662.968 lira tahmini bedelden yapılan ilk ihalesine talip çıkmadı; Eylül 1953'de yapılan ikinci ihale sonucunda inşa işi en uygun teklifi veren Kemal Gençspor'a 702.677 liraya ihale edildi. Müteahhit derhal inşaatı başlayacak ve plaj tesislerini 1954 yazına yetiştirecekti. Bazı gazeteler "Türkiye'deki plajların en modernini" özelliğini taşıyacak plaj tesisinin çeşitli sportif su oyunlarına ev sahipliği yapacağını belirterek övüyordu. Ancak körfez kirliliğinin sağlığı tehdit ettiğini ileri süren bazı gazeteler de projenin "şekil bakımından güzel, sağlık bakımından olumsuz" olduğunu ileri sürerek öncelikle körfeze kanalizasyon akıtılmasının durdurulması gerektiğini belirtiyorlardı. Çok geçmeden plaj inşaatını üzerine alan müteahhit ile belediye arasında anlaşmazlık baş gösterdi ve plaj inşası durduruldu. Müteahhit gerekli demir kazıkları Karabük Demir Çelik Fabrikası'ndan zamanında alamadığından yakınıyordu. En sonunda belediye müteahhitte yaptığı anlaşmayı feshetti ve plaj inşaatını yeniden ihaleye çıkarmaya karar verdi. Uzun süre sürüncemede kalan plaj işi 1957'ye gelindiğinde, yapılan incelemeler plajın yapılacağı yerde denize girmenin sağlıksız olacağını ortaya koyunca sadece gazino inşaatına indirildi. Ancak plaj inşaatı için çakılan her biri 20 metre olan temel kazıkları uzun süre çakıldıkları yerde kaldı.

Yat Kulübü'nden Nikâh Salonu'na

1971 Akdeniz Oyunları'nın İzmir'de yapılması, Karşıyaka için bir şans oldu; Belediye'nin inşa etmeye başladığı gazinonun çevresi yelken tesislerine dönüştürüldü, gazino da Ege Yat Kulübü'ne tahsis edildi. Ancak bir yandan denizin hızla kirlenmesi, diğer yandan Belediye'nin alan kazanmak için başlattığı Karşıyaka sahil dolgusu yelken tesislerini işlevsiz kılmaya başladı. 1981 'de İzmir Belediyesi Karşıyaka sahili düzenleme projesi kapsamında Yat Kulübü'nün yanında bir düğün salonu ile 4000 metrekarelik açık çocuk oyun parkı inşasını kararlaştırdı . Gerçekleşmeyen bu projenin ardından Karşıyaka Belediyesi'nin kurulmasından sonra, Belediye Başkanı Nevzat Çobanoğlu, Yat Kulübü'nün Nikâh Salonu'na dönüştürüleceğini açıkladı. Karşıyaka'nın ihtiyaçlarını karşılayacak bir toplantı salonunun olmadığına işaret eden Çobanoğlu, evlendirme salonu içindeki lokanta ve kafeteryanın da Karşıyakalılara hizmet edeceğini söylüyordu.

Yat Kulübü'yle Karşıyaka Belediyesi arasındaki anlaşmazlık, Milli Emlâk'ın binanın kullanım hakkını Karşıyaka Belediyesi'ne devretmesiyle çözümlendi. Bina, tahliye edildikten sonra onarımdan geçirilerek yeniden düzenlendi. Yaklaşık 222 milyon liraya mal olan ve 1156 metrekarelik alana oturan Nikâh Sarayı'nda, nikâh salonu, kokteyl salonu, kutlama salonu bulunuyordu . Çevre düzenlemesi de tamamlanan Nikâh Sarayı, 16 Kasım 1987'de dönemin Tarım Orman ve Köy işleri Bakanı Hüsnü Doğan tarafından açıldı.

Ancak Karşıyakalıların geçmişten getirdiği ve sahilde yaşamının ayakta tuttuğu deniz banyo/plaj isteği her zaman taze kaldı. İzmir Körfez kirliliğinin sürekli genişlemesi zaman zaman gündeme gelen Karşıyaka plaj projelerinin de giderek doğuya kaymasına yol açtı. 1981 'de Karşıyaka Bostanlı Sazburnu mevkiinden, İnciraltı'na kadar olan bölgede, denize girilmesi ve balık tutulması kesinlikle yasaklanmıştı. Kararın denetim görevi emniyet, belediye ve su işleri bölge müdürlüğüne verildi. Bu

kuruluşlar ekipler oluşturarak, söz konusu bölgeyi sürekli olarak tarayacaklardı.

1984'de Karşıyaka Belediye Başkanı Çobanoğlu, Tuzla'daki Homa Dalyanı'nın bitişiğindeki kumsalın "plaj" olarak düzenlenme projesini gündeme getirdi. Ancak proje, söz konusu alanın, Kuş Cenneti içinde bulunması ve başta flamingolar olmak üzere birçok göçmen kuşun yerleşim yeri olması nedeniyle çevrecilerden büyük bir tepki aldı. Aynı günlerde Karşıyaka'yı ziyaret eden, dönemin Maliye Bakanı Vural Arıkan, Nevzat Çobanoğlu ile birlikte, Çamaltı Tuzlası'nı geziyor, burada belediyenin plaj yapabilmesi için gerekli olan hazine arazisini vereceklerini söylüyor ve "Karşıyakalıları da zahmetsiz ve kısa yoldan denize kavuşturacağım diyordu.

Gerçekleşmeyen bu projenin ardından Çobanoğlu 1986'da bu kez "Venedik Kent" yakınlarında, kafeterya ve çay bahçeleriyle İzmir'de ömek bir plaj yapacaklarını söyleyerek, "...Dış körfezde dolgu çalışmaları devam ediyor. Bilindiği gibi bu sahiller fosseptiklere oldukça uzak, dolayısıyla kirlilik az. Deniz dibi kumlu, akıntılar da kirliliği tutmayacak şekilde. İzmir'in değişik muhitlerinden buraya otobüs seferleri de koyacağız. İzmirli ve Karşıyaka'da oturanlar denize girebilecekler..." açıklamasını yapıyordu. Aslında bir süre önce Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı İzmir İl Müdürlüğü hazırladığı raporda, Bostanlı-Karşıyaka sahilinin, deniz kirliliğinin en yüksek olduğu bölgelerden biri olduğunu açıklamış, kirlenmenin Çeşmealtı'na kadar uzandığı bildirilirken, vatandaşların denize girilecek bölgeler konusunda daha dikkatli olmaları uyarısında bulunmuştu. (13 Haziran 1986).

Tüm bu temenniler ve projeler, 2000'li yıllarda Büyük Kanal Projesi'yle İzmir Körfezi'nin temizlenmeye başlamasıyla gerçeklik kazanabilecek düzeye geldi. Karşıyaka Belediye Başkanı Cevat Durak'ın 2005'te Bostanlı'da 500 metre olarak hazırlanacağını açıkladığı suni kumsal ve Deniz Kent Restoran'ın yanında yine suni olarak oluşturulan plaj voleybolu sahası belki de yeniden İzmirli ve Karşıyakalıların denizle buluşmasının başlangıcı olacaktır.

Spor

Bir Karşıyakalı için "spor", her şeyden önce Karşıyaka Spor Kulübü (KSK/Kaf Sin Kaf) demektir. Bu kulüp hakkında yazıp çizmiş bir sosyologun belirttiği üzere, "Karşıyaka ve KSK birbirini bütünleyen, birbirlerinin eski deyişle mütemmim cüzleridir. Birisi olmadan diğerinin olması mümkün değildir. Böyle olduğu için de. Kaf Sin Kaf bir kulüpten daha öte bir şeydir. Karşıyaka ile KSK arasındaki güçlü bağı vurgulayan sayısız açıklama bulmak mümkündür. Kulübün ünlü taraftarlarından Arap Osman (Ateş), 'Biz KSK için doğduk, onun kucagında ölmek isteriz. Yeşil-Kırmızıdan başka aşkımız olamaz. Benim doğduğum, büyüdüğüm, okuduğum, ecdadımın gömülü olduğu yerdir Karşıyaka. Babamın vatanıdır. Bu yüzden KSK'liyiz. Herkes KSK'li olamaz, KSK'li olmak çok zordur, kalbinin güm güm atması gerek KSK için... İster futbol, ister basketbol, ister su topu veya voleybol, her KSK maçı bizim için yeni zafer beklediğimiz bir düğündür. Bu böyle biline? derken; Karşıyaka Futbol Takımı'nın eski amigolarından Hakan Ortabaş, "önce camiaya âşık olduk, sonra takıma... Karşıyaka sevgisinin kökeninde kent sevgisi yatar. Bizi taraftar yapan duygu Karşıyakalılık sevgisidir..." şeklinde konuşmaktadır.

Tarihsel Arka Plan: İzmir'de Sportif Amaçlı İlk Örgütlenmeler

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren İzmir'de kültürel, ekonomik ve sportif amaçlı bazı sivil toplum örgütlerinin kurulduğunu biliyoruz. Osmanlı Devleti, uyrukları ile yabancılara dernek kurma hakkı vermediğinden olsa gerek, söz konusu örgütlerin "kulüp" tabelası altında çalıştıkları anlaşılmaktadır. Müziksever birkaç Rumun, Aroni Okulu'ndan bazı öğrencileri de yanına alarak, (Rum-Ortodoks) cemaat mensuplarını müzik ve fiziki bakımdan geliştirmek amacıyla 14 Eylül 1890 günü kurduğu "Orfevs" isimli kulüp, tespit edebildiğimiz kadarıyla İzmir'in (aynı zamanda) sportif amaç güden ilk sivil toplum örgütüydü. İlk kez Aziz Yeorgios Yortusu sırasında, 23 Nisan 1891 'de verdiği bir konserle cemaat karşısına çıkan bu kulüpten sonra, 1891 yılında yine Rumlar tarafından kurulmuş olan Apollon Kulübü de, aynı Orfevs gibi başlangıçta bir müzik topluluğuydu İzmir'de takım düzeyinde ilk spor oyunları 1894'te, Apollon Kulübü ile Bornova'nın İngiliz sporseverleri arasında yapılmıştı. Apollon Kulübü'nün, Aydın Valisi Kâmil Paşa'nın himayesinde 23/25 Mayıs 1904 günü gerçekleştirdiği "Atletizm, Jimnastik ve Bisiklet Müsabakasına katılan Bornova Association Spor Kulübü (Bournabat Athletical) olasılıkla 1894 yılındaki spor oyunlarına katılmış Bornovalı İngiliz sporseverlerinin kulübüydü. 1904 müsabakasına katılan üçüncü kulüp, Bornova Spor Kulübü gibi, ne zaman kurulduğunu tam olarak bilemediğimiz İzmir Spor Birliği'dir.

1895 yılında Orfevs'den ayrılan bazı üyeler, Yumnasio (İdman) isminde ve sadece sporla meşgul olan yeni bir kulüp kurmuşlarsa da, 1898 Ekimi'nde bu iki İzmir kulübü birleşerek, "Panionios İzmir İdman Birliği" ismini aldı. Bornova'daki: Thsevs (Temmuz 1907); Ermiş İdman Yurdu (Nisan 1908); Rum Futbol Takımı (1908) ve Omiros Onasis'in önerisiyle Karataş'ta hayat bulan Pelops İdman Yurdu (1908) ile "Ereton" isimli kulüp, meşrutiyetin ikinci kez ilanından önce, Rumlarca kurulmuş sportif amaçlı diğer örgütlenmelerdi. İzmir Paradiso'da (Şirinyer) kurulu, Uluslararası Amerikan Koleji öğretmenlerinden Sara Snell ve Margaret Forsythe tarafından hazırlanmış "Eğlence" başlıklı bir rapora göre, Ermenilerin İzmir, Karşıyaka ve Karataş'ta olmak üç spor kulübü vardı ki, Apollon Kulübü'nün Düzenlediği Karşıyaka ve Karataş'taki Ermeni kulüpleri kendi sahalarına sahipti.

1909 yılında kişilere dernek kurma hakkı veren anayasa değişikliği (md. 120) ve Cemiyetler Kanunu ile yasallaşan örgütlenme sürecinde Türklerin de, sportif etkinlikler yapmak ve kulüp kurmak suretiyle İzmir'in spor yaşamına dahil oldukları görülmektedir.

1960 yılında basıldığını sandığımız bir kaynağa göre, Türkler arasında futbol İzmir'de ilk olarak, 1910 yılında İzmir Sultanisi'nde oynanmıştı. Okulun Avrupa'da tahsil görmüş Melekyan (Ermeni olmalı) isimli jimnastik öğretmeni, öğrencilere futbol dersi vermiş ve dolayısıyla uyanan alâka, Türk kulüplerinin doğmalarını sağlamıştı. Bu kulüplerin ilki, 1912'de kurulmuş olup cumhuriyetin ilk yıllarında "Karşıyaka Spor Kulübü" ismini almıştır. İkincisi ise, 1914 yılı başında kurulduğunu bildiğimiz Altay İdman Yurdu idi.

Karşıyaka Spor Kulübü'nün Kuruluşu

1906 yılında, "Karşıyaka İdman ve Müzik Kulübü" isminde bir sivil toplum örgütünün kurulduğunu biliyoruz. Yaşayıp yaşamadığı tespit edilemeyen bu kulüp, Karşıyakalı Rumlara sportif amaçla kurduğu tek örgüt değildi. Karşıyakalı (Rum) gençlerin sporla çok ilgili olduklarını yazan Karara, üç kulüpten daha söz ediyor. Bunların ilki, "tokmak" anlamına gelen Kopanos'tur. Rakipler üzerinde psikolojik üstünlük sağlanmak amacıyla özellikle bu ismi alan kulübün sporcuları, Karavokiri'nin tarlasında idman yaparlardı. İkincisi, Alaybey'deki Eas Kulübü olup, atletizm pisti ve futbol sahası olarak Omiros'un tarlasını kullanırdı. Bunlar küçük kulüpler olduğundan, büyük ve ciddi müsabakalarda renklerini nadiren gösterebiliyorlardı. Üçüncü olarak, "yeterince iyi bir Türk futbol takımıydı denilerek "Altay" (?) ismi verilmektedir. Karara'nın Altay Kulübü merkezinin Soğukkuyu'da olduğunu (?) yazması , sonradan KSK ismini alacak bir başka kulüpten söz ettiğini ortaya koymaktadır.

Dağlaroğlu-San İkिलisinin, "bütün Ege bölgesinin de ilktir ve isminin "Karşıyaka İdman Ocağı" olduğunu (?) yazdığı bu Türk kulübünün , en çok Alaybey Rumları ile (Eas Kulübü olmalı) temas ettiği ve çoğu tornacı, marangoz kalfası ve hizmetkâr olan Rumlara her maçta yenildiğini, geç tarihli bir gazete haberinden biliyoruz. Bir başka gazete haberinde ise, 1914 yılı başlarında Karşıyaka'nın, Altay ve Midilli kulüplerinin de katıldığı bir koşu yarışmasına (100 metre) sporcu verdiği okunmaktadır.

KSK'nün kuruluşu ve Osmanlı döneminde yaptıkları hakkında bildiklerimiz, temelde iki kaynağa dayanmaktadır. Bu kaynaklardan ilki, Cemal Ahmet (Umar) Bey tarafından yazılıp, "Spor Âlemi" dergisinin Ekim 1926 tarihli nüshasında yayımlanmış bir makaledir. "Kaf KafKaf, Sin Sin Sin, KafSin Kaf Sin Kaf" tezahüratının da yaratıcısı olan Bankacı Cemal Ahmet Bey, "İzmir Şampiyonu Karşıyaka Kulübü'nün Mazisi" başlıklı makalesinde şunları yazmaktadır:

"Günün birinde 'Karşıyaka Kulübü nasıl teessüs etti (kuruldu)?' diye bir sual karşısında bulunacağımı düşünse idim ve bu suale de benim cevap vermeliğim lazım olduğunu bilseydim, kulübü ilk defa tesis edenlerden küçük yaşında malumat toplamaya çalışırdım. Fakat o zamanlar ne ben buna ihtimal vermiş ve ne de müessisler (kurucular) bunu düşünebilmişlerdi. İzmir'in eski sporcularıyla Karşıyakalıların pekâlâ hatırlayacakları üzere, Karşıyaka'da 'Omıro Tarlası' denilen o zamanın asri (modern) stadyumunun topraklarında, henüz yeni alınan ayakkabılarını topa ve topla beraber toprağa vurarak burnunu beyaz bir nesne şekline getiren futbol meraklılarının akşam eve dönünce işittikleri ağır sözler bile buranın Cuma günleri kalabalık bir meraklı kitlesi toplamasına mani olamazdı. İşte biz o zamanın kale arkası futbolcularındanız. Görüyorsunuz ki, mazimiz ne kadar şerefli. Kale arkasında büyüklerin top atmasını bekleyip yumrukla topa vurmaya pek meraklı olan kaleciye topu atmak, bizim için pek zevkli idi. Bazen topa verdiğimiz yanlış falso neticesi top kaleciye gitmezse arkamıza yerden alma küçük bir taş da yerdik. İşte bu bizim gibi, kale arkası futbolcularına taş atan ve bize kale direği taşıyan futbolcular 1328 (1912) senesi Eylülü'nün on ikisinde 'Karşıyaka Kulübü' diye bir spor kulübü yaptılar.

İzmir'de ilk defa ihya edilen (canlandırılan) kulüp yine Karşıyaka'dır. 1 Teşrinievvel 1338'de (1 Ekim 1922'de) toplanan elli sekiz genç, Karşıyaka'nın 'Gençler Birliği' namı altında ihyasını taht-ı karara aldılar (adı altında canlandırılmasını kararlaştırdılar). Ve faaliyet başladı. Her yerde olduğu gibi evvela işe futboldan başlandı. İlk varidat yekûnundan (ilk gelir toplamından) mühim bir kısmı futbol levazimatına terk ed(il)erek (futbol malzemelerine ayrılarak) limandaki Fransız torpidosuyla birinci maç yapıldı. Bu maçı müteakip 'Paniyoniyoy' kulübünün terk ettiği, şimdiki Alsancak Stadyumu'nda futbol faaliyetini kuran eski Altaylılar da toplanıp Altayı ihya etmeye karar verdiler. Vaziyet yine az çok Karşıyaka-Altay rekabetiyle teferrüt ediyordu (ayrılıyordu). İzmir'de şimdi her halde adedi haddinden (gerekli olandan) fazla olan kulüpler, son iki sene zarfında teşekkül etti... İzmir'de elan rakipsiz bulunduğumuz tenis şubesini, 1339'da (1923) ve denizciliği 1340'da (1924) teşkil ettik. Tenisçilerimizin adedi her sene tezayüt etmekte (artmakta) ve

ecnebilerle yaptıkları temaslarda iyi neticeler almaktadırlar. Denizcilerimiz geçen sene körfez dahilinde bir çok faydeli seyahatler yapmıştır... Muhitin İzmir'den ayrılığı, kulübün tarihi ve İzmir'de ilk defa teşekkül etmiş bulunması bize ayrı bir hususiyet bahş etmektedir (özellik kazandırmaktadır)".

Cemal Ahmet Bey'in yazdıkları, bazı değerlendirmeler yapmamızı kaçınılmaz kılmaktadır. Öncelikle bir fotoğrafa bakarak, 16 yıl önce bir kulübün, hangi ay ve günde kurulduğunu söyleyebilmek bizce mümkün değildir. Ayrıca kulüpte mevcut fotoğrafın, hangisi olduğu da bilinmemektedir. Cemal Ahmet Bey kulübü, hem makalesinin başlığı, hem de içinde, "Karşıyaka Kulübü" olarak anmaktadır ki, bu ifadenin kulübün tam ismi olmadığı bellidir.

“ *Bunu elan (şu anda) kulüpte mevcut bir fotoğraftan hatırlıyorum. Çünkü o fotoğraf alınırken, daima bizim de fotoğrafımızın çıkması için kenarlara sokulmaya çalışıp aynı tarzda bir taş yemiştim. Mezkûr (bahsedilen) tarihte teşekkül eden (kurulan) Karşıyaka Kulübü, İzmir'de rakipsiz olduğu için beynelmilel (uluslararası) gibi bir manzara arz ediyordu. İzmirli Cuma günü bizimkiler ile birlikte egzersiz yapmak için Karşıyaka'ya gelirler ve akşama kadar zedelenip bir kaç defa yamalan topun arkasından bizleri koştururlardı. Bu beynelmilel vaziyet 330 (1914) senesine kadar devam etti. 330'da İzmir'de Altay İdman Yurdu teşekkül edince, Karşıyakalılara bir rakip olması dolayısıyla Altay'ı düşünmeye başlamıştık. Altay'ın siyah-beyaz, Karşıyaka'nın kırmızı-yeşil forması, kâh Karşıyaka'da ve kâh ismi bilahare (daha sonra) Talebe Çayırı olan Kârhane Çayırı'nda görünmeye başladı. Bunlar bir sene faaliyetten sonra, kendilerine İttihat ve Terakki Mektebi ve Spor Âlemi Dergisi'nde Sultani'nin iki kuvvetli takımı da iltihak etti (katıldı) Şimdi mevcut dört kulüp doğal olarak) azami faaliyet ibraz ediyorlardı (gösteriyorlardı).Maahaza (bununla birlikte) bunların dördü için de, zamanın meşhur ve eski Rum kulüpleri olan Paniyoniyoy ve Apollon'a rekabet edebilmeleri mümkün değildi . 332 (1916) senesi nihayetlerinde (sonlarında) askerlik futbol oynayanlara da sirayet edince; ortada ne Sultani ne İttihat ve Terakki ve ne de Karşıyaka ve Altay kaldı. Hepsinin o kuvvetlice takımları dağıldı. Geride kalanlar sistemi bozmamak ve mevcudiyeti idame etmek (varlığı devam ettirmek) için pek ziyade uğraştılarsa da, tecrübesiz bir takım gençlerin kulüpleri yaşatamayacakları tabii idi. Bu hal iki sene, yani mütarekeye kadar devam etti. Mütareke olur olmaz Karşıyaka tekrar toplanmaya ve teşkilat yapmaya başladı. O zaman İzmir'de, Altay'ın yerine de 'İdman Yurdu' isminde bir kulüp teşekkül etmişti. Gerek Karşıyaka'nın ve gerek İdman Yurdu'nun faaliyetleri de meşum (uğursuz) işgale kadar devam etti. Ve bu o zaman fasıla içinde -münferiden çalışan bir kaç oyuncu müstesna- hemen hemen inkıtaa uğradı (kesintiye uğradı). İstirdaddan (kurtuluştan) sonra İzmir'de ilk defa ihya edilen (canlandırılan) kulüp yine Karşıyaka'dır. 1 Teşrinievvel 1338'de (1 Ekim 1922'de) toplanan elli sekiz genç, Karşıyaka'nın 'Gençler Birliği' namı altında ihyasını taht-ı karara aldılar (adı altında canlandırılmasını kararlaştırdılar). Ve faaliyet başladı. Her yerde olduğu gibi evvela işe futboldan başlandı. İlk varidat yekûnundan (ilk gelir toplamından) mühim bir kısmı futbol levazımına terk ed(il)erek (futbol malzemelerine ayrılarak) limandaki Fransız torpidosuyla birinci maç yapıldı. Bu maçı müteakip 'Paniyoniyoy' kulübünün terk ettiği, şimdiki Alsancak Stadyumu'nda futbol faaliyetini kuran eski Altaylılar da toplanıp Altay'ı ihya etmeye karar verdiler. Vaziyet yine az çok Karşıyaka-Altay rekabetiyle teferrüt ediyordu (ayrılıyordu). İzmir'de şimdi her halde adedi haddinden (gerekli olandan) fazla olan kulüpler, son iki sene zarfında teşekkül etti... İzmir'de elan rakipsiz bulunduğumuz tenis şubesini, 339'da (1923) ve denizciliği 340'da (1924) teşkil ettik. Tenisçilerimizin adedi her sene tezayüt etmekte (artmakta) ve ecnebilerle yaptıkları temaslarda iyi neticeler almaktadırlar. Denizcilerimiz geçen sene körfez dahilinde bir çok faydeli seyahatler yapmıştır... Muhitin İzmir'den ayrılığı, kulübün tarihi ve İzmir'de ilk defa teşekkül etmiş bulunması bize ayrı bir hususiyet bahş etmektedir (özellik kazandırmaktadır)".*

İkinci kaynak, Gazeteci Yaşar Aksoy'un 1980'li yıllarda, bazı Karşıyakalılarla yaptığı görüşmelerden aktardıklarıdır. Kadızade Zühtü Bey (Işıl), Aksoyun teybine şöyle konuşmuştur: “KafSin Kafin kurulduğu tarih 1912'dir... İzmir'de Rumların Paniyanios, Apollon ve birçok

kulüpleri vardı. Bornova'da da İngilizlerin kendi aralarında bir toplulukları mevcuttu. O tarihte biz de aramızda para toplayarak top aldık. Kısa pantolonlarla o günün sahası olan Osmanpaşa Camii'nin yanındaki ilk mektebin bulunduğu yerin bitişiindeki arsada oynamaya başladık. Bu arsa şimdiki çocuk yuvasının bulunduğu köşkle bir tarafı Alaybey'de, diğer tarafı Karşıyaka'da olan geniş bir bahçe idi, sahibi de Omiros isminde Rus asıllı ve eşi İngiliz olan Karşıyakalı bir kişi idi... Aramızda ilk defa bir topluluk kurmaya 5-6 arkadaş o günlerde bu arsada karar verdik. Ağabeyim Kadızade Raşit, Teyzezadem Süreyya İplikçi, ben, Refik Civelek, Osman Nuri, Örnekköylü Hüseyin bir zeytin ağacının altında, hafif yağmurlu bir günde biz de bir kulüp kurmayı tasarlamıştık. İçimizdeki milli heyecan bir yangın gibi ateş almıştı. Bize muhitimizden çığ gibi gençlik katıldı. Kendi aramızda bir takım yapmıştık. 2-3 ay sonra da, bu topluluğumuzu daha çok canlandırmayı düşündük. Bu bizim için bir özlem olmuştu. İttihat-ı Terakki Cemiyeti'ne müracaat ettik, 'bizi himayenize alınız bir kulüp teşkil edelim, daha verimli çalışmak arzusundayız' dedik. Olumlu karşıldılar, 'size bir oda tahsis edelim burada teşkilatlanın, bu kulübü vilayete müracaat ile tescil edebilirsiniz' dediler. Bu büyük bir ümit olmuştu. Haftanın birkaç günü de akşamları burada toplanıp, tasarladıklarımızı büyüklerimize iletiyorduk. Onlardan büyük teşvik görmeye başlamıştık. Bir müddet sonra vilayete müracaatla hukuk müşavirliği kanalı ile kulübümüz 'Karşıyaka Mümaresi Bedeniye Kulübü' ismi altında teşekkül etmiş oluyordu. KSK artık doğmuştu. Tarih 1 Kasım 1328 yani 1912 idi...".

Sadi Bey (İplikçi) ise şunları söylemişti: "Sene 1912, Karşıyakalılar bir spor kulübüne kavuşuyorlar, sevinç içindeler. Büyüklerimiz Omiros'un tarlasını temizlemişler, seyyar kale direklerini dikmişler, üstüne de gaytan ipini çekerek kale kurulmuş aralarında oynuyorlar. Biz küçükler de kalenin arkasına topun kaçmasını bekliyoruz. Yakalayıp ayakla vurup kendilerine gönderelim diye. Rumlar o sırada Karavokiri Tarlası'nda (istasyon civarı) top oynarlardı. Soğukkuyu Caddesi'nde demiryoluna nazır Hacı Ziya Bey'in evlerinden birisini büyüklerimizden Hüsnü Tonak, Tahir Bor, merhum Avukat Fevzi, Fikri Altay, Raşit Kadızade, Süreyya İplikçi, Sezai Çullu döşemişler, bir de çaylı toplantı düzenlemişler, sporseverler ile sporcu gençleri davet etmişlerdir. Biz küçüklere de çay, pasta tevzii için vazife vermişlerdi. Küçük, büyük herkes sevinçli idi. Karşıyaka Mümaresi Bedeniye Kulübü resmen kuruluyordu. Renk seçmek hususunda bir hayli tartışma yaptılar. Nihayet yeşil Müslümanlığı, kırmızı da Türklüğü temsil etsin diye yeşil-kırmızı renkte karar kıldılar... O günkü toplantıda büyüklerimiz aralarında topladıkları paralar ile formalar ısmarlandı. Futbol ayakkabısı çok pahalı idi. Her oyuncu kendi ayakkabısını temin edecekti. Bu da babalarımızca sağlanmıştı. Kulüp yeni top aldı. Yeni formalarla oyuncular kendi temizledikleri sahada, çizgilerini bile çekmeden aralarında maç yapmaya başladılar... O tarihte birinci takımımızı teşkil eden oyunculardan aklımda kalanları sıralıyorum: Hepsi rahmete kavuşmuş olan Raşit Kadızade (kaptan), Suat Karşıyaka, Refik Civelek; kaleci Salih, Çakır Kemal, İtalyan Hanri Barker, Örnekköylü Hüseyin Ağabey, Kemalpaşalı Sarı Ali, Zühtü Işıl, Muharrem, Hüsamettin. Tüzükteki resmi kurucular ise şu isimlerden ibaretti: Raşit Kadızade, Süreyya İplikçi, Hasan Fehmi, Cemal Ahmet Umar, Fikri Altay, Halit Onaran, Tahir Bor, Hüsnü Tonak, Zühtü Işıl, Cemil Erkli, Süleyman Danyal, Sadrettin İşçimenler...".

Dikkat edileceği üzere, kendisine mikrofon tutulan her isim, kuruluş tarihi olarak 1912 yılını vermekte, ancak Ahmet Cemal Bey'den farklı olarak, kulübün isminin "Karşıyaka Mümaresi Bedeniye" olduğunu söylemektedirler. Oldukça yeni bir çalışma, kaynak belirtmeksizin önce "Karşıyaka Terbiye-i Bedeniye (Kulübü)" ismini vermekte; daha sonra, Ahenk gazetesinde çıkmış bir haberden hareketle KSK'nün "Terakki" ismiyle kurulmuş olduğunu ima etmektedir.

"Karşıyaka'da İdman Kulübü Tesisi" başlıklı ve 19 Aralık 1914 tarihli söz konusu haberde şunlar yazılıdır: "Her türlü mümarese-i idmaniye'ye (beden eğitimine) hizmet etmek emeliyle Karşıyaka'da (Terakki) namı altında (ismiyle) bir kulüp tesis edilmiştir. Kulüp, Karşıyaka Müdafaa-i Milliye Şubesi dairesindedir. Futbol oynamak, kayıkta kürek çekmek, koşmak, yürümek gibi her birisi menafi-i azimeye mucip olan (önemli yararlar neden olan) enva'i idmanlar (çeşitli beden eğitimleri),

sporlar icra etmek isteyen gençlerimizin, bugünkü cuma gününden itibaren muamele-i kaydiyelerine ibtidar edilecektir (kayıt işlemlerine başlanacaktır). Muamele-i kaydiyenin cuma günleri zevali saat (öğleden sonra) ikiden altıya kadar ve eyyam-ı sairede (diğer günlerde) beşten sekize kadar icrası karargir olmuştur". Terakki'nin tamamen yeni ve KSK'yle ilgisiz bir sportif örgütlenme olduğu açıktır. En azından bu haberin yayımlandığı tarihte, Karşıyaka'nın var olduğunu çok iyi biliyoruz. Bu sebeple "Terakki" ismiyle kurulmuş olması mümkün değildir. İsminden de anlaşılacağı üzere Terakki Kulübü, İttihat ve Terakki Fırkası'nın deyim yerindeyse çocuğudur. Altay İdman Yurdu'nun kurulması ve gelişmesinde, söz konusu fırka ve fırkayla bütünleşmiş bir kültürel kuruluş olan Türk Ocağı İzmir şubesinin oynadığı rol bilinmektedir. Haberde ismi geçen Müdafaa-i Milliye, savaştan kaynaklanan sıkıntıları hafifletmek amacıyla İttihatçılarca kurulmuş olup, Karşıyaka'da da bir şubesi vardı. Anlaşılan o ki, İttihat ve Terakki İzmir'in kuzeyinde de (güneyinde Altay), spor alanında gayrimüslimlerin üstünlüğünü, hiç değilse dengeleyecek bir girişimde bulunmuştur.

16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu, "cemiyet teşkili evvelce (önceden) ruhsat istihsaline menut (alınmasına bağlı) değildir. Şu kadar ki, teessüsünü müteakip (kuruluşundan sonra), 6 maddeye tevfikan (uygun olarak) behemehal (mutlaka) hükümete ihbar edilmesi (bildirilmesi) lazımdır" demektedir (md. 2). Aynı kanunun 12. maddesi, "herhangi bir cemiyet hükmü bir şahsiyet (tüzel kişilik) iktisap edebilmek (kazanabilmek) için hükümete bir beyanname verme" zorunluluğu getirmektedir. Aksoy'la söyleşen Karşıyakalıların söylediklerinden, İttihat ve Terakki Fırkası'nın da yardımıyla Cemiyetler Kanunu hükümlerinin yerine getirildiği anlaşılıyor. Anlaşılamayan, kulübün kurulduğu sıralar, hatta 1913 yılında, İzmir'de yayımlanmış gazeteler ve Yunanca kaynaklarda bu Türk kulübünden hiç bahsedilmiyor olmasıdır. Bu durumda, kulübün kuruluşuna katkı koyan ve/veya bu sürece tanıklık etmiş Karşıyakalıların söylediklerine itibar etmek gerekiyor: KSK, "Karşıyaka Mümaresi-i Bedeniye Kulübü" ismiyle kurulmuştur. Ahenk'in "Karşıyaka" demesi olasılıkla "Karşıyaka Mümaresi-i Bedeniye Kulübü" isminin tamlama içermesi nedeniyle söylenmesi ve yazılması zor ve uzun olduğu içindi.

Cumhuriyet Döneminde Karşıyaka Spor Kulübü

Birinci Dünya Savaşı, mütareke ve Yunan işgali sırasında Karşıyaka (Mümaresi-i Bedeniye Kulübü) hakkında bilinenler, Cemal Ahmet Bey'in yukarıda aktardığımız yazdıklarıyla sınırlıdır. Cumhuriyet ilan edildiği sırada Karşıyaka, kurtuluştan sonra yeniden örgütlenirken benimsediği: "Gençler Birliği" (Karşıyaka Gençler Birliği Kulübü) ismini kullanıyor olmalıdır. Anadolu gazetesinin 3 Kasım 1924 tarihli nüshasında, *"Yıldız ve Bayraklı kulüplerinin futbolcuları, şehrimizin en kuvvetli kulüplerinden bulunan Karşıyaka ve Tayyare futbolcularına, sıfıra karşı bir sayı ile mağlup oldular..."* yazılmaktadır. Aynı gazetenin 28 Aralık 1924 tarihli nüshasında, bu kez Hilal futbol takımını 4-2 mağlup ettiği yazılan Karşıyaka'nın oyuncularını sayılmaktadır: *"Suphi (kaleci), İsmail, Münip, Vahi, Saim, Sezai, Osman, Ali, Necati, Selahattin ve Faik"*. Bir başka İzmir gazetesi: Sada-yı Hak'ın 1 Şubat 1925 tarihli nüshasında da, Karşıyaka'nın Menemen İdman Ocağı futbol takımını 2-0 mağlup ettiği okunmaktadır. Bu haberlerde sözü edilen Karşıyaka'nın, Karşıyaka Gençler Birliği Kulübü olduğu, Ahenk'in 19 Nisan 1925 tarihli nüshasında mevcut bir haberden anlaşılıyor. Bu haberde, Yıldız ile 2-2 berabere kaldığı belirtilen Karşıyaka Gençler Birliği Kulübü oyuncularının isimleri sayılmaktadır ki, yukarıda Hilal futbol takımını mağlup ettiği yazılan Karşıyaka takımı oyuncularını ile kaleci hariç (Kenan) birebir aynıdır .

İzmir gazeteleri aynı süreçte, bir başka Karşıyaka kulübünden daha söz etmektedir: Karşıyaka İdman Ocağı. Söz konusu kulüp, 1925 Martı başında Altınay futbol takımını 5-1; Nisan ayı başında ise, Menemen İdman Ocağı'nı 1-0 mağlup etmişti. Ahengin 19 Nisan tarihli nüshasından, İstanbul'un tanınmış kulüplerinden Süleymaniye'yi, maç yapmak üzere İzmir'e gelmeye ikna ettiğini öğrendiğimiz

Karşıyaka İdman Ocağı, Dağlaroğlu-San İkilisinin dediği gibi "bütün Ege Bölgesi'nin ilk(i)" değil, Cemal Ahmet Bey'in cumhuriyetin ilanından sonraki birkaç yılı kastederek, "...son iki sene zarfında teşekkül" ettiğini söylediği kulüplerden biriydi.

İzmir gazetelerinin bu tarihten (19 Nisan 1925) sonraki nüshalarında, "Karşıyaka İdman Ocağı" ve "Karşıyaka Gençler Birliği" hakkında hiçbir habere rastlanmazken, "Karşıyaka Spor Kulübü" ile ilgili haberler, deyim yerindeyse sökün etmektedir. 29 Nisan tarihli Ahenk'te, 1 Mayıs Cuma günü saat 3'te, Punta İdman Sahası'nda (Alsancak Sahası), KSK'nün Altınordu Kulübü'nün futbol takımı ile yapacağı maçı duyuran çerçevesel bir ilan, bu bağlamda tespit edebildiğimiz ilk haberdur.

Görünen o ki, KSK, *Karşıyaka Gençler Birliği* ile *Karşıyaka İdman Ocağı* kulüplerinin birleşmesiyle (19-29 Nisan 1925 tarihleri arasında) oluşturulmuştur. Dikkat edilecek olursa, söz konusu kulüplerden biri diğerine katılmış değildir. Karşıyakalı iki kulüp, ismi tamamen yeni (KSK) ve herhalde yönetim yapısı ile takımları karma yapılan bir kulüp çatısı altında birleşmişlerdir. Kaynaşmayı hızlandırması kaçınılmaz olan bu model, birleşmeyi de kolaylaştırmış olmalıdır. KSK'nün oluşumuyla ilgili varsayımımız doğru ise, Cemal Ahmet Bey'in Spor Âlemi dergisinde "Karşıyaka Kulübü" derken, 1925 Nisanı'na kadar "Karşıyaka Gençler Birliği Kulübü"; sonrasında ise, KSK' nü kastettiği ortaya çıkmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, 13 Ekim 1925 günü KSK'nü ziyaret etmişti. Reis-i Cumhuriyet olarak bir spor kulübüne gerçekleştirdiği bu ilk ziyarette M. Kemal, şeref defterine şu notu düşmüştü: "Karşıyaka Spor Kulübü'nde karşı karşıya bulunduğum gençlik iftihara şayandır (takdire layıktır). Bu gençlik muvacehesinde (karşısında) istikbalin (geleceğin) kuvvetli saadeti (mutluluğu) ne bariz (açık) görünmektedir. 1925-1926 sezonunda, "birlikten güç doğar" özdeyişini doğrularcasına, İzmir bölge ligi (futbol) şampiyonu olan KSK'nün , ilgi odağı haline geldiği anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, yaklaşık dokuz aylık bir aradan sonra, 24 Haziran 1926 günü, Karşıyaka Spor Kulübü'nü bir kez daha ziyaret etmiş ve şeref defterine bu kez: "Bu defaki ziyaretimde geçen aylar da masraf-ı mesai (harcanan emek) ve hizmetin kıymetli asarını (eserlerini) gördüm. Teşekkür ve tebrik ederim" diye yazmıştı. Aynı yıl Sakızlı Yunanlılardan maç teklifi alan KSK, bir körfez vapuru kiralayarak, taraftarlarıyla birlikte oraya gitti. Sadi İplikçi, sportif amaçlı ancak hava muhalefetinden ötürü maçsız biten bu ada ziyaretini şöyle anlatıyor: "*Sakız İskelesinde papazlar bizi törenle karşıladılar. Her yer Türk bayraklarıyla donanmıştı. Çıktık sahaya... O esnada bir yağmur başladı ki, müthiş bir şey. Tufan gibi üzerimize çullandı. Yalnızca bir seremoni yaptık ve dağıldık. Maç yapmak kısmet olmadı. Gece belediye başkanı şerefimize bir ziyafet verdi. Ve bir nutuk patlattı. Rumca bilen Giritliler tercüme ettiler. Ben de KSK adına cevap verip, iki milletin dost olduğunu, mutfağı, musikisi ve sevgisi ile bir bütün olduğunu söyledim. Masalarda alkış tufanı koptu. Tek tek beni masalara çağırdılar, sabaha kadar Sakız rakıları içildi...*"

Karşıyaka Spor Kulübü'nün, bu şampiyonluktan önce, üzerinde durulmaya değer bir girişiminden söz etmek gerekir: Fenerbahçe'nin misafir edilişi. Sadi İplikçi şunları söylüyor: "*Bütün masrafları bize ait olmak üzere Fenerbahçe'yi misafir ettik. Maçımız Perşembe günü olacaktı (1924). Aynı gün benim de düğünüm vardı. Böylece düğün hazırlığı ile maç hazırlığı pür telaş içinde yan yana yürüdü. Takımla beraber camiye girip, Allahtan yüzümüzü ak çıkarmasını istedik. Maç sonunda Fenerbahçe ile berabere kaldık ve 3.000 TL hâsılat topladık. Fenerbahçe'nin bize maliyeti de 3.000 TL idi. Böylece hem Fenerbahçe'ye yenilmemiş, hem de borcumuzu ödemiş olduk. Hepimiz sevincimizden uçtuk. Akşama da benim düğünüm oldu. O günü tabii ki, hayatımda hiç unutamam".*

Cumhuriyetin ilk yıllarında, deyim yerindeyse İzmir'de, bir kulüp patlaması yaşanmıştı. Karşıyaka Nahiyesi'nin, bu gelişmenin dışında kalmadığını gösteren yeterince işaret vardır. Bu bağlamda Altınordu Spor Kulübü Başkanlığı'na gönderdiği, 1928 tarihli bazı yazılardan varlığını öğrendiğimiz: Karşıyaka Sebat İdman Kulübü (KSİK) ile Artezyen (Spor) Kulübü'nden söz etmek isteriz".

Söz konusu yazılara vurulan mühürler, KSİK'nün 1922 yılında (kurtuluştan hemen sonra olmalı) kurulmuş olduğunu ortaya koymaktadır. İsmi "Ke Se Ke" olarak kısaltan bu kulüp", anlaşılan o ki, 1928 yılına kadar sesini pek duyurabilmiş değildi. Sebat'ın umumi katibi olan Aslan Tufan Yazman anılarında, (1930'da) Karşıyaka'da iki spor kulübü olduğunu belirtmekte; birinin KSK, diğeri'nin, adı sonradan Türkspor'a çevrilen Sebat olduğunu yazmakta ve şu sözleri eklemektedir: "Öğrenciler yoğunlukla bu ikinci kulübü tutuyorduk. Başkanımız Arif Erzeybek'ti. Sonradan iki kulübün genel kurulları bir arada toplanarak birleşme kararı vermiştik

KSİK'nün, Altınordu Spor Kulübü'nü (ve herhalde İzmir'deki diğer kulüpleri), deniz sporları ve bisiklet dalında düzenlediği madalyalı yarışmalardan haberdar eden bir yazısında, Karşıyaka Vapur İskelesi'nin bitişiğindeki "Artezyen" isimli bir kulüpten daha söz edilmektedir. Keza KSK'nün eski futbolcularından İbrahim (Tusder), futbola 1928 yılında, (Karşıyaka'daki) "Raşit" isimli takımda başladığını söylemektedir (Raşit takımı KSK genç takımının diğeri adıdır) KSK 1930 yılında, Yunan futbol takımı Aris ile oynamak için Sakız'dan sonra Midilli'ye de gitmişti. 1927-33 yılları arasında KSK formasını giymiş olan (lap lap unvanlı) Lütfü Bey (Aksoy), bu sportif amaçlı ziyareti şöyle anlatıyor: "... Kara yolu ile takım ve taraftarlar, Ayvalık'ın Bademli İskelesi'ne gittik. Motorla Midilli'ye geçecektik. Motorun kaptanı 'gemi bozuk gitmem' diye tutturdu. Ünlü futbolcumuz Bayraklı Hamdi motordan iyi anlardı. Makine dairesini kontrol etti ve motorun sapasağlam olduğunu gördü. Meğer kaptan fırtına var diye korkarmış. Gerçekten Midilli açıklarında tufan patlamış ve birçok gemi batmış. Bizim kaptan korkak olmasa idi hepimiz boğulacaktık. Midilli'de ünlü Yunan takımı Aris'i 5-1 yendik (28 Aralık 1930), gazeteler bizi göklere çıkardı... "

İzmir'deki spor kulüplerinin birleştirilmesi, bu kent ölçeğinde, 1930'lu yıllara damgasını vuracak, en önemli sportif gelişmeydi. Kemalist seçkinlerin sporu, zevk için yapılan bir bedensel etkinlikten ziyade, "memleket davası" ve yurttaşlık ödevi görmesinden kaynaklanan bu gelişme öncesinde, cumhuriyetin ilanından beri süregelen kurumsal yapı değiştirilmişti. 1936 yılında, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı lağvedilerek oluşturulan Türk Spor Kurumu'nun (1938'de ismi, "Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü" olacaktı) ilk işi, spor kulüpleri için örnek bir iç nizamname hazırlayarak uygulanmasını tavsiye etmek olmuştu. İzmir Valisi ve CHP İl Başkanı Fazlı Güleç, İstanbul ve Ankara'nın güçlü takımları ile Milli Küme'de layıkıyla mücadele edebilmek, güçlerin bölünmesini önlemek ve İzmir'de sporun gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla 1937 Mart'ında: Altay, Buca, Altınordu takımlarını siyah-sarı renkli Üçokspor; Göztepe, İzmirspor, Egespor takımlarını kırmızı-beyaz renkli Doğanspor ve Karşıyaka ile Bornova takımlarını ise, siyah-kırmızı renkli Yamanlarspor ismi altında birleştirmişti. Devlet Demiryolları İşletmesi çalışanlarının takımı olan Demirspor, gerekli disiplini sergilediği için, diğer kulüplerle birleştirilmeyerek olduğu gibi bırakılmıştı.

Yamanlarspor'un merkezi CHP'nin Karşıyaka, diğer iki kulübün merkezi CHP İzmir binası olacak ve kulüplerin daha önce kullandıkları mekânlar semt lokallerine dönüştürülecekti. Bu kararın verilmesinden bir hafta sonra, Yamanlarspor'un yönetim kurulu için seçim yapılmış: CHP Karşıyaka İlçe Başkanı Süleyman Bey başkanlığa, Sümerbank Yerli Mallar Pazarı Muhasebecisi Cevdet Bey Genel Sekreterliğe, Emlak Bankası'nda memur Esat Bey muhasebeciliğe, Komisyoncu Arif Bey Umumi Kaptanlığa ve Belediye Reisi Muavini Suat Yurdkoru üyeliğe seçilmişlerdi.

KSK Karar Defteri'ne Kulüplerin Birleştirilmesi İşlemine İlişkin 21 Mart 1937 Tarihinde Düşülen Kayıt İzmir'de mevcut federe ve gayri-federe spor kulüplerinin feshedilip bunların yerine Altay, Altınordu, Buca kulüplerinin birleşmesinden doğma (ÖÇÖK); Göztepe, İzmirspor, Egespor kulüplerinin birleşmesinden doğma (Doğanspor); Karşıyaka, Bomovaspor kulüplerinden doğma (Yamanlarspor) kulüpleri ismi ile yeniden üç kulüp kurulması ve Demirspor kulübünün de aynen ipka edilmesi spor bölgesi heyetinin teklifi mucibince İzmir Vali ve Parti Başkanı tarafından kabul edilerek bu kararın mevcut spor kulüpleri idare heyetlerine tebliğ etmek üzere halkevinde günü akşam yapılan toplantıya Vali ve Parti Başkanı tarafından davet edilmesi üzerine Kulübümüz Umumi Katibi Cemal Umar ve Muhasebeci Suat Yurdkoru gitmişlerdir. Toplantıda heyet aynen yukarıda yazılan çerçeve içinde Vali ve Parti Başkanı tarafından hazır olanlara tebliğ edilmiş ve bu kararın kat i olduğu kabul

edilmesi icap ettiği bildirilmiştir. Bunun üzerine Suat Yurtkoru ve Cemal Umar İzmir sporunun yeni bir hız ile ilerlemesi için alınan bu kararı esas itibariyle teşekkür ile karşıladıklarını ancak bu kararın ittihazından evvel çağrılarak fikirleri alınmamış olduğundan için İzmir sporculuğunun ilerlemesine daha elverişli bir şekilde halli bakımından faydeli gördükleri fikirlerini söylemişlerdir. Ezcümle İzmir Kulüplerinin birleşmesi hakkında meydana getirilen projenin bugünkü ve yarınki ihtiyaca tamamen karşılık vermediğini, İzmir için üç kulübün az olduğunu bir dördüncüsünün de meydana getirilmesi gerek İzmir'in coğrafi vaziyeti ve nüfusu ve gerekse bu nüfusun memleket iskân mıntıkalarına taksimi noktasından daha iyi olacağını ve kezalik teklif veçhile kulüplere verilen renklerin de daha muvafik şekilde intihabı imkânı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu mütalaa Vali ve Parti Başkanı'nca tasvip ve teşekkür ile karşılanmakla beraber şimdilik ileri sürülen projeden bir fedakârlık yapılmasına imkân olmadığı, İzmir'in ilerideki spor ihtiyacına göre bilahare de değişiklik yapılması kabil olduğu ve binaenaleyh ileri sürülen projenin kabul edilmesi ve bu hususta gereken formalitenin hemen bitirilmesi emredilmiştir. İzah edilen sebeplerden dolayı Karşıyaka Spor Kulübü'nün faaliyeti'nin tahdit edildiğini ve bittabi idare heyetinin de vazifesinin nihayet bulduğunu gören heyetimiz, kulübün bilcümle evrak, defatir, nakit ve demirbaş eşyasını üç nüsha olarak tanzim edilen ve bir nüshası da karar defterinin bu sayfasına iliştilen ve diğer iki nüshası da Karşıyaka Parti Kamun Başkanı Bay Süleyman ile KSK Umumi Kâtibi Cemal Umar arasında teati edilen zabıt varakası mucibince Karşıyaka Parti Komün Başkanı Bay Süleyman'a devir ve teslim etmeyi kararlaştırmıştır.

İzmir basınınca alkışlanan kulüplerin birleştirilmesi işlemine, bazı kulüpler itiraz etmişlerdir. Güleç'in 10 Mart 1937 akşamı, söz konusu işlemleri tebliğ etmek üzere, spor kulüplerinin temsilcileriyle Halkevi'nde yaptığı toplantıda, KSK adına konuşan temsilcilerden: Suat (Yurtkoru) Bey (kulübün muhasebecisi), kurulan kulüp sayısının şehrin mıntıkları ve nüfusuna oranla az olduğu; Cemal Ahmet (Umar) Bey (kulübün umumi kâtibi) ise, forma renkleri değiştirildiği için itiraz etmişti. Valinin cevabı çok sert olmuştu: "... Ben bir taassup (tarafli olma hali) seziyorum. Bu taassup dini ve milli değildir, kulüp taassubudur. Bu ise şimdiye kadar İzmir sporuna zarar vermiştir. Bu yaklaşımın itirazları ortadan kaldırmadığı, Altay ve KSK'nün Ankara'daki temsilcileri vasıtasıyla Türk Spor Kurumu'na, İzmir'de: Altay, Altınordu, İzmirspor ve KSK'nün bırakılması ve diğer kulüplerin bunlara katılması talebiyle başvurularından anlaşılıyor. Aynı süreçte, birleştirilmiş İzmir takımlarının Milli Küme maçlarında aldığı kötü sonuçlar, itirazları kamuoyu gündeminin demirbaşı haline getirmiştir. 1937 Temmuzunda Güleç'in, İzmir'deki her iskân mıntikası için bir tane olmak üzere, altı yeni kulübün oluşturulduğunu açıklaması, iflas ettiği ortada olan birleştirme işlemi ıslah etmeyi amaçlayan beyhude bir çabaydı. Bu altı kulüp, büyük ölçüde eski kulüplerle eşleşmekte, eski renkleri ve lokale dönüştürülmüş eski binalarını kullanmaktaydılar: Altay "Alsancak", İzmirspor "Ateş", Altınordu "Üçok", KSK "Yamanlarspor" ve Göztepe "Doğanspor" olmuştu.

Bir meslektaşımın, kulübün karar defterine dayanarak verdiği bilgilere göre, Fazlı Güleç'in İzmir Valiliği yaptığı dönemde, "Karşıyaka Yamanlarspor" ismini kullanan KSK, birleştirme işleminden önceki ismini (KSK), 4 Temmuz 1939 günü toplanan kongresinde aldığı bir karardan sonra kullanmaya başlamıştı. Atatürk'ün direktifleriyle hazırlanıp, 28 Haziran 1938 günü kabul edilen, 3530 sayılı "Beden Terbiyesi Kanunu", ülkedeki tüm kulüplerin ismindeki "spor kulübü" ibaresinin, "gençlik kulübü" ibaresiyle değiştirilmesini zorunlu kılmıştı. Böyle olması kanunun, "Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarda beden terbiyesine devam etmek mecburidir diyen dördüncü maddesiyle ilgiliydi.

KSK'nün, "Karşıyaka Gençlik Kulübü" ismini alması, 8 Temmuz 1940 günü, Karşıyaka Halkevi'nde gerçekleştirilen olağanüstü kongrede ittifakla kabul edilmişti . Dolayısıyla kulübün, 4 Temmuz 1939 tarihli kongresinde, kanun gerektirdiği halde neden "Karşıyaka Gençlik Kulübü" değil, KSK ismini kullanmaya başladığı anlaşılammaktadır.

1926 ile 1946 arası bir tarihte dernekleşen KSK, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra aldığı bir davetle maç yapmak üzere bir kez daha Yunanistan'a gidecekti. Çocuk doktoru ve bir dönem KSK'nün başkanlığını da yapmış olan Orhan Alpyörük, bu (üçüncü) ziyaretle ilgili şunları anlatmaktadır: "1947 yılıydı. Yunanistan'a göç etmiş olan eski İzmirli Karabatis isimli bir Rum, KSK'ne bir mektup yazarak takımı Yunanistan'a davet etti. Karabatis Atina'da büyük bir spor malzemesi şirketinin sahibiydi. Nüfuzlu bir kişiydi. Yunan Hükümeti'ni bu seyahat için ikna etti. Resmen Yunan Hükümeti'nden davet aldık. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan'a giden ilk Türk takımı KSK oluyordu. Göztepe'den Adnan Süvari'yi, Altay'dan Ahmet'i takviye aldık. Ben takımın doktoru ve yöneticisi olarak seyahatin sorumluluğunu taşıyordum. Önce Sakız'a geçtik. Büyük bir misafirperverlikle karşılaştık... Sonra vapurla Pire'ye geçtik. Rıhtımda bizi Karabatis ile eşi törenle karşıladı. Biz Göbek Hidayet'in komutasında üç kez 'sağol" diye onları selamladık. Pire'den Atina'ya otobüsle ve 'Kaf Sin Kaf" çekerek gittik. Minevra Oteli'ne yerleştik. Ne kadar Türkiye'den Atina'ya gitmiş Rum varsa, hepsi gelip bizi bağrılarına bastı. İlk maçımıza yorgun çıktık ve Panionos (Panionios) ile kapıştık. Lemi'nin attığı gol ile birinci yarıyı galip bitirmemize rağmen, maçı 4-2 kaybettik. Ancak centilmenliğimizden dolayı tribünler ayakta bizi alkışladı... İki gün sonra Panatinakos (Panantiaikos) maçına çıktık. Tribünler Türkçe olarak 'yaşa' nidalarıyla inliyordu. Birinci devreyi 2-0 mağlup bitirdik. İkinci devre ilk golümüzü Sencar attı. Maçın bitimine beş dakika kala Sencar'ın kornerinde Adnan, Fazıl, Ali, Mustafa topla birlikte kaleye girdiler. Ve maç 2-2 bitti. Tabii yer yerinden oynadı. Daha sonra Olimpiyakos maçında ise, ilk golü uzaktan nefis şekilde Suat attı. Sonra Sencar ikinci golümüzü zımbaladı. Bir gol yedik ve maçın bitimine yakın, çok tartışmalı bir şekilde Yunanlıların ikinci golü geldi. Maç 2-2 bitince saha Rumca olarak 'Karşıyaka' diye inliyordu... Nihayet 23 Aralık 1947 günü büyük bir törenle Pire Limanı'ndan Sakız'a doğru ayrıldık...

KSK'nün sempatik ve acar kişiliği ile Yunanistan'ı teslim alması, bizi gururdan havalara uçurtmuştu. Yunanistan seferimizden sonra, Arap âleminde de top koşturduk. Yunanistan'a gidişimizden bir buçuk yıl sonra yaptığımız gezide, Suriye'nin Halep ve Şam kentleri ile Lübnan'ın Beyrut kentinde Arap takımları ile başarılı maçlar yaptık" .

Başbakan Adnan Menderes'in KSK'nü ziyaret ettiği 1951 yılında, futbol takımı İzmir sonuncusu olmuş ve ikinci kümeye düşmekten güç bela kurtulmuştu. Bu durum sporcu ve idarecileri ateşlemiş olmalı ki, 1952'de KSK, futbol dahil tam sekiz dalda (hentbol, voleybol, basketbol, boks, yüzme, yelken ve sutopunda) İzmir şampiyonu olmuştu. O sırada KSK'nün tüm dallarda Genel Kaptanlığını yapmakta olan Tahir Türetken, Aksoy'un uzattığı mikrofonu şöyle konuşmuştu: "Yirmi altı yıl sonra gelen büyük zaferler, camiayı sevince boğdu. O günleri hayal bile edemeyiz. Vapurlar salkım saçak taraftarlarla doluyor, düdükler çalgınca çalıyor ve sahile gelen taraftarları binlerce Karşıyakalı karşılayıp, bağrına basıyordu. Soğukkuyu'da, Alaybey'de, Bostanlı'da, Hacı Hüseyinler de, davullar 'güm güm' çalıyor ve herkes oynayıp zıplıyordu,..". 1954 yılında spor kulüplerine, profesyonel futbol çalışmaları yapma izin verildiğinde, İzmir'den: Altay, Altınordu, Göztepe, İzmirspor, Ülküspor, Demirspor, Yün-Pamuk Mensucat (sonradan: Yeşilova), Kültürspor ve Egespor ile birlikte KSK de profesyonel olmuştu . KSK, bu takımlar arasında oynanan İzmir Profesyonel Futbol Ligi'nin son senesi olan 1957-58 sezonunda şampiyon olarak Milli Lig'e çıkmıştı . O zamanlar, "Asım Ligleri" diye bilinen turnuvalarda⁴ mücadele eden semt takımlarından kazanılmış sporcular, KSK'nün başarısında önemli bir rol oynamışlardır. Sonradan Türk Milli Takımı'na kadar yükselen bazı gençler futbola, Karşıyaka'nın: Yıldızspor, Aksoy, Şafakspor, Alaybey, Soğukkuyu Atletik, Serinkuyu, Doğanspor, Kurtuluşspor, Bostanlı, Osmanpaşa, Bayramspor, Karşıyaka Lisesi, Yıldırımspor ve Kasırğa gibi semt takımlarında başlamışlardı. 1963-64 sezonunda, Kasımpaşa ile oynadığı son maçında, şike yaptığı iddiasıyla Futbol Federasyonu tarafından İkinci Lig'e düşürülen KSK, Danıştay kararıyla 1966-67 sezonunda çıktığı Milli Lig'i (yeni ismiyle: Birinci Lig) sonuncu tamamlayarak İkinci Lig'e düşmüştü. 1969-70 sezonunda, kırmızı grupta şampiyon olarak, yeniden Birinci Lig'e yükselen KSK, 1971-72 sezonunda bir kez daha ikinci lige düşecekti. Sonraki sezonda Üçüncü Lig'e düşen Yeşil-Kırmızılı takım, 1979-80 sezonunda ise Mahalli Küme'ye düşecektir. 1970'li yıllar, KSK için gerçekten çok zor geçmişti. Bazı eski yöneticilerin, 1975 Haziranı'nda yapılan bir KSK Kongresi'nden önce, yıllık

750.000 lira tutan futbol harcamalarına karşılık, stadyum gelirlerinin 60.000 lirayı geçmediğini söylemeleri, durumun vahametini ortaya koymaya yeter. Futbol Federasyonu'nun, yürümediğini düşündüğü Üçüncü Lig'i kaldırmasıyla Mahalli Küme'de 1 hiç oynamadan İkinci Lig'e dönen KSK, 1980-81 sezonuna milyonluk transfer yaparak girdi. O sezon Göztepe'nin ardından ikinci olan KSK, dördüncü olduğu 1985-1986 sezonu hariç, şampiyon olduğu 1986-87 sezonuna kadar, adeta ikinciliğe çapa atmıştı.

Kulübün 75. kuruluş yıldönümüne tesadüf eden şampiyonluk, bir gazete haberinden de anlaşılacağı üzere Karşıyaka'yı bayram yerine çevirmişti: "15 yıllık bir aradan sonra Birinci Lig'e çıkan KSK'nün, dün büyük bir coşkuyla kutlanan bayramı, saat 11 'de kulüp önünden görkemli bir yürüyüşle başladı ve gecenin ilerleyen saatlerine kadar sürdü. Karşıyaka'da çoluk çocuk binlerce kişilik bir kortejin, yeşil-kırmızılı bayraklar, flamalar ve Gode Cengiz'in (Cengiz Kocatoros) dev bir posterini, büyük bir tezahürat eşliğinde taşımasıyla başlayan gösteriler, daha sonra Alsancak Stadı 'nda, Adanaspor maçından önce tam üç saat süren muhteşem bir kutlama organizasyonuna dönüştü. 1-1 biten maçtan sonra taraftarlarının korkunç tezahüratı altında şampiyonluk turu atan yeşil-kırmızılı onbir, Teknik Direktör Tamer Kaptan'ı omuzlarda taşıdı...".

Müzik Hocası Halit beyin 1925 yılında bestelediği Piyanist Cemil'in çalarak tanıttığı, Umumi Kaptan Cemal Ahmet Umar'ın sözlerini yazdığı, KSK camiasının yıllardır dilinden düşürmediği Karşıyaka Marşı şöyledir :

Kaf-Kaf-Kaf, Sin-Sin-Sin, Kaf-Sin-Kaf (Nakarat)

Çok yaşa şanlı Kaf-Sin-Kaf çok yaşa

Taç ettik gençlikte biz seni başa (Nakarat)

Gençliği yaşatmaktır gayemiz

Kaf-Sin-Kaf gençleriyiz

Kalmasın kalbinde acı bir sızı

Ufkunda sallansın yeşil-kırmızı (Nakarat)

Gençliği yaşatmaktır gayemiz

Kaf-Sin-Kaf gençleriyiz

Kaf-Kaf-Kaf, Sin-Sin-Sin, Kaf-Sin-Kaf (Nakarat)

1980'li yıllarda, KSK'nü fiziki anlamda geliştirecek (tesisleşme) girişimlerin(in) yapılıp, sporu çocuklar ve gençlere yaygınlaştırmayı hedefleyen (altyapı) adımların(ın) atıldığına tanık oluyoruz. 1981 yılında açılıp, 420 minikle çalışmalarına başlayan Karşıyaka Temel Spor Okulu, 1982 yılında 100 minik sporcuyu daha kabul etmiş olup, "yönlendirme" adı verilen ikinci döneme 160 öğrencisiyle devam etmekteydi. 1985 başında, kulübün futbol okulunun Karşıyaka Belediyesi'yle ortaklaşa düzenlediği minikler futbol turnuvasına ilgi ve katılım büyük olmuştu . KSK, tarihinde beşinci şampiyonluğuna ulaştığı 1987 Şubatı'nda kamuoyuna, Türkiye'de ilk defa bir futbol okulu kurulacağını duyurmuştu..

Bir ay sonra kulüp, semt gençliğinin eğitsel, sportif ve kültürel faaliyetlerine katkıda bulunmak amacıyla iki yıl önce kurmayı kararlaştırdığı bir sivil toplum örgütü olan Karşıyaka Spor ve Kültür Vakfı'nı yeniden ele almıştı. Karşıyaka Belediyesi ile işbirliği yapılarak kurulacak vakfın amacının, sporun her dalında yetenekli çocuk ve gençleri belirlemek sportif eğitimlerine destek sağlamak olduğu; kurucu üyelerin: Nevzat Çobanoğlu, Sedat Kahraman, Seracettin Hakyemez ve Metin Karadayı olacağı açıklanmıştı. KSK, o zamanki adıyla Birinci Lig'de kalıcı olamadı. Orta sıralarda yer bulduğu birkaç yılın ardından, 1990-91 sezonunda hızla dibe indi. Bir İzmir gazetesi, KSK'nün Türkiye liglerinde mücadele eden 230 takım arasında rekora doğru gittiği ve yeşil-kırmızılarının 11 haftadan beri ne kendi sahasında, ne de yabancı sahada üç puan alamadığını yazıyordu. Teknik Direktör Tamer Kaptan'ın, "Karşıyaka kesinlikle küme düşmeyecektir. Bu gerçeği Galatasaray maçında bir kez daha gördüm. Futbolcularımın en büyük sıkıntısı gol atamamak değil, gol kaçırmaktan korkmak. Bu nedenle haftalardır galip gelemiyoruz" şeklindeki sözleri gidişatı değiştirmeyince, takım ikinci lige düştü. Bazı siyasetçilerin hazırladığı bir yasa önerisiyle Karşıyaka ile birlikte küme düşen: Zeytinburnu ve Adanasporun affedilerek Birinci Lig'de kalacakları söylentileri gerçeğe dönüşmedi. İkinci Lig B Grubu'nda mücadele eden KSK, Alsancak Sahası'nda 4 Mayıs 1992 günü Altınordu ile oynadığı maçı 8-2 kazanınca, matematiksel olarak şampiyonluğu garantilemiş, 10 Mayıs günü aynı sahada şampiyonluk turu atmıştı . 1994-95 sezonunda bir kez daha şampiyonluk sevinci yaşayan KSK, ertesini yıl yeniden küme düşmekten kurtulamadı.

KSK'nün iki kez Birinci Lig'e yükselip kalıcı olamadığı 1990'lı yıllar, 1960'lı yılların ortalarından beri ayak bağı olan maddi sıkıntıların aşılmaya çalışılmasıyla tüketilmişti. Kulüp Başkanı Önder Baysoy, 15.000'den fazla seyircinin kaçak olarak maç izlediği Galatasaray maçının ardından şunları söylemişti:

"Bizler maç hâsılatları, naklen yayınlar ve Spor-Toto, Loto gelirleriyle ayakta duruyoruz. Bunlara da engellemeler olursa sonumuz ne olacak? Biz (*Gençlik ve Spor*) İl Müdürü Sayın Bahri Vreskala'ya bir öneride bulunacağız. Kapılara konulacak turnikelerin maddi tutarı neyse, biz kulüp olarak payımıza düşeni öderiz' . 1992 Şubatı'nda, kaynak sıkıntısını çözmek için KSK Vakfı ile birlikte çalışılacağını açıklayan kulübün mallarına, eski futbolculardan Talat Üzüm, 59.000 marklık alacağına karşılık haciz koydurmuştu.

Birinci Lig'e yükseldiği günlerde, kuracağı bir inşaat şirketi ve benzin istasyonu ile gelir sağlama planları yapan KSK'nü, SATEL/atv ile yapılan: Dört büyüklerle oynanacak maçların naklen yayımlanmasını içeren anlaşma da düze çıkaramadı. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i, 1993 Sonbaharında gerçekleştirdiği bir ziyaret sırasında şeref üyesi yapan KSK, 1997 Sonbaharında çareyi şirketleşmekte buldu. Kulübün Onur Kurulu Başkanı Selçuk Yaşar, bir İzmir gazetesine şunları söylüyordu: Şirketleşmenin tamamıyla yanındayım. Yeni Asır'ın Göztepe için aldığı kararı alkışlıyorum. Yılbaşına kadar Karşıyaka da şirketleşecek. Bu konuda dört aydır çalışma içerisindeydim. Biz de Karşıyaka için Galatasaray modelini benimsedik..."

Başkanlığını Hüseyin Çalışkan'ın yaptığı (2012) KSK'nün Futbol Takımı şu an, Süper Lig'e çıkabilmek amacıyla PTT 1. Lig'inde mücadele ediyor.

KSK Hizmet Binası ve Tesisleri

KSK Yönetim Kurulu, 4 Şubat 1931 günü yaptığı toplantıda, İsmet Paşa Bulvarı (Çamlık Sokağı) üzerindeki bir arazinin, (İzmir) Belediye(sin)den satın alınmasını kararlaştırmıştı. Aynı yıl Eylül ayında yayımlanmış bir gazete haberinde ise, Osmanzade'deki deniz banyoları karşısında, Karşıyaka Belediyesi'ne ait geniş arazinin, spor sahasına tahsis edilmesinin kararlaştırıldığı okunmaktaydı . Sözü edilen arazinin gerçek sahibinin Milli Emlâk İdaresi olduğu, "Osmanzade'de banyoların karşısındaki Milli Emlak'e ait geniş yer, CHP tarafından satın alınmış, spor sahası yapılması kararlaştırılmıştır" diyen bir gazete haberinden anlaşılmaktadır. Orman fidanlığına bitişik

ve 22.000 metrekare büyüklüğünde olan arazinin, Cumhuriyet Halk Partisi'ne maliyeti 1600 kûsur liraydı.

Karşıyaka Stadı, Yeni Asır'ın manşet yaptığı üzere, "Partinin Gençliğe Armağanı" idi. 12 Haziran 1937 günü gerçekleştirilen temel atma töreninde önce, Yamanlarspor Kulübü Başkanı Süleyman Danyal kürsüye gelerek, " Türk büyüklerinin memleket sporuna gösterdikleri yardımı, burada sayın huzurunuzda derin bir minnet ve şükranla anmayı borç bilirim. Karşıyaka sahasının temininde büyük yardım ve alakasını gördüğümüz ve kalplerimizde derin bir sempati yaratan halkçı valimiz Fazlı Güleç'le bu hususta candan çalışan ve kendine has bir incelikle yerinde kombinezonlar yaratarak muavenet (yardım) ve müzaheretini (ilgisini) ibzal eden (sergileyen) kıymetli Belediye Reisimiz Behçet Uz'a ve bu sahanın bütün teşkilâtıyla meydana gelmesinde yardımlarını aldığımız ve alacağımız Türk Spor Kurumu Genel Başkanlığına ve İzmir Bölgesi'ne, Karşıyakalılar namına minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Sevgili Gençlik, Şimdiye kadar Karşıyaka'nın olgun ve sağlam bünyesinde bir eksiklik halinde devam eden gelen sahasızlık, partimizin Karşıyaka gençliğine bu alanı hediyesiyle bugünden itibaren tamamlanmıştır. 'At var meydan yok' diyen gençliğe işte, istedikleri gibi geniş, düzgün ve muntazam bir meydan. Bundan sonraki himmet, ilgi ve çalışmayı kıymetli Karşıyaka gençliği artık sizden istiyoruz ve bekliyoruz. Yaşasın en büyüğümüz Atatürk. Yaşasın İnönü ve kıymetli arkadaşları. Yaşasın Türk ulusu. Yaşasın Türk gençliği" demişti. Karşıyakalılar namına konuşan Yamanlarspor Futbol Takımı Kaptanı B. Semih, gençliğe gösterilen ilgiden ötürü teşekkür etmiş, bu sahada daha çok çalışacaklarına söz vermişti. İzmir Valisi ve CHP İzmir İl Başkanı Fazlı Güleç ise, Partinin sporla yakından ilgilendiğini, şehrin stad ihtiyacının iki sene içinde giderileceği ve iç kesimlerde ihtiyaca göre yeni spor sahalarının inşa edileceğini, okulların gençlerin ruhi yükselmesini temin ederken, stadların bedeni yeteneklerinin gelişimine katkıda bulunacağını söylemişti.

Temel atma töreninden on ay sonra: 1938 Nisanında, stadın tesviyesi bitmek üzereydi. Kulüp binası inşaatına başlamak için ise, Türk Spor Kurumu'nca hazırlanmış planlar bekleniyordu. Cumhuriyet Bayramı'nda açılması düşünülen Karşıyaka Stadı'nda, Aydın Milletvekili ve Türk Spor Kurumu Başkanı olan Adnan Menderes de, o sıralar incelemelerde bulunmuştu. Temmuz ayı sonlarında yayımlanmış bir gazete haberi, yapımı devam eden Karşıyaka Stadı'yla ilgili bazı ayrıntılar vermektedir. İzmir'de sporcu gençlik için antrenman sahaları yapıldığı belirtilen habere göre, bu sahalarının ilki tamamlanmak üzere olan Karşıyaka Stadı'ydı. Türk Spor Kurumu, söz konusu stadın yanında inşa edilmesi düşünülen kulüp binası için 8000 lira ayırmıştı. Stadın 400 metrelik koşu yolu, atletizmin tüm dalları için uygun yerler, bir futbol sahası ve kapalı bir salon, güreş, voleybol ve basketbol yerleri, kadın ve erkek sporcular için ayrı duş ve soyunma yerleriyle kulüp yönetim kuruluna ve levazıma ait odaları içermesi planlanmıştı. Karşıyaka Stadı kulüpçe, Karşıyaka Kız Muallim Okulu, ortaokullar ile ilkokullar son sınıflarının beden terbiyesi çalışmaları için hazır bulundurulacaktı. Stadın bir baş antrenörü bulunacak ve gençleri düzenli olarak çalıştıracaktı. Kadınlar ve erkeklerin ayrı günlerde çalışmaları programlanan stat ve kulüp, bir beden terbiyesi mektebi halinde faaliyet gösterecekti".

CHP, 6 Ekim 1938 Perşembe günü, Beyler Sokağı'ndaki binasında, Karşıyaka'daki stada yapılacak kulüp binası ile spor salonunun, 19.752 lira 35 kuruş keşifname üzerinden açık eksiltme ile ihale edileceğini duyurmuştu. Bu duyurudan bir yıl sonra, 30 Ekim 1939 günü saat 14.00'te Karşıyaka Stadı, Altay ile KSK arasında bir futbol maçı ve çeşitli güreş müsabakalarının yapıldığı resmi bir törenle açılmıştı. Bir buçuk yıl sonra, CHP Genel Sekreterliği'nin verdiği (nedenini bilemediğimiz) bir karar gereği Karşıyaka Stadı, Beden Terbiyesi İzmir Bölge Müdürlüğü'ne devren satılmıştı. Söz konusu müdürlük, Karşıyaka Stadı'na yaptırılacak 14.009 lira 60 kuruşluk tel örgü inşaatını, 21 Ocak 1952 pazartesi günü saat 11.30 da kapalı zarf usulüyle eksiltmeye çıkarmış, taliplerin işi yapacak yeterlikte olduğunu belirten belgeleri ve 1050 lira 65 kuruşluk geçici teminat makbuzları ile müracaat etmelerini ilan etmişti.

Yalı Cad. No. 390/1 adresindeki Karşıyaka Stadı, 1971 yılında, 950.000 lira harcanmak suretiyle 4.000 seyirci kapasiteli modern bir stad haline getirilmişti. Aynı stadın 1988 yılı başlarında içinde bulunduğu durum içler acısıydı. Özellikle yağmurlu havalarda bir çamur havuzuna dönüşen saha, kurduktan sonra engebeli bir hal alıyor ve futbolcularda ayak burkulması, bilek dönmesi ve adale çekmesi gibi sakatlıklara neden oluyordu.

KSK Yönetim Kurulu, 21 Kasım 1991 günü Gençlik ve Spor İl Müdürü Bahri Vreskala ile İzmir Valisi Kutlu Aktaş'tan, Karşıyaka Stadı'nın 10 yıllığına kulübe kiralanmasını istemişti. Aynı stadı 1997 yılında 49 yıllığına kiralamayı başaran KSK Başkanı Ünal Kamalı, kulübün hizmet binası ile yelken, tenis ve futbol tesislerinin kendilerine devredilmesini istemişti. Bir mahkeme kararı nedeniyle ertesi yıl geçerliliğini yitirdiği anlaşılan (49 yıllık) bu kira kontratından sonra KSK, Onursal Başkan Selçuk Yaşar'ın önerisiyle hazırlanan "KSK Plaza ve Stat Projesi" için, Burhan Özfatura'mn İzmir Belediye Başkanı olduğu süreçte imar planında tadilat yaptırmışsa da, 2001 yılından itibaren bina ve tesislerinde işgalci konumuna düşmüş, üstelik borçlarını ödeyememişti . KSK tesislerinin, İzmir'de yapılan Üniversite Spor Oyunları (Üniversiade) için, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce bakım ve onarımdan geçirildiği 2005 yılında yürürlüğe giren 5340 sayılı kanunun, "En az üçü olimpik olmak üzere, 6 branşta faaliyet gösterip liglere katılan spor kulüpleri kullandıkları tesisleri GSGM'den bedelsiz devralabilir" şeklindeki maddesi, yönetimi harekete geçirdi. 5 Ocak 2010 günü, Beden Terbiyesi İzmir İl Müdürlüğü ile KSK arasında, İzmir Valiliği'nde imzalanan bir protokolle Karşıyaka'daki beş dönümlük alandaki tesisler: Bir çim saha, bir tartan pist, hakem ve soyunma odaları, çok amaçlı salon ve 5.000 kişilik tribün; yelken şubesinin kullandığı sahildeki alan (kayıkhanes-mendirek); tenis şubesinin kullandığı bir kapalı sentetik ve üç açık tenis kortu; sosyal tesisler, bir lokal, 120 metrekarelik restoran ve 400 metrekarelik idari büro, 10 yıl süreyle bedelsiz olarak kulübe devredildi. Buna karşılık KSK, GSGM'ne biriken yaklaşık 600 bin liralık borcunu ödedi. Aynı yılın sonunda KSK yönetimi, idari kısım dahil, Çiğli'deki Selçuk Yaşar Tesisleri'ne taşınacaklarını açıkladı.

KSK'nün 1930'lardan itibaren, İzmir ve Türkiye'de öncülük ettiği branşlardan biri de, yelkendi. 1952 yılı başlarında bir kurulun, Karşıyaka'da daha önce bu iş için ayrılmış arsa üzerinde bir "Yat Kulübü" açmak isteğiyle Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a başvurarak yardım istediği bilinmektedir.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın fahri başkanlıklarında kurulmuş olan İzmir Deniz Kulübü, muvakkat (geçici) lokal olarak Kordon'daki Tüccar Kulübü'nün üst katında ayrılan dairesinde faaliyete geçmiştir. Deniz Kulübü, Karşıyaka'daki Taş İskele karşısındaki arsasında yakında başlanacak olan inşaatın ikmaline (tamamlanmasına) kadar, şimdiki bu lokalinde kalacaktır" diyen bir gazete haberinden, bu başvurunun sonuç verdiği anlaşılıyor . Birkaç ay sonra, Denizcilik Bankası İzmir İşletmeler Müdürü ile İzmir İş Bankası Müdürü, Beden Terbiyesi Bölge Müdürü ve Belediye Proje Müdürü'nden oluşan bir kurul Karşıyaka'ya giderek, Denizcilik Kulübü'nce Karşıyaka Stadı yakınlarında yaptırılacak tesislerle ilgili incelemelerde bulunmuş, İzmir Valisi Muzaffer Göksen de incelemelerde hazır bulunmuştu KSK'nün yelken şubesine ait kayıkhanes ve mendirek, 1964 yılında hizmete girmiştir. 1.200.000 liraya mal olan yelken tesisleri , sonraki yıllarda kulübün başını hayli ağrıyacaktı. Şöyle ki, İzmir'de yapılan Akdeniz Oyunları (1971) için elden geçirildiği anlaşılan yelken tesislerinin mendireği, 1974 yılında Karşıyaka'yı Bostanlı'ya bağlayacak sahil yolu için belediyenin, beton set çekmeden kıyıya moloz dökmesi nedeniyle kullanılamaz hale gelmek üzereydi. BTGM Karşıyaka Tesisler Şefi Altuğ Duransoy, 1976 yılında, belediye iki yıl önce olduğu gibi, dolgu için moloz dökmeye devam ederse, değeri 10.000.000 lirayı bulan yelken limanının kullanılamayacağını açıklamıştı. BTGM 1983'tebu kez, kaçak yapıldığı iddiasıyla kulüp aleyhine dava açıp, kayıkhanes ile mendireği mühürletmişti. Yalı Cad, No. 392/12 adresindeki yelken tesisleri şu anda, tekne parkı sahası, yarış ofisi, 2,5 ton'luk vinç, iki adet beton kızak ve 420 metrekare sundurma ile toplam 3.300 metrekarelik bir alana sahiptir. Tesiste ayrıca kayıkhanes, 20x25 metre ebatlarında

soyunma odaları, 70 kişilik bir eğitim salonu, antrenör odası, bakım onarım atölyesi ve depo bulunmaktadır .

KSK: "Gerçek Bir Spor Kulübü"

Yeni Asır gazetesi, 28 Temmuz 1982 tarihli nüshasında, 1982-83 sezonunu açan KSK'nün, profesyonel futbol takımı yanında, 14 amatör şubesi ile sadece bir futbol kulübü değil, gerçek bir spor kulübü olduğunu yazmıştı. Aynı gazete, bir ay önce yayımlamaya başladığı "KSK Olayı" başlıklı bir dizi yazıda, Karşıyakalıların kulübü neden bu denli sevip sahiplendiklerini masaya yatırmıştı. Söz konusu dizinin ilk yazısında, 18 şube ve kadınlar kolu , 94'ü milli olmak üzere 1970 faal sporcu, 65 teknik adam, 117 milyon 200 bin liralık bütçe, 8 spor okulu ve gönüllü hizmetlerle birlikte spora yılda 200 milyon lira civarında katkı yapan KSK, tüm spor kulüplerine model olarak öneriliyordu. Dizinin ikinci yazısında, Türkiye'de sözde devlet desteğinde olan sporun, gerçekte politik oyunlar ve bürokrasi marifetiyle öldürülüp kösteklendiği belirtiliyor, KSK'nün başarısı şubeler uygulamasına bağlandıktan sonra, sportif gelişmenin kişisel yaratıcılıktan beslendiği, şubeler uygulamasının kulüpteki yaratıcı kişilerin sayısını artırdığı vurgulanıyordu. Yazı dizisine göre, KSK Olayı'nı yaratan bir diğer etken, "Karşıyakalılık ruhu" idi. Karşıyakalı lar ve sonradan gelip buraya yerleşenlerce sahiplenilen kulüp, halka destek vermekten geri kalmamıştı. Karşıyaka Festivali'nin düzenlenmesi, iki okula spor salonu yapılması bu durumun kanıtıydı. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, akademisyenlerinden Dr. Nuri Bilgin, konuyla ilgi şunları söylemişti: "KSK Olayı, küçük bir grup hareketi(nin) kitle olayı haline getirilmesi, dolayısıyla övgüyle anılacak bir harekettir. Bir araya gelen 3-4 kişi kulüp kurabilir, ama bir kulüp faaliyetinin kitle hareketi haline gelmesi, sosyal hareketler açısından çok büyük bir başarıdır. Çünkü hareket kitleye yayılmış, tabana inmiş, katılım artmıştır. Spor aracılığıyla bütünleşme ve dayanışma sağlanmıştır. KSK Olayı'nda, sadece spora değil, toplumsal diğer faaliyetlere de örnek gösterilebilecek bir hareketle karşı karşıyayız" .

Dünyanın her yanında olduğu gibi, Karşıyaka'da da en çok ilgi duyulan spor futbol olduğundan, KSK'nün (profesyonel) futbol şubesi öne çıkmaktadır. KSK'nü gerçek bir spor kulübü yapan amatör şubelerin tamamı veya birkaçını ayrıntılı olarak ele almaya ne yerimiz, ne de gerek var. Çünkü başta yelken ve basketbol olmak üzere, su topu, voleybol, atletizm ve tenis dalında, uluslararası ve ulusal ölçekte başarılı sporcular çıkarmış bu şubelerin her biri için, ayrı çalışma yapmaya yetecek kadar bol malzeme vardır. 2012 yılında 100. yılını kutlayan KSK, kendi geçmişi ve Türk Spor Tarihi içindeki yerini ortaya koyacak çalışmaların üretilmesini teşvik etmelidir.

KAMU HİZMETLERİ ve KENTSEL DÖNÜŞÜM

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yoğun yerleşmeye açılan Karşıyaka, nüfus artışına paralel olarak altyapı ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışmalara da sahne olmuştur. Ancak Cumhuriyet dönemine kadar bu çalışmaların bir plan dâhilinde yürütüldüğü söylenemez. Cumhuriyet'in daha ilk yıllarında Karşıyaka Belediyesi'nin lağvedilerek İzmir Belediyesi'ne katılması ve imar/planlama çalışmalarının odağına yanmış İzmir'in ayağa kaldırılmasının alınması Karşıyaka'nın ikinci planda kalmasına yol açmıştır. Buna rağmen, İzmir Belediyesi, sınırlı da olsa Karşıyaka'nın imarı konusunda - o yılların şartları düşünüldüğünde - elinden geleni yapmıştır. Nitekim İzmir Belediyesi'nin, İzmir'in imarı için 1929'da İş Bankası'ndan aldığı 2.000.000 liradan Karşıyaka için ayrılan paranın harcama kalemleri hakkındaki düşünceler, Karşıyaka'nın en azından temel ihtiyaçlarının giderilmesinin hedeflendiğini göstermektedir. Karşıyaka Belediyesi'nin lağvedilerek Karşıyaka'nın İzmir Belediyesi sınırlarına dâhil edilmesinden hemen sonra Cumhuriyet Halk Fırkası İzmir grubu toplanarak, 140.000 liranın su ihtiyacının giderilmesi, 20.000 liranın aydınlatma, 70.000 liranın kanalizasyonlar ve 70.000 liranın da kaldırım inşasıyla bataklıkların kurutulması için harcanmasına karar vermiş, İzmir Belediyesi tarafından onaylanan bu imar programı, Dâhiliye Vekâleti tarafından da kabul görmüştü . Karşıyaka Belediyesi'nin son başkanı Fikri (Altay)'a göre de tahsis edilen 300.000 lirayla Karşıyaka'nın ancak su ihtiyacı, Alaybey kanalizasyonu ve Osmanzade, Alaybey, İskele ve Soğukkuyu caddelerinin taş döşeme işleri halledilebilirdi.

1930'ların hemen başında, Karşıyaka'nın acil halledilmesi gereken sorunlarının altını çizen bu yaklaşımın, fazlaca iyimser olduğu kısa sürede anlaşıldı. Su, aydınlatma, yollar, kanalizasyon şebekesi, bataklıkların kurutulması gibi sorunların yanı sıra pazaryerleri, parklar, sağlık, sosyal yardım, kültürel ve sportif tesisler gibi ihtiyaçların giderilmesi yıllar içine yayılmış çalışmaların bir sonucu olacaktır. Hiç kuşkusuz Karşıyaka'nın bağımsız belediyeye ikinci kez kavuştuğu 1984 yılı tüm bu süreçte en önemli dönüm noktasıdır. Karşıyaka'nın ihtiyaçlarını merkezine almış bir kurumsal yapının çalışmaları Karşıyaka'nın çehresini tamamen değiştirmiştir. Bu bölümde, 1930'da kabul edilen Karşıyaka İmar Planındaki sıra temel alınarak, Karşıyaka'daki altyapısal hizmetlerin dönüşümü ele alınacaktır.

SU

Karşıyaka Belediyesi'nin mali yetersizlikten dolayı çözümleyemediği sorun, Karşıyaka'nın İzmir Belediyesi sınırlarına dâhil edilmesinden sonra üzerinde en çok tartışılan konudur. O dönemde sorunun çözümü için üç su kaynağı alternatif olarak görülüyordu: Şirinyer kaynaklı Vezir - Osman Ağa, İzmir'in su ihtiyacının büyük bölümünü karşılayan Halkapınar ve Yamanlar suyu. İzmir Belediye'sinin sorunu çözmek için Fransız bir şirketin katılımıyla yaptırdığı ilk incelemede, Vezir - Osman Ağa suyunun Karşıyaka'ya getirilmesinin büyük masraf gerektirdiği ve Halkapınar suyunu dağıtan şirketin sunduğu teklifin de çok pahalıya mal olacağı görülmüştü. En iyi tercihin Yamanlar - Karatepe kaynaklı suyun Karşıyaka'ya getirilmesi gibi görünmesine karşın Belediye Meclisi açıklamayı yeterli bulmamış ve yeniden araştırma yapılması istenmişti. Sonuçta hem Vezir - Osman Ağa hem de Yamanlar - Karatepe sularının Karşıyaka'ya getirilmesi için hazırlanan projelerin Nafia Vekâleti'ne gönderilmesine ve buradan gelecek cevaba göre hareket edilmesine karar verildi.

Nafia Vekâleti Yamanlar'dan su getirilmesini uygun görünce İzmir Belediyesi konu hakkında bir proje yarışması açtı. Belediye Karşıyaka'nın su ihtiyacını karşılamak için 1 Ocak 1932'de bir proje yarışması açtı. Yüksek mühendis olması şart koşulan katılımcılar hazırlayacakları projeleri 5 ay içinde belediyeye sunacaklardı. Birincilik ödülü 4 bin, ikincilik ödülü de bin liraydı". Yarışmaya gelen altı proje, Nafia ve Sıhhiye vekâletleri tarafından incelenmiş, kazanan Pont a Mousson

firması İzmir Belediyesiyle 12 Haziran 1933'de sözleşme imzalamıştı. Proje kişi başına günlük tüketim 45 litre üzerinden 25 bin kişinin ihtiyacını karşılayacak şekilde hazırlanmıştı. Başlangıçta 400 aboneli olan Yamanlar suyu belediyeye 190 bin liraya mal olmuştu. Karşıyakalılar tarafından pahalı bulunan, daha çok Donanmacı ve Alaybey civarında abonent bulan Yamanlar suyu, abonent sayısı arttıkça belediye tarafından ucuzlatıldı. Aslında, Yamanlar suyunun dağıtımında kâr amacı güdülmeyeceği için Kumpanya suyu olarak anılan Halkapınar suyundan ucuzdu. Yalnız Halkapınar suyu fazla kullandıkça ucuzlarken, Yamanlar suyu pahalılaşıyordu. Belediye böylece Yamanlar suyunun içme dışında, özellikle bahçe sulamasında tüketilmesini kısıtlamaya çalışıyordu. Fakat çok geçmeden, Yamanlar suyunun Karşıyaka'nın su ihtiyacını karşılayamayacağı ortaya çıktı.

1950'lerde Karşıyaka nüfusunun hızla artmaya başlaması su sıkıntısının kendini daha fazla hissettirmesine neden oldu. Soğukkuyu'da park içinde 1955'de Küçük Yamanlar'daki su istasyonlarına ilave olarak inşa edilen pompa istasyonu da bir süre sonra yetersiz kaldı. ESHOT, su ihtiyacı açığını Karşıyaka'nın çeşitli yerlerinde açacağı artezyen kuyularıyla karşılamaya çalıştı. İlk artezyen Bostanlı'da açıldı. 136 metrede bulunan suyun bolluğu Belediye Başkanı Enver Dünder Başar'ı umutlandırmıştı. 13 Haziran 1956'da verdiği beyanatta Karşıyaka'nın su derdinin bittiğini açıklayan Başkan, artezyen suyunun Karşıyaka'nın 1/3'nün su ihtiyacını karşılayacağını, geri kalanın da Yamanlar ve Halkapınar sularıyla kapatılacağını belirtmişti. Ancak aynı günün akşamı, Sağlık Müdürlüğü'nün Bostanlı artezyen suyu tahlili, suyun yoğun miktarda kolibasil içerdiğini ortaya koydu. Bunun üzerine yine eski bir yöntemle başvuruldu; su israfını önlemek için fiyatını artırmak...

1941 'de Yamanlar suyu dağıtım şebekesi 27.552 metreye ulaşmasına rağmen özellikle yaz mevsiminde Yamanlar kaynaklarından Karşıyaka'ya gelen içme suyunun azalması ve bazen kesilmesi yüzünden Karşıyakalılar büyük sıkıntı çekmekteydi. Başlangıçta, Karşıyakalıların yaz mevsiminde bahçelerini suladıkları için suyun yetersiz kaldığı sonucuna varılmıştı. 1942 yazında yapılan inceleme durumun biraz farklılaştığını, Yamanlar kaynaklarında toplanan su miktarının azaldığını göstermişti. Belediye Reisi Reşat Leblebicioğlu beraberinde mühendislerle birlikte Yamanlar su kaynakları üzerinde incelemede bulunmuş ve Kara Göl'e kadar uzanan bölgede yeni kaynaklar saptanması gerektiği görülmüştü. Hesaplamalara göre su tesisatına en az iki kaynağın daha ilavesi gerekmekteydi. Kısa süre sonra Karşıyaka'ya verilen su miktarını yüzde yirmi oranında arttıracak olan Çarıkdere'deki kaynaklara 100 metre uzaklıkta bulunan bir kaynakla İmam Dağı civarındaki iki kaynak esas şebekeye eklendi. 1945 yılına gelindiğinde Yamanlar suyu, başlangıçta 9 olan kaynak sayısı 40'a kadar çıkarılmasına rağmen halâ Karşıyaka'nın ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Aynı yıl Belediye Meclisi toplantılarında gündemi en fazla işgal eden konulardan biri Karşıyaka'nın su ihtiyacı sorunu oldu. Üyelerden bir kısmı Karşıyaka'nın su ihtiyacının karşılanmasının ancak Halkapınar suyu ile mümkün olduğunu düşünüyorlardı. Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu yaptığı açıklamada Turan ve Bayraklı'ya Halkapınar suyunun verileceğini, Karşıyaka için de çalışmalar yürütüldüğünü duyuruyordu. Bu arada Halkapınar su işletmesi belediye tarafından satın alınmış, bir müdürlük eliyle yönetilmesi, Yamanlar suyunun idaresinin de bu müdürlüğe verilmesi ve 1 Ocak 1945'den itibaren su işlerinin ESHOT bünyesine katılması kararlaştırılmıştı.

Halkapınar suyunun "belediyeleştirilmesi" daha yaygın şebeke inşasını kolaylaştırdı. 1947'de önce Turan, Bayraklı ve Mersinli 29 Ekim'den itibaren de Karşıyaka Halkapınar suyunu kullanmaya başladı. Programa göre Karşıyaka'ya, saat 16.00'ya kadar Yamanlar, sonrasında ise Halkapınar suyu veriliyordu.

1950'lerde Karşıyaka nüfusunun hızla artmaya başlaması su sıkıntısının kendini daha fazla hissettirmesine neden oldu. Soğukkuyu'da park içinde 1955'de Küçük Yamanlar'daki su istasyonlarına ilave olarak inşa edilen pompa istasyonu da bir süre sonra yetersiz kaldı. ESHOT, su ihtiyacı açığını Karşıyaka'nın çeşitli yerlerinde açacağı artezyen kuyularıyla karşılamaya

çalıştı. İlk artezyen Bostanlı'da açıldı. 136 metrede bulunan suyun bolluğu Belediye Başkanı Enver Dünder Başar'ı umutlandırmıştı. 13 Haziran 1956'da verdiği beyanatta Karşıyaka'nın su derdinin bittiğini açıklayan Başkan, artezyen suyunun Karşıyaka'nın 1/3'nün su ihtiyacını karşılayacağını, geri kalanın da Yamanlar ve Halkapınar sularıyla kapatılacağını belirtmişti. Ancak aynı günün akşamı, Sağlık Müdürlüğü'nün Bostanlı artezyen suyu tahlili, suyun yoğun miktarda kolibasil içerdiğini ortaya koydu. Bunun üzerine yine eski bir yöntemle başvuruldu; su israfını önlemek için fiyatını artırmak. Bu arada Aksoy'da da bir artezyen açıldı.

Karşıyaka'nın kesin olarak su ihtiyacını karşılayacak kaynağa ulaşamayan Belediye, Halkapınar'dan bölgeye daha fazla su akıtmaya karar verdi. Ancak bunun için su şebekesinin 2 milyon liraya yenilenerek Karabük Demir ve Çelik Fabrikası'nda üretilecek daha geniş su borularının döşenmesi gerekiyordu. Boruların teslim alınmasından sonra da 12,5 kilometrelik döşeme için üç ay gerekiyordu. Yapılan hesaplar Karşıyaka'nın ancak 1958'de bol suya kavuşabileceğini gösteriyordu. Bu arada Soğukkuyu ve Bostanlı gibi su sıkıntısı çeken yerlere arazözlerle su taşıyordu. Karşıyaka su tesisatının yenilenmesi işi Haziran 1958'de tamamlandı. Ancak kısa bir süre sonra bu çalışmaların da Karşıyaka'nın su ihtiyacını karşılamaya yetmediği anlaşıldı. Halkapınar suyunun özellikle denize yakın yerleşim yerlerine ulaşması gece yarısını buluyor ve sabah saatlerinde kesiliyordu .

1964'de Karşıyaka'nın su şebekesini İzmir'den ayırmaya karar veren Belediye , İller Bankası ile protokol imzaladı. Buna göre İller Bankası, 2 milyon karşılığında Karşıyaka'da sondajlar yapacak ve ilçenin ihtiyacına yeter su kaynakları bulmaya çalışacaktı. Böylece, kendi ihtiyacı olan suyu yine kendi sınırlarından sağlayacak olan Karşıyaka'nın su bakımından İzmir'le ilişkisi kesilecekti. Ancak İller Bankası'nın yaptığı sondajlar bölgede yeterli miktarda yeraltı suyu olmadığını ortaya çıkarınca dönemin Belediye Başkanı yeni projesini açıkladı: Yeraltı mecrasında bol su bulunduğu anlaşılan Gediz'den su getirmek. Bunun için 22 kilometre boyunca döşenecek borular ana depo haline getirilecek olan Cumhuriyet Mahallesi'ndeki su deposuna bağlanacak ve buradan dağıtılacak su, Karşıyaka'nın sorununu kökten çözecekti. Bir projeden öteye gitmeyen benzer pek çok açıklamaya karşın Karşıyaka yıllarca su kesintisiyle birlikte yaşamak zorunda kaldı. Her yeni gecekonduların su sıkıntısını daha da artırdı. 1967 yılında açıklanan bir istatistik Karşıyaka'nın 14.266 abone sayısı ile en fazla su abonesine sahip İzmir ilçesi olduğunu ortaya koyuyordu.

1973'de gecekonduların sarıp sarmaladığı Karşıyaka'da, Yamanlar Gazinosu'nun bulunduğu tepede ve Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan depolarla su ihtiyacı karşılanmaya çalışılıyor, ancak abonelere günlük 16 saat su verilebiliyordu. Her geçen yıl bu süre daha da azalıyor. Gecekondular çoğunlukla kendi su sorunlarını kendileri çözmeye çalışıyorlardı. Örneğin Bayraklı Çiçek Mahallesi'nde belediyeden ümidini kesen halk, ESHOT'a ait su deposuna boru takıp evlerine su almışlardı . Hemen belirtmek gerekir ki su sorunu bütün İzmir için yakıcılığını göstermekteydi. Nitekim bu sorunu gidermek için kentin çevresinde pek çok kuyu açıldığı gibi, kentin 2000 yılına kadarki su ihtiyacını karşılamak için Manisa Ovası'ndan Süleymanköy, Sarıkız, Göldeğirmeni, Göksu, Cam köy, Sinder ve Medar sularını Menemen'den dolaştırarak İzmir'e getirmek üzere yeni bir proje geliştirildi. Bu kapsamda Yamanlar, Gümüşpala ve Cumhuriyet mahallelerine ilave 4.200, Bayraklı'ya da 28.000 tonluk su depoları yapılacaktı. Bunun yanında Tahtalı, Güzelhisar ve Medar çayları üzerine barajlar inşası düşünülmekteydi. 1976'da Emirâlem'de açılan kuyulardan İzmir'e getirilen su Karşıyakaya'da verilmeye başlandı. Ancak açılan 13 kuyudan 6 sının kısa süre sonra arızalanması Karşıyaka'nın yine susuz kalmasına yol açtı.

Aydınlatma

Geleneksel Osmanlı şehrinde genel aydınlatma kamusal bir hizmet olarak algılanmamış; kişilerin gece sokağa çıkması durumunda yanlarında fener bulundurmaları zorunlu tutulmuştu. Abdülaziz döneminde başlayan, sokakların petrol lambalarıyla aydınlatılması, hiç kuşkusuz diğer Osmanlı şehirlerinde de uygulanıyordu. 1860'lardan itibaren İstanbul, İzmir, Selanik, Beyrut gibi belli başlı şehirlerde sokakların aydınlatılmasında havagazı kullanılmaya başlandı.

İzmir'de Havagazı Fabrikası, yabancı sermayenin, İzmir-Aydın Demiryolu yatırımından sonra en büyük ikinci adımındır. Daha önceki imtiyaz talebini bir kenara bırakacak olursak, ilk ciddi girişim İstanbul'da yayınlanan Journal de Constantinople'in sahibi A. Edwards'tan gelmişti. Edwards'ın Osmanlı hükümetine sunduğu ayrıcalık talebi sonucunda, "İzmir şehrinin gaz fenerleriyle aydınlatılması imtiyazı" 14 Mayıs 1859 tarihli sözleşmeyle kendisine verildi. Birbirini takip eden aksilikler nedeniyle sürekli gecikme yaşanan fabrika kurulması, 1862'de merkezi Glaskovv'da bulunan "Laidloux and Sons" firması tarafından tamamlandı ve fabrika kısa süre sonra faaliyete geçti. Edvvard'sın gazetesinin verdiği bilgiye göre Şubat 1865'te İzmir'in önemli sokaklarından bazıları 126 gaz lambasıyla aydınlatılmaya başlandı". Havagazıyla sokakların aydınlatılması 1880'lerde hızla gelişen Göztepe'yi, 1890'ların ortalarında Bornova'nın bazı sokaklarını ve Kasım 1906 itibaren de Karşıyaka'yı kapsamaya başladı. Karşıyaka sokaklarının aydınlatılmasında ilk aşamada 100 havagazı lambası kullanıldı. Ayrıca 97 adet petrol feneri de faal durumda bırakıldı. Ahenk gazetesine göre sahil boyunca "zarif sütunlar" üzerine yerleştirilen fenerler, Karşıyaka'ya yeni güzellikler katmıştı. Karşıyaka'nın havagazıyla aydınlatılması, İzmir Belediyesi'yle Havagazı Şirketi arasında yapılan bir sözleşmeyle gerçekleşmiş, Belediye 10 yıl boyunca, 100 fenerin gaz bedeli olan yıllık 400 lirayı ödemeyi taahhüt etmişti. Anlaşıldığı kadarıyla, 1909'da Karşıyaka Belediyesi'nin bağımsızlaşması üzerine İzmir Belediyesi ödemeyi kesmişti. Karşıyaka Belediyesi'nin gelirleri de bu bedeli kapatmaya yetmeyince havagazı fenerlerinde kısıntıya gidilmek zorunda kalmıştı.

1920 yılında Karşıyaka Belediyesi ile şirket arasında yapılan sözleşmeye göre, 100 havagazı fenerinin 50'si ayda 20 gece yakılmakta, mehtaplı gecelerde ise yakılmamaktaydı. Ancak tüm bunlara rağmen havagazı yine de ancak İzmir ve Karşıyaka'nın çok küçük bir parçasının yararlandığı ayrıcalık olarak kaldı. Evlere havagazı hizmetinin götürülmesinin ölçüsü belliydi. Tesisat masrafını karşılayan, ardından da abonelik parasının ödenmesini kabul eden havagazının nimetlerinden yararlanabilirdi. Havagazının Türklerin çoğunlukta olduğu yerlere götürülmemesinin gerekçesi olarak, Türklerin bu gibi eserlere kabiliyetlerinin olmadığı ileri sürülmekteydi.

Eylül 1922 yangını, Fabrika'nın bulunduğu bölgeyi etkilemese de, havagazı tesisatının büyük kısmını oluşturan Alsancak-Basmane hattına külliyetli zarar vermişti. Bu arada aydınlatma konusunda elektrik gibi bir rakibin de ortaya çıkmasıyla, Havagazı Şirketi iflasın eşiğine gelmişti. Dönemin gazetelerine bakılacak olursa fabrikayı iflasın eşiğinden döndüren, 1924'de İzmir Belediye reisi olan Uşakizade Muammer Bey'dir. Elektriğe göre havagazının hem daha ucuz hem de daha kalıcı olduğunu düşünen Muammer Bey, havagazı fabrikasını tüm tesisatıyla birlikte bir buçuk yıllığına ve 100.000 lira karşılığında belediye namına kiraladı. Bu sırada belediyenin tüm gelirlerinin 600.000 lira civarında olduğunu ekleyelim. Üstelik belediye harap halde bulunan havagazı tesisatını da yenilemek zorunda kalmıştı. Bu kiralamanın tek olumlu yönü, yoksul yukarı mahallelerdeki sokakların az da olsa havagazı lamba direklerine kavuşmasıydı.

İzmir'de elektriğin ilk kez ne zaman kullanılmaya başladığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1890'ların ortalarında sinema aracılığıyla girdiği anlaşılmaktadır. Gazete haberlerinden öğrendiğimiz kadarıyla 1907'de Kordon'da bulunan Eksinopulo mağazası ve Klonaridi birahanesi gibi işletmeler yerel olarak elektrik üreterek aydınlatmada kullanmaya başlamışlardı. Bu arada

İzmir şehrinin elektrikle aydınlatılması talebiyle bazı yabancı şirketlerin harekete geçtiği ve imtiyaz için Babıali'ye başvurduğunu görüyoruz. 1897'deki ilk başarısız girişimin ardından 1899'da İngiliz Sir Bartlett'ın 1899'daki başvurusu kabul edilmiş, İzmir ve Selanik şehirlerinin aydınlatılması ve söz konusu şehirlerde elektrikli tramvay işletilmesi imtiyazı kendisine verilmiştir. Ancak bu imtiyazın bir süre sonra, 1901'de çeşitli gerekçeler ileri sürülerek geri alındığı bilinmektedir. Hemen ertesi yıl merkezi Paris'te bulunan bir Fransız şirketi benzer bir imtiyaz almışsa da herhangi bir çalışma yürütmediği anlaşılmaktadır. II. Meşrutiyet yıllarının İzmir'de elektrik üretimi konusunda daha geniş bir imtiyaz mücadelesine sahne olduğu görülmektedir. Bu mücadelede Belçikalıların elinde bulunan Göztepe Tramvay Şirketi başarılı olmuş ve 1913'de imtiyazı almış, ancak araya giren savaş yılları herhangi bir adım atılmasını mümkün kılmamıştır.

Bu arada İzmir çevresindeki yerleşim yerlerinde de elektrikle aydınlatma çabaları gözden kaçmamaktadır. Nitekim 1909'da Buca Belediyesi, bir İngiliz şirketiyle anlaşarak genel aydınlatmada elektrik kullanılmasını sağlamış” Karşıyaka için de Karşıyaka Belediyesi 1913'de ruhsat almak üzere harekete geçmişti. Anlaşıldığı kadarıyla Karşıyaka Belediyesi, müteahhit aracılığıyla Cumhuriyetten önce Karşıyaka'nın elektrikle aydınlatılması işini başlatmıştı. 1923'de Türk Sesi gazetesinde çıkan bir haber Karşıyaka'da İtalyan Benetti, Uşakizade Muammer ve Belediye müteahhidi Fastore elektrik üretmekte ve satmaktaydılar. Bir yıl sonraya ait bir başka haber Karşıyaka sokaklarını aydınlatmak için 350 lambanın kullanıldığını göstermektedir. Talat Muşkara da Karşıyaka Belediyesiyle Zafer ve Ferah sinemalarının yerel olarak ürettikleri elektriği çevresine satmakta olduklarını hatırlamaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Buca ve Karşıyaka gibi banliyöleriyle birlikte İzmir, bazı küçük işletmelerin sağladığı elektrikle, Türkiye'de elektriğe sahip birkaç şehirden biriydi. Ancak bu işletmelerin sağladığı elektriğin son derece sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. İzmir'de bulunan 17 işletme - ki bunlardan bazıları sinemaydı - toplam 408 beygirlik güce sahiptiler. Doğal olarak her işletme çevresinde bulunan dar bir alanda hizmet veriyordu ve bu nedenle elektrik işi İzmir'in ezeli dertlerinden biri olarak görülüyordu. Ayrıca İzmir Belediyesi'nin mevcut işletmelerle anlaşarak, İzmir'in çeşitli bölgelerini aydınlatma çabası da gazeteler tarafından teknik yetersizlik ve güvenli olmaması nedeniyle sürekli eleştiriliyordu. Bu arada elektrik tesisatı kurma hakkına sahip olan Göztepe Tramvay Şirketi de harekete geçmiş, elektrik fabrikasını kuracağı yer için arayışa başlamıştı. Güzelyalı ve Bahribaba gibi seçenekler elendikten sonra fabrikanın Darağacı'nda kurulması kararlaştırıldı. İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'nın fabrikanın temel atma töreni ile ilgili haberi şöyleydi: "Göztepe Elektrik Fabrika'sının temel atma merasimi 12 Mayıs 1926 tarihinde Şehitler"deki arsada icra edilmiştir. Merasimde Vali Kazım Paşa hazretlerinin elektriğin faydalarına ilişkin veciz bir nutkuyla başlanmış ve Büyük Gazi'mizin adını taşıyan bir taştan kitabe mahalline yerleştirilmiştir. Şirket vekili, fabrikanın iki milyon Türk lirası ile meydana geleceğini ve şimdilik beş ila on milyon beygirlik elektrik kuvveti üretebilecek kudreti bulunacağını söylemiştir. Fabrika binasına ait arsa sekiz bin küsur metrekare genişliğinde olup özel muhasebe tarafından kırk altı bin liraya şirkete satılmıştır.”

Bazı aksaklıkların inşaatı zaman zaman geciktirmesine karşın fabrika 18 Ekim 1928'de işletmeye açıldı. Bu arada şehirdeki elektrik üreten diğer işletmelere faaliyetlerini sonlandırması için yirmi gün süre verildi. Böylece adı İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim Şirketi olarak değişen şirket, İzmir'de elektrik üreten tek şirket olarak kaldı. Şirketin İzmir'in dışında Bornova, Buca ve Karşıyaka'ya tesisat çekerek elektrik vermeye başlaması 1930'lu yıllarda gerçekleşti. Bu arada bir süre daha sokakların aydınlatılmasında elektrikle beraber havagazının da kullanılmaya devam ettiğini ekleyelim.

1929 yılında Karşıyakalılar çeşitli girişimlerde bulunarak, elektrik işlerinin çözümlenmesini istemesi üzerine, Belediye ve Nafia Müdürlüğü de bu işi üstlenecek girişimcilerin başvurmasını istedi. Bunun üzerine 1928'de kurulan İzmir Esnaf ve Ahali Bankası, Karşıyaka'nın elektrikle

aydınlatılması işine talip olmuştu. Elektrik işinin esaslarını oluşturmak, gerekli girişimleri yapabilmek için bankanın murahhas azası Ankara'ya giderek, Nafia Vekâleti'nde ilgililerle temasa geçmiş ve konuya ilişkin somut adımlar atmaya başlamıştı.

Bu arada Karşıyaka'nın elektrik konusu için banka dışında iki girişimci daha başvuruda bulunmuş, bunlardan biri İzmir Elektrik Şirketi, diğeri ise ismi belirtilmeyen bir İtalyan şirketi idi. Banka dışındaki iki şirket, İzmir'deki elektrik fabrikasından elektriği alıp, tesisat döşeyecek ve fiyat farkı ile Karşıyaka halkına satacaklardır. İzmir Esnaf ve Ahali Bankası ise Karşıyaka'da bir fabrika kurmak için bakanlıktan imtiyaz istemişti.

26 Mart tarihli gazetelerde elektrik imtiyazının bankaya verildiği, imtiyaz müddetinin elli sene olduğu ve bankanın bu iş için 160.000 liralık yatırım yapacağı haberleri yer almıştı. Ancak Vilayet Nafia Komiseri Emin Bey, böyle bir imtiyazın henüz hiç bir şirkete verilmediği, konu üzerinde teknik çalışmalarda bulunduğunu açıklamıştı. Tartışmanın büyümesi üzerine, Cumhuriyet Halk Fırkası konuya eğilmiş ve konu bir süre için askıya alınmıştı. Ağustos ayı sonunda Nafia Vekâleti konuya son noktayı koymuş, Karşıyaka'nın elektrik işini İzmir'deki mevcut şirkete havale ederek, fabrika yapılmaksızın mevcut tesisten elektriğin Karşıyaka'ya aktarılmasını kararlaştırmıştır.

Karşıyaka'nın İzmir Belediyesi sınırlarına dâhil olmasından itibaren aydınlatma gittikçe katlanan bir sorun haline geldi. İzmir'in aydınlatması İzmir Elektrik Şirketi'ne aitti ve anlaşma gereği Karşıyaka'nın aydınlatma ihtiyacının da bu şirket tarafından karşılanması gerekiyordu. Karşıyaka Belediyesi'nin lağvedilmesinden sonra Karşıyaka'da yerel olarak elektrik üretilip satan şirketler de kapatıldı. Ancak İzmir Elektrik Şirketi, önce hukuki boşluk bulunduğu gerekçesiyle, daha sonra da Karşıyaka elektrik altyapısının yetersiz olduğunu ileri sürerek Karşıyaka'ya girmekten kaçınıyordu. Belediye Reisi Sezai Bey'in mecliste verdiği bilgiye göre elektrik altyapısının yenilenmesi için 10.000 lira gerekiyordu ve Karşıyaka'nın imarı için ayrılan 300 bin liranın kullanımına yönelik onay gerçekleştiği anda bu işe el atılacaktı .

Aynı yıl Nafia Vekâleti ile Elektrik Şirketi arasındaki görüşmeler sonucunda Karşıyaka, Bornova ve Buca şehir sınırlarına dâhil edilerek şirketin buralara da elektrik vermesi, tesisatın altı ay içinde tamamlanması kararlaştırıldı . Vekiller Heyeti tarafından alınan ve vilayete tebliğ edilen karara göre şirket, Karşıyaka'da Bayraklı ve Turan'ı da kapsayacak şekilde 7 kilometrelik hava hattı yaparak elektrik verecekti⁴. Bununla ilgili mukavele şirket ile Nafia Vekâleti arasında 14 Temmuz'da imzalandı . Karşıyaka, Buca, Turan, Bayraklı, Bornova ve Mersinli'ye elektrik cereyanı verilmesi hakkında Elektrik ve Tramvay Şirketi tarafından hazırlanan proje Nafia Vekâleti tarafından kabul edildi. Bu projenin tasdik tarihinden itibaren bir yıl içinde tesisat tamamlanacak, Karşıyaka'nın iki yerinde transformatör inşa edilecek ve Karşıyaka'ya elektrik verilecekti. Ancak elektrik için gerekli olan alet ve edevatın gümrükte bekletilmesi gecikmeye yol açtı ve bu sorun ancak Mayıs 1932 sonlarında aşılabilirdikten sonra Ağustos ortalarında tesisat döşeme tamamlandı.

Vali Kazım Paşa (Dirik), CHF İzmir Başkanı Hacim Muhiddin (Çarıklı) ve Nafia Vekâleti yetkililerinin hazır bulunduğu törende Elektrik Şirketi'nin Karşıyaka Muradiye sokağındaki dairesinde kabul resmi yapıldıktan sonra Karşıyaka'ya elektrik 18 Ağustos akşamı saat 10.35'ten itibaren vermeye başlandı. 7 kilometrelik alan içerisinde sokak lambaları yakıldı. Zengin olanlar da evlerine elektrik almıştı . Kısa süre sonra İzmir Belediyesi, 7 kilometrelik alan dışında kalan yan sokaklara da elektrik verilebilmesi için şirketle anlaşmaya vardı . Ancak abone bulamayacağını ve masrafları çıkaramayacağını düşünen şirket işi ağırdan almaya başlayınca, yoğun şikâyet konusu oldu. Bunun üzerine belediye, masrafların yarısını üstlenerek çalışmaların

hızlanmasını sağladı.

İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz, Belediye Meclisi'nin Kasım 1932 toplantısına sunduğu "Riyasetin Senelik Mesai ve İcraat Raporu"nda Karşıyaka ve Bayraklı'nın elektriği konusunda şu bilgileri vermektedir:

Karşıyaka'da oturanlar, vaktiyle yanan elektriğin çok iptidai olduğunu bilirler. Bu şehir ve halk için çok ıstıraplı bir şeydi. Biz bu işi belediyemizin esaslı bir vazifesi bilerek, şehir cereyanının bir an evvel Karşıyaka'ya gitmesi için elektrik şirketimizden fazla çalışmalar sarf ettik. İşlerini Ankara'da takip ettik ve ettirdik. Bu senenin son aylarında Karşıyaka'ya şehir cereyanının getirilmesine muvaffak olduk. Şirket vaktiyle imzaladığı mukaveleyi bizim yaptığımız büyük yardımlarla alakadar kılmadı. Biz de şehri karanlıkta bırakmamak için motorumuzu durdurmadık. Son müzakerelerimizde şirket bazı sokaklara daha cereyan vermeyi kabul etti. Diğer sokaklar için fazla ısrarda faide göremediğimizden kendi vasıtamızla tesisata geçmiş bulunuyoruz. Bayraklı'da da kendimiz demir direklerle tesisat yapıyoruz,^{81/} 1933 raporunda, Karşıyaka, Bostanlı ve Bayraklı elektrik tesisatının tamamlandığını belirten Behçet Uz, Karşıyaka'da 395, Bayraklı'da da 85 lambanın bulunduğu bilgisini vermektedir. Alaybey'de sokak aydınlatması eksik kalan sokaklar da bir yıl sonra elektriğe kavuştu . 1933'de 1930lu yıllarda hâkim olan devletleştirme ve belediyeleştirme rüzgârı İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim Şirketi'ni de etkisi altına almakta gecikmedi. 1939'da Nafia Vekili Ali Çetinkaya'nın girişimiyle devletleştirme görüşmeleri başlamış, 1943'e kadar bu görüşmeler devam etmiştir. Sonuçta 24 Haziran 1943'de imzalanan sözleşmeyle, tramvay tesisleriyle birlikte Darağaç'taki merkez fabrikasını, İzmir, Karşıyaka ve Bornova'da bulunan elektrik tesisatını, depo, atölye ve binaları hükümete devretmiştir. Devir teslimin gerçekleştirilmesinden sonra ilk önce geçici bir yönetim oluşturulmuş ve 1 Ocak 1945'de elektrik ve tramvay işletmeleri, bu işler için kurulmuş olan ESHOT bünyesinde İzmir Belediyesi'ne geçmiştir. Ancak elektrik işlerinin ESHOT bünyesine geçmesi hizmette büyük bir değişiklik getirmede; Karşıyaka aydınlatmasının tek kablo üzerinden sağlanmasının yol açtığı arıza, voltaj düşüklüğü ve sık sık yaşanan kesintiler devam etti. 1950'lerde başlayan gecekondulaşma sürecine bağlı talep artışı kesintileri günlük hayatın bir parçası haline getirdi. Artık tartışılan elektrik kesintisi olup olmaması değil, bu kesintilerin hangi saatler arasında uygulanması gerektiği idi. 1958'den itibaren Karşıyaka'ya Soma Termik Santrali'nden elektrik verilmeye başlaması da sorunların devam etmesini önleyemedi. Karşıyaka elektriğini besleyen hattı çiftleştirmek için gerekli olan malzeme döviz sıkıntısından dolayı getirilemiyordu. 1960'da Etibank Bornova'dan Çiğli'ye uzanan yeni bir hat projesi geliştirince Karşıyakalılar umutlandıysa da bu yeni hattı, eski yeraltı kablosunun tersine "havai" olarak çeken yine ESHOT oldu.

1970'de Türkiye'deki elektrik sektöründeki dağınık yapıyı toparlamak amacıyla çıkarılan 1312 sayılı kanunla Türkiye Elektrik Kurumu'nun kurulmasıyla birlikte elektrik üretim ve dağıtım merkezileşme sürecine girmiş, bu meyanda İzmir ve ilçelerindeki elektrik işleri de TEK'e devredilmiştir. Günümüzde İzmir ve Manisa'nın elektrik ihtiyacı, yakın zamanda özelleştirilen Gediz Elektrik Dağıtım A. Ş. tarafından karşılanmaktadır.

Yollar, sokaklar ve kanalizasyon şebekesi

Günümüz Karşıyaka Belediyesi'nin Karşıyakalılar arasında beklentiler hakkında yaptırdığı bir anket, yol ve kaldırım konusundaki sorunların giderilmesi beklentisinin açık arayla birinci sırada olduğunu göstermektedir. Bu durum Karşıyaka yollarının, ilk modern yerleşimin "sayfiye" olarak ortaya çıktığı 19. yüzyıl sonlarından itibaren izlenebilen başlıca sorunlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. Karşıyaka yolları, yerleşimin başladığı ilk dönemlerde planlı bir çalışmanın ürünü olarak değil, yerleşim geliştikçe ortaya çıkan ihtiyaca göre şekillendi. Bu

çerçevede, hiç kuşkusuz Karşıyaka'nın ilk önemli yolu, İskele'yi Soğukkuyu tren istasyonuna bağlayan yoldur. Düzensiz de olsa 1870'lerde Karşıyaka'ya vapur seferlerinin başlamasıyla gelişme sürecine giren bu yol, yüzyılın sonuna doğru iyice belirginleşmiş ve Karşıyaka'nın ana aksını oluşturmuştu. Yol boyunca oluşan yerleşim, Bostanlı ve Alaybey yönlerinde yeni yerleşimlerle eklemlendikçe yan yollar da ortaya çıkmaya başladı. İzmir'in Kurtuluşu sonrasında Kemal Paşa adını alan ve öncesinde, dönemin gazete haberlerinden öğrenildiği kadarıyla, Soğukkuyu Tramvay ya da Çarşı adlarıyla anılan bu cadde (1717 sokak) üzerindeki yan sokaklardan bir kısmının Cumhuriyet öncesindeki adlarını biliyoruz. Bu isimler, İzmir'in bütününde olduğu gibi İzmir'in kurtuluşunu izleyen günlerde, Yunan İşgal dönemine yönelik tepki sonucunda değiştirildi. 1937'de ise İzmir Belediye Meclisi kararıyla, 20 metreden aşağı cadde ve sokakların adları kaldırılıp buralara numara verilmesi kararlaştırılınca, bu isimler de numaralara tahvil edildi. Ancak Karşıyakalılar bu isimleri uzun süre zihinlerinde koruyup - biraz da değiştirerek - kullanmayı sürdürdü. Tablo XX'de, Çarşı Caddesi üzerinde bulunan sağlı-sollu sokakların, Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki, 1937 değişikliği sonrasında ve günümüzde bazılarına verilen isimler gösterilmektedir'. Karşıyaka'nın diğer ana aksı, sahil boyunca uzanan yerleşimlerle iskele arasında bağlantıyı sağlayan sahil yoluydu. Süreç içinde vapur iskelesinden, doğuda Alaybey'e, batıda da Osanzade'ye kadar uzanan yol üzerinde bulunan sayfiye evlerin arasından kuzeye, yani Soğukkuyu istasyonuna açılan yeni yollar belirdi.

Bu yollardan biri olan bugünkü 1748 numaralı sokağın, 1911 yılında açıldığını ve sokağa dönemin padişahına atfen Reşadiye adının verildiğini biliyoruz . Sahil yolunun Bostanlıya uzanan bölümünün sahile çekilen duvarla denizin yükselmesinden etkilenmeyecek bir duruma getirildiği ve yol yüzeyinin taşla kaplandığı, 1906'da işletmeye açılan İskele - Osanzade tramvayının sahil yolunu izlemesinden anlaşılıyor. Ancak aynı durum İskele - Alaybey hattı için geçerli değildi. Cumhuriyet dönemine kadar Alaybey'e uzanan yol, taşlık bir sahilden ibaretti. Bu nedenle Alaybey'e işleyen tramvay hattı, iskeleden hareket ettikten sonra sahil yoluna paralel giden Mithat Paşa Caddesi'ne (1675 Sokak) kıvrılmakta ve Naldöken'e kadar aynı yolu izlemekteydi. Kararas, Karşıyaka'da yukarıda saydığımız sokaklar dışında da taş döşeme sokaklar olduğunu belirtmektedir. Döşemeden kastedilen, caddelerde şose üzerine büyük parke taşlar, ara sokaklar ise yine şose üzerine daha küçük olan Arnavut kaldırımıydı. Cumhuriyet dönemine devrolan Karşıyaka sokakları, dönemin gazetelerinden anlaşıldığı kadarıyla, önemli şikâyet konularından biriydi. Karşıyaka Belediyesi için yollar, su ve aydınlatmayla birlikte Karşıyaka'nın halledilmesi gereken üç sorunundan biriydi. Kanalizasyon şebekesi için de durum farklı değildi. Cumhuriyet dönemine kadar Karşıyaka'da, yağmur sularını denize akıtan bir şebeke dışında, merkezi kanalizasyon şebekesi bulunmuyordu. "Her evde foseptik çukurları vardı. Bu foseptik çukurları genelde 1-2 senede dolardı. Belediyenin çöp arabaları gibi üstü kapalı, foseptik pisliklerini taşıyan tek atlı arabaları vardı. Bu at arabalarının sürücülere 'Lağımçı! Lağımçı' diye bağırarak sokaklarda dolaşırlar ve dolan foseptikleri temizlerlerdi.

Karşıyaka Belediyesi'nin mali yapısı, diğer sorunlar gibi bu konulara da el atmasına olanak tanımıyordu. Belediye bütçesi, Karşıyakalıları zorunlu giderler çıktıktan sonra ancak acil bakım gerektiren sokakların tamiratıyla yetinmekle karşı karşıya bırakıyordu. Karşıyaka'nın İzmir Belediyesi sınırlarına dâhil edilmesini izleyen yıl, Karşıyaka'nın imarına yönelik hazırlanan projenin ilk aşaması 7 Temmuz 1931'de gazeteler aracılığıyla duyurulan bir münakaşa (açık eksiltme) ile başladı. İlanda Karşıyaka'nın 13 ayrı noktasında ihtiyaç gösteren (140 bin liralık) kanalizasyon ve yol döşeme işleri müteahhitlerin ilgisine sunulmuştu. Bu noktaların o gün bile Karşıyaka'nın merkezinde yer almaları, eksikliklere bakıldığında Karşıyaka'nın diğer bölgelerinin içinde bulunduğu durum hakkında bilgi vermektedir.

- Hengâm Sokağı'nda (1694 Sokak) yeni lağım inşası.
- Soğukkuyu Tramvay Caddesi'ne (1717 Sokak) döşeme ile tefrişi.
- Alaybey cihetinde Mimar Sinan Sokağı'nda (1693 Sokak) menfez ve döşeme inşası.
- Tasvir Sokağı'nın [1867 Sokak] adi döşeme ile tefrişi.
- Şehit Cemal Sokağı'nın [1681 Sokak] adi döşeme ile tefrişi.

- Müsavat Sokağı'nın [1836 Sokak] adi döşeme ile tefrişi.
- Osmanzade Caddesi'nde yeni inşa edilecek kısmında rıhtım, toprağın düzlenmesi, doldurma ve cadde kısmında döşeme inşası.
- Tersane'den itibaren Mithat Paşa Caddesi'ne kadar olan sahil kısmı yolunun kesme ve adi kaldırımıyla tefrişi.
- Donanmacı Mahallesi Fazıl Bey Sokağı'nın adi döşeme ile tefrişi.
- Karşıyaka, Bostanlı Meydanı adi döşeme tefrişi.
- Bostanlı sokağında lağım ve mecra inşası.
- Nuh [1729 Sokak]ve Fazıl Bey sokaklarının lağım ve mecra inşası.
- Rayegân Sokağı'nın [1710 Sokak] lağım mecrası inşası.

Sezai Bey başkanlığında Belediye Encümeni aynı ay münakaşaları sonuçlandırmış, ihaleleri alan müteahhitler Ağustos ayı başlarından itibaren işe girişmişlerdi. Kanalizasyon inşaatı tamamlanan ilk sokaklar Nuh (1729 Sokak) ve Şehit Fazıl Bey (1738 Sokak) sokakları oldu. Bir yıl sonra Karşıyaka'nın genel kanalizasyon şebekesi ihaleye çıkarıldıysa da, ekonomik bunalım nedeniyle talibi çıkmayan şebekenin inşası, belediye fen heyetinin üzerine kaldı¹⁰³. Kanalizasyon tesisatı yapılan sokaklar, daha önce yağmur suları için inşa edilmiş şebekeyle körfeze bağlandı ki Dönemin canlı tanığı Erol Ergir⁷e göre bu tercih, Körfez'in kirlenmesinin başlangıcı oldu.

1930'ların ilk yılları Karşıyaka sokaklarında tam bir yenilenme yaşıyordu; sürekli şikayet konusu olan İstasyon - Soğukkuyu şosesindeki taşlar yeni döşeme taşıyla değiştirilirken , Kemalpaşa Caddesi'yle Bahariye Sokağı'nı birleştiren YemişçiPaşa Sokağı 7,5 metreye genişletiliyor "omuzda taşınan bir tabutun yere düşmesiyle" yetersiz olduğu anlaşılan Mezarlık Yolu'nun yenilenmiş hali Vali Kâzım Paşa tarafından açılıyordu. Bu arada Karşıyaka'da ilk asfalt yol denemesi de Dr. Elaks adlı Rumen bir uzmanın denetiminde Banka Sokağı'nda (1715 Sokak) gerçekleştirildi. Ancak Karşıyaka'nın imarına yönelik bu hamle, aşağıda anlatacağımız Yalı Caddesi çalışmaları dışında, dönemin ekonomik kriz koşulları ve ardından gelen savaş yılları içinde genişletilemedi. II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Karşıyaka sokakları ve kanalizasyon şebekesi yeniden ele alındı. 1948'de Çarşı'ya açılan, 300 metrelik İnkılâp Sokağı (1718 Sok.) hariç, bütün sokaklar kanalizasyon şebekesine bağlanıp asfaltlanmıştı. Yan yolların asfaltlanmasına karşın, Kemalpaşa Caddesi'nin parke kaplamaları 1950'lerin sonlarına değin varlığını korudu.

Asfaltın yol kaplaması olarak geniş bir şekilde kullanılması, 1964'de Belediye Başkanı seçilen Osman Kibar zamanındadır. Döneminde İzmir'in büyük bir kısmını asfaltladığı için "Asfalt" lakabıyla anılan Osman Kibar, Şubat 1965'de yaptığı açıklamada Karşıyaka'nın bütün yollarının "50 kişilik bir ekip tarafından 6 ay içinde tamamen" asfaltlanacağını duyurmuştu . Gerçekten de kısa sürede Bostanlı - Şemikler yoluna kadar uzanan Karşıyaka cadde ve sokaklarının büyük kısmı asfaltlandı". 1967'de sıra Karşıyaka gecekondulu mahallelerine gelmişti. Kibar, yine gazetelere verdiği açıklamada, "Bu yıl sonunda Karşıyaka'da gecekondulu sokakları da dâhil, asfaltlanmamış cadde ve sokak kalmayacaktır" diyordu. Ancak gecekondulaşma, asfaltlama işinden daha hızlı geliştiği için, Osman Kibar'ın verdiği sözü, kendi belediye başkanlığı döneminde yerine getirmesi hiçbir zaman mümkün olmadı. Buna karşın iri parke taşı döşeli Karşıyaka sahilinin yine onun zamanında asfaltlandığını belirtmek gerekir.

Yalı Caddesi

Karşıyaka sahil bandı, ilk belirginleşmeye başladığı dönemden itibaren pek çok isimle anılmıştır. Osmanlı döneminde Salih Paşa ismini taşıyan cadde, Cumhuriyetle birlikte, Milli Mücadele'nin ünlü Süvari Kolordusu Kumandanı, Karşıyaka Belediye Başkanı Fikri Bey'in ağabeyi Fahrettin Paşa'nın adını aldı. 1937'de, 20 metreden daha dar olduğu için sahil yolu, 1700. sokaklığa, Bilge Umar'ın deyişiyle "tenezzül eyledi". Ancak 1941 yılında İzmir Belediyesi tarafından yayınlanan

İzmir Rehberi, "Fahrettin Paşa" adının kullanılmaya devam ettiğini gösteriyor. Cadde, 1960 yılındaki askeri darbeden sonra ise, günümüzde de resmi olarak geçerliliğini koruyan Cemal Gürsel adını aldı. Ancak, tüm bu zaman içinde, halk arasında zaman zaman Karşıyaka Kordonu olarak anılsa da en çok kullanılan isim Yalı Caddesi oldu.

1930'ların başlarında Tersane'den başlayan ve Bostanlı'ya birkaç kilometre kala sonlanan Karşıyaka Yalı Caddesi düzensiz bir şekildeydi. Rıhtım duvarı sadece vapur iskelesinin civarında bulunuyordu. Yol iri kesme taşla döşeli olduğu için kışın çamur, yazın da toz eksik olmuyor; belediye arazözü yaz ayları boyunca her gün caddeyi suluyordu. Karşıyaka'nın İzmir Belediyesi'ne bağlanması sonrasında, Belediye Reisi Sezai Bey, Belediye başmühendisi Necmeddin Bey ve Karşıyaka Belediye Şubesi Müdürü Cemal Bey Karşıyaka'ya giderek inceleme yapmışlar ve Bostanlı'dan Alaybeyi'ne, oradan da Tersane'ye kadar olan sahil kısmının tamamlanmamış kısımlarına parke döşenmesini kararlaştırmışlardı". Belediye Encümeni de Alaybey tarafında rıhtım inşaatının tamamlanması ve Osmanzade'den Bostanlı'ya kadar rıhtım inşaatının uzatılması, kaldırımın da Bostanlı'ya kadar eksik olan kısmının inşa edilmesini karar altına almıştı. Bu arada Körfez ve Liman İnhisarı İdaresi Karşıyaka'da betonarme bir vapur iskelesi inşasına karar vermiş" ve yeni iskele 1935'de tamamlanmıştı.

Bu noktada Yalı Caddesi'nin çehresini ciddi olarak değiştirecek olan İzmir Turistik Yollar Projesi'nden söz etmek gerekiyor. 1937'de Vali Fazlı Güleç İzmir'i bir Turizm şehri haline getirmek için asfalt yollar projesi hazırlamış, ilk yapılacak yolun ise 20 metre genişliğinde İzmir - Karşıyaka asfalt yolu olması düşünülmüştü. Daha sonra İzmir'in Buca, Bornova, İnciraltı ve Agamemnon ılıcaları arasındaki yollar asfaltlanacaktı. Fazlı Güleç'in projesi bir komisyon tarafından yeniden düzenlenerek Başbakanlığa sunuldu. Buna göre İzmir şehri içinde ve dışında turistik amaca yarayan ve asfalt yapılması kararlaştırılan yollar, inşa tarzına göre beş bölüme ayrılmıştı.

Karşıyaka'nın Bostanlı mevkiinden başlayarak kıyıyı takip ederek Alaybey - Turan - Bayraklı - Mersinli - Halkapınar - Birinci Kordon'dan geçerek Konak önüne ve oradan tramvay yolunu takip ederek Agamemnon kaplıcaları ve İnciraltı plajına giden yol ile buna bağlanan Mersinli - Bornova ve İzmir - Kızıllıçullu (Şirinyer) - Buca yolları.

İzmir - Torbalı - Subaşı - Selçuk yolu.

Karşıyaka - Menemen - Aliğa - Bergama yolu.

Agamemnon - Urla - Alaçatı - Çeşme İlçası - Çeşme yolu.

Basahane - Tilkilik - Pazaryeri - Eşrefpaşa - Kadifekale yolu.

Bütün bu yollar İzmir Vilayeti Genel Meclisi tarafından kabul edildikten sonra Bayındırlık Bakanlığınca tasdik edilecek iş programlarına göre yapılacaktı. İzmir Vilayeti yolları yaptırmak için gelecek senelere açık taahhütlere girişmeye ve vilayet içinde bulunan kaplıca ve plajlara ait tesisler kurmaya ve bunları işletmek amacıyla kurulacak şirkete ortak olabilecekti. Turistik yollar ve kaplıca ve plajlardaki çağdaş tesislere bir takım olağanüstü gelirler sağlanacaktı .

Yolların inşasına büyük bir İngiliz firmasıyla bir Türk şirketi talip olmuş , ancak içinde Karşıyaka yolunun da yer aldığı turistik yolların ilk partisi inşaatı 1941 yılı başına kadar bitirmeyi kabul eden bir Fransız grubuna 1.194.000 liraya ihale edilmiş ve inşaatın Bostanlıdan başlanması kararlaştırılmıştı. Ancak 2. Dünya Savaşı tüm planları alt-üst etti; 1941 başına geldiğinde Karşıyaka'dan Bayraklı'ya kadar yol inşaatı ilerlemiş, ancak bitirilememişti . Bu arada Belediye Encümeni, Karşıyaka rıhtımının vapur iskelesinden banyolara kadar olan kısmının inşasını ihale etmiş, Karşıyaka sahili tam bir şantiye alanı haline gelmişti.

Makadam olarak yapılan Karşıyaka yolu savaş koşullarında yeterli asfalt bulunamadığından

asfaltlanamadığı için otobüs ve otomobiller gelip geçtikçe toz bulutları havalanmakta, belediye araçlarıyla her gün sulanmasına rağmen Alaybey sahili ile Fahrettin Paşa caddelerinde bulunan evleri istila etmekte, bu da Karşıyakalıların yoğun şikâyetine neden olmaktadır. Vali FuatTuksal, Belediye Reisi Dr. Behçet Uz, Turistik Yolları Müdürü başmühendis Emin Dizgin ve belediye başmühendisi Behçet Çeçen Karşıyaka'ya giderek şikâyetine neden olan yolu incelemişler, Bostanlı'dan Karşıyaka sahilini takiben Naldöken mevkiine kadar uzanan bu yolun, belediyenin İzmir'de yaptırdığı yollar gibi beton olarak inşası ve üzerinin ileride asfalt döşenmesi uygun görülmüştü. 1942 yılı sonunda Karşıyaka turistik yolu beton kaplama olarak tamamlandığında Yalı Caddesi ilk büyük değişimini yaşamıştı.

Yalı Caddesi ikinci büyük değişimini 1960'larda yaşadı. Motorlu araç sayısındaki artış karşısında, Karşıyaka'nın en canlı trafiğine sahip olduğu gibi İzmir'e ve Karşıyaka'nın diğer semtlerine çalışan otobüs ve dolmuşların hareket merkezi olan Yalı Caddesi yetersiz kalmaya başlamıştı. Karşıyaka Kaymakamlığı, İzmir Belediye Başkanlığı'na yazdığı yazıda; belediye otobüs ve araçlarının hareket mahalli olarak kullanılan yerde yalnız Nergiz, Örnekköy ve Serinkuyu yönlerine gidecek olan otobüslerin park yapıp buradan hareket etmeleri, Bostanlı ve Alsancak otobüslerine bu duraktan uzakta başka otobüs durakları sağlanması isteniyordu. Kaymakamlık ayrıca, Tilla Gazinosu ile Osman Bey Çocuk Parkı arasında denizin doldurularak büyük bir park yapılmasını talep ediyordu. Araç sahipleri ise doldurulacak alanın otopark olarak kullanılması gerektiğini düşünüyorlardı.

Aslında denizin doldurularak, ortaya çıkacak alandan yararlanılması projesi birkaç yıl önce, İzmir Belediye Meclisi'nde gündeme gelmişti. Belediye Başkanı Faruk Tunca'nın da savunduğu projeye göre 4.300 metre uzunluğundaki Karşıyaka sahili Alaybey'den Bostanlı'ya kadar iki aşamada doldurulacaktı.

İlk aşamayı oluşturan Alaybey - İskele arasındaki bölüm için 2 milyon, ikinci *aşama* olan *iskele* Bostanlı arası içinse 25 milyon lira harcanacak, böylece 723.980 metrekare alan kazanılacaktı. Bunun üzerinde yeşil sahalar, kordon yolu ve gazinolar gibi tesisler inşa edilebilecekti .

Sahilin doldurulmasıyla ilgili her proje, İzmir Belediyesi'nin parasal sınırlılığına gelip dayanıyor ve *proje* rafa kaldırılıyordu. Osman Kibar, 1964'de belediye başkanı seçildikten sonra, *önceki projelerden de* yararlanarak yeni bir proje geliştirdi: Karşıyaka sahili, kır kahveleri inşa edilmek üzere Bostanlı'ya kadar molozla doldurulacaktı. İzmir Belediyesi'nin Konak sahilinde başarıyla uygulayarak 8 metrelik alan kazanması örnek alınarak yapılacak çalışmayla Karşıyaka sahilindeki sığ kesimler olabildiğince doldurulduktan sonra kazanılacak alanda turistik kafeteryalar, Alaybey yönünde gezinti yerleriyle gazinolar inşa edilecekti"⁷. Buna karşın ilerleyen aylarda proje değişikliklere uğradı: önceki bölümde anlattığımız gibi projeye gezinti yerleri kaldırılarak otopark eklenmiş, Osmanbey Parkı'nın olduğu yere sinema salonu ve oda tiyatrosu olan modern bir çarşı yerleştirilmişti.

12 Eylül darbesini izleyen günlerde İzmir Belediye Başkanlığı'na atanan Cahit Günay da Karşıyaka sahili için projelere bir yenisi eklemekten geri kalmadı. İzmir Belediyesi, Karşıyaka'ya yepyeni bir çehre kazandırmak için, 4,5 kilometre uzunluğunda bir sahil şeridini yeşillendirerek, halkın hizmetine açacaktı. Çift geliş-gidiş ve 40 metre genişliğe kavuşacak Karşıyaka Sahil Yolu'nun kenarına, ülkemizde ilk kez olarak 2 metre genişliğinde özel bisiklet yolu yapılacak, ayrıca sahil şeridine koşu ve yürüyüş için pist eklenecekti. Bu arada Ege Yat Kulübü'nün yanında bir düğün salonu ile 4000 metrekarelik açık çocuk oyun parkı, sahil şeridinde mini golf alanı, mini tren alanı, 4 adet turistik eşya büfesi, 2 restoran, 4 çay bahçesi ve çeşitli sosyal tesisler de yer alacaktı¹¹. Yaklaşık altı ay sonra projeye konser alanları, Selçuklu-Osmanlı mimari tarzını yaşatacak kafeteryalar, yeni otobüs terminali ve Bostanlı iskelesi eklendi. Karşıyaka sahil şeridi, imar hattına

kadar olan bölümün doldurulmasıyla oluşturulacak ve 4 yılda tamamlanacak, ilk çalışmalar ise 15 Nisan'da başlayacaktı". Bir yıl sonra İzmir'in ikinci sahil yolu Karşıyaka'da yapılmaya başlandı. Karşıyaka sahil bandını Bostanlı-Alaybey arasında 80 metreye çıkaracak olan proje kapsamında dolgu çalışmaları yapılmaya başlandı. Mustafa Kemal Sahil Bulvarı'nın bir kopyası olarak yapılan proje kapsamında, Yalı Caddesi Naldöken, Girne Bulvarı ve ara yollarla Anadolu Caddesi'ne bağlanacaktı. 2.5 milyar liraya mal olacağı hesaplanan projenin en büyük zorluğu dolgu malzemesi bulmaktı.

1984'den itibaren gerek Yalı Caddesi gerekse de Karşıyaka'nın diğer bulvar, cadde ve sokaklarındaki çalışmalar İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Karşıyaka Belediyesi tarafından yürütülmüştür. Bu çerçevede Yalı Caddesi'ni genişletme çalışmaları parça parça devam etmiş, sahilde bulunan büfeler, ardından da otobüs ve dolmuş durakları kaldırılarak, Karşıyaka sahili yaya gezinti yerine dönüştürülmüştür. Aşağıda ilgili bölümlerde anlatılacağı üzere, Yalı Caddesi üzerinde parklar oluşturulmuş, başta İnsan Hakları ve Şehit Diplomatlar olmak üzere çeşitli anıtlar dikilmiş, eski Yat Kulübü çok işlevli Nikâh Salonu'na dönüştürülmüş ve Bostanlı Vapur İskelesi inşa edilmiştir.

Günümüzde Yalı Caddesi üzerinde Kıyı Dolgu ve Revizyon İmar Planı çerçevesinde çalışmalar devam etmektedir. Planın kapsadığı alan ilk olarak kıyı kenar çizgisi onayı olmadığı için onaysız paftalara çizilerek 7 Mart 1984 tarihinde Karşıyaka İmar Planı ile onanmıştır. Söz konusu alanı ilgilendiren paftaların kıyı kenar onayları Bakanlıkça çeşitli tarihlerde onaylanmış En son Alaybey - Mavişehir arasında kıyı kesimine ait mevzii koordinat sistemine yapılmış haritalar üzerinde bulunan onaylı kıyı kenar çizgileri ülke koordinat sisteminde açılan hâlihazır haritalara aktarılmış ve 27 Eylül 2005 tarihinde valilik oluru ile mühürlenmiştir.

Plana göre Kıyı, kentliyi denizle yeniden buluşturacak düzenlemeler yapmak üzere Kıyı Yasası ve yönetmeliklerine uygun olarak insanların gezi/dinlenme/spor/hobi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla rekreasyon alanı olarak düzenlenecektir. Festival/tören alanı, yelken sporu için oluşturulacak tesisler, balıkçı barınağı, park, çocuk bahçesi, açık spor alanları, gazino, lokanta, sergi üniteleri, bisiklet yolu ve Mavişehir - Alaybey arasında işleyecek tramvay planının Karşıyaka Sahili için öngördüğü unsurlar arasında yer almaktadır.

Kemalpaşa Caddesi

Kemalpaşa Caddesi, yerleşimin yoğunlaşmaya başladığı andan itibaren Karşıyaka'nın kalbi olmuştur. Sadece iskele ile İstasyon arasında bağlantıyı sağlayan bir yol olarak değil; Karşıyakalıların ihtiyacını karşılamaya yönelik her türlü ürünün bulunduğu mevki olması açısından da bu tanıma hak etmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında cadde üzerinde bulunan işyerlerinden bazılarını bakmak bunu anlamak için yeterlidir. 1926 yılında yayınlanan İzmir Rehberi'ne göre Karşıyaka'nın üç otelinden ikisi, Tefik Bey'in Şafak Oteli ve Ahmet Nihat Bey'in Yıldız Oteli bu cadde üzerindedir. Doktorların belirli zamanlarda muayene hizmeti de verdiği Ferah ve Selamet eczaneleri, Çulluzade Biraderlerin Şark Fotoğrafhanesi, Emniyet, Kırım ve Karşıyaka bakkaliyeleri, tuhafiyeciler, hırdavatçılar, birahane ve müskirat satıcıları, bonmarşeler, terzihaneler, ayakkabıcılar, tütüncüler, Karşıyaka'nın yegâne pastanesi olan Sevim Pasta ve Tatlıhanesi ve şekerçiler bu cadde üzerinde ardı ardına sıralanmışlardı. İlerleyen yıllarda da bu durum pek fazla değişmemişti. Ertuğrul Erol Ergir, bu durumun ilerleyen yıllarda da değişmediğini, caddedeki esnafı tek tek sayarak göstermektedir. Caddenin 1940'lı yılların ikinci yarısındaki durumunu da Bilge Umar'dan okumak mümkündür.

Günümüzde de bu özelliğini pek fazla kaybetmeden sürdüren Kemalpaşa Caddesi, ilk önemli fiziksel dönüşümünü, Eylül 1959'da asfaltlanma çalışmalarının başlamasıyla yaşadı. 9 Eylül'de trafiğe kapatılan caddeden, İskele'den hareketle Küçükkuyu, Nergiz, Serinkuyu ve Cumhuriyet

Mahallesi yönüne işleyen otobüslerin güzergâhları değiştirildi. İnşaatın uzaması ve yağmurların başlaması nedeniyle Karşıyakalıların şikâyetlerine neden olan yol çalışması, Kasım sonunda beton dökülerek tamamlandı.

1960'larda artan taşıt trafiğinin Karşıyaka'da en fazla sıkışıklığa neden olduğu yer Kemalpaşa Caddesiydi. Karşıyaka sahil bandının Soğukkuyu yoluyla diğer yerleşim bölgeleriyle bağlantısını sağlayan bu yol, aynı zamanda Karşıyaka'nın alış-veriş merkezi olduğu için yol kenarlarına park etmiş arabalarıyla tam bir keşmekeş görüntüsü taşıyordu. Nitekim 1967'de İzmir Belediye Meclisi üyesi Adnan Yamanlar, Karşıyaka Kemalpaşa Caddesi'ndeki trafik sıkışıklığının giderilmesi için verdiği önergede, caddenin ya trafiğe kapanmasını ya da tek yön sisteminin uygulanmasını istemişti. Anlaşıldığı kadarıyla İzmir Belediyesi de cadde üzerindeki trafiği rahatlatmak için istimlâk yoluyla caddeyi genişletmeyi düşünmüş, ancak maliyetin 20-25 milyon lirayı bulacağını anlayınca vazgeçmişti. Osman Kibar, Adnan Yamanlar'ın önergesine verdiği cevapta, gün geçtikçe ihtiyaca cevap veremez hale gelen caddenin ancak trafik bakımından rahatlanabileceğini söylüyordu. Osman Kibar'ın yaptığı açıklama, günün neredeyse her saati yoğun olan ve Karşıyaka trafiğinin en önemli aksını oluşturan Kemalpaşa Caddesi'nde bir düzenlemenin mümkün olmadığı anlamına geliyordu. Bunun üzerine Belediye Başkanı Nevzat Çobanoğlu, Karşıyaka'nın otopark sorununu çözmeden, Çarşı'ya el atılamayacağını belirterek Büyükşehir Belediyesi'nin otopark sorununun halledilmesi için yardım etmesi gerektiğini vurguluyordu.

1989'da Karşıyaka Belediye Başkanı seçilen Cihan Türsen'in üzerinde durduğu temel konulardan biri Kemalpaşa Caddesi oldu. Seçildikten kısa bir süre sonra Cadde'nin tamamen yayalara tahsis edilmesiyle ilgili projeyi Karşıyaka Belediye Meclisi'ne taşıyan Türsen esnafın muhalefetiyle karşılaştı. Toplantıya katılan Karşıyaka çarşı esnafı, yapılacak yeni düzenlemeyle çarşı işlerinin düşeceğini ve otopark sorunu çözümlenmeden, projenin onaylanmaması gerektiğini söylüyorlardı'. Çarşı esnafı, Karşıyaka Çarşısının yapılacak alt yapı çalışmalarıyla tüm gün trafiğe kapatılmasının mağduriyetlerini artacaklarını belirterek, çarşının trafiğe belirli saatlerde kapatılmasını talep ediyorlardı . Muhalefete rağmen Cihan Türsen Çarşı'yı trafiğe kapattı; elektrik tesisatı ve PTT hatları yeraltına indirildi, kanalizasyon boruları değiştirilerek Büyük Kanal Projesi'ne uygun borular döşendi ve üç kilometrelik içme suyu şebekesi yenilendi . 2004'de Karşıyaka Belediyesi Meclisi tarafından kabul edilip uygulanmaya başlanan Karşıyaka Çarşısı Yönetmeliği, hem işlevsel hem de estetik olarak Çarşı'nın ve çevresindeki sokakların kalıcı bir kimlik kazanmasında önemli bir adım oldu.

Kemalpaşa Caddesi'ndeki en son yenilenme 2008'de İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirildi. Doğalgaz ve içme suyu şebeke çalışmaları sırasında bozulan 450 metre uzunluğundaki Karşıyaka Çarşısı zemini, Kozak Yaylası'ndan getirilen 800 ton gri ve siyah renkte doğal taşla yenilendi . Günümüzde 07.00 - 23.00 arası trafiğe kapalı olan Kemalpaşa Caddesi'nin sadece Karşıyaka'nın değil, İzmir'in de en kalabalık ve canlı köşesi olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

Karşıyaka Cadde ve Bulvarları

1970'lere kadar Karşıyaka'nın çevresiyle olan karayolu bağlantısı son derece sınırlı olduğu için trafik yükü Yalı ve Kemalpaşa caddelerine binmişti. Bu yükü hafifletmek için alternatif yollar arayışı ilk kez 1974'de gündeme gelmiş ve eski adı Dere Yolu olan 1771 ve devamında 1825 numaralı sokaklar genişletilerek Girne Bulvarı açılmaya başlanmıştı. Böylece Karşıyaka'yı Aksoy ve Bostanlı üzerinden Örnekköy'e bağlayan yeni bir çıkış kazanılmış olacaktı. 1976'da İzmir Belediyesi'nden yapılan açıklamada, Kıbrıs Harekâtı sırasında açılan Girne Caddesi'nde genişletme çalışmalarının sürdüğünü belirtiliyor, bu caddenin Anadolu Caddesi'ne (Çanakkale Asfaltı) bağlanmasından sonra Karşıyaka trafiğinin rahatlayacağı sözlere ekleniyordu . İhsan Alyanak İzmir

Belediyesi'nce şehrin değişik semtlerinde başlatılan yıkımların Karşıyaka'da da süreceğini, ilk etapta, Karşıyaka girişinde karşılıklı olarak bulunan iki akaryakıt istasyonunun kaldırılacağını, daha sonra Alaybey Tersanesi'nin duvarı ve idari binasının yıkılarak yolun genişletileceğini belirtmiş, bunları takiben ise Aksoy ve Girne Bulvarları'nın tamamen açılacağını söylemişti. Akaryakıt istasyonları fazla bir sorun oluşturmasa da Alaybey Tersanesi yöneticilerinin idari binanın yıkılmasına karşı çıkmaları, Karşıyaka girişinin genişletilmesi projesinin yaklaşık üç yıl gecikmesine yol açtı. 1979'da Tersane ve Karayolları Bölge Müdürlüğü yetkilileri idari binanın yıkılması, altı metrelik yolun 50 metreye çıkarılması konusunda anlaşmaya vardılar. Yaklaşık bir yıl süren çalışmalar sonrasında İzmir Belediyesi'ne 12 milyon liraya mal olan 35 metrelik Karşıyaka-Alaybey kavşak, köprü ve yolda asfaltlama ve betonlama aşamasına geçildi. Ancak araya giren 12 Eylül Darbesi nedeniyle, yolun açılışını görevden alınan İhsan Alyanak yapamadığı gibi parlak bir tören de düzenlenemedi.

Girne Bulvarı için de durum farklı değildi; genişletme çalışmaları 1976'da başlanan, istimlâk ve yıkım işlemleri tamamlanan bulvarın düzenleme çalışmalarına ancak Eylül 1981'de başlanabilmişti. 100 milyon lirayı yutmuş olan bulvar, İzmir'de o zamana kadar en pahalıya mal olan yol olacaktı". Ancak bitmiş gibi görünen bu mali tablo, sadece bir ara toplamdı. Haziran 1981'de açılacağı duyurulan" bulvarın betonlama işine Temmuz 1982'de başlandı ve diğer ilgili çalışmalar, Haziran 1983'e kadar devam etti. Üç kilometre uzunluğundaki bulvarın iki tarafı ağaçlandırıldı. Bulvarın orta kısmına 2 metrelik refüjle, kenarlarına da dört metre genişliğinde ve üzerinde oturma yerleri bulunan kaldırımlar yapıldı. Girne Bulvarı'nın açılmasıyla Yalı Caddesi'ndeki trafiğin % 40 oranında rahatlayacağı tahmin ediliyordu. Toplam maliyet 350 milyon lirayı bulmuştu. Girne Bulvarı'nın hizmete girmesini izleyen yıl, genişletilerek bulvar haline getirilecek Zübeyde Hanım Caddesi'ni Girne Bulvarı'na bağlayacak olan 30 metre genişliğindeki yolun yapımına başlandı. Böylece trafik akışını aksatan ve kazalara neden olan 1828 numaralı sokağın genişletilmesiyle açılacak olan yol önemli bir kazanım olacaktı. Dönemin Karşıyaka Belediye Başkanı Çobanoğlu, iç bölgelerdeki dar caddelerin de genişletileceğini açıklıyordu. Bu bağlamda Maliye Yüksek Okulu önünden geçen yol için okul yıktırıldı ve çalışmalara başlandı . Bu bulvar açıldıktan sonra Atatürk Bulvarı adını aldı.

1980'lerde hızlanan sokak genişletme, bazı yolların caddeye ve bulvara dönüştürülmesi çalışmaları, sonraki yıllarda hızlanarak arttı. Girne Bulvarı'yla Zübeyde Hanım Caddesi arasında paralel olarak açılan Bahriye Üçok Bulvarı ve Rüştü Şardağ Caddesi, Atatürk Bulvarı'nı Yalı Caddesi'ne bağlayan Şehit Ahmet Aksoy Caddesi, Girne Bulvarı'nı Yalı Caddesi'ne bağlayan Fazıl Bey Caddesi, Dedebaşı'nı Cevdet Bilsay Caddesi aracılığıyla merkeze eklemleyen Gün Sazak Bulvarı, Karşıyaka merkez trafiğinin rahatlatmaya yönelik çalışmalardan bazılarıdır. Bunlar dışında hızla yerleşime açılan Bostanlı, Atakent ve Mavişehir, daha planlama aşamasında oluşan geniş yol, cadde ve bulvarlara sahip oldular. Haşan Ali Yücel, Aziz Nesin bulvarları ve Karşıyaka'yı İzmir Çevre Yolu'na bağlayan Cahar Dudayev Bulvarı bu meyanda açılan bulvarlardır. 1990'lardan itibaren büyüyen Anadolu Caddesi'nin kuzeyinde kalan yerleşim yerlerinde de benzer çalışmalar yürütüldü. Cemil Meriç Bulvarı, Maltepe, Köyiçi, Dere, Ali Alp Böke, Barış ve Kubilay caddeleri bu çerçevede ortaya çıkan yollardır.

Ulaşım

20. yüzyıl başlarında Karşıyaka'ya ulaşım üç yoldan sağlanıyordu; İzmir - Kasaba Demiryolu, İzmir Hamidiye Vapur Şirketi'nin vapur işletme tekeli elinde tuttuğu denizyolu ve 1892'de şose olarak düzenlendikten sonra işlevsellik kazanan karayolu. Daha önce de belirttiğimiz gibi ilk ikisi, yani demiryolu ve denizyolu Karşıyaka'ya hayat veren gelişmeler oldular. Karşıyaka kent içi ulaşımı ise 1906'da tramvaylarla sağlanmaya başlandı ve süreç içinde yerini toplu taşımada otobüs ve dolmuşa bıraktı.

Demiryolu Ulaşımı

İzmir - Kasaba Demiryolu'nun imtiyazı, İngiliz girişimci Edvard Price tarafından 1863'de alınmış ve ertesi yıl İzmir Kasaba Demiryolu Kumpanyası adıyla kurulan bir şirkete devredilmişti . Aynı yıl başlayan demiryolu inşaatı oldukça hızlı ilerleyerek Ağustos 1864'de Petrota (Naldöken)'ya ulaşmış ve Çiğli - Ulucak arasının çalışmaları başlamıştı. 1894 yılına ait bir kayda göre Karşıyaka, bir başka İzmir banliyösü olan Bornova ile birlikte 20 Temmuz 1865'de demiryoluna kavuştu.

1894'de bir Fransız ortaklığına satılan şirket, İzmir Kasaba Demiryolu ve Temdidi Osmanlı Şirketi adını aldı. Uzun süre Karşıyaka'ya ulaşımın ana aracını kontrolü altında bulunduran şirket, 1880'lerden itibaren Karşıyaka için özel tren seferleri düzenlemeye başladı, ancak 1884'de Hamidiye Vapur Şirketi'nin düzenli vapur seferleriyle birlikte müşterilerinin büyük kısmını kaybetti. Bu nedenle bir süre Karşıyaka seferlerini durduran şirket, 1898'de büyük indirim uygulamasına karşın vapurlara yönelen rağbeti önleyemedi. Yine de demiryolu, Karşıyaka'nın en önemli ulaşım aracı olarak varlığını korudu. Ulaşım araçlarında kombine sistem uygulaması, ilk kez tren - tramvay bağlantısıyla Karşıyaka'da uygulandı. 21 Ağustos 1903 günü kent içi ulaşımındaki bu ilk entegre sistemi, "İzmir Kasaba Demiryolu ile Temdidi Osmanlı Şirketi" ve "Kordon Darağaç Tramvay Şirketi" birlikte gerçekleştirdi. Bu uygulamada, yolcular tek biletle Tomazo, Papaz, Karşıyaka, Alaybeyi, Aya Triada, Bayraklı, Salhane ve Panaya istasyonlarından trenle Halkapınar'a geliyor, oradan atlı tramvayla Konak'a geçiyorlar; sonra da aynı yöntemle evlerine dönüyorlardı. Bornova hattı, daha kısa olmasına karşın Karşıyaka hattına göre I daha pahalıydı. Karşıyaka hattının daha ucuz olması vapur rekabeti ile açıklanabilir. Bu yıllarda tren gar ve istasyonlarının iş merkezlerine uzak olması gidiş-dönüşlerde başta zaman kaybı olmak üzere bazı zorluklara yol açmaktaydı. Tren-tramvay bağlantılı kombine bilet uygulaması, halkın yararına olmasına karşın fazla uzun sürmemiştir Karşıyaka trenleri Basmane Garı'ndan hareket ettikten sonra sırasıyla İstavroz (Hilal), Halkapınar, Panaya (Mersinli), Salhane, Bayraklı, Aya Triada (Turan), Alaybey, Karşıyaka, Papaz (Bostanlı), Tomazo (Hacı Hüseyinler/ Nergis) ve Çiğli istasyonlarında dururdu. 1934'de devletleştirilen hat, TCDD bünyesine katıldıktan sonra yapılan yeni düzenlemelerle kâra geçmeye başladı. Ancak otomotiv sektöründeki gelişmeler ve ilerleyen yıllarda hükümetlerin demiryollarını önemsemeyen politikaları, önce yolcu sayısının düşmesine, ardından sefer sayılarının azaltılmasına yol açtı. 1990'larda banliyö hatlarından elde edilen gelir, giderlerin yarısını bile karşılayamaz hale gelmişti.

Denizyolu Ulaşımı

Karşıyaka için denizyolu ulaşımı, demiryolundan eskidir. Daha önce belirttiğimiz gibi, İzmir'den karayoluyla kuzeydeki yerleşim yerlerine gitmek veya buralardan İzmir'e ulaşmak için sıklıkla başvurulan yöntem, kayıkla Körfez'i kat etmektir. Karşıyaka kıyısında sıralanan iskeleler bu nedenle ortaya çıkmıştı. Karşıyaka'nın bir sayfiye yerleşimi olarak ortaya çıktığı 1870'li yıllarda bu trafik artarak sürdü. Başlangıçta sandal ve kayıklarla sağlanan ulaşım, 1870'de bir Rum'un Bornova İskelesi'ne vapur işletmeye başlamasıyla yeni bir aşamaya geldi. 1874'de körfezde işleyen vapurların sayısı, üç İngiliz bir İtalyan, bir Yunan ve beş de Fransız olmak üzere toplam ona çıkmıştı. 1876'da bazı gemi sahiple birleşerek 'Joly Victoria & Co. adlı bir vapur işletme şirketi kurdular ve bu şirket 1880'de bu iş için imtiyaz talebinde bulundu. Ancak başka birçok kişi ve şirket de aynı imtiyazın

peşindeydi. Nitekim kısa sürede pek çok kişi ve şirket, İzmir Körfezi'nde vapur işletmek için imtiyaz başvurusunda bulundu. D. Baltacı (D. Baltazzi), Juli Kormeli ve Şürekası Kumpanyası, Şarl Luzyanyan, Kadri ve Arif Beyler ile Halim Ağa Kumpanyası, İzmir Belediyesi (I. ve II. Belediye Daireleri), Karşıyakalılann oluşturduğu şirket, Amabutoğlu Dimitri, Menekşelizade Mehmet Emin, Helvacızade Mehmet Emin Mehmet Arif, Mehmet Ragıp, M. Sadık, Mehmet Celalettin, Kadri, Zare Taktakyan, Uşakizade Sadık Bey ve Yahya Hayati Efendi, Sadık Kurt'un tespit ettiği başvuru sahipleridir.

Başvurular içinde özellikle Karşıyaka köyleri sakinlerinin başvurusu dikkat çekicidir. Karşıyakalılar kendileri için vapur işleminin önemini kavramışlardı. Dilekçede belirtildiğine göre, bu sırada Jolly Kumpanyası tarafından kullanılan "mavna bozuntularını tehlikeli buluyorlar ve vapur personelinin şikayet ediyorlardı. Herhangi bir şirkete verilecek imtiyazın, aynı şartlarda kendilerine verilmesini talep eden Karşıyakalılar iki yeni vapur ısmarladıklarını ve gerekli iskeleleri hazırladıklarını belirtiyorlardı. Sonuçta Babıâli İzmirli tüccar Yahya Hayati Efendi'yi tercih etti ve 13 Temmuz 1883 tarihli imtiyaz sözleşmesiyle İzmir Körfezi'nde vapur işletme tekeli 30 yıllığına kendisine verildi. İmtiyazın alınmasından sonra kurulan İzmir Hamidiye Vapur Şirketi altı ay sonra, Şubat 1884'de vapur seferlerini başlattı. Ancak Jolly Kumpanyası'yla yaşanan sorunun, İngiltere konsolosunun da devreye girmesiyle 1891'e kadar devam ettiğini belirtelim ⁴. Şirket 1909'da Belçikalı bir sermaye grubu tarafından satın alındıktan sonra birçok siyasi ve ekonomik tartışmanın merkezinde yer aldı. 1916 yılında imtiyaz süresi sona eren şirket 1918'e kadar faaliyetini sürdürdü.

İstanbul vapuru faciası

Yakın dönem İzmir tarihinin en trajik olaylarından biri, 30 Eylül 1908 gecesi, İzmir-Karşıyaka istikametinde seferini yapan İstanbul vapurunun, Şirket-i Hamidiye nin Selanik ten gelen Cassandra vapuruyla çarpışması ve ikiye bölünmesiyle yaşandı. İstanbul'da yayınlanan Ceride-i Bahriye (8 Ekim 1908) mecmuasına göre birkaç dakikada sulara gömülen İstanbul vapurundaki 170 yolcudan ancak 30'u kurtanlabilmişti. İzmir gazetelerinden Ahenk (1 Ekim 1908) olayın hemen ertesinde yayınlanan nüshasında ölenlerin sayısını 63 olarak yazmıştı. Yakınlarını kaybeden Karşıyakalılar, İzmir ve Karşıyaka iskelelerini ateşe verdiler, uzun süre İzmir — Karşıyaka vapur seferleri yapılamadı. Faciadan sonra, facianın nedeni ve sorumlular hakkında pek çok tartışma yapıldı, komisyon kurularak raporlar hazırlandı. Bu gelişmeler, dönemin basınına dayalı olarak Sadık Kurt tarafından kaleme alınmış 'İzmir Hamidiye Vapur Şirketi' başlıklı makalede ayrıntılı olarak incelenmiştir. Aşağıda, Hristo Solomonidis'in Tis Smimis adlı kitabında yazdıktan ve Karara'nın topladığı bilgiler aktarılmaktadır :

Vapurların İzmir tarihinde trajik bir yeri vardır. İzmir-Karşıyaka seferini yapan 'İstanbul' isimli vapurun kazası İzmirliilerin hatıralarında canlılığını korumaktadır. 17 Eylül 1908 (miladi takvimle 30 Eylül) günü meydana gelen bu deniz dramı, 120 seçkin İzmirlinin hayatına mal oldu.

Dümeninde Rauf Kaptan 'm bulunduğu İstanbul, Hamidiye Şirketi'nin vapurlanndan biri olup, akşam saat sekiz seferi için, aldım tıklım dolu olduğu halde İzmir İskelesi'nden ayrılmıştı. Kıyıda henüz uzaklaşmıştı ki, Şirket-i Hayriye'nin 'Cassandra' isimli ve o sırada limana giren büyük gemisiyle çarpıştı. Çarpışma korkunçtu. İstanbul tam olarak iki parçaya ayrıldı ve birkaç saniye içinde battı. Yokuların ve mürettebatın çoğu trajik bir ölümle buluştu. Kaza haberi şehirde ve banliyölerde çabucak duyuldu. Tüm halk feryat figan içinde iskeleye aktı. Dramatik olan, akrabalarının boğulanları teşhis ettiği andı. İzmir genel bir mateme gömüldü. Mağazalar, bürolar, okullar kapalı. Bayraklar her yerde yarıya indi ve kiliselerin çantan matemli bir şekilde çalıyorlar. Gazeteler siyah bir çerçeveye yayımlandılar ve yolların duvarları, özellikle Frenk Mahallesi'ndekiler, tamamen boğulanların ölüm ilanlarıyla kaplanmış durumda. Talihsiz kurbanların cenazeleri Çok coşkulu ydu.

Cenaze alayını oluşturan kalabalık sorumlu olduğunu düşündüğü Türk vapur acentelerini (Kazanın sorumlulan her iki geminin kaptanlanydı) tahrip ettikten sonra, Hamidiye Şirketi'nin ahşap iskelesini ateşe verdi. Karşıyaka'da ise. tüm cemaat üyelerinin katıldığı bir gösteri ve toplantı yapıldı. Validen böyle kötü vapudan körfezde işlettiği için Hamidiye Şirketi'ni yasaklaması istendi...' Facianın kayıpları ve sonrasında yaşananları da Karara şöyle aktarıyor:

"...Boğulanlar arasında Fotoğrafçı Nikos Athanasiadis, Mimar Bebas, Doktor Andreas Vulgaris. Bankacı Pindaros SimeonkBs, Pastacı Petros Aleksiu, Tüccar Yeorgios Stradis, Aristotelis Luizos, Emmanuil Papadimitriu, Emilios Pesmakoğlu, Vasilios Yemeos ve diğer tacirler, teknisyenler, işadamlar, memurlar, işçiler, kısacası Karşıyaka'da ikamet eden İzmir'in önemli simaları vardı. Kazadan sonraki ilk Pazar günü, kiliselerde (hayatını kaybedenlerin) ruhlan(ı) için dualar edildi, ilahiler okundu, halkın ağzına kadar doldurduğu Aya Fotini'de (İzmir) Metropolitti) Vasilio'nun yönettiği ayine Yunanistan ve Rusya konsolostan da katılmıştı... Ermeni Kilisesi Agios Stefanu ve İsrail sinagogunda da ayinler yapıldı. Bu ayinlerde Türklerden bir temsilci, Rum Ortodoks Cemaatından Sokratts Solomonidis hazır bulundu. Ayrıca askeri bando kedediler marşlar çalıyordu. İzmir'in tüm gazeteleri halkın acılanna tercüman olan uzun makaleler yayımladılar..."

Mondros Mütarekesi sonrasında İzmir tüccarlarından Guiffrey, Rees ve Paterson'un ortak olduğu Guiffrey (Gifre) Şirketi, İstanbul Hükümeti'nden aldığı geçici izinle vapur işlettiyse de, vapur İşletme imtiyazı 1923'de Uşakizade Muammer Bey'e verildi. Muammer Bey 1925'de şirketi kamu ağırlıklı İzmir Liman İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketi'ne bağlı İzmir Körfez Vapurları idaresi'ne devretti. Bu şirketin 1934'de devletleştirilmesinden sonra İzmir Körfezi'nde vapur işletmeciliği 1938'den itibaren Denizbank, 1952'den itibaren Denizcilik Bankası T.A.O., 1986'dan itibaren Türkiye Denizcilik İletmeleri tarafından yürütüldü ve en son 2000 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı İZDENİZ'e devredildi. Bu arada 1996-1999 yılları arasında özel bir şirket olan Ziya Göksel Denizcilik İşletmesi'nin de Körfez'de vapurla taşımacılık yaptığını belirtelim.

Hamidiye Vapur Şirketi'nin İzmir'le Karşıyaka arasındaki iskeleler arasında düzenli vapur seferlerini başlatmasıyla birlikte Karşıyaka'daki canlılığın hızla büyüdüğü görülmektedir, özellikle Osmanzade (Aksoy), Donanmacı, Alaybey, Aya Triada ve Bayraklı iskelelerinin etrafı yoğun yerleşime sahne oldu. Tabii ki bunların içinde en önemli iskele her zaman Donanmacı yani Karşıyaka İskelesi olmuştur. 1926 yılında Karşıyaka - Reşadiye (Cüzelyalı) arasında da vapur seferleri başlatıldıysa da bu pek uzun sürmedi. 1934'de iskeleler arasındaki trafik düzenlenirken, Karşıyaka dışındaki iskeleler iptal edildi. Bu tarihten sonra vapur seferleri, 1990'larda Bostanlı iskelesi'nin inşasına kadar, İzmir, Alsancak ve Karşıyaka iskeleleri arasında sınırlı kaldı.

Körfez ulaşımı, başladığı günden itibaren, vapurların niteliği, seferlerin sayısı, ulaşım süresi, şirketin niteliği ve personeli, iskeleleri gibi pek çok konuda sürekli tartışma konusu olmuştur, özellikle ulaşım ücretleri hemen hemen her dönemde önemli bir sorun olarak tartışılmış, tartışma zaman zaman Ankara'yı da içine alacak şekilde genişlemiştir. Karşıyakalıları ittifak içinde şirkete karşı harekete geçiren ücret tartışmalarının en şiddetlisi ise 1930 başlarında yaşanmıştır. önemli gelişme, ulaşım talebini karşılamak için yeni bir rekabet unsuru olarak Karşıyaka - İzmir arasında otobüs seferlerinin başlatılması oldu. Daha pahalı olmasına karşın Karşıyakalıların bir kısmının otobüsleri tercih etmesi üzerine zarara uğrayan Vapur Şirketi geri adım atmak zorunda kalmış, sefer sayısını azaltarak tarifelerde indirime gitmişlerdir.

Karşıyaka vapurları

Özel işletmeler zamanında İzmir Körfezi'nde çalıştırılan deniz araçlarının pek çoğu yolcu vapuru olarak yapılmamıştı. 1870-84 döneminde "mavna bozuntusu köhne vapurlar" işletilmişti. 1884-1923 döneminde işletilen vapurların tamamı ahşaptı. Bir kısmı yelkenli, balıkçı teknesi, pazar

kayığı ya da yat olarak yapılmış, daha sonra sözde yolcu vapuruna dönüştürülmüş buharlı küçük teknelerdi. 1908 İstanbul vapuru kazasından sonra bu vapurlara "ecel teknesi" ya da "ecel beşiği" denmeye başlandı.

Terakki (Fosfolo), Urla ve Güzelbahçe yandan çarklı olanlarıydı. 1904 yılında hizmete giren Osmaniye, İzmir Karşıyaka arasını 13 dakikada alabilmekteydi. İçlerinde en iyileri ve aynı zamanda körfezin ilk ikizleri olan İngiltere yapımı Hürriyet (Cumhuriyet) ve 1910 İngiltere yapımı Müsavat (Dokuz Eylül) uskurlu vapurlardı. Her biri 155 groston, 500 yolcu kapasiteli bu vapurlardan ilki 1909'da, ikincisi de 1911 'de körfez sulanında sefer yapmaya başladı. 1923-36 döneminde işleyen vapurların pek çoğu, öncekiler gibi "çürük çarık"tı. Bu dönemde "vapurlar güzel, geniş ve eskilerinden çok daha büyüktür... Çoğu kamarasızdır." Haydar Rüştü'nün de yazdığı gibi, "Dumlupınar ile Kocatepe ile İzmir Limanında ahali taşımak abes bir şeydir". Göztepe ile Uşak, dönemin en rahat (lüks) vapurlarıydı. Muammer Bey'in İzmir'e kazandırdığı 1925 İtalya yapımı Uşak, 147 grostonluktu ve yazın 395, kışın 289 yolcu taşıyabiliyordu. 1930'lu yılların ortalarında vapurlar eski ya da bakımsız oldukları için Konak Karşıyaka arasını 25-30 dakika yerine ancak 40 dakikada alabilmekteydiler. Orhan Rahmi 12 Haziran 1935 tarihli yazısında, "Karşıyakalıların Körfez vapurlarından çektikleri çile, yıllardan beri ne bitiyor, ne tükeniyor. Karşıyakalı olmak kendiliğinden başa gelmiş, çatmış bir bahtsızlıktır" diyordu. Bir süre sonra halkın vapurlara ilişkin yakınmaları sona erdi. Çünkü 1938 yılında çok kaliteli yolcu vapurları hizmete girdi. Bunlardan Bayraklı, körfez vapurlarında çalışan ilk mazotlu vapurdu. Adlarını Atatürk'ün koyduğu Efes ve Sur ise, sipariş üzerine yani İzmir'e özel yapılmış vapurlardı. 1938 Almanya yapımı olan bu ikiz vapurların her biri 518 grostonluktu; yazın 1095, kışın 960 yolcu taşıma kapasitesine sahipti. 1951 yılında Almanya'da yaptırılan Bergama ve Selçuk vapurları hizmete girmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında İzmirliyle ulaşım hizmeti veren vapurlar 2000 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne devredildi.

Karşıyaka vapur ücretlerinin pahalı olmasının altında yatan en önemli neden, Karşıyaka İzmir arasında işleyen vapur seferlerinin sıklığıydı. Sabah ve akşam dışında yapılan seferler, genelde masrafını karşılamaktan uzaktı; özellikle gece yarısı civarındaki seferler zararla yürütülmekteydi. Vapur ulaşımının devletleştirilmesi sonrasında seferlerin sayısı üzerindeki tartışmalar büyük ölçüde azalmakla birlikte zaman zaman nüksetmekten de geri kalmadı. 2. Dünya Savaşı yıllarında mazot yokluğu nedeniyle sefer sayılarının düşürülmesi Karşıyakalıları zordurumda bıraktı. Normal duruma ancak savaşın bitmesinden sonra dönülebildi.

Ayrıca mevcut vapurların yaşlanması ve sık sık bakım için İstanbul'a gönderilmesi ya da iskele tamirleri de benzer sorunlara yol açıyordu . 1965'de yetersiz vapur seferlerinin açığını kapatmak üzere körfezde, 25 kişi kapasiteli yolcu motoru işletilmesi kararlaştırıldıysa da uygulama uzun sürmedi. Ancak benzer çabalar ilerleyen yıllarda birkaç kez daha gündeme geldi; 1981'de bir işadamı taşımacılık yapmak için girişimde bulundu . 1984'de yeni bir gemi türünün adı duyulmaya başlandı: Deniz otobüsü . Ancak 1990'ların başlarına kadar devam eden Karşıyaka İzmir arasını 7 dakikaya indirecek olan deniz otobüsü tartışmaları da kısa vadede bir sonuca ulaşmadı. Bir ara deniz jetleri gündeme geldi: 15 Mart 1994'de sefere başlayan deniz jeti de 4 günlük mesaisinin ardından yasal olmadığı için devam ettirilemedi .

1996'da Ziya Göksel Denizcilik Şirketi ile İzmir Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan 5 yıllık işletme sözleşmesiyle deniz otobüsleri Karşıyaka - Konak arasında çalışmaya başladı . Ancak körfez ulaşımının İzmir Büyük Şehir Belediyesi'ne devredilmesiyle birlikte, deniz ulaşımında yeniden vapura dönüldü.

Karşıyaka vapur iskelesi

1883'de'de Yahya Hayati Paşa'nın 30 yıl boyunca Körfez'de vapur işletmesini sağlayan imtiyaz sözleşmesi, ulaşım sağlanacak yerleşim yerlerinde şirketin sağlam malzemenen iskeleler inşa etmesini öngörüyordu. Şirketin o güne kadar kullanıla gelen Donanmacı (Karşıyaka) İskelesi'ni ne zaman yenilediğini bilmiyoruz. Hiç kuşkusuz, imtiyazı aldıktan sonra yapılan ilk işlerden biri iskele inşası olmuştur. Ahşaptan yapılmış Karşıyaka'nın ilk iskelesi, 1906'dan itibaren havagazıyla aydınlatılmaya başlandı. Ancak İstanbul vapuru faciası üzerine galeyana gelen Karşıyakalılar 1 Ekim 1908'de iskeleyi, üzerindeki yazıhane ve yolcu salonuyla birlikte ateşe verdiler . Olayların durulmasından sonra Karşıyaka İskelesi yeniden inşa edilmiş olmalıdır. Elimizdeki görsel malzemenen inşa edilen ikinci iskelenin özelliklerini saptayabiliyoruz. Ağaç kazıklar üzerinde, yine ahşap olarak inşa edilen iskeleye vapurlar yandan yanaşarak yolcularını boşaltmakta, yolcu salonundan geçen yolcular karaya ulaşmaktaydı. 1923'de İzmir Körfezi'nde vapur işletme imtiyazı Uşakizade Muammer Bey'e verildi. İmtiyazın şartnamesine göre, şirket devraldığı iskeleleri onararak genişletecekti. Onarılacak ya da yeniden inşa edilecek iskeleler ahşap veya demir kazıklar üzerine oturtulacak, iskele ve rıhtımların bazıları betonarme yapılacaktı. Ancak 1923-1925 yılları arasında faaliyet gösteren Uşakizade Muammer Acentesi şartnamenin bu yönüyle uğraşmadığı gibi, 1925'de Körfez'de vapur işletme işini yüklenen İzmir Liman ve Körfez İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketi de uzun süre konuya el atmadı. En sonunda Şirket, Mayıs 1932 yaptığı bir açıklamayla Karşıyaka'da betonarme bir vapur iskelesi inşasına karar verdiğini ve yakında inşaata başlanacağını duyurdu .

Ekonomik buhranın etkisiyle uzayan betonarme Karşıyaka İskelesi inşaatı, İzmir Liman ve Körfez İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketi'nin 1934 sonlarında tasfiye edilmesinden sonra, İzmir Liman İşleri Umum Müdürlüğü tarafından Mart 1935'de tamamlanabildi. Ancak Ertuğrul Erol Ergirin çocukluğunun mutluluk veren bir gelişmesi olarak kaydettiği bu değişiklik herkes için aynı anlama gelmiyordu. Orhan Rahmi Gökçe yeni iskele için şunları yazıyordu: "Bilmiyorum, hangi mimari tarz ve zevk veya hangi kübik ukalalık, bu asırda böyle bir kümbeti, Karşıyaka gibi bir yerin, hem de en mutena yerine ve iskele namı altında oturtmuştur. Kümbet, güdük, manasız, sanatsız, hem de üstü kiremitli bir nesne... Sanat namına iş ve eser namına kiremit külahla tutunan bu kafa, hiç olmazsa şehrin modernliği, güzelliği, endişeleri karşısında eğilseydi, yüreğimiz yanmayacaktı, belediye, nedense müdahale etmedi... Vaktiyle şair:

"Bir türbe ki gönlüm, gelen ağlar, geçen ağlar" demiş. Ben de eser karşısında şöyle diyorum: "Bir nesne ki elhak gelen ağlar, geçen ağlar"

Yeni Karşıyaka İskelesi estetiği bir yana, sağlamlığı ve yarattığı sosyal etki açısından eskisiyle karşılaştırılamazdı, her şeyden önce İzmir'in ilk betonarme iskelesiydi.1942 yılı başlarında Karşıyaka iskelenin önü, betonlandıktan sonra küçük bir meydana dönüştürülmüş, Karşıyaka'daki törenler burada yapılmaya başlanmıştı . Ayrıca 1960'lı yıllara kadar iskelenin çevresi Karşıyaka'nın en önemli eğlence merkezini oluşturdu. Fakat özellikle 1950'lerin ikinci yarısından itibaren artan Karşıyaka nüfusunun ihtiyacını karşılamaktan da uzak olduğu aşikârdı. Nitekim 1960'da iskelenin ihtiyacı karşılayamadığını göz önüne alan Denizcilik Bankası, iskelenin çıkış koridorunu 4-5 metre daha genişletecek bir proje hazırladı. Böylece vapur geliş-gidişlerinde izdiham ve zaman kaybı önlenmiş olacaktı.

Yenilenmek amacıyla bir süre sonra yıkılan Karşıyaka İskelesi'nin yerine kullanılmak üzere, dubalar üzerinde bulunan şatlarla geçici bir iskele oluşturuldu. 22 Mart'ta başlayan lodos fırtınası, vapurların Karşıyaka geçici iskelesine yaklaşmasını imkânsız kıldı ve yolcular yıkımı yapılan iskeleden alındı. Ertesi gün, devam eden fırtına geçici iskeleyi tamamen sulara batırdı ve bütün yolcu trafiği eski iskele üzerinden yürütüldü. Denizcilik Bankası tersanesi işçilerinin çalışmalarıyla geçici iskele olarak kullanılan şatların içindeki sular boşaltıldıktan sonra, vapurlar yeniden burayı kullanmaya başladı. Ancak zaten "*iğneyle kuyu kazar gibi*" ilerleyen inşaat, bir yandan bürokrasi, diğer yandan çimento

yokluğu nedeniyle durma noktasına geldi Ocak 1962'de inşaatı hızlandırılan yeni iskele, pek çok ertelemeler sonunda Mayıs 1962'de tamamlandı.

1980'lere gelindiğinde, yapımı yirmi yılı biraz geçmiş olan Vapur İskelesi'nin, 1965-1985 arasında nüfusu dört kattan daha fazla artan Karşıyaka'nın ihtiyacını karşılayamadığı görüldü. Denizcilik İşletmeleri'nin 1983'de yenileme kararı aldığı iskelede çalışmalar 1984'de başlatıldı. Plana göre, iskelenin alt katı hizmet binası, üst katı ise kafeterya olarak kullanılacaktı. Aynı anda üç geminin yaşayabileceği yeni iskele tamamlanıncaya kadar vapurlar, dubalar üzerinde kurulacak geçici iskeleye yanaşacaktı. 1987'de tamamlanması öngörülen çalışmalar ancak 1990'da tamamlanabildi ve aynı yıl yapılan ihaleyle üst katı kitapevi ve kafeterya olarak hizmet vermeye başladı. Günümüzde bazı yerleri tadilata uğramış şekliyle hâlâ aynı iskele Karşıyaka'ya hizmet vermeyi sürdürmektedir.

Bostanlı iskelesi

İzmir Körfezi'nin en eski iskelelerinden biri olan Bostanlı İskelesi, özellikle Menemen İskelesi'nin bataklık haline gelmesine paralel olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında önem kazanmış ve hemen yanında beliren Papa Scala (Bostanlı / Bostanlıköy)'ya hayat vermişti. Ancak, 1920'lerde gittikçe etkisini kaybeden iskele, 1932'de oldukça harap bir halde bulunuyordu. Zaman zaman bu iskelenin ihya edilmesi gündeme geldi; sonunda 1952'de İzmir Belediyesi, Bostanlı'ya bir balıkçı iskelesi yaptırmaya karar vermiş ve bu işin 5.000 liraya mal olacağını hesaplayarak bir ihale açmıştı. Ancak yaptırılan küçük balıkçı iskelesi bir yıl bile geçmeden yıkıldı. 1960'da ise büyük bir vapur iskelesi etütleri yapılmaya başlanmış, İzmir'e tahsis edilecek iki araba vapurunun inşası düşünülen bu iskeleye çalışması tasarlanmıştı. Kâğıt üzerinde kalan bu girişime karşın, 1960'lardan itibaren Karşıyakalıların araba vapuru talebinde bulunduğunu da kaydedelim". Bostanlı'nın 1980'lerden itibaren hızla büyümesi ve kuzeye doğru genişleme eğiliminde olması Bostanlı'nın bir iskeleye olan ihtiyacını yeniden gündeme getirdi. Özellikle, Karşıyaka Belediyesi'nin kurulmasından sonra Belediye Başkanı Nevzat Çobanoğlu Bostanlı İskelesi'ni sık sık gündeme getirdi. 1986'da Bostanlı'da inşasına başlanacak olan arabalı vapur iskelesinin planı belirlendi. Bir yıl sonra tamamlanması düşünülen plana göre, 2,5 kat olması düşünülen iskelenin üst katında restoran ve kafeteryalar bulunacak, iskeleye aynı anda iki vapur yaşayabilecekti. İnşası için 3,5 milyar lira harcanacak arabalı vapur iskelesinin Denizcilik Bankası tarafından yaptırılacağını söyleyen Belediye Başkanı Çobanoğlu, "*Bostanlı-Güzelbahçe arasındaki 2 arabalı vapur iskelesinin ulaşımı rahatlatacağını, Çeşme-Çanakkale sahil yollarının bu sayede 40 km kısılacacağını*" belirtiyordu

Bostanlı Vapur İskelesi'nin temeli 1987 Kasımında Ulaştırma Bakanı Veysel Atasoy tarafından atıldı . Ancak iskelenin öngörülen tarihte bitirilemeyeceği kısa sürede ortaya çıktı; önce inşaatın yapılacağı dolgunun çökmesi, ardından gelen parasal sıkıntılar ertelemeleri beraberinde getirdi. 1990 yılına gelindiğinde Denizcilik Bankası'nın inşaatı ayırdığı para 6,5 milyar liraya yükselmiş, ayrıca açılışın da en erken 1991'de gerçekleştirilebileceği açıklanmıştı. Her ne kadar Bostanlı - Üçkuyular arasında ilk deneme seferi 1991'de yapılsa da Bostanlı Vapur İskelesi'nin hizmete girmesi 1994'de mümkün olabildi.

Karayolu ulaşımı

Karşıyaka tramvayları

Karşıyaka tramvayları, Osmanlı dönemi İzmir Belediyesi'nin en kapsamlı ve pahalı projelerinden birini oluşturmaktaydı. Karşıyaka'nın gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan Karşıyaka içi ulaşım sorunu, Kitapçı Ahmet Sabri Efendi'nin İskele'yle Soğukkuyu arasında işlettiği omnibüslerle çözülmeye çalışıldı . Bunların yetersiz kalması üzerine de tramvay hattı kurma girişimleri gündeme geldi. Karşıyaka'ya tramvay hattı kurma ve işletme konusunu görüşen Vilayet İdare Meclisi imtiyazı İzmir Belediyesi'ne vermiş , yapılan keşif sonucu Alaybey, Naldöken ve Soğukkuyu yollarından ibaret olacak tramvay hattının 591.580 kuruşa mal olacağı öngörülmüştü. Cemiyet-i Belediye 1905 bütçesi görüşmelerinde, bütçede Karşıyaka tramvayı inşaatı için ödenek koymuş”, ardından da 485.000 kuruşla ihale açmıştı . İhaleyi 480.000 kuruşla kazanan İzmir - Göztepe Tramvay Şirketi müdürü Agop Harenç ile yapılan mukavelede Vilayet İdare Meclisi'nin öngördüğü değişiklikler yapıldıktan sonra inşaat Eylül 1905'te başlamıştı.

Tramvay hattının inşası için öngörülen miktarın yetersiz kaldığı anlaşılıyor. İzmir Belediyesi'nin 1909 tarihli bir raporuna göre, hattın tamamı belediyeye altı bin liradan fazlaya mâl olmuştu. Başlangıç Karşıyaka iskelesi olan tramvay hattının, tamamı biten Soğukkuyu ve kısmen eksiklikleri bulunan Naldöken ve Osmanzade hatları 17 Haziran 1906'da belediyece teslim alınmıştı . Osmanzade İskelesi'ne kadar giden hat, bir yıl sonra Papaskala (Bostanlı)'ya uzatıldı. İzmir Belediyesi, daha önce inşa ettiği Halkapınar ve Güzelyalı hattında olduğu gibi, Karşıyaka tramvaylarını da kendisi işletmemiş, açtığı ihale sonucu Franko - Belej Kumpanyasının İzmir'deki genel vekili olan Su Kumpanyası müdürü A. Kindorf'a on yıl süreyle kiralamıştı.

İzmir-Karşıyaka yolu

19. yüzyılın sonlarında, Karşıyaka'nın gelişmesinin önündeki en büyük engel olan ulaşım sorunu, demiryolu ve deniz aracılığıyla aşılmıştı. Kara ulaşımını kolaylaştıran ilk önemli adımsa 1892'de açılan İzmir - Karşıyaka şosesi oldu. Artık masrafına katlanmayı kabul eden kişi, İzmir'den kiraladığı atlı arabayla, biraz zahmetli bir yolculuktan sonra Karşıyaka'ya gidebilirdi. Eski adı Darağacı olan Şehitler Caddesi'nden çıkışla başlayan Karşıyaka yolculuğunda, bir süre Bornova Caddesi'ni (1561 Sokak) takip etmek gerekiyordu. Bornova Caddesi'nin İzmir - Kasaba demiryoluyla kesiştiği noktaya gelmeden hemen solda kalan cadde, bizi Karşıyaka'ya götürecek olan Menemen Caddesi'nin (1595 Sokak) başlangıcını oluşturuyordu. Buradan itibaren demiryoluna paralel olarak, sahil hattını izleyen yol, o dönemde deniz kenarında bulunan Mezbaha'yı solunda bırakarak Bayraklı'ya, Petrot'a'ya (Turan), oradan da Alaybey girişine ulaşıyordu. Petrot'a'dan sonra demiryolunun sağına geçen yol, Naldöken girişinde yolcuyla önce Alaybey'e ardından da Yalı Caddesi'ne ulaştıracak Mithat Paşa Caddesi'yle (1675 Sokak) buluşurken, kendisi Soğukkuyu'nun kuzeyinden Menemen yönünde devam ediyordu.

Cumhuriyet döneminde motorlu taşıtların kullanımında görülen artışla orantılı olarak İzmir - Karşıyaka yolu da sorun oluşturan unsurlardan biri haline geldi.

24-25 Aralık 1930'da gerçekleşen yoğun yağmur yağışı nedeniyle yaşanan, başta Bornova olmak üzere İzmir'in çeşitli yerlerince can kayıplarına yol açan seylâp (sel) felaketi, İzmir - Karşıyaka yoluna da zarar vermiş ve kara ulaşımı İzmir - Bornova - Bayraklı üzerinden sağlanmaya başlamıştı. Selle birlikte sürüklenen kaya ve toprağın kaldırılması sonrasında şosenin tamirine ancak iki ay sonra başlanabildi. Ancak İzmir - Karşıyaka şosesinde özellikle kış aylarında yağmurdan ve denizin taşmasından dolayı bozulmalar sık sık yaşanmaya devam etti. Nafia (bayındırlık)buna önlem olarak mezbaha yakınlarından itibaren yolun iki tarafına set çekerek ve şoseyi bir metre yükselterek çözüm

bulmaya çalıştı.

Yukarıda "Cadde" olarak söz edilen yollar, aslında kelimenin bugünkü anlamıyla cadde olmaktan oldukça uzaktı. Nitekim İzmir Belediyesi, 1937'de 20 metreden dar yollara, sokak numarası vermeyi kabul edince, bütün bu "Cadde"ler numaralı birer "Sokak"a dönüştü. Karşıyaka'yla bağlantıyı sağlayan Menemen Caddesi ya da Karşıyaka'ya girişi oluşturan Naldöken kavşağı araç trafiğinin yoğun olmadığı ilk zamanlarda pek fazla sorun oluşturmuyordu. 2. Meşrutiyet döneminde çalışma geçirdiği anlaşılan²⁴⁰ caddede en büyük sorun, Naldöken mevkiindeki iki yüz metre uzunluğundaki duvarlarla üzerindeki harçlı korkuluk duvarlarının, o bölgede bulunan taş ocaklarından çıkarılan taşları tren vagonlarına ve sahildeki kayıklara nakletmekte olan taş arabalarından gördüğü zarardı .

1960'ların başlarına gelindiğinde mevcut Menemen ve daha kuzeydeki yerleşim yerleri için çıkış noktası olan *İzmir*- Karşıyaka yolu ihtiyaca cevap veremez hale gelmişti. Yol için etüt çalışması yapan Karayolları Bölge Müdürlüğü üç alternatif güzergâh üzerinde duruyordu. Bunlardan birincisi, sahilten kısmen denizin doldurulmasıyla yapılacak yol, İkincisi Bayraklı sırtının arkasından dolaştırılacak yol üçüncüsü ise mevcut yolun genişletilmesiydi. Yapılan çalışmalar denizin doldurulmasıyla kazanılacak alan üzerinde yapılacak yolun sağlıklı olamayacağını göstermişti. Bayraklı sırtlarından geçirilecek yol için tünel gerekliliği önemli bir sorun olarak görülüyor, mevcut yolun genişletilmesi ise istimlak, yani masraf gerektiriyordu. Bayraklı sırtlarından geçirilecek yol seçeneğinden vazgeçen uzmanlar, daha çok yolun istimlak yapılarak genişletilmesinden yana rapor verdiler. Bunun sakıncası, yeraltı tesisatının yer değiştirme zorunluluğu ve trafiğin aksamasıydı. Sonuçta Soğukkuyu ile Bayraklı arasında 3.800 metrelik yolda istimlâklerle çözüme gidilmesi kararlaştırıldı. Bayraklı ile Halkapınar arasındaki bölümü ise denizden doldurulacak alanda yapılacaktı.

Eylül 1961'de istimlâkler tamamlandıktan sonra yol çalışmaları başladı. Otuz beş metre genişliğinde tasarlanan yeni yol, Turan'da akaryakıt depolarının bulunduğu yerden geçen mevcut yolun kuzeyinde Bayraklı sırtından geçecek ve Bayraklı'yı Soğukkuyu mevkiindeki yola bağlayacaktı. İhale şartnamesine göre Temmuz 1962'de bitirilmesi gereken yol, Haziran 1963'de tamamlanabildi. Ancak yolun ikinci kademesini oluşturan Bayraklı - Halkapınar bölümü, ödenek yokluğu nedeniyle sonraki yıla ertelendi. Buna rağmen uzun süre gündeme gelmeyen ve tamiratla geçiştirilen yolun Karayolları programına alınması 1966 yılını buldu. Belediye Başkanı Osman Kibar'ın açıklamasına göre, ilk kez "Altinyol" olarak anılan yolun bir an önce bitirilmesi için Başbakan Süleyman Demirel bizzat ilgililere talimat vermişti. Karayolları Genel Müdürü Servet Bayramoğlu da yaptığı açıklamada, Turan ile Tekel ispiroto fabrikası arasındaki sahilin doldurulacağını, Haziran 1966'da başlayacak, 24 metre genişliğinde altı şeritli yol inşaatının 2-3 yıl süreceğini belirtmişti . Gerçekten de yaklaşık üç yıllık bir süre içinde, 35 milyon liraya mal olan Altinyol tamamlanarak trafiğe açıldı. Ancak araç sayısının hızla artması karşısında Altinyol'un trafiği rahatlatan özelliği de kısa süre sonra yok oldu.

Otobüs ve Dolmuş

İzmir - Karşıyaka şosesinin ulaşım açılmasından itibaren iki yerleşim yeri arasında kara ulaşım araçlarının kullanımı da başladı. 1900'lerin başlarında İzmir - Karşıyaka arasında kira arabalarının işlediğini biliyoruz. Aynı hat üzerinde 1908'de Anton Nalpas otomobil, 1919'da Miralay Hamdi Bey otobüs işletmek için ruhsat alma girişiminde bulundularsa da bu girişimler bir sonuç vermedi.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Karşıyaka ulaşımında otobüslerin çalışmaya başlaması, Karşıyakalıların Körfez Vapurları Şirketi'ne tepki göstermeleriyle başladı. 20 Ekim 1932'de çıkan bir haber Karşıyakalıların otobüsçülerle anlaşmak üzere olduklarını, otobüslerin sekiz kuruşa Karşıyaka'dan Konak'a yolcu getireceklerini ve fakat asgari seksen kişinin abone kaydedilmesini şart koştuklarını kaydetmektedir

Abone sayısında uzlaşma sağlanamamakla birlikte 15 kuruş ücretle, 28 Kasım 1932'den itibaren Karşıyaka - Konak arasında otobüslerle yolcu taşınmaya başlandı. İzmir'de ilk kez bu hatta başlayan

özel otobüs seferleri, kısa süre sonra Reşadiye, (Güzelyalı), Buca ve Bornova'yı da kapsayarak genişledi ve Karşıyaka ücretleri 10 kuruşa indirildi. Otobüsçüler Birliği adı altında örgütlenen sektör, 1940'lara kadar Konak - Karşıyaka hattında otobüs işletmeciliğini sürdürdü. Bu arada İzmir Belediyesi de 1936'da Behçet Uz'un ısrarıyla otobüs işletmeciliğine girdi ve 1940'larda tüm kent içi otobüs ulaşımını devraldı.

İzmir - Karşıyaka hattının yanında, tramvay hatlarının 1939-1940'da sökülmesinin ardından, Karşıyaka - Soğukkuyu ve Karşıyaka - Alaybey - Bostanlı hatlarında da otobüs işletilmeye başlanmıştır. Otobüslerin başlangıç hareket noktası vapur iskelesinin önüydü. Ancak araç sayısının çoğalması, özellikle taksilerin günden güne artması bir süre sonra vapur iskelesinin önünü, meydan olmaktan çıkarmış ve adeta otomobil garajı haline getirmişti. Menemen otomobil ve kamyonları da aynı meydana toplanmaya başlayınca, alan daralmış, deniz kıyısındaki kaldırımlarda işgal edilmişti. Bunun üzerine Karşıyaka Belediye şubesi aldığı bir kararla otomobillere ayrı ayrı yer göstermiş, iskele önü sadece otomobillere tahsis edilmişti 1969'da Karşıyaka otobüsleri hareket noktası iskele önünden, önce iskelenin hemen yanına, daha sonra da 1990'lara kadar kalacağı Alaybey dönemeci yönünde, sahil kenarına kaldırıldı . Kısa sürede söz konusu bölge Karşıyaka hatlarında çalışan dolmuşların da eklenmesiyle, Karşıyaka trafiğinin en yoğun alanı haline geldi.

1950'lerde Karşıyaka yerleşim alanının gittikçe büyümesi yeni hatların oluşturulmasını zorunlu kıldı. 1954'de Karşıyaka - Nergiz ve Karşıyaka - Serinkuyu hatları , 1960'larda Aksoy, Cumhuriyet ve Şemikler hatları oluşturuldu. İzmir'den Karşıyaka'ya gidecek otobüslerin hareket noktası, Karşıyaka yolcularının çoğunlukla Alsancak civarında yoğunlaşmasından dolayı, Konak'tan Alsancak'a kaydırıldı 1980'lerin başlarında Karşıyaka'dan hareket eden otobüs hatları oldukça çeşitlenmişti; Bostanlı - Şemikler, Aksoy, Nergiz, Aksoy - Nergiz, Cumhuriyet, Bahçelievler, imbat, Maraş Mahallesi, Gümüşpala, Doğançay, Büyükçiğli, Bornova.

Yukarıda özetlediğimiz süreç içinde otobüs hat ve sayıları artmasına karşın ulaşım konusunda hızlı bir şekilde artan talebi karşılamak mümkün olmadı. Ortaya çıkan açığı yeni bir yolcu taşıma aracı kapatmaya çalıştı: Dolmuşlar. Gayri resmi olarak 1930'larda İstanbul ve Ankara'da ortaya çıkan dolmuşlar, aslında Karşıyaka'da da özel otobüsler şeklinde aynı yıllarda görülmektedir. Ancak bugün anladığımız anlamda, Karşıyaka daki ilk minibüs dolmuş hattı, Karşıyaka - Çiğli üzerinde 1960'ların başlarında ortaya çıktı. 1965'de Karşıyaka hattında çalışan ruhsatlı minibüslerin sayısı 75'e ulaşmıştı. Kısa sürede İzmir ve Karşıyaka ulaşımının ayrılmaz bir ögesi haline gelen dolmuşlar da Karşıyaka otobüslerinin hemen yanından hareket ediyordu. 1991 'de minibüslerin kent merkezinden varoşlara kaydırılması noktasında ilk adım

Karşıyaka-Konak hattında atıldı. Konak ile Karşıyaka arasında çalışan 75 minibüs, Büyükşehir Belediye Meclisi'nin onayından sonra Evka-2, Egekent, Yamanlar ve Cumhuriyet gibi semtlerle Karşıyaka arasındaki hatlara kaydırıldı. Hatları iptal edilen dolmuşçular alınan karara tepki gösterirken Karşıyakalılar ise gelişmeleri, trafik, hava kirliliği, toplu taşımacılık, ekonomi ve kentin geleceği yönünde gayet yerinde bir karar" olarak görüyordu⁴. Uygulamanın Karşıyaka trafiğinde olumlu etkiler yaratması sonrasında minibüslerin hareket noktası da değiştirildi ve Kasım 1991'den itibaren, Karşıyaka Kaymakamlığı'nın yanındaki yeni yerlerine taşındı ve Konak-Karşıyaka yönünde çalışan dolmuş hatları iptal edildi.

Otoparklar

1960'lı yıllarda kent nüfusunun hızla yükselmesine paralel olarak kent içinde kullanılan motorlu taşıt sayısındaki artış, yerleşim dokusunun son derece sıkışık olduğu Karşıyaka'da otopark sorununu hissedilir hale getirmişti. 1965'den itibaren Karşıyaka sahil düzenleme planlarında da yerini alan otopark sorununun, yeni yapılacak binaların zemin katlarının tahsisiyle bir sorun olmaktan çıkarılması düşünülmüş, ancak uygulamada başarısız olunmuştu. Karşıyaka sahil bandının doldurularak genişletilmesi planlarında otopark ihtiyacı her zaman gözetilmişti . Karşıyaka vapur iskelesi çıkışının Aksoy istikametindeki kıyı bölümünün açık otopark olarak düzenlenmesi de sorunu çözmemiş, 1980'li

yıllarda otopark yetersizliği Karşıyaka Belediyesi'nin en önemli gündem maddelerinden biri olmayı sürdürmüştü.

Sorunun çok katlı otoparkla çözümünün tartışıldığı 1980'li yılların ortalarında ilçe estetiğinin Önemli olduğunu vurgulayan dönemin Karşıyaka Belediye Başkanı Nevzat Çobanoğlu, çok katlı otopark inşası yerine deniz altına bir otopark yaparak Türkiye'de bir ilki gerçekleştirme niyetinde olduklarını açıklamıştı. Ancak yapımı için 1 milyar liraya ihtiyaç duyulan projenin gerçekleştirilebilmesi, Karşıyaka Belediyesi'nin o günkü mali yapısı içinde mümkün değildi .

Nitekim Karşıyaka'da otopark sorununun çözümüne yönelik ilk ciddi adım, 1992'de Yüksel Çakmur döneminde Büyükşehir Belediyesi tarafından atıldı. Çarşı'nın arka tarafında, tren istasyonu yakınlarında, bugünkü Yasa Parkı'nın bulunduğu alanda Çok Katlı Otopark ve Çarşı Kompleksi'nin temeli 30 Mayıs 1992'de atıldı. Ancak bölge halkı, belediye ekiplerinin katlı otopark için ağaç kesmeye başladığı andan itibaren inşaatla büyük tepki gösterdi. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, otopark inşaatından çevrenin zarar görmeyeceği kararı vermesine rağmen²⁸², imar planında yeşil alan görülen yerde inşasına başlanan otopark mahkemelik olmaktan kurtulamadı. İdare Mahkemesi'nin inşaatı durdurma kararının ardından "yılan hikâyesi"ne dönecek bir süreç başladı.

Otopark tartışması ve yargı süreci, yaklaşık 20 yıl boyunca üç Büyükşehir (Yüksel Çakmur, Burhan özfatura, Ahmet Piriştina), üç Karşıyaka Belediye Başkanı (Cihan Türsen, Kemal Baysak, Şebnem Tabak) ve üç Vali (Kutlu Aktaş, Erol Çakır, Kemal Nehrozoğlu) dönemi geçirdi. Bu arada idare mahkemesi ve Danıştay süreçlerinde zaman zaman duran, zaman zaman devam eden inşaat tamamlandı ve 1,5 trilyon liraya mal olan otopark hizmet vermeye başladı. Özellikle çarşı esnafı ve KASİAD otoparkı savunurken çevre hareketleri avukatları "hukuksuzluk abidesi" olarak nitelendirdikleri otoparkın yıkılmasını talep ediyorlardı. En sonunda 2001'de Ahmet Piriştina döneminde Büyükşehir Belediye Encümeni yıkım kararı verdi. 26 Nisan'da yıkılmaya başlanan otopark alanının bir kısmı, daha sonra Yasa Parkı adını alacak olan yeşil alana dönüştürülürken, bir kısmı açık otopark olarak kullanılacak şekle getirildi Büyükşehir Belediyesi'nin yeni projesiyle Bahriye Üçok Bulvarı'nda Türkiye'nin en uzun yolaltı otoparkı çalışmaları başladı.

2003 yılında çalışmaları başlayan yolaltı otoparkı, Mart 2004'de tamamlandı. Açılışı Ahmet Piriştina tarafından yapılan, 187 metre genişliğinde ve 364 metre uzunluğundaki otopark 276 araç kapasiteliydi Tüm bu çalışmalara rağmen Karşıyaka için otopark ihtiyacı, gündemin önemli maddelerinden biri olara varlığını korumaktadır. Büyükşehir Belediyesi'nin Karşıyaka'da kendi yetkisi çerçevesinde yapacağı otoparkların yanı sıra, yeni dönem için Karşıyaka Belediyesi'nce yaklaşık 20 bin araçlık otopark yapımı planlanmıştır. Plana göre bu 20 bin araçlık otopark potansiyelinin 3 bin araçlık bölümü Mavişehir bölgesinde, 2000 araçlık bölümü Alaybey bölgesinde, kalan bölümleri de Karşıyaka'nın dış mahallelerinde inşa edilecek.

Pazaryeri

1930'ların İzmir'inde tüm yakıcılığıyla hüküm süren hayat pahalılığı, kent yöneticilerinin çözüm aradıkları temel sorunlardan biriydi. İzmir Belediyesi, 1932 yılında hayat pahalılığının azaltılması. fiyatların ve gıda-tüketim maddelerinin sağlıklı olup olmadığının denetlenmesi amacıyla, beton zeminli ve tezgâhtı semt pazarları kurmak için çalışmalara başladı. 1932 yılının ilk aylarında Eşrefpaşa Pazarı, belediye sınırları içindeki ilk pazaryeri olarak halkın hizmetine girdi . Pazaryeri nin sağladığı nispi ucuzluk ve ürün güvenliği rağbet sağlayınca İzmir'in diğer semtlerinde de benzer pazaryerleri kurulma yoluna gidildi. İzmir'de bu şekilde açılan ikinci semt pazarı, Karşıyaka'da Ankara Pazarı olmuştur. Çarşı içinde, bugünkü Kemalpaşa Camii'nin bulunduğu alanda 22 Mayıs 1932'de ilk kez kurulan ve Ankara Pazarı adıyla anılan Karşıyaka Pazaryeri'nde, Dedebaşı'ndan kasapların gelerek et satmaları ve Menemen civarından köylülerin katılımları sağlandı". Kısa sürede hem köylüler hem de Karşıyaka

sakinleri tarafından benimsenen ve genişleyen Ankara Pazarı mevcut mekâna sığmaz hale geldi. Fakat bir ay bile geçmeden, çevre sakinlerinin ve Pazar esnafının şikâyetleri sonucunda daha geniş bir yer arayışı başladı . İlk aşamada çevredeki bazı boş arsalar istimlâk edilerek sorun çözülmeye çalışıldıysa da tartışma uzun süre devam etti, İzmir Belediyesi 1950'de Karşıyaka pazaryerini Akşam Kız Sanat Okulu'nun karşısında, eskisine göre daha geniş bir alana sahip olan Havuzlubahçe'ye nakletmeye karar verdi. Ancak Belediye'nin aldığı bu karar tam 4 yıl sonra, Selahattin Akçiçek'in belediye başkanlığı döneminde Ekim 1954'de hayata geçirilebildi . Buranın da uygun yer olmadığı kısa sürede anlaşıldı; Pazaryeri'nin kömür dağıtım merkeziyle yan yana olması en büyük olumsuz yönüydü . 1958 yılında Alaybey'de Çocuk Yuvası yakınlarında belediyeye ait geniş bir arsa üzerinde parselasyon yapıp Nafia Vekâleti'ne onaylatıldıktan sonra modern bir pazaryeri için proje hazırlandı . ihalesi yapılan ve 97.000 liraya mal olacak pazaryerinin” , müteahhidi tarafından 17 Kasım 1960'da teslim edilmesi gerekiyordu. Fakat pazaryeri, birkaç ay gecikmeyle 18 Şubat 1961'de hizmete girebildi. Türkiye'nin en modern pazaryerlerinden biri olduğu belirtilen, üstü kapalı ve altı bloktan oluşan Alaybey Pazarı'nda tezgâh uzunluğu yaklaşık 300 metreyi bulmaktaydı. Her bloğunda ayrı ürünlerin satılacağı pazaryerinin belediye ekipleri tarafından da kolaylıkla denetlenmesi mümkün olacaktı .

1960'larda Karşıyaka'nın hızla genişlemesi, yeni ortaya çıkan semtlerde pazaryeri talebini de beraberinde getirdi. Karşıyaka merkezde ihtiyaç bulunmasına rağmen, belediyeye ait boş alan bulunmadığı için ikinci bir Pazar kurmak imkânı bulunamamıştı. Bunun yerine, Alaybey Pazaryeri'ne gelen halkı rahatlatmak için Bostanlı, Nergiz ve Serinkuyu'da Pazar kurulması için çalışmalara başlandı ve belediye sınırlarına dahil edilen Örnekköy'deki pazaryeri yenilendi Bostanlı Pazaryeri 3 bin metrekare alanda, 100.000 fazla insanın yararlanabileceği ve 300 pazarcıyı barındıracak şekilde Ekim 1981 sonunda hizmete girdi. Pazaryerinde tezgâhlar ve satış yerleri ahşap üzerine eternit kaplama ile değişik bir tarzda yapıldı. Günümüzde, 4.000 m²'ye ulaşan ve sadece sertifikalı ürünler satıldığı için Ekopazar adıyla anılan ve cuma günleri kurulmakta olan Bostanlı Pazarı, denetimiyle, kimyasal işlem görmemiş tezgâhları ve ambalajlarıyla tüm İzmir'e örnek oluşturacak niteliktedir. 12 bin m² kapalı alana sahip Çarşamba günleri kurulan Bostanlı Pazarı ise özellikle tekstil ürünleri ile ön plana çıkmakta ve İzmir'in her tarafından müşteri çekmektedir".

Alaybey Pazaryeri'nin içinde itfaiye grubu bulunması ve artık ihtiyaçları karşılayamayacak bir duruma gelmesi, 1980'lerin başlarında bu pazarın başka bir yere taşınması yönünde tartışmaları yeniden gündeme getirdi. Bu amaç için uygun yer aranmaya başlandı. Karşıyaka Belediyesi 1986'da Alaybey Pazaryeri'nin yenileme ve daha modern bir tesis yaratmak için yıkılacağını açıkladı. Yeni planlanm *proje ile* pazaryeri alanında *haftada bir gün* sebze ve meyve satılacağı, *diğer günler* alanın spor alanı olarak kullanılacağı belirtiliyordu. Böylelikle *pazaryeri*, belediyeye gelir getirecek portatif bir tesis haline dönüştürülmüş olacaktı . Bu açıklamayı izleyen günlerde Alaybey Pazaryeri'ndeki sabit tezgâhlar yıkıldı; Tanzim Satış Mağazası'na bitişik 1000 metrekarelik alana beton dökülerek pazar kurulmadığı günlerde spor yapılabilecek hale getirildi. Plana göre, tel örgülerle çevrili bu alana, sadece belediyeye kayıtlı 200 pazarcı sokulacak, böylece pazann hem sokak aralarına yayılmasının önü alınacak, hem de pazar mafyasının beli kırılacaktı. Ancak daha sonra tel örgüler kaldırılmış ve Pazar yine düşünülen sınırların dışına taşmıştı, önlem olarak pazaryerlerine sebze ve meyve satıcılarının dışındaki esnafı sokmama kararı alındıysa da bu önlem de yeterli olmadı.

Cihan Türsen'in belediye başkanlığı döneminde Karşıyaka Belediye Meclisi, Alaybey Pazaryeri'nin bulunduğu parselin İmar planında katlı otopark alanı olarak ayrılmasından hareketle, çevrede başka pazar olarak belirlenmiş bir alan bulunmadığından söz konusu parselin "Katlı bölgesel otopark alanı (zemin katta pazaryeri + ticaret) olarak belirtilmesi yönünde plan değişikliğini Büyükşehir Belediyesinden talep etmişti . Kemal Baysak döneminde ise Alaybey Pazaryeri'nin kamulaştırma sonrasında Soğukkuyu'da açılacak alanda inşa edilecek çok katlı pazaryerine taşınması projesi ortaya çıktı. Çeşitli aşamalardan geçen proje en sonunda Bahçelievler Mahallesi'nde çok katlı pazaryerinin 2002'de açılmasıyla sonuçlandı. 35.000 metrekarelik kapalı alanı, 1000 araçlık otoparkı sosyal ve spor tesisleri bulunan katlı pazaryerinin hizmet vermeye başlamasından sonra Alaybey ve Nergiz pazaryerleri

kaldırıldı.

2008'de Belediye Başkanı Cevat Durak tarafından Katlı Pazaryeri yeniden düzenlenerek yürüyen merdivenlerle zenginleştirildi. Ayrıca son kat Karşıyaka Gençlik Merkezi olarak yeniden Alevlendirildi'. Şubat 2011 'de Karşıyaka Belediye Konservatuar da buraya taşındı. Aynı dönemde Yeni Girne ve 75. Yıl pazaryerleri hizmete alındı . 2009 da Karşıyaka Belediyesi'nin başlattığı pazaryerlerini yenileme projesi kapsamında Karşıyaka ilçesi sınırları içindeki bazı pazaryerleri yeniden elden geçirilerek düzenlendi ,

Telefon

1923'de Karşıyaka'da bir posta ve telgraf merkezi bulunuyordu. İzmir dışından gelen postalar önce İzmir'de toplanıyor, ardından trenle Karşıyaka'daki Posta ve Telgraf Merkezi'ne gönderiliyordu. 10 kilometrelik telgraf hattı da doğrudan İzmir merkezine bağlıydı .

Telefonla haberleşme, çeşitli nedenlerden dolayı İzmirliilerin hayatına geç giren kamu hizmetlerinden biridir. II. Abdülhamit döneminde yasaklamanın engel olduğu telefonla iletişimde, Meşrutiyetin ilk yıllarında da, telefon hattı kurma ve işletme hakkının Posta ve Telgraf Müdüriyetimin elinde bulunmasından dolayı herhangi bir adım atılamamıştır. 1912'de İzmir Belediyesi, şehir içinde telefon işletme ruhsatı almış, aynı yıl donanım kurularak banliyölerle telefon iletişimi sağlanmıştır.

Temmuz 1912'de Karşıyaka Belediyesi'nin başvurusu üzerine Vilayet İdare Meclisi'nin İzmir-Karşıyaka telefon hattının kurulması amacıyla 50 lira tahsisat çıkardığına bakılacak olursa Karşıyaka'nın da bir süre sonra telefona kavuştuğu söylenebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, İzmir'de polis ve jandarma teşkilatlarının, belediyenin, Ticaret Odası'nın ve özel kişilerin işlettiği, abone sayısı yaklaşık 1.500 olan toplam beş telefon santrali vardı. Ancak tamamı manyetolu olan bu telefonlar pek sağlıklı işlemiyordu. Aralık 1923'de, İzmir ve çevresinin telefon imtiyazını alan İzmir Belediyesi, iyi işleyen telefon santralleri ve şebekesi kurana dek hizmet vermek üzere, 1924'de 200 abonelik manyetolu bir telefon donanımı kurdu. Aynı yılın Haziran'ında Belediye santrali ile Ticaret Odası santrali arasında bağlantı kurularak abonelere geçici bir süre için ayda iki lira karşılığında hizmet verilmeye başlandı . İzmir Belediyesi dışındaki telefon santralleri, İzmir Belediyesi - Ericsson ortaklığıyla kurulan İzmir ve Cıvırı Telefon Türk Anonim Şirketi'nin 1928'de otomatik santrali devreye sokuncaya kadar faaliyetlerini sürdürdü.

İzmir ve Cıvırı Telefon Türk Anonim Şirketi, kuruluşunu izleyen yıl banliyöler için gerekli tesisatı İsveç'ten getirtti. Gerekli çalışmalar tamamlandıktan sonra Bornova telefonları 10 Aralık, Karşıyaka telefonları ise 17 Aralık'ta işlemeye başladı. Karşıyaka hattı, diğer hatlardan farklı olarak denizin altından çekilen kabloyla kurulmuştu. Bu durum ilerleyen yıllarda sorun çıkaracak, bazı gemilerin kabloya zarar vermesi zaman zaman telefon bağlantısının kesilmesine yol açacaktır.

Karşıyaka'da yaşayanlar başlangıçta santral aracılığıyla telefonlarını çalıştırabilmekteydi; Temmuz 1930'da tesisatın tamamlanmasıyla otomatik görüşmeler başladı. Her ne kadar bir kamu hizmeti olarak telefon Karşıyakalıların günlük hayatına girdiyse de, başlangıçta kullanıcı sayısı son derece sınırlıydı. 1937'de Karşıyaka'daki evlerden sadece 101'i telefon abonesiydi ve bunlardan üçü Aliottiler'e aitti.

Sonraki yıllarda yeni telefon santralleri kurularak abone sayısı artırıldı. 1970'li yılların ortalarında abone sayısı 8.000'e çıkmıştı. Ancak buna rağmen talep karşılanamıyordu. 1976'da, ancak üç yıl önce başvuruda bulunanlara sıra geliyor ve telefon bağlanıyordu. Bu yüzden telefonun kendine özgü bir pazarı oluşmuştu. 1983'de serbest piyasada semtlere göre telefon fiyatları 100 bin lira ile 250 bin lira arasında değişiyordu. Karşıyaka'da telefon fiyatları ise, 150 bin ila 170 bin lira arasındaydı. Ancak 1980'lerin sonlarında yurt çapında olduğu gibi İzmir ve çevresinde yeni santrallerin devreye girmesiyle telefon sahibi olmak sıradan bir özellik haline geldi.

NÜFUS HAREKETLERİ VE YERLEŞME

Osmanlı Dönemi

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, dünyanın çeşitli yerlerini ziyaret edecek seyyahlar için rehber kitaplar hazırlayan Murray, Türkiye için hazırladığı rehberde İzmir'e geniş sayılabilecek bir yer ayırır. Murray'e göre, "Anadolu kentlerinin kraliçesi" olan İzmir'in çevresinde, seyyahların ilgisini bekleyen üç yerleşim birimi bulunmaktadır: Bornova, Buca ve Seydiköy (Gaziemir). Ayrıca Murray, İzmir'e beş saatlik mesafede olan ve Kasaba-Salihli yoluyla ulaşılabilen Nimfeon'u, yani bugünkü Kemalpaşa'yı da keşfedilebilecek zenginlikler barındıran bir yer olarak sunar. Bu yer isimlerini sıralamakla yetinmeyen Murray, İzmir çevresine alternatif beş gezi rotası önerir.

Bu rotaların ilki, İzmir'deki yel değirmeninin bulunduğu nokta başlangıç olmak üzere Hacılar Kırısı, Diana Hamamları, Kokluca ve Kervan Köprüsü yoluyla Bornova'dır. İkincisi, Kervan Köprüsü'nden hareketle Paradiso (Şirinyer) Çayırı'na, oradan da Buca'ya ulaşmaktadır. Üçüncüsü, yine Kervan Köprüsü'nden başlayıp Kadifekale'ye çıkmakta ve oradan Seydiköy'e uzanmakta; dördüncüsü, Agamemnon Hamamları, Sancak Kale yoluyla Urla'ya gitmektedir. Beşinci ve sonuncu rota ise, Cordelio yoluyla Menemen'dir ki, Murray burada kendini tutamamakta ve şu cümleyi eklemektedir: "Kavunları ve sıtmasıyla meşhur olan yol".

İzmirliiler için 1860'lı yıllara kadar Karşıyaka, Naldöken'den Menemen İskelesi'ne, yani bugünkü Bostanlı'nın (Papaksala/Papaz İskelesi) ötesine uzanan sahil boyu ile Yamanlar Dağı etekleri arasındaki bölgeyi kaplayan meyve-sebze bahçeleri ve bostanlarına ulaşmalarına aracılık eden birkaç iskelenin bulunduğu "karşı yakadır. Karşı yaka'nın sahili boyunca sıralanan bu iskelelerin en önemlisi, Menemen ve Bergama'ya açılan Menemen İskelesi'ydi.

1764 yılında bölgeyi gezen İngiliz Seyyah Richard Chandler, Menemen İskelesi'nin Menemen ve havalisi köylerinin ürünlerini ve kuzeyden karayoluyla gelen yolcuları İzmir'e aktaran önemli ve işlek bir durak olduğunu, şu cümlelerle anlatmaktadır: "Teknelerin kesintisiz olarak oradan buradan geldiği Menemen'e üç saat mesafedeki iskele veya yükleme limanının çevresi boş ve alçak bir arazi veya sığ sular ile kaplıdır. Bu bölge balık bakımından çok zengindir. Sazlık ve kamışlarla kapatılmış, kapı ve koridorları olan dalyanlar, balık sürüleri içlerine girdikten sonra kapatılırlar. Kumluk plaj sahilinde çok sayıda yüklü veya yüklerini boşaltmış deve gördüm ve Arabistan'dan, İstanbul'dan veya diğer ülkelerden gelip giden bazı seyyahlara rastladım".

Chandler'den yaklaşık on iki yıl sonra İzmir'e gelen Choiseul-Gouffier de aynı rotayı izlemiş ve Gediz'in taşıdığı alüvyonların gittikçe yükseldiğini fark etmişti. 1806 yılında, İzmir'den İstanbul'a bir kara yolculuğu yapmaya niyetlenen Chateaubriand'ın da, körfezi kayıkla aştıktan sonra çıktığı, ancak anlatmaya değer bir yönünü bulamadığı iskele, yine Menemen İskelesi'dir. Anlaşıldığı kadarıyla XIX. Yüzyılın ilk çeyreğinden sonra, Menemen İskelesi'nin kullanımı giderek azalmıştır. Charles Mac Faiiane, 1828 yılında, İzmir'den bir saatlik deniz yolcuğu yaptıktan sonra çıktığı Menemen İskelesi'nin sefaleti hakkında şunları yazmıştı: "Körfezde, yörede kayık adı verilen yaygın bir sandalla karşıdan karşıya yapılan bir saatlik hoş bir yolculuk beni iskeleye ya da Menemen rıhtımına getirdi ki, burası kerpiçten yapılmış bir ahır, pis bir gümrük ve daha pis bir kahvehaneden başka bir şey olmayan berbat bir yerdi. Burada, Bergama'ya her hafta gidip gelen bir kervana katıldım ve rotama beş Türk ve iki çekingen Asyalı Yunanlı'nın eşliğinde devam ettim"

1826 yılında, karayoluyla Menemen'den İzmir'e gelen İngiliz Papaz Francis Arundell, "Cordelion" ya da "Cardeli Cafe" ismiyle anılan bir yeri geçtiğinden bahsetmektedir. Arundell aynı yere 1833'te tekrar, ama bu kez denizden gelecek ve şunları yazacaktır: "Eski arkadaşım Milcom'u tuttuk ve (...) yaklaşık 12 [kişi] Smyrna'dan ayrıldık ki, Milcom'u çok önceden atlarla birlikte bizim gelişimizi beklemesi için Cordelion'a yollamıştık. Bir sandal bizi, körfezin kıyısı boyunca uzanan

taşlık kötü bir yolda birkaç saat at binme zahmetinden kurtararak, Cordelion Cafe'nin önüne getirdi. Atlarımız henüz (oraya) ulaşmamıştı ve saat üçü çeyrek geçene, biz kafeden ayrılıp değişik büyüklüklerdeki sayısız çekirge sürüsünün ve küçük bir karasinekten henüz kanatlanmamış tam boy bir arı sürüsü arasından geçip yol üzerindeki başka bir kafeye doğru ilerleyene kadarda ulaşmadı".

Arundell'in, "Cordelion" ya da "Cardeli Cafe" derken kastettiği mevkiin Donanmacı İskelesi (bugünkü Karşıyaka İskelesi) civarı mı, yoksa Menemen İskelesi mi olduğu belli değildir. Ancak 1850'de İzmir'e gelen ve Cordelio'ya küçük bir gezinti yapan ünlü Fransız Yazar Gustave Flaubert gerçekten de Cordelio'daki kahvede dinlenir ve doğaya tutkun ruhuyla, bize o günlerin Cordelio'sunu betimler:

7 Kasım 1850 Perşembe, Stâphany'yle Cordelio'da Gezinti.

Kasaba yolunu takip ediyoruz. Ardından sola, Bornova'ya devam eden yola sapıyoruz. Kısa bir süre sonra tekrar sola saparak bu yoldan ayrılıyor. Taşlık bir yoldan geçiyoruz; deniz kıyısında büyük bir tuzla uzanıyor; küçük koylar.

Sağda, çıplak dağlar; solda, en önde deniz uzanıyor. İzmir, körfezin diğer tarafında. Karşımızda, Cordelio'nun yeşillikleri. Kayaları geçiyoruz; girişte bir zakkum ağacı var. Gelmekte olan develere bakmak için duruyorum. Bir kahvehanede mola veriyoruz. Zenci, topal, genç bir oğlan bize servis yapıyor.

Grubumuzun bir kısmı İzmirli Levantenlerden oluşma. Ve bir flüt, bir de keman. Tüm bölgeyi geziyoruz.

Denizde, kazıkların üzerine inşa edilmiş bir kafede mola veriyoruz.

Tarlalardan, hendeklerden, bataklıklardan geçiyoruz. Stephany bana cadı hikâyeleri anlatıyor... Kırk beş dakika sonra İzmir'e geri dönüyoruz.

Hiç kuşkusuz 1821 yılında başlayan Yunan Ayaklanması ve bu nedenle artan merkezi yönetimin baskısı, Anadolu'nun batı sahillerini vurmuştu. Buna Foça'dan Bornova İskelesi'ne uzanan kıyıları boyunca, eşkıya teknelerince gerçekleştirilen saldırıların sebep olduğu sıkıntıları da eklemek gerekir. Ancak Menemen İskelesi'nin önemini yitirmesine asıl sebep olan, yanı başında olduğu küçük körfez girintisinin, Gediz Çayı'nın eski yataklarından biri tarafından doldurulmasıydı. Gediz'in İzmir Körfezi'ni de tehdit etmesi üzerine yatağı değiştirilecektir ama bu sırada artık, Menemen İskelesi'nin yerini Bostanlı İskelesi almış durumdaydı.

Menemen İskelesi'nin önemini yitirmesinden sonra, İzmir'in karşı yakasındaki en önemli iskele Bostanlı değil, Naldöken'e daha yakın olan Donanmacı İskelesi'ydı. Bu iskele, XVI. yüzyıldan itibaren varlığını izleyebildiğimiz bölgedeki köylere ve meyve-sebze bahçeleriyle bağ ve bostanlara denizden ulaşımı sağlayan kapıydı. Söz konusu köylerin, XIX. yüzyıl sonlarına kadar, İzmir Körfezi'ni çevreleyen diğer köyler gibi, İzmir'in gıda ihtiyacını karşılamak üzere yapılandırıldığını söylemek mümkündür. Nitekim 1880'lerde, yani gelişip büyümeye başladığı dönemde bile Karşıyaka'nın üzüm bağları önemini korumaktaydı. 1897 yılına ait bir İradede (Padişah emri): Karşıyaka, Urla ve Manisa bağlarında Amerika asma fidanlarının kullandığını, buralardaki bağların yenilenmesi için Avrupa'dan asma çubuklarının ithal edilmesine izin verildiği yazılmaktadır. 1872 yılında, Batı Anadolu'daki antik kentleri gezmek için İzmir'e gelen Edwin John Davis'in kitabına

koyduğu: İzmir'in uzaktan görünüşünü resmeden ve olasılıkla Karşıyaka-Bostanlı arasındaki bir noktadan yapılmış çizim, Karşıyaka'daki bağ ve bahçelerin içinde birkaç evin varlığına işaret etmektedir'.

İzmir'in XX. yüzyıl başlarındaki ekonomik durumunu ortaya koymaya çalışan Cevat Sami ve Hüseyin Hüsnü Bey kitaplarında, sökülen bağların yerine mahalleler kurulduğu bir dönemde bile Karşıyaka'nın, bulunduğu konumun uygunluğu nedeniyle Karantina ve Göztepe taraflarındaki bahçelerden çok daha büyük bahçelere sahip olduğunu ve bu bahçe mahsullerinin, ihracat rakamlarına dâhil edilecek kadar bol olduğunun altını çizmektedirler. 1911 yılında, Dedebaşı'ndan Yamanlar'a kadar uzanan bölgenin başta zeytin ağaçları olmak üzere, çeşitli meyve ağaçlarıyla dolu olduğu bir gazete haberinden anlaşılmaktadır .

Karşıyaka'daki yerleşim düzeninin, XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortalarına kadar büyük bir değişim göstermediği anlaşılıyor. Yukarıda sözünü ettiğimiz iskelelerin etrafında, yolculara ve dalyanlarda avlanan balıkçılara hizmet eden birkaç baraka dışında, kıyı hattında herhangi bir yerleşim bulunmuyordu. Köyler, bugünkü Soğukkuyu'nun kuzeyi ve batısındaki araziye, dağınık bir şekilde kurulmuşlardı. 1892 yılına ait bir belge, söz konusu arazide biri hariç, nüfusunun tamamı Müslüman/Türk olan sekiz köyün varlığına işaret etmektedir: Sıralı, Ilıca, Seki, Şemikli, Çiğli, Alucra Çeşme'de Tahtacı, Sancaklı ve Yamanlar.

Bu köylerin bir kısmının, bugünkü gibi bütünleşik bir yerleşime sahip olmayıp, bahçe ve bağlar içindeki hanelerin birleştirilmesi suretiyle oluşturulduğu anlaşılıyor. Hatta bu köylerin bazıları kışlık, bazıları ise yazlık olarak kullanılıyordu. Bu nedenle geçmişten bugüne köylerin sınırları ve isimleri sürekli değişmiş, kimi köyler ortadan kalkmış, yeni köyler kurulmuş, Çiğli kendi içinde gelişerek büyük bir ilçeye dönüşmüş, hepsinden önemlisi köylerin büyük bir kısmı Karşıyaka'nın birer mahallesi haline gelmiştir. Ayrıntılara girmezden önce, "karşı yaka"nın nasıl dağınık yerleşimli bir köyler topluluğu, çulluklarıyla ünlü bir avlak, küçük bir meyve-sebze ve bostan iskelesi olmaktan çıkıp; önce sayfiye ve ardından İzmir'in en gözde yerleşmelerinden biri, yani "Karşıyaka" haline geldiğine değinmemiz gerekir. Hiç kuşkusuz cevabı, Karşıyaka'nın önce bir köy, daha sonra bir nahiye ve nihayet bir ilçe sıfatıyla bağlı bulunduğu İzmir'in yükselişinde aramak gerekir.

XIX. yüzyıla girerken 200.000'i aşan nüfusuyla İzmir, sadece Osmanlı Devleti'nin değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz'in en büyük ihracat limanıydı⁴. Bu dönemde İzmir, "Aydın" isimli vilayetin yönetim merkeziydi⁵. "Vilayat-ı Osmaniye'nin en mamur, en zengin ve en kalabalık kısmı..." olan Aydın Vilayeti'nin⁶ Menderes (Büyük ve Küçük), Gediz ve Bakırçay tarafından sulanan ovalarında her türden tahıl, bakliyat ve sebze ile üzüm, incir, tütün, pamuk, zeytin, susam ve haşhaş gibi sanayi bitkilerinin tarımı yapılmaktaydı. Zımpara, cıva, manganez, simli kurşun, krom, antimon, linyit, meşe palamudu, meyan kökü ve mahmude otu (scommone), aynı vilayetteki dağların yeraltı ve yerüstü varlığını oluşturuyordu. Bunlara yün ve deri gibi ham; halı, kilim, iplik, pamuklu kumaşlar, kök boya, un, zeytinyağı, helva ve sabun gibi mamul maddeler de eklenmelidir.

Tamamı ya da bir kısmı ihraç edilebilecek bu malların, Avrupa sermayesinin ilgisini çekmesi doğaldı. Daha XVII. yüzyıl bitmeden, Anadolu tarımını geçimlik olmaktan çıkarıp, pazar için üretir hale getiren bu ilgiyi yok etmeye, doğa veya insandan kaynaklanan hiçbir olay yetmemiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında, tarımı koruyan gümrükleri kaldıran İngiltere ve Fransa, başta tahıl olmak üzere, gereksinim duydukları her tür malı ucuz ve kesintisiz olarak sağlamak ve gelişen sanayilerinin ürün fazlasıyla . yatırılmayan sermayesine ihraç alanları bulmak zorundaydı. Aynı yüzyılın ikinci

yarısında, hâzineye borç verme ve doğrudan yatırım olarak Osmanlı Devleti'ne giren Avrupa sermayesini, bu bağlamda değerlendirmek gerekir. İmtiyazı İngilizlere ait olan "İzmir-Aydın" ve "İzmir-Kasaba" demiryolu hatlarının, kademeli olarak işletmeye alınmasıyla pek çok mal İzmir'e yığılmıştır.

Bu durum, büyük tonajlı gemilerin doğrudan yanaşarak, daha kolay ve hızlı bir şekilde yükleme-boşaltma yapabilecekleri modern bir rıhtımın inşasını zorunlu kılmıştı. Osmanlı yetkilileri 1867 yılında, ortakları İngiliz olan "İzmir Rıhtım Şirketi"ne, Kışla binası (Konak) ile Tuzlaburnu (İzmir Limanı bölgesi) arasında bir rıhtımın inşası ve işletmesi için imtiyaz vermişlerdi. Bu imtiyazı 1869'da satın alan Fransız Dussaud kardeşler, 1880 yılında inşaatı tamamladılar.

Karşıyaka'nın gelişiminde, ulaşımı hızlandırıp kiteselleştiren bu ve benzeri yatırımların önemli bir yeri vardır. İngiliz müteşebbis Edward Price, 1863 yılında, İzmir'den Kasaba'ya (Turgutlu) uzanacak bir demiryolu hattının inşası için ruhsat almıştı. Ertesi yıl kurulan Smyrna-Cassaba Railway Company (İzmir-Kasaba Demiryolu Kumpanyası), vakit geçirmeden inşaatı başladı ve 1865'de hat, Karşıyaka'ya ulaştı. Karşıyaka başlangıçta, Manisa postası yapan trenler için sıradan bir durak (Soğukkuyu İstasyonu) olsa da, bir süre sonra İstasyon civarı şenlenmeye başladı.

Özellikle bugün Soğukkuyu Mahallesi'nin kuzeyine düşen Sıralı köyündeki yerleşimin, istasyona doğru kaymaya başladığı anlaşılıyor. Kuşkusuz bu durum, İstasyon ile iskele (Donanmacı) arasının, kısa sürede önemli bir yerleşim bölgesi olarak belirmesini açıklamamaktadır. Nitekim söz konusu kumpanyanın, özel olarak Karşıyaka'ya tren seferleri düzenlenmesi ancak 1880'lerde, yani Karşıyaka'nın belli bir gelişme seviyesine ulaşması ile mümkün olabilmişti.

Karşıyaka'nın gelişimine etki eden bir başka ulaşım aracı vapurdu. İzmir Körfezi kıyılarında ortaya çıkan yerleşim birimlerine yakın inşa edilmiş iskeleler arasında taşımacılık, eskiden beri kayıkla yapılmaktaydı. 1840'lardan itibaren İzmir Körfezi'nde, özellikle Bornova İskelesi ile İzmir arasında, buharlı gemilerle yolcu taşındığı biliniyor. Ancak vapur işletmeciliğinin kârlı bir iş olarak görülüp, iskeleler arasında daha sık seferler yapılması 1870'li yıllardadır. Özellikle Yahya Hayati Paşa'nın, aldığı imtiyazla kurduğu Hamidiye Vapur Şirketi'nin, 1884 yılında başlattığı düzenli seferler, Körfezin çevresinde oluşan yerleşim birimlerinin genişlemesine yol açtı. 1892 yılında inşa edilen İzmir-Karşıyaka şosesi üzerinde işletilen binek arabalarının, Karşıyaka'ya kara yoluyla ulaşımı kolaylaştırdığını unutmamak gerekir. Karşıyaka'yı gözde bir yerleşim birimine dönüştüren nedenler arasında, Gediz Çayı'nın denizle buluştuğu yerin değiştirilmesi de eklenmelidir. Murat, Eğrigöz ve Şaphane dağlarından gelen suları toplayıp, İzmir'in kuzeyinde bir delta oluşturarak denize kavuşan Gediz, sürüklediği alüvyonlarla İzmir Körfezi için bir tehdit oluşturmaya başlamıştı. Körfezin kıyıya yakın adacıkları sahil çizgisiyle birleşerek, delta ovasının parçası olmuşlardı. Bu durum bir yandan İzmir Körfezi'nin kapanması tehlikesi doğururken, diğer yandan Karşıyaka'ya kadar uzanan geniş bir bataklık meydana gelmesine yol açtı. Bu geniş bataklığın, yaz aylarında kuruyarak tuzla kaplandığını biliyoruz.

XIX. yüzyıl ortalarından itibaren, Gediz'in yarattığı tehlide dikkat çekip, gerekli önlemlerin alınmasını isteyen yöneticilere kulak verilmesi sonucu, 1880 yılında başlatılan çalışmalar 1886 da, çayın yatağının değiştirilip Foça yönünden denize akıtılmasıyla tamamlanmıştı. Ancak sorunun tamamen çözülemediği ve Gediz'in İzmir Körfezi'ne döküldüğü eski yatağına dönme eğilimiyle 1890'lara kadar mücadele edildiği anlaşılıyor. Sonuç olarak, İzmir Körfezi'nin açık denizle olan bağlantısının kesilmesi tehlikesi ortadan kalkarken; Karşıyaka, çayın eski yatağıyla Papaz İskelesi arasındaki sahil boyunca uzanan, çoğu kısmı çamur ve bataklık, ancak potansiyel bir iskân bölgesi kazanmış oldu. Sonraki yıllarda başlayan bu çamur ve bataklık alanı kurutma çalışmaları, 1950'li yıllara kadar devam etti. Ancak ilk aşamada, Donanmacı İskelesi'nden Papaz İskelesi'ne uzanan sahil şeridi (Bugünkü Yalı Caddesi) iskâna açılarak, Karşıyaka'ya "İzmir'in sayfiyesi" sıfatını kazandıracak

gösterişli köşkler ve önlerindeki deniz banyoları ortaya çıktı.

1906 yılında, Karşıyaka'nın gelişimini konu edinen bir gazete yazısı, Karşıyaka sahil şeridinin otuz sene önce, yani 1870'lerde baştan aşağı bataklık, havasının kötü, sakinlerinin ise hastalıklı olduğunu belirttikten sonra yolları yapılan, bahçeleri kurulan, yakında tramvayı işleyecek, mektepleri açılacak olan Karşıyaka'nın tek eksiğinin, telgrafhane olduğunu ileri sürmektedir. Böylece Karşıyaka, bir sayfiye mekânı olmaktan çıkıp, neredeyse kendi başına yetebilen ve insanların İzmir'e gitmeye ihtiyaç duymadan işlerini halledebileceği bir iş mekânı olabilecektir. İzmir'de yayımlanan Rumca gazetelerden Armonia, Karşıyaka'nın havagazıyla aydınlatılması girişimini anlatan bir makalesinde aynı konuya değinerek, bir zamanlar avcılarının çulluk avlamak için sahil boyundaki bataklıklara kayıkla ulaştığı Karşıyaka'nın, uygarlık göstergesi olan her türlü araca sahip, muntazam bir şehir haline geldiğini yazmaktadır. Gazeteye göre, Yamanlar Suyu'nun getirilmesi projesi de gerçekleştirildiği takdirde Karşıyaka, "sakin ve asude (rahatlamış) bir hayat-ı mesudane" sürmek isteyenler için bütün üstünlüklere sahip olacaktı. Bu anlatımlarda bir miktar abartı olsa bile, gazetelerin Karşıyaka'nın gelişimine işaret eden tespitleri son derece dikkat çekicidir. İzmir Belediyesi'nin şirketle anlaşmaya varması üzerine, 1906 Kasımında Karşıyaka 100 adet havagazı feneriyle aydınlatılmaya başlanmış, ayrıca 97 petrol feneri de faal durumda bırakılmıştı. Ahenk gazetesi, sahil boyunca "zarif sütunlar" üzerine yerleştirilen fenerlerin, Karşıyaka'ya yeni güzellikler kattığını yazmıştı. Aynı gazetenin "tek eksiklik" olarak gördüğü telgrafhane ve postahane ise, 1909 Mayıs'ında açıldı. Armonia gazetesinin dile getirdiği, Yamanlar Suyu'nun Karşıyaka'ya getirilmesi konusunda bazı girişimlerde bulunulduysa da, bu projenin gerçekleşmesi için cumhuriyet dönemini beklemek gerekecektir. Karşıyaka'nın bu dönemde, su ihtiyacını bir takım kuyulardan karşıladığı ve "Soğukkuyu" gibi bazı kuyulardan çıkan suyun çok lezzetli olduğu bir gazete haberinden anlaşılmaktadır. Böyle olmakla beraber, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, içme suyu temin için, Karşıyaka Vapur İskelesi yakınlarında bir artezyen kuyusu açtırılmıştı. Karşıyaka Belediyesi 1912 yılında, İzmir ile Karşıyaka arasında telefon hattı kurmak ve sokakları aydınlatmak üzere, kendi hesabına elektrik tesisatı oluşturmak için girişimde bulunmuştu.

Osmanlı Devleti'nin son elli yılına tekabül eden süreçte, Karşıyaka nüfusunun nasıl bir değişim izlediğini ortaya koymak, belli aralıklarla yapılmış nüfus sayımlarına ait sayısal verilerin olmayışı ve bazen, Karşıyaka'nın İzmir'in bir mahallesi olarak görülüp, nüfusunun İzmir nüfusu içine katılmasından ötürü zor görünüyor. Çeşitli kaynaklardan derlediğimiz rakamların çoğunlukla kendi aralarında bir bütünlük oluşturmadığını söyleyelim. Karşıyaka'da nüfus ve yerleşim hakkında derli toplu veri sunan ilk belge, 1892 yılında Karşıyaka'nın Bornova Nahiyesi'nden alınarak, İzmir'e bağlanması için yapılan girişim sırasında düzenlenmiş bir nüfus tespit varakasıdır. Bu belgeye göre, 1892 yılında Çiğli Köyü'nde oturanlar hariç olmak üzere, Karşıyaka'da yaşayan kadın ve erkek toplam nüfus, 915'i Rum ve 219'u Ermeni olmak üzere, sadece 1124'tür. Hâlbuki 1888 yılında, Rumların Donanmacı'da bir kilise inşa etmek istemeleri üzerine düzenlenmiş bir pusulaya göre, Karşıyaka'da yaklaşık 400 hanede 1600 Rum yaşamaktaydı. 1891 yılına ait Aydın Vilayeti Salnamesi'nin, Karşıyaka merkezine ait olmak üzere verdiği nüfusun, 832 hanede 1080 kişi olduğunu hatırlatalım⁷. Yunanca basılmış, 1890 yılına ait bir İzmir takvim ve rehberinde ise, "on yıl önce küçük bir köy olan karşı kıyıdaki Karşıyaka, yaklaşık 5.000 nüfuslu bir kasabaya dönüştü" denmektedir.

Yukarıdaki belge ve yıllıkların sunduğu verilerdeki tutarsızlık, sonraki yıllara ait veriler için de geçerlidir. Şöyle ki, İzmir'deki Yunan Konsolosu: Stamatios Antonopulos'un, yetkililerden aldığı verilere göre, 1904 Mayıs'ında Karşıyaka Belediyesi sınırları içinde 642 Rum, 250 Gregoryen Ermeni, 25 Ermeni Katolik, 160 Levanten ve 15 Protestan olmak üzere, toplam 1.092 aile oturmaktaydı. Cevat Sami ile Hüseyin Hüsnü'nün kitabında, "Karşıyaka, nam-ı diğer Kordelyo'nun sakinleri Bayraklı, Aya Triyada (Turan), Alay- beyi, Naldöken gibi bazı mevkiilerin sakinleri dahi dâhil olduğu halde, 18.000

kişiden fazla olup ahalisinin büyük kısmı yerli ve bir kısmı da, ecnebi ailelerinden meydana gelmektedir" denilmektedir.1906 yılında yapılan bir sayımda, Karşıyaka ve civarı nüfusunun: 9000'i Müslüman, 1500'ü Hristiyan olmak üzere 10500 kişi; bina sayısının: 2706'sı Müslümanlara, 600'ü Hristiyanlara ait olmak üzere, 3306 olduğu tespit edilmişti. Atina'da yayımlanan Ksenofanis Dergisi'nin, kaynağını açıklamadığı verilere göre, Karşıyaka'nın nüfusu 8.500'dü.1914 yılına ait *Annuaire Oriental* ise Petrota, Aya Triada (Turan) ve Bayraklı dâhil olmak üzere, Karşıyaka nüfusunun 18.000 olduğunu yazmaktadır. Verilerdeki farklılıkların bir kısmı, kaynaklardan bazılarının Karşıyaka'yı köyleri, hatta Bayraklı ve Aya Triada gibi yakın çevresiyle birlikte ele almasından kaynaklanmaktadır. Özellikle kilise ve okul inşası talebiyle ilgili resmi belgelerde, Rum nüfusunun abartılması gerekli izinleri alabilmek için yapılmış olmalıdır. Resmi verilerin, resmi olmayan kaynaklardaki verilerden farklı olması da, açıklanabilir bir durumdur. Şöyle ki, resmi veriler sadece Osmanlı uyruğundaki kişileri sayıma dahil etmekteydi. Hâlbuki Karşıyaka'da yaşayan Rumların önemli bir kısmı, Yunanistan uyruğundaydı. Aynı durum Levanten nüfus, yani İtalyan, Fransız, İngiliz vb. uyruklu Karşıyakalılar için de geçerliydi. 1891 yılına ait Aydın Vilayeti Salnamesi'nde, hane sayısı ile nüfus arasındaki orantısızlığın temel nedeni bu olmalıdır. Resmi olmayan kaynaklar veri sunarken, hiç şüphesiz böyle bir ayırım yapmıyorlardı. Ayrıca, bu dönemde Karşıyaka'nın, İzmir'in bir sayfiyesi olduğunu unutmamak gerekir. Karşıyaka'da evi, daha doğrusu sayfiyesi olan pek çok kişinin dâhil olduğu nüfus istatistiği İzmir'e aitti. Bazı kaynaklar, özellikle resmi olmayanlar, olasılıkla bunu dikkate almıyor ve Karşıyaka'da sayfiyesi olanları da, Karşıyaka nüfusu içinde değerlendiriyordu. Nitekim 1896 yılına ait İzmir yıllığı, rağbet gören bir köy haline gelen Karşıyaka nüfusunun, yazın oldukça arttığına özellikle vurgu yapmaktadır. Yeri gelmişken, XX. Yüzyıla girildiğinde, sahilde sıralanmış ve sayıları pek de fazla olmayan yalılar ile Çarşı Caddesindeki iki katlı olanlar dışında, Karşıyaka'daki evlerin büyük bölümünün tek katlı olduğunu da hatırlatalım.

Bu verilerden hareketle XIX. yüzyıl ortalarına kadar, yani yerleşimin sahil üzerindeki iskeleler civarı ve bahçeler içindeki birkaç barakadan ibaret olduğu dönemlerde, Karşıyaka köylerindeki nüfusun neredeyse tamamen, Müslüman-Türklerden meydana geldiğini söyleyebiliriz. İktisadi çekiciliği nedeniyle İzmir, hem Anadolu'nun iç kesimleri, hem de Yunanistan anakara ve adalarından yoğun bir göç aldı. Ulaşım olanaklarının genişlemesi, Karşıyaka'yı göçmenlerin yerleşmek için tercih ettiği bir alan haline getirmişti. Pimenopulos anılarında, Karşıyaka Rumlarından bir kısmının Manisa, Kasaba (Turgutlu), Alaşehir, Aydın ve Bayındır olmak üzere, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden geldiklerini belirtmektedir . Karara da Midilli, Sakız, Sisam ve Karyot (İkarya) adalarından, Karşıyaka'daki bahçe ve tarlalarla inşaatlarda çalışmak üzere gelen Rumların, yerli Rum kızlarıyla evlenerek buraya yerleştiklerini yazmaktadır . Bu tür yerleşmelerin 1865'den önce başladığı, ancak, İzmir-Kasaba hattının Karşıyaka'ya ulaşmasıyla hızlandığı söylenebilir.

Esasen Karşıyaka'nın nüfus yapısı ve yerleşim düzeni, İzmir'in bir yansıması gibiydi. Ermeniler ve Rumlar kendilerine ait kiliselerin çevresinde yerleşmişlerdi. Yeni gelenler, ait oldukları cemaatin oturduğu alanlara ekleniyorlardı. XX. Yüzyıla girilirken, bu yerleşim düzeni, iki nedenden ötürü bozulmaya başladı. Birincisi, nüfusun artmasıyla beraber cemaatleri birbirinden ayıran boş alanlar hızla doldu ve cemaatler kesişme hatlarından itibaren karışmaya başladı. Özellikle bu hatların olduğu dış bölgelerde yaşayan alt gelir düzeyindeki bireylerde, iç içelik ve geçişkenlikler daha belirgindi. Rum, Ermeni ve Türk çocukları artık sokakta birlikte oynuyorlardı; ne var ki, bu her zaman uyum içinde yaşadıkları anlamına gelmiyordu. İkincisi, farklı etnik ve dinsel kökenden olup ticaretle zenginleşmiş insanların, Karşıyaka'nın en pahalı arazisini oluşturan sahil boyunca karışık bir düzende yerleşmeleriydi. Rum, Levanten, Ermeni ve Türklerin Yalı Caddesi üzerindeki gösterişli sayfiyelerini ve bunların hemen önünde denizin içine uzanan banyolarını yan yana görmek mümkündü. Ancak bu iç içelik, hiçbir zaman Karşıyakalıların tümünü kapsamadı.

Rum-Ortodoks Cemaati

Karşıyaka sahiline Rumlar, XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Ermeni nüfusla eşzamanlı olarak yerleşmeye başlamışlar, ancak zaman içinde Ermenileri sayıca çok geride bırakmışlardır. 1888 yılında Rumların Donanmacı'da bir kilise inşa etmek istemeleri nedeniyle düzenlenmiş bir pusulaya göre, Karşıyaka'da yaklaşık 400 hanede, 1600 Rum yaşamaktaydı Aynı pusuladan: Osmanzade, Alaybeyi, Papaz İskelesi (Deniz Bostanlığı) ve Tomazo'da (Kara Bostanlığı), birer Rum-Ortodoks kilisesinin var olduğu anlaşılmaktadır ki, bu durum Karşıyaka'daki Rum-Ortodoks cemaatinin bu tarihten eski bir geçmişe sahip ve de geniş bir alana yayılmış olduğunu göstermektedir.

1892 yılında, Alaybey'den Papaz iskelesi'ne uzanan sahil boyu neredeyse tamamen Rumlar tarafından iskân edilmişti. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1888'de 400 hanede 1600 Rum'un yaşadığını ifade eden pusulaya karşılık, Karşıyaka'nın İzmir'e bağlanması amacıyla yerleşim birimleri temelinde Rum nüfusu, cinsiyet ayrımı yaparak gösteren 1892 tarihli nüfus tespit varakasında, 1002 kişiden söz edilmektedir. Fark (598 kişi) olasılıkla ilk pusulada Yunanistan uyruklu Rumların da gösterilmesinden kaynaklanmaktadır.

Stamatios Antonopoulos'un yetkililerden aldığı verilere dayanarak, 1904 Mayıs'ında Karşıyaka Belediyesi sınırları içinde, 642 Rum ailenin ikamet ettiğinden söz ettiğini, az önce yazmıştık. 1906 ile 1918 yılları arasında, Karşıyaka nüfusu için 10'dan 20 bine varan sayılar verilmekte, ancak bu sayıların ırk, din ve mezhep temelinde tasnifi yapılmamaktadır. Karara, 1919 yılında yayımlanan *Eleftherudaki ve İHu Ansiklopedik Sözlüce* (Enkikl. Leksika Eleftherudaki ke Iliu) dayanarak, 4.000'i Avrupalı ve Ermeni; 1.000 küsuru Türk ve yaklaşık 10.000'i Yunanlı olmak üzere, Yunan Ordusu İzmir'e çıktığında, Karşıyaka Belediyesi sınırları içinde toplam 15.000 kişinin yaşadığını ileri sürmektedir. Fakat hem bu sayılar, hem de yine Karara'nın, işgal yıllarında İzmir'deki Yunan idaresinin yüksek memurlarından Mih. Notaras'tan aldığı söylediği sayılar ihtiyatla karşılanmalıdır. 1918 yılı başında, 3.500 ve daha fazla nüfuslu şehir ve kasabalarda ne kadar polis kullanıldığını belirlemek için düzenlenen bir cetvelde Karşıyaka'nın - büyük 1900'li yıllarda Karşıyaka'da Rum yerleşimi, Donanmacı İskelesi'nin doğusunda Naldöken ve Aya Triada'ya (Turan); batıda Bostanlıya; kuzeyde ise İzmir-Kasaba demiryolu hattına kadar uzanan bölgenin bağ, bahçe ve tarlalarını yutarak hızla genişledi. İskele önünden başlayıp Soğukkuyu İstasyonu'na varan çarşı, iki yanına açılan sokaklarla birlikte Karşıyaka'nın merkezini, yani Donanmacı Mahallesi'ni oluşturuyordu . Başlangıçta Donanmacı, Rumların itibar etmediği bir yerleşme gibi görünmektedir. Ancak oldukça geniş bir alana yayılan bu mahallede, Yunanistan uyruklu olduklarından nüfus pusulasına yansımayan Rumların varlığını unutmamak gerekir. Özellikle Agias Annas (Aya Anna) Kilisesinin 1891 yılında yenilenmesi, iki yıl sonra Efes Metropolitliği'nin yılın altı ayında sürekli bu kilisede (diğer altı ay Manisa'da) bulunması ve Karşıyakalı Rumların en önemli okullarının burada bulunması, Ortodoks cemaatin büyüklüğüne işaret etmektedir.

Nitekim 1912 yılında, Donanmacı Mahallesinde mevcut okul ihtiyacı karşılayamadığından, yeni bir sıbyan mektebi açılması için Babiâli'ye ruhsat başvurusunda bulunulduğu zaman, İzmir Nüfus Müdürlüğü kayıtlarına göre bölgede 1069 Rumun yaşadığı belirlenmişti . İzmir Yunan İdaresi'nin, 1921 yılı ortalarında, Karşıyaka Belediyesi sınırları içindeki nüfusu gösteren kayıtlarının sıklet merkezini, Donanmacı Mahallesi (Merkez) oluşturmakla birlikte, Rum nüfus için verilen 7.500 sayısını ihtiyatla karşılamak gerekir.

Donanmacı İskelesinden kuzey-doğuya uzanan sahil hattı üzerindeki Alaybey Mahallesi de, Karşıyaka'nın geliştiği dönemde, hem denize kıyısı olması, hem de Soğukkuyu Tren İstasyonu'na yakınlığı nedeniyle Rumların öncelikle yerleştiği bölgelerden biri oldu. 1892 yılında, burada 222 olan Rum nüfusu, Alaybey'deki Zamodohos Piki (Zoodohu Pigis) Kilisesi'nin yeniden inşası için düzenlenmiş, Mayıs 1898 tarihli bir belgeye göre, 111 hanede 456 kişiye yükselmişti.

Donanmacı Mahallesi için söylediklerimiz, bu mahalle için de geçerlidir; bu bağlamda Alaybey'de ikamet eden Ortodoksların, Donanmacı'da ikamet edenlerden daha kalabalık olduğunu düşünüyoruz. Yüzyılın başlarında Alaybey, yukarı ve aşağı olmak üzere ikiye ayrılmıştı. 1906 yılında Karşıyaka'nın merkeziyle Alaybey arasında tramvay bağlantısının kurulması, Alaybey'deki yerleşimin genişlemesine yol açtı. Ancak Yamanlar Dağı'nın son derece taşlık olan eteği. Alaybey Mahallesi'nin daha doğuya genişlemesini önledi. Bir jeolog olan Alman seyyah Dr. Phitippson, bu taşlık eteği ayrıntılı olarak tanımlamıştır: Yamanlar Dağının güneyi, dolayısıyla dağın İzmir'in kuzeyinde kalan yamaçları, renk ve biçimine bakılacak olursa tamamen andezitten oluşmaktadır. Karşıyaka ile Aya Triada arasında kalan bölgedeki kaya parçalarında bu durumu gözlemlemek daha kolay olmaktadır. Siyah renkte olan ve cam gibi bir özellik gösteren bu taş, büyük feldispatlar ve şeritler içermekte ve bir gri taşın tüm özelliklerini taşımaktadır. Andrea, bu lavı 'kuvarsız dasit' olarak değerlendirmektedir. Kuzeyde ise, Soğukkuyu Mahallesi'ni aşan Türk yerleşimi, gittikçe güneye inerek Alaybey ile birleşti ve sonunda burada "Bahriye/Bahar" ismiyle anılan ve Türklerin çoğunlukta olduğu bir mahalle ortaya çıktı.

Karşıyaka'da Rum nüfusun yerleştiği bir diğer bölge, Donanmacı Mahallesi'nin batısında, bugün Karşıyaka Belediyesi Nikâh Dairesinin bulunduğu yere kadar uzanan Osmanzade Mahallesi'dir. İsmi, Karşıyaka'nın eski bir belediye başkanından alan bu mahalle, XX. yüzyıl başlarında, Karşıyaka'nın en kozmopolit yerleşim bölgesiydi. 1892 tarihli pusulada, burada sadece 147 Rumun meskûn olduğu gösterilse de, başta Levantenler olmak üzere zengin Türk, Ermeni ve Musevilerin, daha sonra büyük kısmı kalıcı konuta dönüşecek olan sayfiye evleri, bu mahallenin sahil şeridi üzerinde sıralanıyordu. Karşıyaka'nın en gözde ve pahalı yerleşim yeri olan bu sahil şeridi, "Rıhtım Yolu" (sonradan Yalı Caddesi) olarak isimlendiriliyordu ki, Karara tarafından çok hoş betimlenmiştir: "Karşıyaka'nın atardamarı olan Rıhtım Yolu, vapur iskelesinin sağındaki Armao'nun deniz banyosundan başlar, solundaki Papaskala'ya kadar uzanırdı. Rıhtım Yolu topraktı ve yazın deniz suyu ile sulanırdı. Yemyeşil bahçeler içinde denizi seyreden, maviye boyanmış çok sayıda yalının üzerinde dizili olması, bu yola bambaşka bir hava verirdi. Genişliği 20 metre civarında olan Rıhtım Yolu'nu, atlı tramvayın rayları ikiye bölerdi... Bahar ve yaz aylarında, güneşin batmasına yakın saatlerde, Rıhtım Yolu üzerinde büyük bir hareketlilik olurdu. Yol bu saatlerde, Karşıyakalıların özellikle de gençliğin yürüyüşe çıktığı neredeyse tek güzergâhtı. Belediyenin belli aralıklarla yerleştirmiş olduğu havagazı fenerleri ile aydınlatıldığı Rıhtım Yolu üzerinde, önce Belediye İskelesine varılırdı. İzmir'e götürülmek üzere, civardan getirilmiş taze sebze ve meyve, burada kayıklara yüklenirken belediye kantarında tartılır ve belediyeye ait vergi tahsil edilirdi. Biraz daha ötedeki iskele, Belom İskelesi'ydi. Bu iskeleyi, petrol şirketi temsilcisi Fransız Belom inşa ettirmişti ki, gemiler yakıt almak üzere buraya yanaşırlardı". Rumların, "Osmanzade" dahil bazı mahalle ve yollara, belediyenin koyduğu isimleri kullanmadıkları, Karara'nın "... belediye tarafından verilmiş isimler, belediye defterinde yazılı olmaktan başka bir işe yaramazdı. Bu isimleri kullanmayı reddeden halk (mahalle ve) yollara, ya seçkin bir binanın, ya da orada oturan tanınmış bir kişinin ismini verirdi" şeklindeki ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır.

Söz konusu belgede, 420 kadar hanede 2100 kişinin yaşadığı belirtilmekle, bunlardan 420 Rumun dışında kalanların kimliği hakkında bilgi verilmemektedir. Bu sıralarda Türklerin Alaybeye itibar etmedikleri bilinmektedir. Geri kalan nüfus, çoğu Ermeni dışında, Yunanistan uyruğundaki Ortodoks Rumlar ve Katolik Levantenler olmalıdır.

Girne Bulvarı'nın denizle buluştuğu alanda, bugün Uçan Yunuslar Anıtı'nın yerinde olduğunu düşündüğümüz Belom İskelesi'nin karşısındaki bölgeye Rumlar, "Belom Mahallesi" demiş olsalar da, olasılıkla burası, Rıhtım Yolu üzerinden söz konusu iskeleyi seyreden, bazıları gösterişli birkaç evden ibaretti. Bu sebeple Karara'nın, "*Belom'un üst tarafı, mezarlık yanı, 'Karavokiri Mahallesi' idi. Bu mahalle 'Karavokiri'hin Tarlası' diye isimlendirilen çorak tarlanın kıyısında bulunurdu*" şeklindeki

ifadesinden hareketle burayı bugünkü Aksoy Mahallesi içinde aramanın bir anlamı yoktur. Karşıyaka Spor Kulübü eski başkanlarından Sadi İplikçi'nin, Yaşar Aksoy'a yaptığı bir söyleşide belirttiği üzere, Karavokiri Tarlası Soğukkuyu Tren İstasyonu'nun arkasında, yani Donanmacı Mahallesi'ndeydi. Arazi zengini bir Rum olduğu anlaşılan Karavokiri, bugün 1729 numaralı sokağın çevresini içine alan bahçesinin bir kısmını, Agios Yoannis Kilisesi'nin genişletilmesi ve bir Rum ilkokulunun inşası için bağışlamıştı.

Rumların "Kallithea" veya "Bellavista" ismiyle andıkları yer, Alaybey'de: Armao'nun sahibi olduğu deniz banyosunun karşısına düşmekteydi. Burada bir lunapark ve "Çanaka" isimli bir şarkıcının canlı müzik eşliğinde söylediği bir eğlence mekânı vardı.

1892 tarihli nüfus tespit varakasında, "Yol" olarak isimlendirilen mevkiinin Rıhtım Yolu olduğuna şüphe yoktur. Bu yolun Papaskala'ya yakın olan kısmına Rumlar, "Pilafa" derlerdi. Papaskala'ya varmazdan 500 metre önce, tramvayın son durağından başlayan Pilafa; serinliği, kaliteli uzosu, güzel mezeleri ve hepsinden önemlisi taze balığı ile İzmirililere, müstesna bir ortam sunmaktaydı.

Eski bir Bizans kalesi olan Papaskala (Papaz İskelesi) ve onun gerisindeki Tomazo, bu dönemde Karşıyaka'ya bağlı birer köydü. Karşıyaka'nın batısında ve yirmi dakika uzaklıkta bulunan Papaskala, Menemen'le bağlantıyı sağlayan iskelesi nedeniyle önemli; küçük limanına demirlemiş balıkçı kayıkları ve trata tekneleri, kurutmak ve onarmak için kıyıya serilmiş ağlarıyla daha çok bir balıkçı yerleşimiydi. "*Papazın Köyü*" diye de isimlendirilen Papaskala'nın, başta Çirigo olmak üzere, Yunanistan'ın değişik yerlerinden gelerek yerleşmiş sakinlerinden çoğu balıkçılık, kalanı bahçıvanlık yapardı. Tertemiz evleri; bakkal, fırın, taverna ve kahvehanelerle diğer mağazaların sıralandığı göz alıcı çarşısıyla Papaskala, Menemen'in doğal bir limanı gibiydi. Buradan İzmir, İstanbul ve başka yerlere, nisan ve mayıs aylarında enginar ve bakla; ağustos başlarında taze bamyaya, domates, patlıcan, üzüm, kavun ve karpuz gibi sebze ve meyveler ihraç edilirdi.

Papaskala'dan sonra, Karşıyaka'dan yarım saat uzaklıkta, küçük bir yerleşme olan Tomazo'ya varılırdı. Bahçe ve bostanlar içine serpilmiş tek tük evlerden oluşan Tomazo, Menemen Ovası'nın bir ucunda yer almakta olup, ismini şeker gibi tatlı kavunundan almıştı ki, Karşıyaka ve İzmir de, bu bahçe ve bostanlardan beslenirdi. İzmir-Kasaba hattının işlemeye başlamasından sonra, köye dönüştüğünü sandığımız Tomazo'nun tamamen Rum olan nüfusu (213), 1892 yılında neredeyse Papaz İskelesi'ni (256) yakalamıştı.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde hızla gelişen Karşıyaka'nın, en çok gelecek vaat eden bölgesi, Belom İskelesi ile Papaskala arasındaki sahil hattı ve bu hattın arkasına düşen: Soğukkuyu-Tomazo arasında kalan bölgeydi. Ancak kış aylarında denizin yükselmesi ve dereler tarafından taşınan yağmur sulan nedeniyle bu bölgenin büyük kısmı bataklıktı. Karşıyaka'nın Papaskala yönüne geliştiğini gören vilayet yönetimi, 1892 yılında Papaz İskelesi mevkiinde bulunan bataklığın kurutulması için harekete geçti. Vilayet İdare Meclisi birkaç yıl sonra, kurutma işini, İzmir'de yayımlanan "Hizmet" isimli Türkçe gazetenin imtiyaz sahibi Ahmet Celadet Bey ve rüfekasına (arkadaşlarına) verdi. Yapılan sözleşmeye göre Ahmet Celadet Bey, Papaz İskelesi civarındaki 45.000 dönüm büyüklüğündeki bataklık araziye, üç yıl içinde kurularak dolduracaktı. Elimizde Ahmet Celadet Bey'le yapılan imtiyaz sözleşmesi bulunmadığı için, bu işlemin gerçekleşmesi için hesaplanan maliyetin ne olduğunu bilmiyoruz. Ancak Ahmet Celadet Bey'in, bataklığın nasıl kurutulacağı konusunda gerekli incelemeleri yapmak için tuttuğu mühendislere, bataklığın çeşitli yerlerinden alınan örneklerin Fransa'da incelenmesine ve Almanya'dan özel olarak getirilen bir uzmana yaptığı ödemenin 685 Osmanlı lirası tuttuğu, kendisi tarafından düzenlenen harcama pusulasından anlaşılıyor. İşin sonlandırılması için tanınan üç yıllık sürenin sonunda, Ahmet Celadet Bey bataklığı kurutamamış ve 1896 yılında Vilayet'e başvurarak ek süre talep etmişti. Yaklaşık bir buçuk yıl süren incelemeler sonunda, Ahmet Celadet Bey ve rüfekasına ek süre verilmişse de, bundan iki yıl sonra: 1900 Martı'nda yapılan incelemede, Ahmet Celadet Bey ve rüfekasına ihale edilen bataklığın kurutulması konusunda, henüz hiçbir girişimde bulunulmadığı anlaşılmıştı.

Bu arada, İzmir'in önde gelen zenginlerinden İtalyan uyruklu Kont Nicola Aliotti, 1896 yılında,

Donanmacı İskelesi, İstasyon, Yemişçi Paşa mevkii ve Tomazo ile Papas köyleri arasında bulunan arazilerini parselleyerek satmak için izin istemişti. Aliotti'nin çizdirdiği ve İzmir Belediyesi başmühendisi tarafından 1895 Haziranın'da onaylanan haritalara göre, satılacak arazilerin üzerinde "Mahmudiye", "Hamidiye", "Reşidiye", "Osmaniye" ve "Sultaniye" isimlerinde beş mahalle kurulacaktır. Konuyu inceleyen Şura-yı Devlet, üzerine bina inşa edilecek arazilerden bir kısmı Donanmacı ve Alaybey mahalleleri içinde dağınık olduğundan, bu arazilerin adı geçen mahallelere katılmasını, Tomazo ve Papas köyleri civarındaki arazi üzerinde ise, "Sultaniye" ismiyle mahalle oluşturulmasını uygun görmüştü. Aliotti'nin izin talebi, 2 Temmuz 1898 tarihli bir irade ile uygun görüldüğünde, kendisinin ölmüş olduğunu (4 Mart 1897 günü) belirtelim. 1907 yılında hazırlanan bir rapordan, Sultaniye Mahallesi için ayrılan 160 dönümlük arazinin, bataklık ve ulaşım zorluğu çekilmesi nedeniyle Kont Nicola Aliotti çok küçük bir bölümünün satıldığını, dolayısıyla kurulmak istenen mahallenin hayat bulamadığını biliyoruz .

Hal böyle olmakla birlikte, Papaz İskelesi bataklığının kurutulması için iskâna açılması projesinden vazgeçilmedi. Aydın Vilayeti Defter-i Hakani Müdürü Süleyman Şevket Bey, bu konuda hazırladığı raporla birlikte İstanbul'a gönderildi. Süleyman Şevket Bey, 10 Şubat 1907 günü toplanan Defter-i Hakani Meclisi'nde bizzat bulunarak, projeyi anlattı. Projeye göre, Papas İskelesi köyüne bir kilometre uzaklıktaki, İzmir'in "*hayat kaynağı*" olan imbat rüzgârını alan, tahminen 2,5 milyon metrekare çorak ve bataklık arazi, mahalle oluşturulmasına son derece uygundu. Kış mevsiminde, Nisan ayı başlarına kadar süren deniz yükselmesi ve yağmur suları bölgeyi bataklık, diğer aylarda da bu bataklığın kurumaması toprağı çorak, yani tarım yapılamaz hale getiriyordu. Bölgenin yerleşim için uygun olmamasının bir diğer nedeni, ulaşım olanağının bulunmamasıydı. Ancak İzmir Belediyesi, Karşıyaka'da işletmeye başladığı tramvay hattını Papaz Köyü'ne kadar uzatma kararı almıştı ki, bu durum bölgeye rağbeti artıracaktı.

Süleyman Şevket Bey raporunda, "Sultaniye" isimli mahallenin oluşturulma girişiminden de söz ediyordu. Yukarıdaki nedenlerden dolayı, 160 dönümlük arazinin tamamı satılmasa da, zira metre karesi 3-4 kuruştan satılan yerlerde gazino ve kahvehanelerin açılması, bu bölgenin gelişme potansiyelinin bir kanıtıydı. Kurutulacak ve imara açılacak arazi, Tomazo İstasyonu'na olan yakınlığı da göz önüne alındığında, mevkiine göre zira karesi 1-2 kuruştan satılsa bile hâzineye 50.000 lira civarında bir gelir kazandırılmış olacaktı. Süleyman Şevket Bey'e göre, bölgenin iskâna açılması için yapılacak çalışma çok basitti: Deniz tarafına bir rıhtım inşa edilecek ve yağmur sularının bölgede göllenmeden akıtılmasını sağlayacak kanallar açılacaktı.

Konuyu inceleyen Defter-i Hakani Meclisi, "*kabil-i ümran*" (bayındır olması mümkün) gördüğü bölge için hazırlanan projenin hayata geçirilmesi için, haritasının hazırlanıp vilayet umumi ve belediye meclisi üyelerinden oluşacak bir komisyon kurulmasını, merkezden bir uzman gönderilerek gerekli incelemenin yapılmasını uygun gördü. Başlangıç masrafının 3.000 lira, elde edilecek gelirin 80.000 lira olacağını, iskân sonrası tahsil edilecek vergilerle bu miktarın artacağını düşünen Defter-i Hakani Meclisi, projeyi Sadarete (Başbakanlık) gönderdi. Proje, Şura-yı Devlet Maliye Dairesinde de incelendikten sonra, Meclis-i Vükelâ'ya (Bakanlar Kurulu) havale edildi. Meclis-i Vükelâ proje için gerekli ön çalışmanın yapılmasını kabul etmekle birlikte, fazla masraf olmaması için çalışmanın vilayet tarafından yapılmasını, ayrıca kurutma faaliyetinin devlet tarafından değil, ihale yoluyla gerçekleştirilmesini uygun gördü. İlk aşamada gerekli olan 3.000 lira, daha sonra yerine konmak kaydıyla yerel tapu gelirlerinden alınacak, sonuç ilgili nezarete bildirilecekti.

Sonraki süreçte konuyla ilgili bir çalışma yürütülüp yürütülmediği bilinmiyor. Ancak 1908 yılında, Menderes Vadisi'ndeki bataklıkların kurutulması gündeme geldiğinde, Aydın Valisi'nin, vilayet bütçesinin

Menderes Vadisinde bulunan bataklıklar bir yana, "*dünyanın en lâtif* (hoş) ve *en sayd mevâkıfının* (işlek konaklama noktaları) *üzerinde bulunan İzmir şehrinin ittisalinde* (bitişğinde) *bulunan ciyadet-i havayı* (havanın tazeliğini) *ihlal eden Karşıyaka bataklıklarının tathirine* (temizlenmesine) *bile*

müsait olmadığından" söz eden açıklaması sonucu özetliyor. Esasen Papaskala bataklıkları Cumhuriyet dönemi İzmir yöneticilerinin de üstesinden gelmek zorunda oldukları en önemli sorunlardan biri olacaktır.

Proje hayata geçmemesine rağmen, Papaskala Köyü gelişmesini sürdürdü. Özellikle Osmanzade tramvay hattının, 1907 Haziranında Papaskala'ya kadar uzatılmasından sonra, bölgeye olan ilgi arttı. 1908 yılında köy ihtiyar heyeti, köy yakınındaki meydana, her hafta pazar günleri bir pazar kurulması için vilayete başvurdu. Heyet, eğer pazar kurulacak olursa, hem köyün daha fazla ilgi çekeceğini, hem de tramvay gelirlerinin artacağını savunuyordu. Vilayet İdare Meclisi heyetin isteğini kısa sürede kabul etmiş , 30 Haziran günü pazar törenle açılmıştı.1892 yılında neredeyse aynı nüfusa sahip olan Papaskala ile

Tomazo'nun nüfusları arasındaki oran, *1921'de* yükseldi; Papaskala'da 20 İtalyan, 1300 Rum, Tomazo'da (*Ahenk, 27 Ocak 1915'den anlaşıldığı üzere, 'Tomazo' ismi Birinci Dünya Savaşı başlarında 'Hüseyinler' olarak değiştirilmiş, ancak bu değişiklik kâğıt üzerinde kalmıştı*) ise 300 Rum ve 25 Türk yaşıyordu.

Rum-Ortodoks cemaatinin Karşıyaka'daki en önemli mabedi, Donanmacı Mahallesi'ndeki Agias Annas (Aya Anna) Kilisesi'ydi. (İzmir) Rum Metropolitliği, 1888 yılında Karşıyaka'da, "Anabilis" ismiyle bir kilise inşası için izin istediğinde, bu kiliseye maddi yardımda bulunacak kurumlar arasında, Karşıyaka'daki Aya Yani (Agios Yoannis) Kilisesi'yle yanında Tomazo, Papaskala ve Alaybey'deki (Agias Marinas) kiliseyi göstermişti . Anlaşıldığı kadarıyla bu izin istemi, yeni bir kilise inşası için değil, zaten var olan Agias Annas Kilise'sinin genişletilerek yeniden inşasıyla ilgiliydi. Nitekim Karara, Agias Annas Kilisesi'nin, 1891'den önce ahşap bir baraka olduğunu, cemaat artınca bu tarihte, biraz da aceleye getirilerek yeniden inşa edildiğini belirtmektedir. 1893 yılında Karşıyaka, Efes Metropolitliği'nin her yıl altı ay ikamet ettiği ikinci merkezi haline gelince, 1898 yılında Agias Annas, mimar Emmanuil Petrokokkinos ve Nikolaos Manganiotis'in çizimlerine göre genişletilerek, bir metropolitlik kilisesi olarak baştan aşığı yeniden inşa edilmişti.

Efes Metropolitliği'nin birinci merkezi Manisa'daydı. Konstantinos Valliadis, Efes Metropoliti olarak Karşıyaka'ya gelen (1893) ilk din adamıydı ki, 1897 Mayısında Patrik seçilerek İstanbul'a gitmişti. Agias Annas Kilise'nin yeniden inşası, 1897 yılında, kısa bir süre Efes Metropoliti yapmış olan Hrisostomos (daha sonra İzmir Metropolitliği'ne getirilmişti) döneminde kararlaştırılmış, ancak aynı yıl atanmış Yovakim Efthivulis döneminde gerçekleştirilmiştir.

Bir belgeden, ilerleyen yıllarda tamirata gereksinim duyduğu anlaşılan söz konusu kilise, cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda Maarif Nezareti emrine verilmiş olup, ardından bugünkü Ankara İlkokulu'na tahsis edilmiştir.

Donanmacı Mahallesindeki diğer Rum-Ortodoks mabedi, Agios Yoannis (AyaYani) Kilisesi'ydi. Mahallenin batısında,İstasyon civarındaki Rum mezarlığının girişinde bulunan Agios Yoannis (*Bu kilise olasılıkla bugün Mirza Nil ilköğretim Okulu'nun bulunduğu yerdeydi*) kolayca anlaşılabilceği üzere bir mezarlık kilisesiydi. Her yıl 24 Haziran'da, Yahya (Yoannis) Peygamberin anısına burada, çevre köylerden gelen büyük bir kalabalığın katılımıyla panayır yapılırdı. İlk inşası sırasında herhangi bir ruhsat alınmayan Kilise, 1900'lerin başında, yakınında bulunan Rumlara ait evlerin çoğalması üzerine mahalle arasında kalmış, cemaati büyüdüğünden genişletilme ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Efes Metropolitliği'nin bu amaçla yaptığı başvuru sırasında kilisenin ruhsatsız olduğu anlaşılmış, 2000 kuruş değer biçilen arsası üzerinden binde otuzunun on katı vergi alınması kararlaştırılmıştı . Ruhsat başvurusuna iliştirilmiş plana göre iki katlı olan Agios Yoannis Kilisesi, 28 arşın (yaklaşık 21,2 metre) uzunluğundaydı.

Girişten binanın tam ortasına kadar 12 arşın (yaklaşık 9 metre) olan geniştik, bu noktada iki yana dört arşın genişleyerek 20 arşına (yaklaşık 15 metre) çıkıyordu. Felaketten Önce, Midillili Kallinikoi'un papazlığını yaptığı Agios Yoannis Kilisesi'nin bahçesinde mucizeler yaratan bir su kaynağı (ayazma)

bulunurdu. İnananlar bu su kaynağına açılan kapının Önündeki ağaca, sıtma tedavisi için adak olarak kumaş ve elbiselerinden koparılmış parçalar asarlardı

20.yüzyılın başlarında, Donanmacı Mahallesi'yle adeta bütünleşen Alaybey'de de Rus Ortodoks cemaatinin iki kilisesi vardı: Zoodohos Pigis (Meryem Ana) ve Agias Marinas. Alaybey'in ilk kilisesi olan Zoodohos Pigis, diğer pek çok kilise gibi, ruhsatsız olarak inşa edildiği için yapım tarihini bilmiyoruz. Ancak Patrikhane, 1902 Haziran'nda bu kilisenin, cemaati çoğaldığı için yenilenerek büyütülme İstemiyle Adliye ve Mezahib Nezareti'ne başvurmuştu. Yapılan incelemede, emr-i âli olmamasına karşın, kilisenin çok daha Önce kurulduğu Aydın Valiliği'nce belirtilmişti . Anlaşıldığı kadarıyla yenilenen haliyle bile yetersiz kaldığından olsa gerek, Alaybey'deki ikinci kilise: Agias Marinas inşa edilmiştir.

Papaskala'da bulunan Metamorfosi tu Sotiros (İsa'nın suretinin değişmesi) Kilisesi'nde, her yıl 6 Ağustos'ta İzmir, Karşıyaka ve diğer yakın köylerden gelenlerin oluşturduğu büyük bir kalabalık bayram yapardı. Konstantinos'un papazlığını yaptığı kilisenin avlusunda. 'Agias Ekaterinis" isimli küçük bir kilise daha vardı . Tomazo'nun nüfusu artınca, ruhsatsız olarak yapılmış ve köy mezarlığına 150 metre uzaklıkta bulunan Agios Dimitrios Kilisesi'nin yıkılarak yeniden inşa edilmesi için, 1912 yılında başvurulduğunu biliyoruz. Uzunluğu 20,4; eni 11,7; yüksekliği 15 metre olacak ve 248,38 metrekare alan üzerine taştan inşa edilecek yeni kilise, 99 metrekarelik eski kilisenin yaklaşık üç katı büyüklüğündeydi. Ayrıca kilisenin bahçesinde, Rum kız ve erkek çocuktan için birer mektep bulunacaktı. Kilise'nin ihtiyaç duyduğu arazi, eski kilisenin hemen yanındaki sebze bahçesinin sahibi Hacı Andiko Papadopulo tarafından vakfedilmişim.

Karşıyaka Ermenileri :

1860 yılında; Hacı Maroto, Samarian Kirkor, Samarian Mesruh ve Hacı Stefan isimli şahısların, Donanmacı Mahallesi civarındaki ev, kahve ve odalarının yanı başındaki denizi doldurma istemiyle Aydın Valiliği'ne başvurmaları Karşıyaka'da o tarihlerde bir miktar Ermeni nüfusun meskûn olduğunu göstermektedir. Bu tarihten on yedi yıl sonra, Ermeni Kilisesi inşa etmek için Babı Ali'ye yapılan bir başvurudan anlaşılan, buradaki Ermeni nüfusunun bir cemaat oluşturacak kadar çoğaldığıdır. 1888 yılına ait bir belgeden, Karşıyaka'da 100 hanede 360 Ermeni'nin yaşadığını Öğreniyoruz. 1892 tarihli bir başka belgede ise, Karşıyaka'daki Ermeni nüfusunun, çoğu Donanmacı İskelesi yakınlarında inşa edilen kilise çevresinde oturan, 219 kışı olduğu ileri sürülmektedir. 1895 yılında, İzmir Ermeni Murahhaslığı Meclisi, Karşıyaka'daki Ermeni Kilisesi'nin yanında, kız ve erkekler için bir mektep açılması başvurusunda bulunduğu zaman yapılan incelemede, 80 hanede 260 Ermeni'nin yaşadığı tespit edilmişti.

Hagop Kosyan, 1899 yılında basılan kitabında, Karşıyaka Ermenileri hakkında şunları yazmaktadır: *"Kordelio da çok sayıda Emeni var ve bunlar ilerlemiş durumdadırlar. Bilhassa son yıllarda eğitim aşkı, hayırsever kurumlar kurma isteği en azından ahlaki açıdan iyi durumda olduklarını kanıtlar. Bir kiliseleri, karma okul lan, vakıf yönetim kurulları, din adamları ve mezarlıktan var. İskeleden çıkıp sahilde sağa dönüp birkaç adım ilerledikten sonra ilk sokağa sapınca, iki üç kapı ileride bir bahçe kapısı üzerinde yükselen bir haç göze çarpar. Bu oranın nasıl bir yer olduğunu açıklar. Ermeni Kilisesi buradadır. Köydeki Ermeni evlerinin büyük bölümü de buranın çevresindedir. Köydeki Ermeni nüfusu 40-/50 hane kadardır. Erkeklerin çoğunun işi şehirdedir. Sabah İzmir'e inip, akşam evlerine dönerler. İşleri köyde olan az sayıda insanlar da var.*

Kosyan, cemaatin kilisesi hakkında da bilgi vermektedir: *"Kilisenin iki yanında küçük bir bahçe var. Kuzeyinde yeni inşa edilen okul binası çocukların eğlenmesi için ayrılan bahçeyle kiliseden bölünür. Kilise Surp Asdvadzadzin'e (Meryem Ana Kilisesi) atfedilmiştir. Zengin süsleri yoktur. Köy sadeliği*

tek süsüdür. Önünde, avluda dört adet demirden döküm gaz boruları kolon olarak dikilmiş, kadınlara ayrılmış olan galeri katın dışa çıkmış bölümünü taşırlar. Galeri katı son yıllarda yapılmış, bunun sayesinde kilise büyümüş ve aydınlanmıştır. İki kitabesi var. Mermer levhalar üzerindeki kitabelerden biri (a) ana kapının üzerinde; diğeri (b) galeri katın duvarında olup aşağıdaki kayıtları taşımaktadırlar:

a-Surp Asdvadzadzin'in adına ithaf edilmiş bu kilise İzmir Kordelio'daki hayırsever halkın yardımlarıyla İzmir Başpiskoposu Boğos'un önderliği döneminde inşa edildi. Kordelio, 1 Ağustos 1871'.

b-'Bu Kutsal Kilise'nin batı kısmı galeri katıyla birlikte kilisenin yardımlarıyla tüm Ermenilerin Başpatriği Mıgırdiç Hırimyan'ın, İstanbul Patriği Başpiskopos Madeos İzmirliyan'ın ve Başrahip Nerses Aslanyan'ın öndediği döneminde inşa edildi. 1 Mayıs 1895, Kordelio'.

Kilisenin içi çok sadedir. Süssüz kemerli tavan, duvarlar üzerine oturur. Ortada sadece kitap şeklinde bir süs vardır. Üzerinde İsa'nın, 'Benim sizi sevdiğim gibi, siz de birbirinizi sevin' sözü kayıtlıdır. Bir sıra üzerinde üç sunak vardır. Üçünün de resmi, kucağında bebek İsa'yla Meryem Ana tasviridir. Taşın sağında yanıl odacık kapısı vardır. Kilise döşemesi ahşap kaplanmıştır. Resimlerde veya başka yerde kayda değer bir yazı yoktur. Kilise Meryem Ana yortusunda tam bir dini ziyaret merkezi olur. İzmir ve çevresi köylerden kalabalık halk buraya gelerek yortuyu kutlar"

Okul açmak için resmi makamlara başvurdukları sırada hazırlanan plan, çevresi arsa ve bahçelerle çevrili olan ve kuzeyinde geniş bir bahçesi bulunan kilisenin dikdörtgen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir⁸. Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda Maarif Nezareti emrine verilen kilise ve müstemilatının yerinde bugün, 1688 Sokak'taki Cumhuriyet İlköğretim Okulu bulunmaktadır.

Karşıyaka Ermenileri, 1890'ların başına kadar, Karşıyaka'da bir mezarlığa sahip olmadıklarından, cenazelerini İzmir'e götürmek ve büyük mezarlığa defnetmek zorunda kalıyorlardı. Kosyan, 1891 yılında, Garabed Efendi Balyozyan sayesinde bir mezarlığa kavuştuklarını şöyle anlatmaktadır: "Bu mezarlık Alaybey adlı köyün sırtında, kayalık dağlar önünde ve kiliseden yayan yarım saat uzaklıktadır. Mezarlık taş duvarlarla çevrilidir. Girişinde ise demir kafes kapı yer alır. Bu kapı daima kapalıdır. Gerekli hallerde açılır. Kapının üzerinde mermer bir kitabe yer alır ve kaydı şöyledir. 'Bu mezarlık sevgili ebeveyni Mardiros ve Yeğisapet'in anısına saygıdeğer Garabed Efendi Balyozyan'ın maddi desteğiyle satın alınmış, duvarla çevrelenmiş ve Rab'bin 1 Ocak 1891 gününde Kordelio cemaatine armağan edilmiştir .

İzmir'de olduğu gibi, Karşıyaka'daki Ermeni cemaatinin de bir arada yaşamayı tercih ettiği ve Rıhtım Yolu üzerindeki bazı zengin Ermeniler (bunlar olasılıkla Katolik mezhebendendi) hariç, kiliselerini çevreleyen evlerde oturdukları anlaşılıyor. XX. yüzyıla girildiğinde Karşıyaka'daki Ermeni nüfusu üç misli artmıştı. Yunanca bir kaynak, 1904 Mayıs'ında Karşıyaka'da: 250 Gregoryen ve 25 Katolik Ermeni ailesinin yaşadığını yazmaktadır.1910 yılına ait bir belgede ise, sadece Donanmacı Mahallesi'nde 795 Enmeni'nin ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Nüfuslan hızla artan Ermeniler, kiliseleri çevresinden ayrılarak, Karşıyaka'nın diğer mahallelerine yerleşmek zorunda kalmışlardı. İzmir Yunan İdaresi'nin kayıtlarına göre, 1921 yılı ortalarında Karşıyaka'da: 200'ü merkez (Donanmacı Mahallesi), 800'ü Alaybey ve Kallithea'da, 150'si Bahriye ve 50'si Naldöken'de olmak üzere, toplam 1.200 Ermeni yaşıyordu".

Karşıyakalı Levantenler :

Karşıyaka'da meskûn levantenlerden önce, "levanten" kavramı üzerinde durmak gerekir. Aslen

Fransızca olan bu sözcük, "*Yakın Doğu'da uzunca kalıp yerleşmiş veya evlenerek soyu karışmış Avrupalı*" insanları' anlatmak için kullanılmaktadır. 'Tatlı su frengi" olarak da isimlendirilen levantenler, yatırım veya ticaret yapmak amacıyla İstanbul ve İzmir'e gelip yerleşerek, Osmanlı tabiiyetine girmiş İngiliz, Fransız, İtalyan ve Hollandalılardı . Birbirleri veya Katolik olan Rum ya da Ermeni kızlarıyla yaptıkları evlilikler ve Müslüman Türklerle paylaştıkları yaşam nedeniyle levantenler, son derece özgün bir kültürel kimlik edinmişlerdi.

Alaybey'den Papaz İskelesi'ne uzanan sahil boyunca sıralanmış, sayfiye evi görünümüne köşklere ikamet eden levantenler, Osmanlı Devleti'nin kendilerine tanıdığı ayrıcalıklar ve kazanca odaklı ticari bilgi ve deneyimlerinden hareketle arazi alımlarına girişmişlerdi. Bu ayrıcalıklardan ilki, yabancı devlet tebaasından olanlara, Osmanlı topraklarında mülk sahibi olma hakkı tanıyan, 1867 tarihli hukuki düzenlemedir. Bu düzenlemenin ardından, başta İngilizler olmak üzere yabancıların, Batı Anadolu'da geniş topraklar satın aldıklarını biliyoruz.

Rum ve Ermeni nüfus gibi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Karşıyaka'ya yerleşen Levantenler, kuşkusuz Karşıyaka'nın en zengin insan topluluğunu oluşturuyordu. Levantenlerin, "*Türkiye sınırları dışına uzanan bir mimari anlayışın ürünü*": Güllerle bezenmiş bahçeleri içinden denizi seyreden köşklere, bunun en somut göstergesidir. Tüm levanten aileleri, köşklere İzmirli ya da adalı Rum hizmetçi ve dadılar çalıştırdıkları ki, bu nedenle Rumca, aralarındaki anlaşma dili haline gelmişti. Karara'nın yazdıkları, Karşıyakalı levantenler hakkında birçok ayrıntıyı öğrenmemize aracılık etmektedir: "Etnik kökenine bakmaksızın Katolik mezhebinden olanlar, Karşıyaka sakinleri içinde önemli bir yüzde oluşturuyorlardı. Kiliseleri, okulları vardı ve bir arada yaşadıkları Rum-Ortodoks Cemaati ile ilişkileri son derece dostaneydi. Onlar bizim bayramlarımızı, bizler de onların bayramlarını kutlardık. Aynı işlerle meşguldüler ve hepsi Yunanca konuşurlardı, öyle ki, onları Rumlardan ayırmak mümkün değildi. Aynı yerde (Karşıyaka) doğarlar, Rum çocuklarla büyürler, aynı oyuncaklarla oynarlardı.

Karşıyaka'daki Lâtin topluluğunun kuruluş tarihi, yöre tarihiyle yakından ilgilidir. (Topluluk) Bornova ve Buca'daki Lâtin topluluğundan çok daha yenidir, bu yüzden söz konusu iki köyün tarihi, Karşıyaka'nın tarihinden daha eskidir. Ulaşım ile ilgili sıkıntılardan ötürü, 1880 yılından önce Karşıyaka'da, sadece on kadar Lâtin aile vardı. Bunlar için İzmir Katolik Başpiskoposu Don Timoni, Pazar ayinleri ve kutlanacak diğer günler için Rahip Don Alfonso Valleri'yi Karşıyaka'ya gönderiyordu. O dönemde henüz köyde Katolik kilisesi yoktu ve ayinler Belom ailesinin evinde yapılıyordu.

1882 yılında ailelerin sayısı yirmiye yükselince küçük bir kilise bulundu ki, bu kiliseyi topluluğa Eleni dö Kramer hediye etmişti. Bu yüzden kiliseye, 'Agia Eleni' ismi verildi. Böylece, aynı yılın sonunda Başpiskopos Don Timoni, Don Valleri'yi (1850-1930) Karşıyaka'daki Katolik cemaatine ilk rahip olarak tayin etti...

Zaman geçip Karşıyaka'ya ulaşım kolaylaştıkça Katoliklerin sayısı arttı ve Agia Eleni onları almaz oldu.

1 Kasım 1903'ten sonra ayinler, aynı zamanda bazı Katoliklerin ikamet ettiği Alaybey'deki küçük bir kilisede yapılmaya başlandı. Artık Karşıyaka'daki Katolikler için yeni ve daha büyük bir merkezi kilise, elzem hale gelmişti. Çünkü cemaatin sayısı 1000'i geçmişti. Tam bu sırada cömert bir Katolik olan Kont Nikola Allioti, satılıp parasıyla geniş ve iyi görünüşlü bir kilise inşa ettirmesi için cemaate büyük bir arazisini bağışlamıştı ki, kendisi o sıralar Karşıyaka'da satın almış olduğu toprakları parselleyerek satmaktaydı...

Gerekli hazırlıkları yapan Başpiskopos Don Timoni, yeni bir kilise inşası için izin verilmesini talep

eden dilekçeyi, Vali Kâmil Paşa'ya verdi. İstanbul'a iletilen dilekçe, Sultan tarafından incelendikten sonra, kilisenin inşası için izin verildiği (Şubat 1904 tarihli) şu irade ile İzmir valisine bildirilmişti:

... Gönderilen evrakta yazılanlar ve Fransız tebaasından olup İzmir'deki Katolik cemaatin Başpiskoposu Monsenyör Andre Timoni'nin verdiği dilekçedeki talep hakkında yapılan inceleme sonucu, Karşıyaka'daki Katolik topluluğu için, İzmir'dekine bağlı olmak şartıyla yeni bir kilisenin inşasına izin verilmiştir. Karşıyaka'da yaklaşık 150 evde, 850 kişiye yakın Katolik nüfus yaşadığı anlaşılmaktadır. İtalyan kökenli Nikola Allioti tarafından bağışlanan 2.100 metrekare büyüklüğündeki arsa üzerinde, inşa etmek istedikleri kilisenin uzunluğu 39, eni 20 ve yüksekliği 14 metre olacaktır. Kilise için 1.000 altın lira harcanacağı hesaplanmaktadır ki, bu miktar mevcut kilisenin satışı ve zengin topluluk üyelerinin yapacağı bağışlardan sağlanacaktır...

Bu iradenin gereği olarak vilayet idare meclisi, yeni Agia Eleni Kilisesi'nin inşası için gerekli onayı vermişti. Böylece 17 Temmuz 1904 günü, Başpiskopos Timoni, Fransız Genel Konsolosu ve topluluk mensuplarının katılımıyla kilisenin temeli atıldı.

Yeni kilisenin kadro eksikliğini tamamlamak için, Don Timoni'nin ardılı Başpiskopos Marengo, misyoner rahiplere yardımcı olan Thomas Kapponi'yi dini yönetici olarak atadı. Kapponi kendi parasıyla tedarik ettiği aziz resimleriyle mabedi süsledi. Ancak kilise için çok daha fazlasına ihtiyaç duyuluyordu. Gayretli Don Kapponi'nin başvurduğu Papa 10. Pio, yardım için 5.000 altın frank gönderdi. Dindar hanımlar takılarını verdiler ve iki ayda bir piyango çekilişi yapılan toplantılar düzenlediler. Kilise bu şekilde tamamlanarak, 1909 yılı sonunda resmi açılış töreni yapıldı. Bu arada Thomas Kapponi çok şansızdı. Hayatı trajik bir şekilde son buldu. Denizde yüzerken boğuldu.

1919 yılında, yaşlı ve saygıdeğer Don Valier i'den (Agia Eleni Kilisesi'ne) yaşam boyu rahip olmayı isteyen Don Antonio Korinthio'ya, kilise bölgesinde vekil görevi verildi... Don Antonio Lâtin topluluğu üzerinde etkin ve Karşıyaka kilise bölgesinde muazzam bir iş çıkardı. Ancak savaş yıllarının beraberinde getirdiği yorgunluk, yokluklar ve üzüntüler kendisini ağır bir verem hastası haline getirdi ki, artık eskisi gibi çalışmıyordu...

Karşıyaka'nın Lâtin topluluğu, 1922 yılında aşağı yukarı 1.000 kişiden oluşuyordu... Karşıyaka'nın eski Katolik aileleri içinde Belom ailesini işaret etmemiz gerekir... Bir başka eski aile Leopoldos Missir'di ki, İzmir'deki İtalyan Konsolosluğu'nun madalyalı tercümanıydı... Karşıyaka'nın diğer eski aileleri Harikiopuloslar..., Granieler, Va İleriler,, Armaolar ve Vanderzeler. Prosenler, Maynettiler, Gifreler, Korsiniler, Toskaniler, Samolar, Lohnerler, Apaklar, Balandurlar, Vasseller, İsaverdensler, Karamanlar, de Gok ve diğerleri...

Büyük kilise dışında Alaybey'de bir Katolik kilisesi daha vardı ki, orada haftada bir defa ayin olurdu...'

Müslüman Türkler

XIX. yüzyılın sonlarına kadar, Karşıyaka'daki Müslüman-Türk nüfus, neredeyse tamamen köylerde ikamet etmekteydi. Bazılarını XV. yüzyıldan itibaren izleyebildiğimiz bu köyler, Yamanlar Dağı'nın İzmir Körfezi'ni seyreden tepelerine serpilmiş haldeydiler. Sepetçi, Ilıca, Dallık ve Örnekköy deresi yakınlarında konumlanmış bu yerleşimlerin, "Kürdelen Ovası" olarak isimlendirilen, bugünkü Örnekköy Mahallesi'nin bulunduğu alan dahil olmak üzere, Soğukkuyu ve Küçük Yamanlar (Değirmen) Tepesi arasında bulunan düzlükte tarım ve hayvancılık yaparak geçindikleri anlaşılıyor. XVI. yüzyılda bu köylerin buğday ve arpa gibi hububat yanında, bağ ve bahçelerden önemli miktarda meyve ve sebze elde ettiği, hatta az miktarda pamuk ekimi de yaptığı bilinmektedir.

Bornova'ya bağlı olan Karşıyaka'nın, nüfusu tamamen Müslüman/Türk olan köyleri, 1865'de bölgeye ulaşan İzmir-Kasaba demiryolu hattının kuzeyinde bulunuyordu. Söz konusu demiryolu hattına en yakın olan köyler, olasılıkla Küçük Yamanlar Tepesi'nin kuzey-batısında bulunan Sıralı ve Şemikler'di.

Sıralı Köyü'nün bir parçası ve tren istasyonunun kurulmasından sonra hızla nüfusu artan Soğukkuyu mevkii, Türklerin kıyıya en çok yaklaştığı yerleşim noktası olmuştur.

1880'lerden itibaren, Karşıyaka'daki bazı boş arazilere, Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen muhacirlerin dağınık bir şekilde yerleştirildiğini biliyoruz. Karşıyaka'da iskân edilen ilk muhacir topluluğu, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Balkanlarda yaşadıkları topraklardan ayrılan Boşnaklardır. 1878 yılında, Çiğli Köyü'nün batısında ve yarım saatlik mesafedeki yere 5-10 hane olarak kurulan Boşnak yerleşimi, Çiğli'nin bir mahallesi durumundaydı. Bu nedenle mahallenin birinci muhtarı Çiğli; ikinci muhtarı ise, mahalle halkı tarafından seçilmekteydi. İzmir-Kasaba demiryolu hattı üzerindeki mahalle zaman içinde gelişmiş, 1908 yılında 41 hanede 196 kişinin yaşadığı bir yerleşim merkezi olmuştur. Bu yerleşim merkezinin birinci muhtar ve imamının Çiğli'de olmasının yarattığı zorlukları değerlendiren Aydın Vilayeti Umumi Meclisi, Boşnak Cedit Mahallesi'nin Çiğli'den ayrılarak, bağımsız bir köy olması gerektiği yönündeki kararını İstanbul'a bildirdi. Yapılan araştırma ve çalışmalar sonucunda Çiğli'den ayrılan Boşnak Cedit Mahallesi'nin, "Yeni Boşnak Köyü" ismiyle kurulması kararını içeren irade, 25 Eylül 1909'da çıktı.

Karşıyaka'ya iskân edilen bir diğer muhacir topluluğu Batum'dan gelen Gürcü ve Lazlardı. 1880'lerde "Beylik" ismini taşıyan boş arazide iskân edilen Gürcü ve Laz muhacirlerin Yeni Mahalle Köyü', yerleşimin dağınıklığı nedeniyle 1896'da: Köy Yeri, İrşadiye ve Yeni Mahalle isimli üç ayrı köye bölünmüştü. Ancak bazı askeri mahzurlar üzerine bu kararın geri alındığı ve dağınık olan yerleşimin eskisi gibi, tek bir mahalle olarak kabul edildiği anlaşılıyor.

Alibey Hamamı

Karşıyaka 1671 numaralı sokakta bulunan Alibey Hamamı, bölgede Türklere ait en eski yapılardan biridir. Harun Üner İzmir hamamları üzerine yaptığı çalışmada Alibey Hamamı'nın 1972'den itibaren sahibi olan Ahmet Bayrak'tan aldığı bilgiye göre, hamam 17. yüzyılda İtalyan mimar Gonzale Andriye tarafından yapılmıştır. Önceleri Papaz Hamamı olarak isimlendirilen yapı 1968 yılında ölen Ali Bey tarafından işletilmeye başlandıktan sonra bu isimle anılmaya başlanmıştır. Yine hamam sahibinin verdiği bilgiye göre yapı, Ali Bey'e dedesinden geçmiştir. Hamamın Papaz Hamamı olarak adlandırılması, soyunmalık mekanının kubbesinde yer alan haç biçimindeki ışıklıkla desteklenmektedir. Üner, hamamın 17. yüzyılda İtalyan bir mimar tarafından yapıldığına ilişkin bir belge bulunmadığını belirtmektedir.

Sıcaklık mekanının planından yola çıkan Üner, Anadolu'daki benzer hamam yapılarıyla yaptığı karşılaştırma sonucunda Alibey Hamamı'nın 15. yüzyıl ila 18. yüzyıl arasında inşa edilmiş olabileceğini kabul etmektedir.

Bu bilgilere karşın Türklerin, hamamın bulunduğu Soğukkuyu'daki yerleşimlerinin ancak 19. yüzyılın ortalarında başladığı göz önüne alınacak olursa, ortada bir karışıklığın olduğu söylenebilir. Bu karışıklık daha kapsamlı bir araştırmayla ortadan kaldırılabilir, ancak binanın 19. yüzyıl ortalarından önceye gitmesi pek mümkün görünmemektedir.

Kesme taş, moloz taş ve tuğladan yapılan hamam soyunmalık, ılık ve sıcaklık bölümlerinden meydana gelmiştir. Soyunmalık yamuk dikdörtgen şeklinde olup, 20. yüzyılda yeniden yapılmıştır. Ilıklık iki bölümden meydana gelmiştir ve üzeri kubbe ve basık tonozlarla örtülüdür. Sıcaklık kısmı, ılıklığın doğusunda olup, kare planlı ve üzeri pandantifli bir kubbe ile örtülüdür. Sıcaklığın güney tarafına iki bölüm halinde halvet yerleştirilmiştir. Bunların da üzeri kubbe ile örtülüdür.

Aynı yıllarda, Soğukkuyu'daki Türk yerleşimi büyümeye ve Alaybey'in kuzeyine doğru yayılmaya başlamıştı. İpekçizade Hacı İsmail Efendi, Ahmet Efendi, Abdülkadir Paşa, Yahya Hayati Paşa gibi İzmir'in ünlü zenginleri, buralarda sahibi oldukları bağ, bahçe ve tarlaları arsaya dönüştürerek yerleşime

açtılar. Yerleşime açılan bu arsalar, hem Karşıyaka köylerinden, hem de başta Girit olmak üzere dışarıdan gelen Müslüman/Türkler yoğun ilgi göstermişler, hatta yerleşim izinsiz olarak, arsaya dönüştürülen arazi dışına da yayılmıştı. Örneğin Karşıyaka'nın tanınmış simalarından Debbağ Hacı Mehmet ve arkadaşları, buralardaki meralarının Girit muhacirleri ve Karşıyaka ahalisinden birileri tarafından zapt edildiği gerekçesiyle şikâyetle bulunmuşlar, Babîali konunun Aydın Valiliği tarafından araştırılmasını istemişti. 1900'lerin başlarında, Soğukkuyu'daki Müslüman-Türkler, batıda "Dedebaşı" ismiyle yeni bir yerleşim merkezi kurarlarken, güneyde Rumların kuzeye doğru genişlettiği Alaybey'le komşu oldular. 1910'larda ortaya çıkan Bahariye Mahallesi, Türk ve Rum nüfusun birbirine değme noktalarından biri olmuştur. Rıhtım Yolu artık, Müslüman/Türk zenginleri ve önde gelen kamu görevlilerinin yerleşmek için tercih etmeye başladığı bir yer olmaya başlamıştı.

XX. yüzyıl başlarında, Karşıyaka'nın merkezinde (Donanmacı ve yakın çevresi) ikamet eden Türklerin nüfusu hakkında bilgilerimiz, yok denecek kadar azdır. 1910'larda Türklerin, Karşıyaka'nın sahil hattı da dâhil olmak üzere, bütün mahallelerde var olduğunu söylemek mümkünse de, Karşıyaka merkezinde Rum nüfusun çoğunlukta olduğu açıktır. Nitekim 1922 Sonbaharı'nda Rumların ayrılmasından sonra, Karşıyaka nüfusunda büyük bir düşüş yaşanacaktır.

Karşıyaka'daki Yunanistan: İşgal Yılları ve Sonrası

Karşıyaka'nın hangi tarihte işgal edildiği konusunda, Yunan kaynakları ağız birliği içinde değildir. Karara,

Yunan Ordusu'nun 15 Mayıs günü İzmir'e çıkacağından habersiz olan Karşıyakalı Rumlar; gün ışıırken, Yunan bandırası çekmiş bazı yük ve savaş gemilerinin, körfeze girip limana yönelindiklerini görünce gözlerine inanamadılar. Haber yıldırım hızıyla Karşıyaka'ya yayıldı ve deniz kıyısı deyim yerindeyse, bir insan seline maruz kaldı. Yunan askerlerini ve donanmanın efsanevi gemisi Averof'u görmeye gidebilmek umuduyla insan akınına uğrayan vapur iskelesi ağırlığı kaldıramayınca çöktü. Denize düşenlerden boğulanlar oldu. Bir Yunan müfrezesi aynı gün, Karşıyaka'yı işgal ederek polis karakolu ve diğer resmi binalara Yunan bayrağı çekti. Karşıyakalı Rumlar neşelerinden deli olmuşlar, özgürlük rüyası gerçeğe dönüşmüştü. Erkekler 'yaşasın' naraları atarken, kadınlar askerleri çiçek ve kokularla karşılıyorlardı. Kimileri onları kutsamak için ellerinde buhurdanlıklar ve tütsülerle kapılara çıkıyor, kimileri ise askerlere tatlı ve soğuk su ikram ediyorlardı..." derken, Yunan süvari subaylarından Tanaş, Karşıyaka'nın Bornova gibi, 16 Mayıs günü işgal edildiğini yazmıştır ki, bu bilgi güvenilir bir Türk kaynağınca da doğrulanmaktadır .

Yunan makamlarının Karşıyaka'da, işgali izleyen günlerde konuşlandığı anlaşılan bir jandarma bölüğü (Karşıyaka Bölüğü), İzmir'in kurtuluşuna kadar burada kalmıştır. Üsteğmen N. Makrodimitrakis'in komutasında olan bu bölük, Karşıyakalılara biri merkez (Karşıyaka Bölük Komutanlığı), toplam altı karakolda hizmet veriyordu.

İşgal yıllarında Karşıyaka'ya Yunan ricalinden bazı önemli kişilerin ziyaret ettiğini biliyoruz. Bunlardan ilki, "İşgal Kuvvetleri Komutanı" sıfatıyla haziran ayının ikinci haftasında İzmir'e gelen General Nider'di . Efes Metropolit Yovakim Efendi'yi görmek için, 23 Haziran günü akşamı Karşıyaka'ya geçen Nider, orada bulunmadığından Metropolit göremese de; Metropolit Vekili Psilas, Havra Heyeti ve Metropolithane Kâtibi Mösyö E. Farlekas ile görüşme fırsatı bulmuştu. Karşıyaka'nın İslâm ahalisi ileri gelenlerinden birkaç ismin de hazır bulunduğu bu görüşmede Nider, haziruna kardeşlik ve kanuna riayet tavsiyesinde bulduktan sonra: " Yunan Hükümeti asayişini temin ve kanunu tesis için, muzaffer düvel-i iti la fiye tarafından bu yerlere gönderilmiş ve kendisine tevdi ve havale edilmiş emri ifa etmek (yerine getirmek) için lazım gelen kuvvetlere sahip olduğundan, kanuna mugayir (aykırı) harekâta bulunanları şiddetle tecziye ettiğinden, (cezalandırdığından) halim ve sahib-i mantık (yumuşak ve mantıklı) ahali kulak asmaması lazım gelen bazı akılsız güruhun telkinatını red ve kesr eyleyecektir

(bozacaktır). Yunan Hükümeti İslâm ahâlisinin hukuk-ı insan iyesine Cirit, Epir, Teselya ve Makedonya'da olduğu gibi tasdik-i riayet edecektir. Bu babda (konuda) tereddüt edenler, oradan sual edebilirler..." demiş ve konuşmasını, Türklere gözdağı vermek anlamına gelen şu sözlerle tamamlamıştı: "Ben söyleyeceğimi söyledim. Binaenaleyh ileride günahım olmaz. Ben ellerimi yıkıyorum: Vakalardan mes'ul değilim".

İkincisi, Yunan Kralı Konstantinos 30 Mayıs 1921 gecesinden başlayarak, bir hafta kadar Karşiyaka'da konaklamıştır. Prensler: Pavlos, Nikolaos, Andreas; Başbakan Dimitris Gunaris ve Savaş Bakanı N. Theotakis'in eşlik ettiği Kral, Averof Zırhlısı ile İzmir'e gelmişti. Ordu karargâhına yapılan ziyaretin ardından Kral ve beraberindeki heyet, konaklamaları için tahsis edilen, Bay Kocia'nın Rihtım Yolu'ndaki lüks köşküne gitmek üzere Karşiyaka'ya geçmişlerdi. Burada (Rumların) büyük bir coşku ve sevgiyle karşıladığı Konstantinos'a, Karşiyakalı Konstantinos Emm. Veynoğlu'nun güzel kızı İris Veynoğlu, gözyaşları içinde bir gül buketi takdim etmişti. Kral Yunan Ordusu'na, "Askerler" diye seslenen o tarihi mesajını, 31 Mayıs günü Karşiyaka'dan göndermişti:

"Vatanın sesi, beni yine başınız olmaya davet etmiştir. Kralınızın kalpten selamını kabul ediniz. Yüzlerce yılda, Yunan medeniyetinin olgunluğuna erişmiş ırkımızın kurtarılması amacıyla kararlılıkla savaştığınız için sizinle iftihar ediyorum. Bu kutsal toprakta, hangi asil düşüncelerin savunucuları olduğunuzu biliyorsunuz. Bu topraklarda o erişilmeyen ve dünyanın hayranlığından hiçbir zaman mahrum olmayan medeniyeti doğuran, Yunan düşüncesini savunmak için savaşıyorsunuz. Cesaretiniz savaşın kazanılmasını ve eski medeniyete eşdeğer bir medeniyetin doğacağını vaat ediyor. Bu medeniyetin kurucuları da siz olacaksınız. Atalarınızın kıymetli evlatları! Onların ve sizlerin bu muazzam eserini çocuklarınıza miras olarak bırakacaksınız. Askerler vazife başına! Bir ve bölünmez Yunanistan'la aşk dolu olan kalplerinizle bütünleşmişsiniz. Hepimizin birer hizmetkârı olduğumuz bu büyük ve ebedi görev için ileri! Kralınız sizinle beraberdır ve size vatanın emrettiği biçimde rehberlik ediyor. Tanrı nakli savaşımızı kutsayacaktır".

Başbakan Gunaris, Rum-Ortodoks cemaati önderlerinden Avukat Mihail Argiropulo ile Antonio Athinogeni'ye, Yunanistan'ın zaferden sonra Lloyd George ve Brian ile barışı, Karşiyaka'da imza edeceğini de yine burada söylemişti.

İzmir'den bir gün sonra işgal edilen Karşiyaka, İzmir'le aynı gün işgalden kurtulmuştur. Yunan Genelkurmay Başkanlığı'nın Ordu Tarihi Müdürlüğü'nce yayımlanmış kitaplar, Fahrettin Paşa'nın (Altay) komuta ettiği, Beşinci Süvari Kolordusu'na bağlı 14. Tümen'in, Yunan Süvari Tümeni'ni Manisa - Menemen - Karşiyaka güzergâhında, yakından izlediğini ortaya koymaktadır.

Karşiyaka'da ikamet eden levantenlerden Helena Van Der Zee'nin yazdıkları, 8 Eylül öğleden sonra Karşiyaka'ya intikal eden Yunan Süvari Tümeni'nin haline ortaya koymaktadır:

"Her zaman olduğu gibi yazı geçirmek için Karşiyaka'ya gelmiştik. Paris'te dışişleri bakanlığındaki babamın arkadaşları... durumun Yunanlılar için bozulduğu konusunda (babamı) uyarılmışlardı... Biz geldiğimizde durum zaten iyice karıştı. Anadolu'nun bir bölümünü işgal eden Yunanlılar, Türkler karşısında geri çekilmeye başlamışlardı... Tükenmiş, bitkin, afallamış, silahsız, komutansız onlu ya da yirmili askeri gruplar İzmir'i geçip, kendilerini Kios'a (Sakız Adası) götürebilecek bir tekne bulmayı ümit ettikleri Çeşme'ye gidiyorlardı... Karşiyaka'da 8-10 gündür yürüyen ve arada çok az uyuyan bu zavallılara yardım için bir yemekhane yaptık. Bazıları (bahçe) parmaklıklarımızın korkulukları üzerine bir şeyler yemek için oturuyordu ve yorgun argın bir şekilde yollarına devam etmek için gayret gösteriyordu... Uykuları o kadar derindi ki, 24 saat sonra bir Türk birliğinin geçişi sırasında onları barınağa almak için uyandırabilmemiz imkânsızdı. Aralarında soyguncular da vardı. Birinin cebinden bir avuç mücevher ve yüzük

çıkartıp bana hediye etmesini dehşetle izledim"

9 Eylül sabahı, bir subay ve iki erin şehit olduğu küçük bir çatışmanın ardından Menemen'i kurtaran 14. Süvari Tümeni, orada "izaz (*ağırlanıp*) ve ikram olunduktan sonra İzmir'e doğru yürüyüşe devam" etmişti. O sıralar bazı Ermenilerin, Soğukkuyu civarında Türklere ve yaklaşmakta olan Türk Ordusu'na saldırmak amacıyla tertibat yaptıkları, ancak düşüncelerini eyleme dökmeyi başaramadıkları anlaşılıyor. Aydın Vilayeti eski mektupçularından Kamil Bey anılarında: "... Yunan Ordusu'yla birlikte, Türk kasaba ve köylerini talan için öteden beriden gelmiş olan komiteci Ermeniler de, son bir savlet (saldırma) olmak üzere İzmir'in bazı civar mahallelerine, bilhassa Karşıyaka cihetlerine yayılarak Türk ve Müslüman ahaliyi boğazlamak fikrini benimsiyorlardı. Bunlardan 'General Torkom' adını taşıyan bir komite reisi, Soğukkuyu civarında terzi 'İstepan' namı şahsın kulesinde avanesiyle fırsat beklemekte idi. Şu halde İzmir Türk ahali, korkunç ve mühlik (tehlikeli) saatler geçiriyordu. Mesut istirdat (kurtuluş) gününe takaddüm eden (rastlayan) Cuma gününde, General Torkom'un orada bulunduğunu ve avanesiyle fırsat gözetlemekte olduğunu haber aldığımda, bu herifin avanesiyle beraber Cuma günü harekete geçse dahi, ancak elli altmış Türkün kanına girebileceğini ve yarın Türk Ordusu'nun İzmir'e vusulünde (varmasında) bunların intikamının alınacağını, Cuma günü Karşıyaka'da vilayetin eski baytar memuru Artin'e söyledim. O da Ermeni komitecilerinden olup, Karşıyaka'da bir tuhafiyeye dükkânı sahibi olan Hacı denilen şahsa bu ifademi tebliğ edeceğini söylemişti. Bununla beraber Karşıyaka'da Türk halkı tarafından semt semt tertip ve taksim edilen müdafaa teşkilatı tarafından komiteci Ermenilerin hiçbir şey yapmalarına meydan verilmemiştir.

Keza Soğukkuyu sakinlerinden Emine Canaykın, Ermeni çetecilerin Fevzipaşa İlkokulu karşısındaki evlere yerleştiği, ancak Türk süvarileri gelirken kaçtıklarını söylemektedir.

Karşıyaka'da hararetle alkışlarla karşılanan 14. Süvari Tümeni, vapur iskelesi (Donanmacı) yanına yerleştiği bataryasına, 21 pare atış yaptırarak İzmir'i selamlamıştı. 9 Eylül'ü izleyen günlerde Karşıyaka, İzmir'de yaşanan kargaşadan pek etkilenmemiştir. 10 Eylül 1922 günü İzmir'e giren Mustafa Kemal Paşa'nın, ikamet etmek üzere Karşıyaka'yı tercih etmesi bundandır.

Ruşen Eşref (Onaydın) Bey, Paşa'nın iki mızraklı süvari bölüğü arasında Konak'tan Karşıyaka'ya intikali sırasında yanında olup, şunları yazmıştır: "Alkış sağanakları arabanın etrafına yeniden boşanmaya başlamıştı. Karşıyaka'dan içeri giriyordun... O sokaklar dolusu insan, önün sıra, arın sıra giden atların ayaklan altına atılıp yolunda can verecekler gibi, kendilerinden geçiyorlardı... Cezbeye gelmiş gibi (kendinden geçmiş gibi) sevinçten bayılacak dereceye varıp hüüngür hüüngür ağlaşan kadınlar! Dalga dalga harelenen bayraklar! O... ömürlerinin fecrindeki (tan ağarmasındaki) bir zafer geçidinin bütün heyecanını hayatları boyunca anacak İzmir çocukları! Atların nallan altında ezilecek gibi arabaya ellerinde küçücük küçücük Türk bayraklarıyla güllerle karanfillerle koşuşa koşuşa sokulan çocuklar!... Hep o bitmeyen tükenmeyen alkışlar ve kutlayışlar arasında evinin önüne vardın... İki yanını sarmış bir coşkun halk arasından geçtin. Evin mermer taraçasına (bahçesi kastediliyor) çıktın. Seni yerlere eğilerek, seni el çırparak, seni dualar ederek karşılayan kadın, erkek kalabalığının önünde durdun. Seni içeri davet ediyorlardı. Sen duruyordun. Yerde yatan örtüyü sordun. O, ipekten kocaman bir düşman bayrağı idi ki, üzerine basılarak geçilecek bir yol halısı gibi böyle serilmişti. Kadın erkek oradaki İzmirli: 'Buyurunuz geçiniz. Bizim öcümüzü yerine getiriniz! Yabancı Kral (Konstantinos) bu evden içeri, bizim bayrağımıza basarak girmişti. Siz lütfedin, bu karşılıkla o lekeyi silin diye yalvarıyorlardı. Sen... sana ağlayarak yalvaran kadınlara ve erkeklere tatlılıkla baktın: 'O, geçmişte hata etmiş. Bir milletin istiklâlinin timsali olan bayrak çiğnenmez! Ben onun hatasını tekrar edemem'. Onu yerden kaldırttın ve bembeyaz mermerlere basarak içeri girdin".

13 Eylül günü, Frenk Mahallesi'nde başlayan yangının, İzmir kent merkezindeki nitelikli konut

stokunu büyük ölçüde tüketmesi, Karşıyaka'yı daha cazip bir yerleşim merkezi haline getirmiş olmalıdır. Yangının, İzmir'den ayrılmamış ya da ayrılamamış Rum ve Ermenileri yeniden hareketlendirdiği günlerde, Yunan Ordusu'nun İzmir'e çekilirken yakıp yıktığı ev ve arazilerini terk eden binlerce Türk İzmir'e akıyordu. Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasından sonra bunlara mübadiller de eklenecektir. O günlerde Karşıyaka, yangının çöle çevirdiği İzmir'de, deyim yerindeyse bir vaha gibiydi.

20 Eylül günü, İzmir'den Karşıyaka'ya geçen Birinci Kolordu Komutanı ve İzmir Askeri Valisi İzzettin (Çalışlar) Bey, günlüğüne şu notu düşmüştü: *"Öğleden önce Karşıyaka'ya gittim. İzmir'in en güzel yeri. Hep bağlık ve bahçelik"*. Mübadillerin İzmir'e varmalarından önce hazırlanmış bir istatistik, Karşıyaka'nın merkezine olmasa bile, köylerine ışık tutan veriler sunmaktadır. Henüz bir nahiye olmadığı için, bu sıralar Karşıyaka merkezinde yaşayanlar, İzmir nüfusu içine dahil ediliyorlardı.

Yeri gelmişken, Karşıyaka'yı terk etmek zorunda kalan Rum-Ottodoks cemaatinden bir grup insanın, Girit-Hanya'da iskân edildikleri mahalleye "Karşıyaka" ismini verdiklerini; Papaz İskelesi'nden 66 ailelik bir başka grubun ise, Selanik yakınlarında iskân edildikleri Harmanköy'ün ismini "Yeni Karşıyaka" olarak değiştirdiklerini belirtelim'. Kuşkusuz söz konusu gruplara dahil olanlar, Karşıyakalı Rumların sayıca küçük bir kısmına tekabül etmektedir. Anlaşılan o ki, bunlar Yunanistan'ın değişik şehirlerine dağılmışlardır. Başkent Atina'da, Anadolu'dan gelmiş Rumların iskân edildiği mahallelerin sokaklarına verilen isimler içinde, Karşıyaka'yla ilgisi bulunanlar böyle olduğunun kanıtıdır.

Cumhuriyet Dönemi

Rum ve Ermenilerin terk ettiği ev, dükkân, mağaza, han, hamam, tarla, bağ, bahçe ve bostan (emvali metruke), Yunanistan'dan gelen mübadillere dağıtılacaktı. Mübadele İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati'ye göre, İzmir'de Rumlarca terk edilmiş evlerin sayısı 10.200 olup, bunların 4000'i ne İzmir Yangını'nda evlerini kaybeden "harikzedeler" yerleştirilmiş, diğerleri ise onun bunun işgali altındaydı. Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey'in bir gazeteciye söyledikleri, konut dışındaki yapı stoku ve bunları terk edenlerin cemaatlere dağılımına ışık tutması açısından önemlidir: Rumlardan 10.678 ev, 2.173 dükkân ve mağaza, 79 fabrika, 2 hamam, 1 hastane; Ermeni ve Musevilerden 1.600 ev, 2821 dükkân ve mağaza, 89 fabrika, 2 hamam ve 1 hastane. Terk edilmiş bu mal ve mülkün, ne kadarının Karşıyaka'da olduğu ve mübadillere nasıl dağıtıldığı bilinmiyor. Ancak Donanmacı, Bahariye, Alaybey, Bostanlı ve "Hacıhüseyinler" ismiyle Şemikler Köyü'nün bir parçası haline gelmiş olan Tomazo'ya; başta Selanik, Yanya ve Girit olmak üzere Midilli, Limni, Sakız, Cümülcine ve Manastır mübadillerinden çok sayıda ailenin iskân edildiğini biliyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1927 yılında yapılan ilk resmi nüfus sayımında, Karşıyaka'nın köylerinde gözlemlenen nüfus artışının temel nedeni budur.

1929 yılında nahiye olan Karşıyaka'nın, 1930'lu yıllarda yoğun bir nüfus artışı yaşadığı söylenemez. 1931'de yapılan müsakkafat (bina) vergisi sayımında Bostanlı, Soğukkuyu, Osmanzade, Bahariye, Alaybeyi, Donanmacı ve Turan mahallelerinde, 3771 bina tespit edilmişti. 1935 yılında yapılan genel nüfus sayımının verileri, köyleriyle beraber Karşıyaka nüfusunun, 1927 yılına göre % 17,3 arttığını göstermektedir. İzmir Vilayeti genelinde nüfus artışının % 13,4 oranında gerçekleştiği göz önüne alınacak olursa, Karşıyaka'nın ortalamasının biraz üzerinde bir nüfus artışı yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun, Bayraklı ve Turan'ın Karşıyaka'nın köyleri arasına dâhil edilmesinden kaynaklandığını belirtelim. Bu arada Şemikler'in kuzeyinde, "Örnekköy" ismiyle bir köy kurulmuş, Bostanlı köy statüsünden çıkarılıp, İzmir Belediye sınırlarına dâhil edilerek, Karşıyaka'nın bir mahallesi yapılmıştı.

İlçe olduğu 1954 yılında Karşıyaka'nın sınırı, Çınarlı ile Salhane İstasyonu arasından denize akan

dere (Kocaçay) başlıyor, Osman Gazi İlkokulu'nu Bornova'ya bırakarak Yamanlar Dağı'na tırmanıyor, dağın en yüksek noktalarını birleştiren hat Manisa ve Menemen ile sınırı sağlayıp, buradan Küçük Çiğli Köyü'nün önünden geçen asfalta, oradan da Gediz'in eski yatağına ulaşıyordu.

Söz konusu sınırlar içinde, ilçe merkezini oluşturan mahallelerin yanı sıra: Alucra, Büyük Çiğli, Küçük Çiğli, Örnekköy, Sancaklı, Şemikler ve Yamanlar köyleri bulunuyordu.

Köyden kente göçün başladığı sırada ilçe merkezi yapılan Karşıyaka, hızla büyüdü. Karşıyaka'nın merkeziyle köyleri arasındaki boş arazilerde yeni mahalleler ortaya çıkarken, yukarıda isimlerini saydığımız köyler Karşıyaka'nın birer mahallesi haline geldi. Ayrıca yerleşimin sadece enine (alansal) değil, boyuna (dikine) doğru da büyüdüğünü söylememiz gerekir. Şöyle ki, tek veya iki katlı eski evler yerlerini çok katlı konutlara (apartmanlara) bıraktıkça nüfus yoğunluğu artıyor, böylece mevcut mahallelerin bölünmesi kaçınılmaz oluyordu. 1940'larda Karşıyaka'nın 8 mahallesi vardı, yaklaşık 20 yıl sonra ise merkez mahalle sayısı 18'e ulaşmıştı. Bu arada kendisi bağımsız bir belediye idaresine sahip olmayan Karşıyaka'nın Büyük Çiğli Köyü, 4 mahalleli (İstasyon, Köyiçi, Çimentepe ve Maltepe) bir belediye haline gelmişti.

Cumhuriyet döneminde Karşıyaka'nın yapı dokusunda gözlenen değişim ve dönüşüm, üç evrede ele alınabilir. 1950'lilerin ortalarına kadar: Bir, iki katlı bahçeli evlerle 2, 3 katlı konutların (aile apartmanı – kira *apartmanı*) birlikte görüldüğü ilk evre; 1955-1980 arasında: Bahçe içindeki evlerin hızla yıkılıp, birkaç mimarın imzasını taşıyan düzeyli ve yap-satçı müteahhitlerin ürettiği sıradan apartmanlarının yan yana dizildiği ikinci evre ve kamu ile özel kuruluşların oldukça hızlı, çok sayıda ve çok katlı konut üretiminde (toplu konut) bulunduğu, 1980'lerden bugünlere uzanan üçüncü evre. Bu son evre, orta gelir grubu için üretilen konutlarla başlamış; 1990'lardan itibaren, üst-orta grubun talep ettiği lüks konutlar ile kentsel dönüşüm amaçlı sosyal konutları kapsayan değişik türde yapı örneklerini içermektedir.

Kemalpaşa Camii:

1950'de siyasi iktidar değişikliğini izleyen aylarda Karşıyaka'da cami inşaatlarında artış gözlemlenmektedir (*Yeni Asır*, 6 Temmuz 1951). 1951'de Alaybey'de bir camii inşa edildiği gibi, Bayraklı ve Kemalpaşa Caddesi'nde birer cami inşası için demekler kurulmuştu. 1952'de kurulan Kemalpaşa Camiini Yeniden İnşa ve Bir de Hastane Yaptırma Derneği'nde Avukat İbrahim Ethem Postacıoğlu'nun başkan (daha sonra Mustafa Bozoklar), Osman Tarakçıoğlu'nun ikinci başkan, Kemal Tekin'in de muhasip üyeydi. Derneğin diğer idare kurulu üyeleri şu isimlerden oluşuyordu: Süleyman Faik Özkan, Hüseyin Ahuoğlu (kâtip), Raşit Gökkaya ve Mehmet Gül. Bir yıl sonra kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanan Demek, mübadele sonrasında nüfusu neredeyse tamamen Müslüman olan ve küçük bir mescidi bulunan Çarşı ve çevresinde bir cami inşa ettirmek amacındaydı (BCA, 131.24.17). Aslında daha 1951'de Kemalpaşa Caddesi'ndeki ahşap minaresi çürümüş mescidin yıktılması, yanında bulunan arsanın da istimlak edilerek büyük bir caminin inşa edilmesi planlanmış ve yıkım kısa süre sonra gerçekleştirilmişti (*Yeni Asır*, 6 Temmuz 1951).

Dernek tarafından satın alınan arsanın imar planı uyarınca yola gideceği anlaşılınca yeni yer arayışına girildi (*Demokrat İzmir*, 2 Mayıs 1956). Bu aşamada Belediye'ye başvuran derneğe, Belediye Meclisi'nin 29 Şubat günü yaptığı toplantıda yine çarşı içindeki eski Ankara pazarının bulunduğu yerin tahsis edilmesi kabul edildi (*Demokrat İzmir*, 2 Mart 1956). Kısa süre sonra Demek'in cami için hazırladığı planlar Nafia Vekâleti tarafından da kabul edildi (*Demokrat İzmir*, 12 Mayıs 1956). 1957'de kamu arazisi olan söz konusu yerin Dernek'e sembolik

bir rakamla satışı gerçekleştirildi (BCA, 146.25.14). Ancak gerekli finansmanın sağlanması inşaatı geciktirmiş ve caminin temeli ancak Vali Kemal Hadımlı ve Belediye Başkanı Faruk Tunca'nın da katıldığı bir törenle 27 Mart 1959'da atılabimiştir (*Yeni Asır*, 28 Mart 1959). Çizimleri Mimar Harbi Hotan tarafından modern mimariyle Türk mimarisinin bileşiminde yapılan ve Türkiye'nin ilk betonarme camisi olan Kemalpaşa Cami 4 Şubat 1962 Pazar günü törenle ibadete açıldı (*Yeni Asır*, 5 Şubat 1962).

Karşıyaka'nın Yoksul Yüzü: Gecekondu

Karşıyaka'nın nüfus olarak hızla büyümesi, 1950'lerde başlamıştır. 1950-1952 yılları arasında, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin bir kısmının yerleştirildiği Çiğli ve Örnekköy ile Şemikler'in Ahırkuyu semti hızla gelişmişti. Bu sebeple İzmir Belediye Meclisi'nde, Karşıyaka Nahiyesi'ne bağlı Şemikler ile Örnekköy arasındaki arsaların evlerle dolmuş olması hasebiyle bu köylerin şehir sınırları içine alınması teklifi gündeme gelmişti . 1954 yılında Belediye Meclisi'nin, "*Karşıyaka'nın Örnekköy, Yamanlar Köyü, Yamanlar Köyü'ne giden yol ve Şemikler Köyü arazisinin bir kısmının* belediye sınırları içine alınmasına ilişkin kararı , ertesi yıl Bakanlar Kurulu tarafından onaylandı”.

1950'lerde Karşıyaka'nın büyümesi gözle görünür şekle girmiş, nüfus hızla artmaya başlamış, o güne kadar Karşıyaka'yı ilgi alanları dışında gören bankalar bile birer birer şubelerini açmışlardı. 1950 ler aynı zamanda, iç göçten kaynaklanan konut açığı nedeniyle büyük şehirlerin "*gecekondulaşma*" olgusu ile tanıştığı yıllardı. 1955'de Örnekköy'ün nüfusu 5.000 olmuş; Şemikler, 1935 yılında sahip olduğu nüfusa göre % 316 büyüyerek, 4.449 sayısına ulaşmıştı. Aynı tarih aralığında Karşıyaka'nın nüfus artış oranı, % 139'dur. Bu arada Karşıyaka'nın Bostanlı Köyü, yapılaşma nedeniyle Kara Bostanlı (eski Tomazo) ile birleşmiş ve belediye meclisi Kara Bostanlı bölgesine, sakinlerinin arzusunun göz önüne alarak "*Nergiz Mahallesi*" ismini vermişti . İsmi "*Serinkuyu*" olarak değiştirilen ve daha sonra Karşıyaka'nın mahallelerinden biri olacak Ahırkuyu mevki de, kısa sürede bir gecekondu yerleşimi haline gelmişti .

1950'lerde Karşıyaka'nın doğu ve kuzey-doğu aksında gelişmesi: Değirmen Dağı, Küçük Yamanlar Tepesi Naldöken, *Turan ve Bayraklı*'da yoğunlaşmıştı. 1954 yılında Belediye Meclisi, Bayraklı'da belediye sınırları içinde kalan bölgelerde inşa edilen gecekondulara karşı mücadele etme kararı almış , ancak alınan Önlemler yeterli olmamıştı. Bu arada Belediye, gecekondulaşmaya karşı, halk tipi ucuz evler inşa etmek için finansman arayışına girmiş, Emlak ve Kredi Bankası'yla temasa geçmişti . Nüfus artması, yeni mahalleler oluşturulmasını kaçınılmaz kılıyordu. Bu bağlamda, 1956 yılında Karşıyaka merkezde Tersane Mahallesi; Bayraklı'da Çiçek Mahallesi kuruldu.

Küçük Yamanlar Şen Villa Yapı Kooperatifi, Naldöken bölgesinde, her biri hisse sahibi olan 1.700 kişi, konut sahibi yapmayı hedeflemişti . Turan ile Küçük Yamanlar arasında kalan: Naldöken sırtlarındaki arazinin iskâna açılması ve bu kooperatife tahsis edilmesi düşünülüyordu. Kooperatif hissedarları, söz konusu arazinin iskâna açılması için yol, kanalizasyon, elektrik ve su için yapılacak masrafların tamamen kendileri tarafından karşılanacağını, Belediye Başkanı Faruk Tunca'ya şifahi olarak iletmişlerdi . İskâna açılması istenen arazinin, Turan'daki yakıt depolarına yakınlığı tehlike yarattığından süreç uzadı. Konunun incelenmesi ve bir tampon bölge oluşturulmasının, yeterli olup olmayacağını araştırılması için bir komisyon kuruldu” . Gecekondulaşma faaliyetinin karar mekanizmasından hızlı olduğu tartışılmaz bir gerçeklikti. Naldöken sırtları 1960'larda, gecekonduyla dolacaktı.

Bütün Yönleri ile Karşıyaka 1967 Yıllığı, gecekonduculardan tek kelimeyle bile söz etmiyor. Aynı yıl yayımlanan İzmir il Yıllığı ise, konuyu birkaç cümle ile geçiştirmektedir. Hâlbuki 1960'lar,

gecekondulaşmanın iyice yoğunlaştığı yıllar olmuştu. O yıllara ait gazeteler başta Şemikler, Örnekköy, Nergiz ve Naldöken olmak üzere, Karşıyaka'da gecekondu inşaatları, belediyenin gecekonduları yıkma kararları, göstermelik yıkım uygulamaları, yıkımlar sırasında çıkan çatışmalar ve yıkım ertelemelerine ilişkin haberlerle dolup taşmaktadır. Bu arada gecekondulaşma hız kesmezken, belediye de gecekondulara hizmet götürmekten geri durmamıştır, örneğin 20 Temmuz 1963 günü, İzmir Belediye Başkanı Rebî Başol, Şemikler'e giderek incelemelerde bulunmuş, voltaj düşüklüğünü önlemek için, en kısa zamanda buraya bir transformatör tesisi yapılacağına dair söz vermişti. Ayrıca Cumhuriyet Mahallesi'ne de giden Başol, bu semtte 220 bin lira sarfıyla inşa edilen su şebekesini incelemiş ve mahalle meydanına konulacak Atatürk heykeli hususunda ilgililere emir vermişti'. Belediye yıkmak için daha çok, kiraya verilmek üzere inşa edilmiş gecekonduları takip ediyor, ancak bunda da pek başarılı olamıyordu .

Naldöken, gecekondu bağlamında üretilen resmi politikaların, Karşıyaka özelinde izlenebileceği en güzel alandır. Yukarı da belirttiğimiz gibi, imara açık olmayan bu alan, bir konut yapı kooperatifi tarafından satın alınmış, ancak parselasyon gerçekleşmediği için inşaat yapılamamıştı. Söz konusu alanda, 1960'larda hızlı bir gecekondulaşma başlamıştı. Oysa aynı süreçte, Naldöken'deki arazinin sahibi olan Şen Villa Yapı Kooperatifi üyeleri, projeleri Bakanlık tarafından onaylanmadığı, dolayısıyla imar izni alamadıkdan için inşaat yapamıyor ve parselasyon gerçekleşmediği için de, üyelerden hiç kimse "*burası benim arsamdır*" diye sahip çıkamıyordu. 1962 yılında, Şen Villa Yapı Kooperatifi Genel Kurulu'nda üyeler, belediyeyi mahkemeye vermeye, kazma-kürekli bir yürüyüş yapmaya ve bir ay içinde sonuç alınmazsa evlerini imar izni beklemeden inşa etmeye karar verdiler.

İzmir Belediyesi, pıtrak gibi sayıları çoğalan gecekondulara karşı arayışa girmiş, 1963 sonlarında İmar ve İskân Bakanlığı ile 775 sayılı "Gecekondu Kanunu" uyarınca, Gecekondu Önleme Bölgesi Projesi'ni geliştirmişti. Projeye göre, Cumhuriyet Mahallesi'nde ayrılan bir alan üzerinde, bir taraftan gecekonduculara evlerini inşa edebilmeleri için ucuz fiyatla arsa satılacak, öte taraftan belediye aynı alanda ucuz konut üreterek satacaktı. Plan haricine çıkılmasına izin verilmeyeceği için, bu alanda yapılacak olan evler gecekondu olmayacaktı. Belediye'nin inşa ettireceği, 200 metre karelik arsa üzerine yapılacak ikişer odalı, mutfak ve banyolu konutlar, 6.500 lira bedelle satılacaktı. Belediye böylelikle başta Naldöken olmak üzere, gecekondulaşmanın önüne geçebileceğini düşünüyordu.

Naldöken'de sahipli arsalar üzerindeki gecekonduculara, proje bölgesinden yer gösteren belediye, 2 Nisan 1964 tarihinde yıkıma başlayacağını ilgililere bildirdi. Bu arada gecekondu sahipleri boş durmamış, topladıkları yüzlerce imzalı bir dilekçeyi, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e göndermişlerdi Belediye yıkım tarihi geldiğinde, proje bölgesindeki altyapı eksiklikleri nedeniyle yıkım işlemini erteledi. Belediye Başkanı Osman Kibar Mayıs ayında, gecekondu önleme bölgesi olarak tespit edilen Cumhuriyet Mahallesi için, İmar ve İskân Bakanlığında 4,5 milyon liralık bir tahsisatın çıkarıldığını duyurmuştu. Naldöken'de sahipli arsalar üzerine ev yaptıranların nakledilecekleri bölgede, bu parayla kanalizasyon, yol, su ve elektrik şebekesi kurulacaktı. Ayrıca, gecekondu önleme bölgesinde, belediyenin sürekli onarım ekibi tarafından inşası kararlaştırılan tek tip evlerin biran önce tamamlanması için, işin müteahhide devredilmesi kararlaştırılmıştı. Evler ellişerli gruplar halinde ihaleye çıkarılacaktı .

Belediye son bir girişim olarak, proje bölgesinde inşa edilecek evlerin malzemesini *bizzat* sağlayacağını açıklamış, hatta bunun için bir Emanet Komisyonu bile kurmuştu. Bu arada belediyenin, gecekonducularla mutabık kaldığı açıklandı. Şöyle ki, Cumhuriyet Mahallesi'ndeki evlerinin bir odasını tamamlayan her gecekondu ailesi, eşyalarını buraya taşıyacaktı'. Başkan Kibar, bu durumun 30 Eylül'de yapılacağı açıklanmış olan yıkım işleminin yapılmayacağı anlamına gelmediğini, yıkım kararını "*içi kan ağlayarak*"¹ uygulayacağını belirtiyordu'. 29 Eylül'de aynı konuda, bir kez daha gazetecilerin karşısına geçen Kibar, "*Ben, kışın ortasında vatandaşın evini yıkmak için Belediye Başkanı olmadım*" diyerek, yıkım işlemini durdurduğunu duyurdu. Cumhuriyet Mahallesi için bakanlıktan 500 bin lira daha gönderildiğini söyleyen Kibar, buradaki inşaata hız verildiğine işaretler, "*biten her ev için kura çekilecek ve buraya nakledilen vatandaşın gecekondu derhal*

yıkılacaktır" diyordu'. Belediye tarafından müteahhide ihale edilerek inşa ettirilecek olan evler de, kısa bir sürede bitirilecekti.

1965 Bahar'nda Naldöken'deki gecekonduların yıkımı yeniden gündeme geldiyse de, yıkım yeniden ertelendi . İlginç olan, Cumhuriyet Mahallesi'nde, gecekondulaşmayı önlemek için ayrılmış olan arsaların da, başka gecekonducular tarafından istila edilmesiydi. Belediye Gecekondu Kontrol Ekibi, taksitle satışa çıkan arsalar üzerinde, bir gece içinde inşa edilen evleri yıkmak bir yana, tespit etmeye bile yetişemiyordu . 16 Kasım 1965 günü, Naldöken'deki gecekondu hakkında verilmiş yıkım kararını uygulamak üzere polis ekipleri bölgeye sevk edilmiş , ancak belediyenin yıkım ekibi gelmemişti. " Yağmur" gerekçe gösterilerek ertelenen yıkım nedeniyle, Naldöken'deki gecekonduların sakinleri *"heyecanlı bir gürf* geçirmişlerdi. İzmir Valisi Namık Kemal Şentürk ertesi gün, *"yıkımı Belediye Başkanı'nın dönüşüne kadar tehir ettik. Kibar, bu konuda Ankara'da temaslar yapacak ve döndüğünde Naldöken'deki gecekondu sahiplerine yer gösterilip derhal yıkıma geçilecektir"* demişti. Ancak kış mevsiminin bastırması yıkımı, bir kez daha ötelemişti.

Baharın gelmesiyle gecekonducuları yeniden telaş sardı. 25 Nisan günü, Cumhuriyet Mahallesi'ndeki sosyal konutlar için kura ile isimleri belirlenen kişilerin, Naldöken'deki gecekondularının yıkılması kararlaştırıldı. Sadece 15 evin yıkıldığı o gün yaşananları tahmin etmek zor değil. Polisle gecekonducular arasında çıkan çatışmada onlarca kişi yaralanmış, 33 kişi gözaltına alınmıştı. Kibar, *"Kanlı Pazar Olaylar?"* diye isimlendirilen olayların, *"nereden geldiği belli olan tahrikler"* sonucu patlak verdiğini, gerçekler kasıtlı olarak gizlenmek suretiyle halkın direnmeye zorlandığını belirtiyordu. Aynı gün Naldöken'de, gecekondu inşa edenlerden rüşvet aldığı iddia edilen zabıta memurları hakkında, Kibarın emriyle soruşturma açıldığı duyurulmuştu.

Gazete haberleri, 1968 yılında gecekondulaşmanın hızlandığını göstermektedir. İmar ve İskân Bakanlığında İzmir Valiliğine gelen bir yazıda, *"belediye balkanlarının yıkım işine önem vermeleri ve inşaatların önlenmesi"* isteniyor, *"775 sayılı Gecekondu Kanunu'nun tatbikine ilişkin olarak, daha önce gönderilen üç ikaz yazısına rağmen, halen gerektiği şekilde gecekondularla mücadele edilmediğinin altı çiziliyordu. Gecekondu Kanunu'nun, "belediye, hazine ve katma bütçeli dairelere ait arazi ve arsalarda daimi ve geçici bütün izinsiz yapılar, inşa sırasında olsun veya iskân edilmiş bulunsun, hiçbir karar alınmasına lüzum kalınsızın belediye veya devlet tarafından derhal yıktırıl"* diyen 18. maddesini hatırlatan Bakanlık, kanunun bu amir hükmüne rağmen gecekondulaşmanın hızla ilerlemekte ve şehrin etrafına salkım saçak yığılmakta olduğunu belirtiyordu. Gecekondu Kanunu'nun öngördüğü, gecekondu önleme bölgelerine belediyelerce gereken önemin verilmediğini düşünen Bakanlık, belediyeden aylık gecekondu vukuat raporları hazırlamasını istemekteydi.

1968 yılında Naldöken'in nüfusu resmi olarak 6.500, gerçekte ise 20.000'di. Sadece Naldöken sınırları değil, daha gerideki vadiler bile gecekondu alanı haline gelmiş, gecekonduların inşa edildiği sahipli-sahipsiz araziler üzerinde özel bir borsa ortaya çıkmıştı. Naldöken için anlattığımız bu süreç, Karşıyaka'yı çevreleyen Şemikler, Serinkuyu, Örnekköy, Soğukkuyu, Bayraklı ve diğer mahalleler için de geçerliydi. Ucuz arsa dağıtarak, kontrol dışı yapılaşmayı denetim altına almaya çalışan İzmir Belediyesi, gecekondulaşma durduramıyordu. Bazı semtlerde okul ve park için ayrılan arsalar bile gecekonduların istilasına uğruyor , bazı yollar bir gece içinde yapılan gecekonduyla çıkmaz sokak haline gelebiliyordu .

1970'li yıllarda değişen bir şey olmadı. 1968 yılında, 26.000 olan İzmir'deki kaçak bina sayısı, 1973 yılında 85.000'e ulaşmıştı. Devlet Planlama Teşkilatı'nın, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre, İzmir'deki 266.000 konuttan 60.000'i gecekonduydü. 1973 genel ve yerel seçimleri yaklaştıkça, gecekondu inşaatı da arttı. Yerel seçimi kazanarak belediye başkanı olan İhsan Alyanak, seçilmesini izleyen aylarda gecekondu bölgelerinin kentle bütünleştirileceğini söylemişti. Alyanak, 31 Temmuz 1974'te Cumhuriyet, Naldöken, Bayraklı, Boğaziçi, Ballıkuyu, Bozyaka ve Cennetoğlu mahallelerinde, 1973 yılı sonuna kadar belediyeye ait araziler üzerinde inşa edilen 100.000 kadar gecekonduya, tapu verilmeye başlanacağını açıkladı. Vatandaşların hemen harekete geçerek beyanname vermelerini isteyen belediye başkanı, bu mahallelere altyapı hizmetlerinin götürülmesi için tedbir

alındığını, harita çıkarılarak etütlerinin yapıldığını, en kısa zamanda bu sorunun çözümlenmesiyle belediyenin üzerinden büyük bir yükün kalkmış olacağını belirtiyordu. Aynı yıl belediyede, gecekondulara tapu dağıtılması işiyle görevli olacak, Gecekondu Tapulama Müdürlüğü kuruldu. Bu arada gelir sağlamayı hedefleyen belediye, Şemikler'de bataklık halindeki yüzlerce dönüm araziye kurutup, halka düşük fiyattan arsa olarak satmayı kararlaştırdı. Hiçbir önlem, gecekondulaşmayı engellemeyemedi. Belediye ekipleri tarafından yıkılan gecekondular, mahalleli tarafından yeniden inşa ediliyor, gecekondular mafyası devlet arazilerini, gazete ve radyoya verdiği ilanlarla satışa çıkarabiliyordu.

12 Eylül yönetiminin baskısıyla 1980'lerin başında, gecekondular neredeyse durma noktasına gelmişse de, zaman içinde bu baskı gevşerken, güvenlik kaygılarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden kopan insan seli, Türkiye'nin bazı başka büyük şehirleri gibi İzmir'i de vurmaya başlamıştı. O yıllarda, ANAP Hükümetlerinin ardı ardına çıkardığı imar affi kanunları, gecekondulaşmayı teşvik etmiştir. Mart 1983 tarihli 2805; Mart 1984 tarihli 2981; Haziran 1986 tarihli 3290 ve Mayıs 1987 tarihli ve 3360 sayılı kanunlar, yapılmış olan gecekonduların yasallaştırmıştı. Daha önemlisi, yeni düzenlemelerle mevcut gecekonduların, hazırlanan ıslah imar planlarında öngörülen biçimde dönüşümüne zemin hazırlamıştır. Islah imar planlarından güdülen amaç, gecekonduların herhangi bir teşvik ve izne gerek kalmadan, mevcut olduğu parseller üzerinde dönüşebilmesidir. Bu durum, gecekonduların bulunduğu yerde apartmanlaşmasına kapı aralamıştır. Böylece tek katlı kaçak yapılardan çok katlılara geçiş sağlanmış, önceleri istisna durumunda bulunan çok katlı kaçak yapılaşma kural haline gelmiştir. Öncelikle kent merkezi yakınındaki gecekondular alanlarında bulunan tek katlı gecekondular yıkılıp, yerlerine aynı parseller üzerinde çok katlı apartmanlar inşa edilmiştir. Islah imar planlarının araladığı kapı sayesinde, çok sayıda yerleşim merkezinde, gecekonduların ıslah imar planı olmadan da apartmanlara dönüşümü gerçekleşmiş ve giderek kaçak yapıların, doğrudan doğruya çok katlı inşa edilmesine başlanmıştır.

Yukarıda özetlenen sürecin, iyi izlenebildiği ilçelerden biri Karşıyaka'dır. 1980'lerden itibaren, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden kaynaklanan göçlere maruz kalan Karşıyaka'nın merkezinde, 1986 yılı itibariyle 110.665 kişinin yaşadığı 23.586 gecekondular bulunuyordu. Bayraklı ve Çiğli ile birlikte, gecekondular sayısı 41.895'e ulaşıyordu ki, bu durum; Karşıyaka'da ikamet edenlerin % 41,03'ünün gecekondularda yaşadığı anlamına geliyordu. Bir başka deyişle Karşıyaka, oransal olarak İzmir'in, en fazla gecekondular sakını olan ilçesiydi. Özellikle Bayraklı Mahallesi ve çevresi, gecekondulaşmanın en yoğun görüldüğü bölgeydi. Öyle ki, Alpaslan, M. Erener, Çay, Çiçek ve Salhane mahalleleri tamamen gecekondulardan oluşuyordu. Karşıyaka merkez de ise Cumhuriyet, Şemikler ve Gümüşpala son boşluğuna kadar tüketilmiş, ardından Yalı, Yamaç, Emek ve Yamanlar gibi yeni gecekondular mahalleleri belirmişti.

1983 yılında çıkarılan İmar Affi Yasası ile belediyelerde imar affi şubeleri kuruluyor, buralara yapılan müracaatlar ve yeminli özel teknik bürolar arca hazırlanan tespit dosyaları değerlendiriliyor, af kapsamında olan ve yasanın gereklerini yerine getiren gecekondular ruhsata bağlanıyordu. 1984-1987 yılları arasında Karşıyaka Belediyesi'nde oluşturulan imar affi şubesine 87.500 kişisel müracaat yapılmış, yeminli özel teknik bürolar tarafından 34.000 dosya hazırlanmıştı. İzmir kent bütününde 3.214 ha. büyüklüğündeki bir alana dönük hazırlanan ıslah imar planlarının yaklaşık üçte biri (949 ha.), Karşıyaka İlçesi sınırları içindeki bölgelerle ilgilidir. Söz konusu ıslah imar planlarının, 812. ha. büyüklüğündeki alanı kapsayan kısmı 1985-1987 yılları arasında onaylanmıştır. Gecekondulaşmanın bir türlü durmadığı/ durdurulamadığı Karşıyaka'nın, kuzeyde her yöne doğru büyüdüğü görülmektedir. Af yasaları sonrasında, Karşıyaka İlçesi sınırları içinde gecekondulaşma, Onur Mahallesinde (Küçük Yamanlar) gerçekleşmiştir. 1980'de 272.623 olan Karşıyaka nüfusu, 1990'da 424.196, 2000'de ise 438.764 kişiye ulaştı. Bu süreçte belediyeler, gecekondulaşmayı önlemeye çalışmaktan çok, teşvik edici politikalar izlemişlerdir. Örneğin dört ayrı imar affi yasasından sonra bile Karşıyaka Belediye Meclisi'ne, TBMM'ne kapsamlı bir imar affi çıkarılması için temennide bulunulması ve ruhsatsız yapılara kesilen cezaların tamamen affi konusunda teklif yapılabiliyor ve ne yazık ki, bu teklif oy birliğiyle kabul edilebiliyordu. Çarpık kentleşme, seçim dönemlerindeki teşvik edici tutum ve hazine arazilerinin işgaline göz yumulması bazı büyük felaketleri

de beraberinde getirdi. 3-4 Kasım 1995 gecesi İzmir'de meydana gelen şiddetli sağanak, Karşıyaka'da belleklerden silinmeyecek bir facia yaşanmasına yol açtı. Yamanlar Dağının güney eteklerine birkaç saatte, metrekareye 100 mm'yi aşacak miktarda yağmur suyu bırakan yağış, İzmir'in geçmiş 55 yıl içinde kaydedilen en şiddetli yağışı oldu. Kısa sürede, başta Karşıyaka'nın gecekondu semtleri olan Örnekköy, Yamanlar, Şemikler mahalleleri olmak üzere Konak, Narlıdere, Küçükyalı, Çiğli, Maltepe ve Şirintepe sular altında kaldı⁹. Sel felaketinde büyük çoğunluğu Karşıyaka'da olmak üzere 61 kişi yaşamını yitirdi, 322 bina yıkıldı ve 10.000 civarında bina sel sularından etkilendi. Daha sonra hazırlanan pek çok raporun ortaya koyduğu gibi, yaşamını yitirenlerin çoğu dere yatakları üzerinde inşa edilen gecekondularda yaşayanlardı.

Sonuç olarak, 1980'lerin sonunda, Cumhuriyet Mahallesi'nde 1964 yılında oluşturulan Gecekondu Önleme Bölgesi, imar affi yasalarıyla çoktan tarihe karışmıştı. Karşıyaka Belediye Meclisi 13 Kasım 1989 günlü toplantısında, Cumhuriyet Mahallesi Gecekondu Önleme Bölgesi ıslah sınırlarının ve bu sınırlar içinde uygulanacak gecekondu ıslah projesinin iptalini kabul etti. 1990'ların başında, Karşıyaka sınırları içindeki mahalle sayısı 49'a yükselmişti. Ancak bu kez, mahalle sayısı ve nüfusun artmasına yol açan tek neden gecekondu değil, sonraki yıllarda yıldızı daha da parlayacak olan toplu konut uygulamalarıydı.

Gecekondu mahalleleri ve toplu konut alanları, kuşkusuz Karşıyaka'nın önemli yüzleridir. Ancak 19. yüzyılın sonlarından günümüze, "Karşıyaka" dendiğinde çoğunluğun zihninde beliren imge sahil şeridi, Osmanlı'daki ismiyle Rıhtım Yolu'dur. Cevat Sami ve Hüseyin Hüsnü Bey'in, bu yol için 20. yüzyılın başında yaptıkları şu tasvir, uzun süre değişmemiştir: "Karşıyaka'nın hanelerinde görülen mimari tarzı pek latif olup vapur iskelesinden şimendifer istasyonuna kadar uzanan bulvar boyunca inşa edilmiş hanelerle denize nazır olan ve bir taraftan sahil boyunca Alaybeyi'ne, diğer taraftan Osmanzade'ye kadar sıralanmış bulunan köşk ve konaklar seyrine doyumlanmaz bir güzellik ve tatlılık arz eder" . *Donanmacı İskelesi-Soğukkuyu İstasyonu aksına T biçimi veren Alaybey- Osmanzade sahil şeridi, Karşıyaka'nın nüvesidir. Karşıyakalı bir İttihatçı olan Turan Muşkara, Rıhtım Yolu için anılarında şunları yazıyor:*"İzmir'in incisi, güzeller güzeli, cennetin köşesi bir Karşıyaka vardı, orada yaşadık. Bahçeli evler sahil boyunca diziliydi, hepsi iki katlı, şipşirin, güzel mi güzeldi". *Muşkara'nın hemşerisi olan bir Rum: Yeorgios Pimenopulos, bölgenin en güzel güllerine ev sahipliği yaptığı için, Karşıyaka'nın "Gülistan" ismiyle de anıldığını söylemektedir. Ailesinin gelip yerleştiği Karşıyaka sahilindeki bir evde, mübadil çocuğu olarak doğan Ertuğrul Erol Ergir, Karşıyaka sahil şeridini 1930'larda, adeta tablo gibi anlatmaktadır: "O yıllarda bilinen Karşıyaka yalısı, şimdiki tersanenin kapısından başlar, Bostanlı'ya varmadan birkaç kilometre evvel biterdi. Sonra bahçeler, tarlalar ve birkaç balıkçı evi, barakası görebilirdiniz. Bütün bu kıyı şeridinde, büyük kısmı cumbalı ve iki katlı evler vardı. Tersaneden Anıt'a kadar olan yerlerin bahçeleri hep arkalarındaydı. Yani bugünkü 1675 sokak veya eski adıyla Tramvay Caddesi'nde yürürken sağınızda, solunuzda bakımlı bahçeleri ve koca ağaçları seyrederek yürürdünüz. Anıttan iskeleye kadar olan sahil evlerinin ise, önlerinde bakımlı çiçeklerle süslü küçük bahçeler ve arkalarında büyük meyve bahçeleri bulunurdu. İskeleye yaklaştıkça evler daha da güzelleşirdi. Bilhassa uzun yıllar Halkevi olarak kullanılan bina nefisti... İskeleden Bostanlı'ya kadar olan evlerin de, genelde hem önlerinde bir çiçek bahçeleri, hem de arkalarında ağaçlı büyük bahçeleri vardı. Sahilin bu kısmı, Karşıyaka'nın en muteber kısmıydı. Tüm evlerin önünde düzgün geniş bir kaldırım vardı... Karşıyaka yalısındaki evler birbirinden güzeldi. Bugün Cote d'Azur'de, turistlerin hayranlıkla izlediği Akdeniz evlerinin çoğu, yıktığımız evlerin müstemilatı bile olamazdı".*

1935 yılında bir nahiye olan Karşıyaka'nın merkezinde 17.787 (köyleriyle birlikte 22.258) kişi yaşarken, 1955 yılında çiçeği burnunda bir ilçe olarak Karşıyaka'da, 40.471 (köyleriyle birlikte 53.372) kişi yaşamaktaydı. İç göçün doğal sonucu olan hızlı yapılaşmayı denetim altında tutmak isteyen İzmir

Belediyesi, yeni bir kent planı elde etmek için, 1951 yılında ulusal bir proje yarışması açmış ve Prof. Dr. Kemal Ahmet Aru başkanlığındaki ekibin hazırladığı bir planda karar kılmıştı. Söz konusu planda, Karşıyaka'da konut alanı olarak Bostanlı ve çevresinin imara açılacağı, ana yollarda 3 ve 4 katlı apartmanların inşa edileceği yazılıyordu. 1955 yılında, İzmir Belediye Meclisi'nce onaylanan 1/200 ölçekli imar planı paftalarında, Karşıyaka'nın iç bölgesinde gabarinin 12.80 (zemin+3 kat); sahil şeridinde ise, 21.80 metre (zemin+6 kat) olarak verildiği görülmektedir.

İzmir'in varlıklı aileleri, mübadeleden sonraki süreçte, Karşıyaka'da takas veya satın almak yoluyla bazı konutları sahiplenmişti. Nüfusun artmasından kaynaklanan konut talebini karşılamak için bunlar ve bunlar gibi bazı iki katlı ve bahçeli evlerin, 1930'lardan itibaren gelir temini için üç katlı konutlara (aile apartmanı/kira apartmanı) dönüştürüldüğü bilinmektedir. Ancak Karşıyaka'nın sayfiyeleri olmaktan çıkıp, üst gelir grubunun sürekli ikamet için tercih ettiği bir "yatakhane ilçe" haline gelmesi, dolayısıyla kökleri Türkiye sınırları dışına uzanan bir mimari anlayışın ürünleri olan Rıhtım Yolu üzerindeki köşkerlerin yerini, kat sayısı giderek artan apartmanlara bırakması, 1950'den sonra; yerel ve genel idarenin tasarrufları sonucu olmuştur.

Karşıyaka'da kentsel mekânı etkileyen değişim/dönüşüm sürecini başlatan, az önce sözünü ettiğimiz gabari düzenlemesidir. 1962 yılında hazırlanan haritalara bakıldığında, Karşıyaka'nın daha ziyade ayırık nizamda ve iki-üç katlı müstakil yapılardan oluşan bir kent dokusuna sahip olduğu görülmektedir. 23 Haziran 1965 tarih ve 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'nun çıkarılması, Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi Karşıyaka'da da apartman yapımını tetiklemiş ve sahil şeridinden başlayarak, bitişik nizamda ve çok katlı apartmanlardan oluşan bir kent dokusu oluşmaya başlamıştır. Bu doku içindeki: Fahri Nişli, Ziya Nebioğlu, Faruk San, Akif Kınay, Cavit Çiçer ve Alp Türksoy gibi İTÜ veya Güzel Sanatlar Akademisi mezunu, yurt dışı deneyimi olan bazı mimar ve müteahhitler tarafından inşa edilmiş, yalınlıklarıyla öne çıkan çekingen modernist tarzdaki apartmanlar, 1970'lerden itibaren yap-satçı bazı küçük ve orta müteahhitlerin, hiçbir mimari kaygı gütmeyen ürettikleri sıradan apartmanlar arasında kaybolup gitmiştir.

1965 yazında Karşıyaka sahil, toz ve dumandan geçilmiyordu. Sabahın altısında işe başlayan ekipler, götürü usulüyle çalıştıklarından, yıkımı biran önce bitirip diğerine geçmek için duvarları bile ıslatmaya gerek duymuyorlardı. Bu sırada belediye de boş durmamış, sahil "düzenlemek" için (!) harekete geçmişti. *Yeni Asır* gazetesi bu hareketlenme için, "kesin karar alınmış, deniz yenilecekti" dedikten sonra ayrıntılara girmektedir: İskeleden Bostanlı'ya kadar olan kısım doldurularak rıhtım yapılacak ve kahvehanelerle süslenecek; Alaybey yönündeki gazinolu gezinti yeri ise, kaldırılarak otoparka dönüştürülecekti. Rıhtımın ikinci kısım doldurulması işi, yaz mevsimine yetiştirilmek üzere, 1966 Ocağı'nda 200 bin lira muhammen bedelle ihaleye çıkarıldı. İmar Müdürü Münir Arısan o günlerde, kendisiyle yapılan bir röportajda,

"10 yıl sonraki İzmir dünyanın incisi olacak" demiş ve Karşıyaka için şunları söylemişti: "Bilindiği gibi, Karşıyaka'nın Bostanlı yönündeki sahil kısmı doldurulmaya başlanmıştır. Bu dolgu işi devam edecek ve en geç iki yıl içinde, Karşıyaka'da güzel bir sahil şeridi meydana getirilecektir. Şerit üzerinde kır kahveleri, benzin istasyonu ve otopark yapılacaktır. Ayrıca, bugünkü Osmanbey Parkı'nın bulunduğu sahada modern bir çarşı, 1000 kişilik kapalı ve modern bir sinema ile 150 kişilik oda tiyatrosu inşası, planımıza alınmıştır. Sahil şeridindeki bina gabarileri 21.80 metreye çıkarılmış ve bu yükseklikte 7 kattan fazla olmamak üzere, inşaatına izin verilmiştir. Bunun yanında, 1966 yılı sonuna kadar Karşıyaka'da yapılmamış tek sokak kalmayacaktır".

Şehir Meclisi'nin uzun görüşmelerden sonra verdiği bir kararda İzmir'in en mutena semtlerinden Karşıyaka bir gökdelen kavuşuyor. 'Gökdelene İkbâl' İzmir'in en yüksek binası olması yanında, üstelik en modern binası olma vasfını da taşıyacak. Altında otoparkı, çocuk bahçesi yüzme havuzu bulunacak. Bütün daireleri de hem karayı hem deniz i görecek şekilde inşa edilecek.

Aslında yapı, Belediye Başkanı Osman Kibar'ın da Şehir Meclisi görüşmelerinde belirttiği gibi bu yapı bu inşaatı en iyi şekilde yapacak bir firmanın işidir. (Herkesin altından kalkabileceği bir iş değil.) Bunun ilk sebebi, yapımda daima en iyi kalite malzeme kullanılacağı için, inşaatın yüz binlerce liraya ihtiyaç göstermesi. İkinci sebep de böyle bir inşaat için gerekli teknik bilgi.

Gökdelen İkbali Yüksek Mimar Kemal Türksönmez ile Yüksek Mimar Mühendis Semih Aygıt inşa ediyor. Arsası, bütün Karşıyakalıların bildiği 'İkbali Köşkü'nün bulunduğu yer.

İki mimar, içinde eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan Emir Faysal'a kadar birçok devlet adamının misafiri edildiği tarihi binayı satın almışlar, yıktırıp arsa haline getirmişler. Birkaç apartmanın rahatça kurulabileceği büyük bir arsa...

Sonra iş belediyeden inşaat için izin istemeye gelmiş. Arsanın büyüklüğünü göz önünde tutan Şehir Meclisi Bayındırlık Komisyonu arsa sahibinin kanuni hak olarak buraya dikeceği apartmanların arkadaki binaların önüne Çin Seddi gibi dikileceğini anlayınca, iki mimara yeni bir teklifte bulunmuş.

Siz buraya böyle büyük inşaatlar yapacağınıza, arsanın bir kısmını çocuk bahçesi ve otopark olarak ayırın, buna mukabil dikeceğiniz bir binaya biz yükseklik verin...!

'Gökdeleni İkbali'nin doğuşu işte böyle olmuş. Kemal Türksönmez ve Semih Aygıt işi hesaba kitaba vurmuşlar. Neticede pek büyük kayıplar olmayacağına, buna mukabil mimari bakımdan bir sanat eseri meydana çıkacağına kanaat getirince teklifi müspet karşılamışlar.

İş Şehir Meclisi'ne gelmiş. Birinci Kordon ile Karşıyaka Yalısı'nı kaplayan beton yığınlarının bilhassa yaz günleri, arka semtlerle deniz arasına bir perde gibi dikildiğini göz önüne alan üyeler uzun görüşmelerden sonra 'Keşke Kordon'a da aynı izni verseydik!' diyerek teklifi tasdik etmişler.

'Gökdeleni İkbali'de çift asansör bulunacak. 13 katlı binanın her katındaki üç daire aynı zamanda hem denizi hem karayı görecek. Dairelerin genişlikleri ise 160 -190 metrekare. Türksönmez ve Aygıt daireleri uygun fiyatla satmayı düşünüyorlar."

1968 yılı başlarında verilen bir başka karar, Karşıyaka sahil şeridinin görünümünü baştan aşağı değiştirecek nitelikteydi. *Yeni Asır*'ın, "*Karşıyaka Yalısı Turistik Tesislerle Güzelleştiriliyor*" başlığıyla verdiği habere göre, "*Karşıyaka İskelesi'nin civarını, yaz aylarında, doğma büyüme Karşıyakalılar bile tanımakta güçlük*" çekecekti. Çünkü yaza kadar, sahil gazinoları Bostanlı tarafına aktarılacak, Alaybey istikameti otopark olarak değerlendirilecekti. Yalı Caddesi'nin iskeleden Alaybey'e giden kısmı üzerinde, dolmuşlara ve belediye otobüslerine yer ayrılacaktı. Ayrıca deniz bu kısımda doldurularak, Karşıyaka'ya yakışır bir Atatürk heykeli dikilecek, etrafı da düzenlenerek Cumhuriyet Alanı haline getirilecekti. "*Sahil Gezisi* ismi verilen sahilin dolgu projesine, belediye bütçesinden 800 bin lira ayrılmıştı.

Yeri gelmişken, 1974 yılında Karşıyaka'da inşa edilen Gökdeleni Apartmanı'nın, o tarihte İzmir'in de en yüksek binası olduğunu belirtelim. Tüm bu hafriyat sürecinin sonunu, gazetelerin 1970'li yıllarda attığı:

"*Şehircilik iflas etti*" ve "*Kıyılar Çin Seddi'ne döndü*" gibi başlıklar gayet iyi özetlemektedir. *Yeni Asır*, 22 Eylül 1975 tarihli nüshasında, "*Karşıyaka, çok değil 10 yıl önce bahçeli evleriyle ayrı bir güzellik yaratırdı. Kordonunu gezenler ağaçlar ve çimenlerle kucaklaşırdı. Gelişigüzel yapılan apartmanlar, İzmir'i giderek taş binalar yığını haline getirdi*" diye yazarken, "*Çin Seddi'ne benzeyen Karşıyaka sahilinin bir fotoğrafını koymayı da ihmal etmeyecekti. Sonraki yıllarda verilen uğraşlar, Karşıyaka sahil şeridinde kalabilmiş birkaç eski evi korumaya yetse de, denizden bakıldığında görülen yeni manzarayı değiştirmek için yapılacak bir şey kalmamıştı.*

Karşıyaka'da Toplu Konut Uygulamaları

Karşıyaka'da toplu konut, ilk kez 1940'ların sonunda, kooperatifler eliyle Bostanlı'da yapılmak

istenmiştir. İzmir Belediyesi 1953 yılında, muhtelif kooperatiflere Deniz Bostanlığı'nda satılacak araziden, 45.000 lira gelir elde etmeyi bekliyordu ki, "Bahçelievler", "Nergiz" ve "Tariş" isimli yapı kooperatifleriyle diğerlerinin, söz konusu araziye satın almaları bekleniyordu. Deniz Bostanlığı'nda, Şemikler Köyü'ne ait bir arazinin, köy idaresinden alınarak Emlak ve Kredi Bankası'na satılması da, bu aralar olmuştur. Naldöken'deki Şen Villa Yapı Kooperatifi örneğinde olduğu gibi, burada da kooperatiflerin önceleri pek başarılı olamaması, toplu konut uygulamalarının hızla yaygınlaşmasına engel olmuştur.

O sıralar vatandaşların, Deniz Bostanlığı'nda inşa edilen konutlarına gösterdiği ilgi, Emlak ve Kredi Bankası'nın, üst gelir gurubuna hitabeden yeni inşaat projelerini devreye sokmaya itmiştir. 1988-1990 yılları arasında gerçekleştirilen ve tamamı lüks konutlardan oluşan Atakent'teki Venedik Evleri'ni, bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Yine aynı banka tarafından başlatılmış olan Mavişehir Projesi, Karşıyaka'nın imar planına ilave edilmiş olup, 1991 yılı onaylanmış planlar (Mavişehir İmar) doğrultusunda, sahilin doldurulması ile elde edilen alanlarda yapılaşma devam etmektedir. Emlak ve Kredi Bankası'nın tasfiye edilmesinden sonra, bu alanların mülkiyeti Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ile Emlak Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'na geçmiş, yapılaşma çalışmaları bu kurumların yönlendirme ve denetiminde devam etmiştir. Şu an itibarıyla TOKİ'nin Mavişehir 4. Etap konutları ihale edilmiş olup, inşaat sürecinin tamamlanması beklenmektedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi gibi, Karşıyaka Belediyesi de, gecekondulaşmaya ket vuracağı düşüncesiyle TOKİ'nin toplu konut üretimini desteklemekte ve kentin yenilenmesi için bir fırsat olarak görmektedir. Şemikler Yalı Mahallesi'nde, mülkiyeti Karşıyaka Belediyesi ile TOKİ'ye ait gecekondu alanında oturanların, Örnekköy'de yapılacak 808 adet konuta nakledilmesi işini, bu bağlamda değerlendirmek gerekir. İzmir Büyükşehir Belediyesi ile TOKİ ve Karşıyaka Belediyesi, 2005 yılı sonunda bu amaçla bir protokol imzaladılar. Karşıyaka Belediye Başkanı Cevat Durak, söz konusu protokolün imzası sırasında, yıllardır çözülemeyen bir konunun işbirliği içinde çözülmesinin sevindirici olduğunu söylerken; TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar, desteklerinden ötürü ilgili belediye başkanlarına teşekkür etmişti.

Durak'ın 4 Nisan 2006 günü, Hilton Oteli'nde düzenlediği bir basın toplantısında söylediklerinden, bazı gecekondu sakinlerinin Örnekköy'de inşa edilen konutlara gitmek istemedikleri ve/veya nakil işlemini pazarlık zeminine çekerek, rant sağlamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. TOKİ ile hayata geçirdikleri projenin, bazı "kötü niyetli kişiler" tarafından provoke edilmeye çalışıldığını belirten Durak, "Kent bilinci almış vatandaşlar bizimle anlaşırken, bazı gecekondu mahallelerinde birtakım siyasi gruplar, böylesi önemli bir projeyi dejenere etmek için çalışmalar yapmaktadır. Bazı gecekondu mahalleleri yasal hiçbir verileri olmadığı ve konutlarının kesin yıkılması gerektiği halde bizim barışçıl, iyi niyetli yaklaşımlarımıza çok sert tepkiler verip, projeye direnmektedir. Dolduruşa gelenler, rant beklentisi içinde işgal ettikleri topraklar karşılığında, bu projeden 3-5 daire istemektedir" demişti.

Belediye Başkanı'nın, "kötü niyetli kişiler" ve "birtakım siyasi gruplar" derken kimi ya da kimleri kastettiği, ÖDP İzmir İl Başkanlığı'nın aralık ayında yaptığı yazılı bir açıklamayla ortaya çıkmıştı. İzmir'de uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin yağmaya neden olduğu, yoksulların kent merkezinden uzak noktalara yerleştirilerek, toplumun "tek tipleştirildiği" öne sürülen bu açıklamada, ilçe belediyelerinin "kentsel dönüşüm" yerine, "kentsel bölüşüm" gerçekleştirdiği iddia edilerek şöyle deniliyordu: "Yerleşme adı altında sürdürülen yağma hızlandırılmıştır. Yoksulların barındığı alanlar boşaltılarak, sermaye için yeni rant merkezleri oluşturuluyor. Bu uygulamanın sosyal ve psikolojik etkileri yok sayılıyor. Karşıyaka Yalı Mahallesi'nde başlayan ve kentin geneline yayılması için pilot uygulama olacak projeye göre, çevre sakinleri Yalı Mahallesi'nden Örnekköy'e taşındıktan sonra, TOKİ ve Karşıyaka Belediyesi işbirliği ile rantı yüksek yapılar inşa edilecek"

İşte bu tartışmalar arasında TOKİ, Örnekköy'deki 808 konutun ilk etabını oluşturan 330'unu, 2008

Ocağı'nda tamamlamıştır. Karşıyaka Belediyesi Spor Salonu'nda, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu'nun da hazır bulunduğu kura ile hak sahipleri konutlarına kavuşmuştur. Kura töreninde konuşan Kocaoğlu, Karşıyaka Belediyesi'nin arsa vermek suretiyle TOKİ'ye, kat karşılığı 808 adet konut yaptırdığını, Büyükşehir Belediyesi olarak bu konutların çevre düzenlemesini gerçekleştirdiklerini söylerken; Karşıyaka Belediye Başkanı Cevat Durak, 17 yıldır sürüncemede kalan bir dosyayı tozlu raflardan indirerek çözdüklerini belirtti. Yetkililere göre, 808 konuttan 630'unu Karşıyaka Belediyesi, Yalı Mahallesi'nde imar affından yararlanan vatandaşlara dağıtacak. Geriye kalan ve TOKİ'ye ait olan 178 konut ise, yine Yalı Mahallesi'nde yaşayan, ancak tapusu bulunmayan, yani evi kaçak olan vatandaşlara 10-15-20 yıllık vadelerle satılmıştı. Hak sahiplerine kurayla dağıtılan 330 dışında kalan 300 konut, birkaç ay içinde düzenlenecek yeni bir kurayla hak sahiplerine dağıtılacaktı. Şu an itibariyle 808 konutun tamamı (doğal olarak nakil işlemi) bitmiş olup, çevre düzenlemeleri yapılmaktadır.2010 yılı ortalarında Karşıyaka Belediyesi, toplu konut yapılmasını gerektiren, iki yeni projesini daha kamuoyuyla paylaşmıştır. Bunlardan ilki, Örnekköyde gerçekleştirilecek iki etaplı bir kentsel dönüşüm projesidir. Birinci etap, 700 Roman ailesini ilgilendirmekte olup, 260 dönümlük bir alanda uygulanacaktır. Karşıyaka Belediyesi Sosyal Hizmetler, Gecekondu ve Sosyal Konutlar ve Emlak İstimlak Müdürlüğü birimlerinin, sekiz aylık çalışma sonucu, söz konusu alandaki ruhsat ve mülkiyet sorunlarıyla ilgili incelemeleri tamamlaması ve Büyükşehir Belediye Meclisi'nde onaylanan kararlar doğrultusunda proje aşamasına geçildi. Eldeki proje ve belge örnekleriyle Ankara'ya gidip, TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar ile görüşen Cevat Durak, "*ilk olarak Karşıyaka Belediyesi, Büyükşehir Belediyesi ve hazineye ait olan araziler üzerinde çalışacağız. Bölge halkının sosyal yapısına uygun bir projeyi hayata geçireceğiz. En fazla üç katlı binalar inşa ederek, çarpık kentleşmenin önüne geçeceğiz... Projemizde avlular, restoranlar, dükkânlar (150 adet) ve gazinolar (25 adet) yer alacak. Tahmini maliyet 20 milyon Hra olacak*" dedi. Balkan Durak, ikinci etap kentsel dönüşüm projesi için de, Örnekköy Mezarlığı bölgesini seçtiklerini belirtti.

İkincisi, Karşıyaka Belediyesi'nin, Yalı Mahallesi'nde yıkılan gecekonduların olduğu yere yakın iki arsasını, kat karşılığı dört yıldızlı otel ve konut yaptırmak üzere ihaleye çıkarmasıydı. Otele ihtiyaç olan Karşıyaka'da, önemli bir sıkıntının giderilmesine katkı sağlamaya çalıştıklarını belirten Cevat Durak, ikinci arsada modern konutlar inşa edileceğini söyledi. Durak sözlerini şöyle sürdürdü: "*Otel alanı 2640 metre kare... Konut alanı ise 24.327 metre kare... Konutlar 1+1, 2+1, 3+1 ve 4+1 şeklinde olacak. Kapalı otoparkı, çevresinde geniş yeşil alanları ve yüzme havuzu ile sosyal tesisler planlanan alanda yaklaşık 350 daire olacak. Karşıyaka Belediyesi, Emlak İstimlak Müdürlüğü tarafından ihaleye çıkarılan arsalarla ilgili başvuracakların, 13 Ağustos 2010 tarihine kadar yeterlilik belgesini getirmiş olması gerekiyor*". İhale için 65.691.336 TL tahmini bedel tayin edilirken, geçici teminat olarak 1.970.740 TL istenmişti.

Karşıyaka Belediyesi'nin kenti güzelleştirmeye yönelik çalışmalarının da etkisiyle olsa gerek, son yıllarda birçok yapı kooperatifi ve özel kuruluş, toplu konut inşa etmek üzere ilçede yatırım yapmış ve yapmaktadır. Bu nedenle gecekondulaşma olasılığı yüksek alanlar şimdiden, modern konutlarla dolmaya başlamıştır. SOYAK Yapı'nın 2011 Martı'nda teslim edeceği, Mavişehir'deki 1. ve 2. etap konutlarıyla yazın vereceği 2.250 adetlik Siesta (3. etap) konutları; Mopsan İnşaat'ın, Yamaç Mahallesi yakınlarında, 281.000 metrekare alan üzerinde inşa etmekte olduğu Yüksek Vadi Evleri'ni (2.250 konut) ve Ege Koop'un Onur Mahallesi'nde yaptığı 703 konutluk Karşıyaka Körfez Evleri, bu bağlamda ilk akla gelen toplu konut projeleridir¹⁰. Mevcut imar planlarına uygun olarak geliştiği takdirde, Karşıyaka'ya başka yatırım ve yatırımcıların yönelmesi gayet doğaldır.

ÇOCUK YUVASI

1930'larda Karşıyaka'da bulunan en önemli sosyal yardım kurumu, İzmir Belediyesi'ne bağlı olarak hizmet veren Çocuk Yuvası ydı. 1923 yılında Alsancak'ta, Mesudiye (1443 Sokak) civarında kurulan Çocuk Yuvası, bulunduğu yer çocuk bakımı ve gelişimi açısından yetersizdi. Bu nedenle çocuk sağlığıyla yakından ilgilendiği bilinen Dr. Behçet Uz belediye başkanı olduktan sonra Çocuk Yuvası'na yeni bir yer arayışına girilmiş ve Karşıyaka'da geniş bir bahçe içinde bulunan eski belediye binasında karar kılınmıştı. Çocuk Yuvası Şubat 1933'de Karşıyaka'daki yeni binasına taşındı. Ancak kurumun resmi açılışı, Vali Kazım Dirik, Belediye Başkanı Behçet Uz, Müstahkem Mevki Kumandanı Hüseyin Hüsnü (Erkilet) Paşa ve şehir meclisi üyelerinin katılımıyla 23 Nisan'da gerçekleştirildi .Çocuk Yuvası, İzmir Belediyesi'nin içinde bulunduğu mali sıkıntılara karşın kısıntıya gidilmeyen tek kurumdu. Belediye'nin 1933 bütçesine göre 1 müdür-hekim, 1 idare memuru, 1 hemşire-ebe, 2 çocuk bakıcısı, 19 sütanne-hademe, 1 aşçı ve 2 bahçıvan kadrosu bulunan yuva 60 çocuğun kalabileceği kapasiteye sahipti .

Çocuk Yuvası hakkında Behçet Uz'un hedefi, yuvayı şehrin ve civarının bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek mükemmel bir sağlık kurumu haline getirmektir. Ancak fiziksel olarak her yıl yenilenmesine rağmen kapasinde bir artış sağlanamamıştı.

Çocuk Yuvası (1930).

Bu arada Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Karşıyaka şubesi de açılmış, Karşıyaka'da kimsesizlere ait ve Ege Bölgesi'ni kapsayan yatılı yuva, özellikle Alaybey bölgesindeki işçi ve yoksul aile çocuklarına ait bir gündüz bakım evi ve ana kucağı teşkilatıyla faaliyet göstermeye başlamıştı .Belediye'nin Çocuk Yuvası'yla ilgili en önemli sorunu, yaşını geçen çocukların gönderileceği bir kurumun bulunamamasıydı. Talimatnameye göre, bir günlükten üç yaşına kadar olan çocukları kabul etmesi gereken yuvada on altı yaşına gelmiş çocuklar bulunuyordu . Yaşı geçen çocukların yatılı okullara kabul edilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'na başvuruda bulunan Belediye, hiçbir sonuç alamadı . Bunun üzerine Belediye Meclisi'nde Karşıyaka çocuk yuvasının yönetiminin devlete bırakılması için girişimde bulunulmasına karar verildi . 1953'de Çocuk Yuvası Sağlık ve Sosyal Yardım Vekaleti'ne devredildi . Ertesi yıl binanın yanındaki Homiros bahçesinin tamamı, belediye tarafından çocuk bakım evi yapılmak üzere bakanlığa bırakıldı Uzun yıllar Dr. Dürdane Tanlay'ın müdürelüğünde kalan ve adı "Karşıyaka Çocuk Bakım Yurdu" olarak değiştirilen Yuva kısa sürede önemli gelişmeler yaşadı. 1958'de kapasiteyi artırmak için 500.000 lira masrafla beş katlı yeni bir bina daha yapılması kararlaştırıldı . 1959 yılında çıkan 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar yasası ile 1983 yılına kadar İller düzeyinde kurulan Vilayet ve Belediyeler Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri'ne devredilen yuvanın değiştirilen planlar üzerinden 1961'de başlayan yeni binalarının inşası 1962'de tamamlandı.

Karşıyaka Çocuk Yuvası 1983 yılında çıkarılan 828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yasası ile yeniden Sağlık Bakanlığı'na bağlı (günümüzde Başbakanlığa) Çocuk Esirgeme Kurumu'na devredilmiştir. Günümüzde 0-6 yaş arasında 85 çocuğa ev sahipliği yapan kurum , halen Karşıyaka'nın en köklü sosyal yardım kurumu özelliğine sahiptir.

**Derleyip yayına hazırlayan
Vehbi Moğol**